

SOSYOEKONOMİK PERSPEKTİFTEN ÇOCUK İŞÇİLERDE YOKSULLUĞUN ANALİZİ: ANTALYA KADRIYE ÖRNEĞİ

Radiye Canan BAĞIŞ

Temmuz 2024
DENİZLİ

SOSYOEKONOMİK PERSPEKTİFTEN ÇOCUK İŞÇİLERDE YOKSULLUĞUN ANALİZİ: ANTALYA KADRIYE ÖRNEĞİ

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
İktisat Anabilim Dalı

Radiye Canan BAĞIŞ

Danışman
Prof. Dr. Abdulvahap ÖZCAN

Temmuz 2024
DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Radiye Canan BAĞIŞ

ÖNSÖZ

Çocukluk bireylerin mutlu, oyunbaz ve düşbaz olmalarının beklendiği bir dönemdir. Zaten olması gereken de budur. Bu tez çalışmasında yoksulluk ve işçilik hem ekonomik hem de sosyal boyutu olan iki sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk yokluğu ve işçilik yetişkin olmayı çağırıştırılmaktadır. Bu iki sorun çocuk kelimesiyle iç içe geçtiğinde oldukça endişe verici bir hal almakta; yoksullaşma ve işçileşme çocukların yaşam, sağlık, barınma, eğitim, oyun, hayal kurma haklarını, çocukluklarını ellerinden almaktadır. Yoksulluk ve işçiliğin çocuk yoksulluğu ve çocuk işçiliği ile vücut bulması çocukların yukarıda saydığımız haklarının reddedilmesi demektir. Çocuk yoksulluğu ve çocuk işçiliğinin sorunsallaştırıldığı bu tez çalışması ise çocuk yoksulluğunun ve işçiliğinin bir reddiyesidir.

Tez çalışmamın en başından itibaren çocuk yoksulluğunu çalışmam ve izleyeceğim yöntem konusunda beni destekleyen, zor anlarda cesaretlendiren, güler yüzü ve anlayışı, bilgi ve tecrübesiyle ilgisini ve yol göstericiliğini benden esirgemeyen, tez süreci boyunca baskıcı olmayan tavrıyla hissettirdiği güven duygusuyla çalışmamın özgürce ve sakinlik içinde yürümesini sağlayan Sevgili Danışman Hocam Prof. Dr. Abdulvahap ÖZCAN'a en içten sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunuyorum. O'nu tanıdığım ve benim Danışman Hocam olduğu için çok mutluyum.

Üniversitedeki lisans hayatıma Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünde başladım. Bu başlangıç aynı zamanda İktisatla olan maceramın da başlangıcı oldu. Lisans eğitimimin ardından Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisansı kazandım. Lisansüstü eğitime devam ederken aklımda hep Madrid Üniversitesi kampüs duvarlarına yazılan o slogan vardı: *“İktisat eğrilere değil, insana ilişkindir”*. İnsandan, toplumdan kopuk bir iktisadi hayal bile etmek istemiyordum. Toplumcu bakışım ve düş gücüm sayesinde sosyolojiyle tanışma fırsatım oldu. Düşümün peşinden giderek ve cesaret göstererek Anadolu Üniversitesi'nin Sosyoloji (Doğrudan/Bütünleşik) Doktorasına başvurdum ve kazandım. Haliyle tez aşamasında olduğum İktisat Yüksek lisansımı yarıda bırakıp, yine kendi memleketimde eğitimimi tamamlamak istediğim için yatay geçişle geldiğim Pamukkale Üniversitesi'nde Sosyoloji Doktoramı “Çocuk Emeline ve Çıraklık Eğitimine Sosyolojik Bir Bakış: Denizli Kent Örneği” adlı Doktora tezimle tamamladım. Düşlerimin peşinden koşmaya devam ettim; akademisyen oldum. Artık Antalya Belek Üniversitesi'nde Sosyoloji Bölümü Dr. Öğretim Üyesiyim.

Ama bu süre zarfında İktisat hep aklımdaydı ve tabii iktisadın insana dairliği. Bu noktada yapılması gereken çok basitti: kalan macerayı tamamlamak.

İşte İktisat Lisansımdan sonra İktisat Yüksek Lisansına başladığım ilk andan itibaren beni anlayan, Sosyoloji Doktorasına başlayacağım zaman düşlerimin peşinden koşmayı bırakmamamı söyleyen, sonrasında iktisata tekrar dönmem hakkındaki düşüncemde beni destekleyen, iktisatı sevmemi ve sosyoloji ile iktisatın hayatımda buluşmasını sağlamama yardımcı olan, güler yüzünü ve desteğini hiç eksik etmeyen Sevgili Prof. Dr. İsmail ÇEVİŞ Hocam'a çok teşekkür ediyorum, en içten sevgilerimi sunuyorum.

Bu çalışmanın öznesi olan, benimle tüm içtenlikleri ve tüm samimiyetleriyle yaşadıkları yoksulluğu, özlemlerini, umutlarını ve umutsuzluklarını paylaşan Sevgili Çocuklar, Kadriye'nin Yoksul-İşçi Çocukları, en içten sevgilerim ve teşekkürlerim sizlerle. Bu çalışmayla dışarıdan bir gözün değil, onların bakış açısının, sadece sayıların değil, yoksulluğun onlardaki yükünün hissedilmesinin, bizzat yoksulluğu deneyimleyenler olarak en iyi onların bakışıyla anlaşılabilceğini ve gerçeğin tüm saflığıyla ortaya koyulabilceğini göstermemi sağladılar. Tarlalarda çilek toplayan, sürekli isteyen ama bir türlü sahip olamayan bu güzel yürekli, gani gönüllü çocukların tarlalarda çocuk işçiler olarak değil, okul sıralarında öğrenci oldukları, umudun hep onlarla olduğu, tarlalarda çalışmak yerine özgürce koşup çilek de yiyebildikleri, şarkılar da söyleyebildikleri bir dünya özlemiyle onları selamlıyorum.

Bu çalışmamın her anında yanımda olan, alan araştırması boyunca beni hiç yalnız bırakmayan, sevgilerini benden hiç esirgemeyen canım Babam Yasin BAĞIŞ ve canım Annem Seval BAĞIŞ, sizin çocuğunuz olduğum için hep gurur duydum. İyi ki benim hayatımdasınız. Bana umut adına hep martı olmayı siz öğrettiniz. Size sonsuz sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

SOSYOEKONOMİK PERSPEKTİFTEN ÇOCUK İŞÇİLERDE YOKSULLUĞUN ANALİZİ: ANTALYA KADRIYE ÖRNEĞİ

BAĞIŞ, Radiye Canan

Yüksek Lisans Tezi

İktisat Anabilim Dalı

İktisat Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Abdolvahap ÖZCAN

Temmuz 2024, IX + 164 sayfa

Bu tez çalışmasında tarım işçiliği yapan çocukların yoksulluk göstergeleri, çocuk yoksulluğunu tanımlama biçimleri, çocuk yoksulluğunun nedenlerine yönelik algıları, çocuk yoksulluğunun üstesinden gelme biçimleri ve yoksulluğun çözümüne yönelik çocukların önerilerinin neler olduğunu belirlemek, ayrıca onların çocuk işçiliğine başlama nedenleri, çocuk işçiliği hakkındaki düşünceleri ve gelecek beklentileri ortaya konulmak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda yoksulluğun çocuklar tarafından nasıl deneyimlendiği, çocuk yoksulluğunun doğası ve çocuk yoksulluğu ile çocuk işçiliğinin arasındaki ilişki ortaya konulmak istenmektedir.

Bu çalışmada çocuk yoksulluğu çocuk işçilerin yaşadıkları yoksulluk deneyimi üzerinden sosyoekonomik bir perspektifle, çocuk odaklı ve hak temelli bir yaklaşımla analiz edilmektedir. Bu tez çalışması, çocuk yoksulluğunun analizinin Antalya-Kadriye Mahallesi'nde tarımda çilek toplama işinde çalışan 15 çocuk işçi ile derinlemesine görüşmelerle elde edilen verilerin fenomenolojik desen kullanılarak yapıldığı nitel bir saha araştırmasıdır.

Araştırmadan elde edilen bulgular çocuk yoksulluğunun çok boyutlu bir doğaya sahip olduğu, yoksulluk içinde büyümeye devam eden çocuklar için yoksulluğun onların işçileşmesine yol açarak çocuk işçiliğinin artmasında etkili olduğu; diğer taraftan çocuk işçiliğinin de çocukların eğitimsel gelişimlerinde ve beceri geliştirmelerinde engelleyici olduğundan onların yoksul kalmalarına yol açabileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Neticede yoksulluk çocuk işçiliği aracılığı ile yoksulluğu doğurmakta çocuklar için acı bir deneyim olup, çocukların geleceklerini şimdiden ipotek altına almaktadır.

Bu tez çalışmasının çocuk işçilerde çocuk yoksulluğunu sayılara indirgemeden ve yetişkin odaklı hareket etmeden bizzat yoksulluğu deneyimleyen çocukların gözünden gerçekliği olduğu gibi ortaya koyması, bunun yanı sıra iktisat disiplininde nadiren uygulanan nitel araştırma yönteminin uygulanabilirliğini göstermesi açısından literatüre katkı sunması beklenmektedir. Bu bağlamda iktisatta hâkim olan matematiksel paradigmanın iktisada yaşattığı “metodolojik daralmışlığın” (Lenger, 2019) aşılmasına yardımcı olunabileceği düşünülmektedir. Antalya-Kadriye’de çocuk yoksulluğunun analizine dair bir araştırmanın yapılmaması araştırmanın özgün değerini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Yoksulluğu, Çocuk İşçiliği, Çalışan Çocuklar, Sosyoekonomik Perspektif, Antalya-Kadriye

ABSTRACT

ANALYSIS OF POVERTY IN CHILD LABORERS FROM SOCIO-ECONOMIC PERSPECTIVE: THE CASE OF ANTALYA KADRIYE

BAĞIŞ, Radiye Canan

Master Thesis

Department of Economics

Economics Programme

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Abdulvahap ÖZCAN

July 2024, IX + 164 pages

This thesis study aims to investigate the poverty indicators among children engaged in agricultural labor. Specifically, it explores how these children define child poverty, perceive its causes, suggest ways to overcome it, and their reasons for starting child labor. Additionally, it examines their thoughts on child labor and their future expectations. The goal is to understand how children experience poverty, the nature of child poverty, and the relationship between child poverty and child labor.

The study adopts a socioeconomic perspective with a child-focused and rights-based approach to analyze child poverty through the experiences of child workers. This qualitative field study employs a phenomenological method, using data obtained from in-depth interviews with 15 child workers involved in strawberry picking in the Antalya-Kadriye District.

The findings from the study indicate that child poverty is multidimensional. Poverty drives children who grow up in impoverished conditions to become workers, thereby increasing child labor. Conversely, child labor hinders children's educational and skill development, perpetuating their poverty. Thus, poverty not only leads to more poverty through child labor but also represents a painful experience that jeopardizes the future of children.

This thesis aims to contribute to the literature by presenting the reality of child poverty from the perspective of the children who experience it, rather than reducing child poverty to mere statistics or an adult-oriented viewpoint. It also demonstrates the applicability of qualitative research methods, which are rarely used in the field of economics. In this context, the study addresses the "methodological narrowness" identified by Lenger (2019), caused by the dominant mathematical paradigm in economics. Additionally, the unique value of this study is highlighted by the fact that no prior studies have analyzed child poverty in Antalya-Kadriye.

Key Words: Child Poverty, Child Labor, Working Children, Socio Economic Perspective, Antalya-Kadriye

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yoksulluk	5
1.1.1. Yoksulluk Türleri	7
1.1.1.1. Mutlak yoksulluk	7
1.1.1.2. Göreli yoksulluk.....	9
1.1.1.3. Gelir yoksulluğu.....	12
1.1.1.4. İnsani yoksulluk	12
1.1.1.5. Objektif yoksulluk-subjektif yoksulluk	14
1.1.1.6. Kırsal yoksulluk-kentsel yoksulluk.....	15
1.1.1.7. Kronik yoksulluk.....	18
1.1.1.8. Yoksulluk kültürü	19
1.1.1.9. Sosyal dışlanma.....	21
1.1.1.10. Yeni yoksulluk	24
1.1.2. Yoksulluğun Nedenleri	26
1.1.2.1. Yoksulluğun nedenleri üzerine öncül yaklaşımlar	26
1.1.2.2. Yoksulluğun ekonomik nedenleri	28
1.1.2.3. Yoksulluğun sosyal nedenleri	30
1.2. Çocuk Yoksulluğu.....	33
1.2.1. Çocuk Yoksulluğunun Tanımlanması.....	33
1.2.2. Çocuk Yoksulluğu Ölçümleri	36
1.2.2.1. Çocuk yoksulluğu sayım ölçümleri.....	37
1.2.2.2. Çocuk yoksulluğu endeks ölçümleri	40
1.2.2.3. Bütünsel çocuk yoksulluğu ölçümleri.....	41
1.2.3. Ülkelerin Gelişmişlik Düzeylerine Göre Çocuk Yoksulluğu.....	42

1.2.3.1. Gelişmiş ülkelerde çocuk yoksulluğunun durumu	43
1.2.3.2. Gelişmekte olan ülkelerde çocuk yoksulluğunun durumu	45
1.2.3.3. Türkiye’de çocuk yoksulluğu.....	47
1.2.4. Çocuk Yoksulluğunun Nedenleri	52
1.2.4.1. Demografik faktörler-aile yapısı	53
1.2.4.2. Ekonomik faktörler-işgücü piyasası.....	55
1.2.4.3. Politik faktörler- hükümet refah politikası (sosyal transferler).....	56
1.3. Çocuk işçiliği	57
1.3.1. Çocuk İşçiliğinin Türleri	58
1.3.2. Çocuk İşçiliğinin Nedenleri	60
1.3.2.1. Çocuk işçiliğinin ekonomik nedenleri	60
1.3.2.2. Çocuk işçiliğinin sosyal nedenleri	61
1.3.2.3. Sosyoekonomik nedenler dışındaki nedenler.....	61

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Fenomenolojik Nitel Araştırma Yöntemi	62
2.2. Araştırmacının Rolü	68
2.3. Araştırma Sahası ve Örneklem.....	70
2.4. Veri Toplama Yöntemi	74
2.5. Veri Analiz Yöntemi	77
2.6. Geçerlik ve Güvenirlik	79
2.7. Etik Hususlar	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. Çocuk İşçileri Tanıtıcı Bilgiler	85
3.2. Çocuk İşçilerin Durumlarına/Yoksulluk Göstergelerine İlişkin Bulgular	89
3.3. Çocuk İşçilerde Çocuk Yoksulluğu	102
3.3.1. Çocuk İşçilerin Çocuk Yoksulluğunu Tanımlama Biçimleri.....	102
3.3.2. Çocuk İşçilerin Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine İlişkin Algıları	112
3.3.3. Yoksullukla Başa çıkmak İçin Çocuk İşçilerin Stratejileri	116
3.3.4. Çocuk İşçilerin Çocuk Yoksulluğuna Çözüm Önerileri	123
3.4. Çocuk Yoksulluğunun Çocuk İşçilerin Yaptıkları Tarım İşiyile İlişkisi	126
3.4.1. Çocuk İşçilerin Çalışma Nedenleri	127

3.4.2. Çocukların Çocuk İşçiliği Hakkındaki Düşünceleri	130
3.4.3. Çocuk İşçilerin Gelecekte Beklentileri	133
SONUÇ	137
KAYNAKLAR	142
EKLER.....	158
Ek 1: Etik Kurul Onayı	159
Ek 2: Bilgilendirilmiş Onam Formu	161
Ek 3. Çocuk İşçi Görüşme Formu.....	162
ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Çocuk İşçileri Tanıtıcı Bilgiler	85
Tablo 2. Çocuk İşçilerin Çocuk Yoksulluğunu Tanımlama Biçimleri	102
Tablo 3. Çocuk İşçilerin Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine İlişkin Algıları.....	113
Tablo 4. Yoksullukla Başa çıkmak İçin Çocukların Stratejileri	116
Tablo 5. Çocuk İşçilerin Çocuk Yoksulluğuna Çözüm Önerileri	123
Tablo 6. Çocuk İşçilerin Çalışma Nedenleri	127
Tablo 7. Çocukların Çocuk İşçiliği Hakkındaki Düşünceleri	130
Tablo 8. Çocuk İşçilerin Gelecekte Beklentileri	133

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
BM	Birleşmiş Milletler
CCF	Hristiyan Çocuk Fonu
CHIP	Çocuk Yoksulluğunu Araştırma ve Politika Merkezi
CWI	ABD Çocuk ve Genç Refah Endeksi
ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi
DB	Dünya Bankası
DEV	Yoksunluk-Dışlanma-Savunmasızlık
ILO	Uluslararası Emek Örgütü
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu
Md	Madde
Vb	Ve benzeri
Vd	Ve diğerleri

GİRİŞ

Yoksulluk insanların yaşam koşullarını olumsuz etkilemektedir. Yoksulluğun gelirin yetersizliğini ima etmesi, eşyalardan, giyimden kuşamdan mahrum olunması, diğerleri tarafından ötekileştirmeye, damgalamaya yol açması ve beraberinde utanç, dışlanmışlık duygusunu yaşatması, yoksulluğun kültürel bağlamda sonraki nesillere aktarılması yoksulluğun sosyoekonomik ve kültürel bir mesele, özünde insan hakkı ihlali olduğunu göstermektedir.

Yoksulluk, ülkelerin zenginliğini ve az gelişmişliğini dinlemeden, toplumların özellikle en savunmasız ve dezavantajlı kesimlerini, öncelikle de çocuklarını etkilemektedir. Çocukların yoksulluğu onların parasızlığı, sağlık hizmetlerine ulaşamama sorunu, barınaksız kalması veyahut sağlıksız ortamlarda barınması, güvensiz gıdalarla beslenmesi son kertede açlıkla yüzleşmesi, yetersiz eğitimi, çocukluğundan mahrum olması, oyun ve oyuncakların uzağında kalması, yeni kıyafetler yerine ikinci el/eskimişlerle idare etmesi, bunun sonucu utanç duygusunu yaşaması, akranları tarafından zorbalığa maruz kalması anlamlarına gelebilmektedir. Öyleyse çocukların yoksulluğu onların yaşam akışlarında yaşadıkları deneyimler doğrultusunda yetişkinlerin yoksulluğundan ve onların yoksulluğu tanımlama biçimlerinden farklı şekillerde tezahür etmektedir.

Çocukları ekonomik ve sosyal yapının pasif üyeleri olarak nitelendirerek onların yetişkinlere tabi kılınması, onların özgürlüğünün, katılımının, değiştirici/dönüştürücü gücünün ve farklı çocuklukların politik, iktisadi ve sosyolojik söylemlerle görünmez kılınmasına yol açar. Yetişkin bakış açısıyla ve modern çocukluk anlayışıyla çocukluk idealleştirilmekte ve sınırlandırılmaktadır. Oysaki sosyal bilimlerin odağında olması gereken alternatif bir gündem vardır: çocuğun işçi, yoksul, sokak, suç, gelin, istismar gibi istenmeyen kavramlarla bir araya gelmesi sonucunda çocuk işçiliği, çocuk yoksulluğu, sokak çocukları, çocuk suçluluğu, çocuk gelinler, çocuk istismarı gibi sorunların oluşturduğu gündem.

Çocuk yoksulluğu çocuk işçiliği sorununun gündemde yer almasında etkilidir. Yoksulluk beraberinde çalışmayı, emeğin sömürsünü ve istismarını getirebilir. Yoksulluk içinde büyüyen çocuklar çalışmaya yönlendiğinde eğitimleri ve beceri kazanımları sınırlı kalabilir. Çalışma yaşamında eğitimsel ve sınıfsal dezavantajlara sahip olarak yer alan çocukların yetişkinliklerinde de bu dezavantajlı hallerini, düşük nitelikli, ekonomik haklardan ve sosyal güvenceden yoksun bir şekilde işçiliklerini

sürdüremeleri söz konusu olabilir. Bu durumda yoksul yaşayan çocukların işçileşmeye koşut olarak büyüdüklerinde de yoksul yaşamaya devam etme olasılıkları yüksektir. Kısacası çocukların yoksul olması beraberinde işçileşmelerini getirebilir, işçileşen çocuklar büyüdüklerinde yoksul yetişkin işçilere dönüşebilir. Yoksul başlayan hayat yoksul olarak devam edince bireyin yaşamı yoksulluğun döngüsü içerisine hapsolür (yoksul çocuk→çocuk işçi→yetişkin işçi yoksulluğu).

Çocuk yoksulluğu analiz edilirken yoksulluk ile çocuk işçiliği bağlantısını kurmak çocuk yoksulluğunun sosyoekonomik açıdan durumunun ortaya konulmasında önemli görölmektedir. Çocuk yoksulluğuna işçi çocukların deneyimlerinden hareketle yaklaşmak, çözüm üretebilmek ve çocuk yoksulluğunun önüne geçebilmek için eleştirel düşünmeyi, çocuk merkezli ve çocuklarla araştırmayı şiar edinen bir anlayış geliştirilmesi gerektiği düşünölmektedir.

Literatürde çocuk yoksulluğunun çocukların bakış açısıyla yeteri kadar analiz edilmediği görölmektedir. İktisat bilimi çocuk yoksulluğunun analizinde istatistikî verilerle ekonometrik modellerle yetişkin bakış açısından ve gelir odaklı konuya yaklaşmakta çocukların sesini yeteri kadar duymamakta ve konuyu sorunsallaştırmadan sayılara indirgemeci olabilmektedir. Lenger'in vurguladığı gibi, iktisatta nitel araştırmalar nadiren uygulanmakta matematiksel iktisadın baskın yaklaşım hale gelmesiyle iktisatta metodolojik daralma yaşanmakta ve kaçan fırsatlar olmaktadır (Lenger, 2019: 946). Sosyoloji ise, iktisadi temeli ardalanda bırakma eğiliminde bulunabilmekte, çocuğa ve çocuk sorunlarına yeteri kadar yer verilmeyen sosyolojide de Dalfidan'ın ifade ettiğı gibi, sosyal sorunlar bağlamında çocukların dünyaları ihmal edilmektedir (Dalfidan, 2019: 246). Bu araştırmada sosyoekonomik bir perspektifle iktisat ve sosyoloji disiplinleri arasında bağ oluşturularak aradaki boşluk doldurulmak istenmektedir. Ayrıca disiplinler arası yaklaşım ve çocukların sesinin duyurulmasıyla geleneksel anlayışın açıklayamadığı çocuk yoksulluğunun çok boyutluluğu ve yoksulluğun çocuklar tarafından farklı deneyimlendiğı gerçeğini ortaya koyması araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmada çocuklara göre yoksulluğun ne anlama geldiğı, yoksulluğa nelerin neden olduğı tespit edilmeye çalışılmaktadır. Çocukların bakış açılarından yola çıkılarak, çocuk yoksulluğunun yetişkin yoksulluğundan farklı olduğı ve çocuklar tarafından yoksulluğun farklı deneyimlendiğı ortaya konulmak amaçlanmaktadır. Çocukların yoksulluğu algılama biçimlerinden yoksulluğun çocuk işçiliğine ne ölçüde katkıda bulunduğı, yoksulluğun çocuk işçiler üzerine etkilerinin neler olduğı,

yoksulluğun ve çocuk işçiliğinin doğası ortaya konulmak amaçlanmaktadır. Nihai olarak çocuk yoksulluğu-işçiliği ilişkisi kurulmak hedeflenmektedir.

Çocuk işçilerin yaşadığı yoksulluk deneyimini sosyoekonomik bir perspektiften Antalya/Kadriye örneğinden hareketle analiz edildiği bu tez çalışması üç bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde yoksulluk, çocuk yoksulluğu ve çocuk işçiliği kavramsal ve kuramsal çerçeve üzerine oturtulmaktadır. Bu çerçevede öncelikle yoksulluk olgusuna ve yoksulluk türlerine değinilmekte yoksulluğun öncül yaklaşımlar temelinde ekonomik ve sosyal nedenleri üzerinde durulmaktadır. Ardından çocuk yoksulluğunun tanımlama biçimlerine yer verilerek, çocuk yoksulluğunun ölçümüne yönelik yaklaşımlar üzerinde durulmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre çocuk yoksulluğunun görünümüne bakıldıktan sonra Türkiye özelinde çocuk yoksulluğunun durumuna değinilmektedir. Sonrasında çocuk yoksulluğunun aile yapısından, işgücü piyasasından ve hükümet refah politikasından kaynaklı çocuk yoksulluğunun demografik, ekonomik ve politik faktörler bağlamında nedenleri üzerinde durulmaktadır. Nihai olarak çocuk işçiliği olgusu açıklanmakta çocuk işçiliği türlerine değinilerek çocuk işçiliğinin nedenlerine yer verilmektedir.

Tezin ikinci bölümünde araştırma metodolojisi bulunmaktadır. Bu araştırmada yoksul işçi çocuklar kendi yaşamlarını inşa eden failler olarak benimsenmekte ve bu minvalde onların bakış açılarını yakalayarak yoksulluğun değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Boyden ve arkadaşlarının belirttiği gibi, bu hedefe en iyi şekilde ulaşabilmek için araştırmacı tarafından yönlendirilen niceliksel araçlar yerine, niteliksel araştırma yöntemi kullanılarak ulaşılabileceğine karar verilmektedir (Boyden vd., 2003: 3). Antalya-Kadriye’de (kırsal nitelikte ve turistik bir belde) yoksulluk içinde yaşayan çocuk işçilerle derinlemesine görüşmelere dayanarak yapılan bu saha araştırması bu çocukların yoksulluğu algılama/deneyimleme biçimlerinin yakalanmak istenmesinden dolayı araştırma deseni olarak fenomenolojik desenin benimsendiği nitel bir araştırmadır. Araştırmada amaçlı bir örnekleme stratejisi kullanılmaktadır. Araştırmaya dâhil edilecek çocuk katılımcılar 6-18 yaş grubu arasında yer almaktadır. Araştırmada işçi çocukların çocuk yoksulluğu konusuyla ilgili “deneyimlerini ve bakış açılarını ortaya çıkarmak” (Pinilla-Roncancio ve Silva, 2018: 985) amacıyla yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmaktadır.

Araştırmada çocukların yaşadığı yoksulluğu, çocuk yoksulluğu ile çocuk işçiliği ilişkisini belirleyebilmek adına çocuklara yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular yöneltilmekte yapılan derinlemesine görüşmeler sonucu veriler elde

edilmektedir. Veri toplama sürecinde araştırmacı etik kurallara göre hareket etmekte geçerlik ve güvenilirlik için gerekli hassasiyet gösterilmektedir. Araştırmada elde edilen verilerin analizi işlemlerinde “önemli ifadeleri belirlemek, anlam birimleri oluşturmak, temaları gruplandırmak, dokusal ve yapısal betimlemenin karma bir tasviri ile bitirmek” (Creswell, 2021: 228) şeklinde Moustakas (1994) tarafından sunulan fenomenolojik analizin aşamaları takip edilmektedir. Elde edilen veriler analiz edilerek bulgulara dönüştürülmektedir.

Tezin üçüncü bölümünde araştırma bulguları yer almaktadır. Bu bölümde ilk olarak çocuk işçileri tanıtıcı bilgilere yer verilmektedir. Daha sonra çocuk işçilerin yaşam koşulları/durumu ortaya konularak araştırma bağlamında çocuk yoksulluğu göstergeleri tespit edilmektedir. Kadriye’deki çocuk yoksulluğu, çocuk işçilerin çocuk yoksulluğunu tanımlama biçimleri, çocuk yoksulluğunun nedenleri, çocukların yoksulluğun üstesinden nasıl geldikleri ve çocuk yoksulluğuna yönelik çözüm önerileri çocukların bakış açısından sunulmaktadır. Sonrasında çocukların yaptıkları tarım işçiliğiyle çocuk yoksulluğu ilişkisine yönelik bulgular sunulmakta çocuk yoksulluğu ile çocuk işçiliği ilişkisi ortaya konulmaktadır.

Araştırma bulguları ortaya konulduktan sonra araştırma bulgularının tartışması ve genel değerlendirilmesi yapılarak sonuç kısmına ulaşılmakta çocuk yoksulluğu sorununa ve çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik öneriler sunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yoksulluk

Yoksulluk geçmişten günümüze dünyanın hemen hemen her ülkesinde varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla yoksulluk sadece bir azgelişmişlik sorunu değil, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri de ilgilendiren temel bir sorundur. Geçmişi çok eskilere dayanan ve dünya ülkelerinin ortak sorunu olan yoksulluk kavramının tanımlanmasında görüş birliği bulunmamaktadır. Yoksulluk yazınında yoksulluğun tartışmalı bir konu olduğundan bahsedilmektedir. Gün'ün de belirttiği gibi “yoksulluk yazını dört yüz yılı aşkın bir zamandır yoksulluğu tartışmış ve tartışmaya devam etmektedir” (Gün, 2010: 36).

Tartışmalı bir kavram olan ve ortak kabul gören bir tanımı bulunmayan yoksulluğun farklı tanımları yapılmakta, yoksulluğa ilişkin birçok kavram literatürde yer almaktadır. Tanımlar, yoksullara bakış açılarına göre toplumların değer sistemlerinin farklı olması ve zamanın etkisi ile değişkenlik göstermektedir (Şenses, 2002: 62). Yoksullukla ilgili kavram ve tanımlamalarda araştırmacının yoksulluğu anlatmada temel aldığı öğeler, oluşturdukları tanımın belirleyici unsurları olmaktadır (Aksan, 2013: 4). Yoksulluk araştırmalarında yoksulluk, mutlak ve göreceli yoksulluk kavramlarına ek olarak sosyal dışlanma, sınıf-altı, yeni yoksulluk, kentsel yoksulluk, çalışan yoksullar, nöbetleşe yoksulluk, kronik yoksulluk, insani yoksulluk, kültürel yoksulluk, bireysel refah ve sorumluluk, sosyal ve kültürel bütünleşememe, ayrımcılık, mekânsal ayrılmışlık, ırk, etniklik, çalışma refahı, toplumsal cinsiyet gibi kavramlar etrafında ele alınmaktadır (Gün, 2010: 6, Gül ve Sallan-Gül, 2008: 57, Sallan-Gül, 2002: 108, Uyan Semerci, 2010: 2).

Yoksulluğun tanımlaması ve ölçümü yapılırken öncelikli husus yoksulluğun göstergesi olarak sadece ekonomik kıstasların mı yoksa bunlara ilaveten sosyal ve siyasi kıstasların mı temel alınacağıdır. Yoksulluk araştırmaları yakın geçmişe kadar iktisat ağırlıklı minvalde ilerlediği için bu araştırmalarda ekonomik göstergeler ön plandadır (Şenses, 2002: 62). Yoksulluk tanımlamaları yapılırken genellikle gelir yetersizliğinden hareket edilmekte, yoksulluk ölçütü olarak da gelir kullanılmaktadır (Zastrow, 2016: 174). Yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan gelir, parasal göstergedir. Gelir dışında tüketim de parasal göstergelerle ilgilidir. Ancak yoksulluk sadece yetersiz gelir elde

etme ve tüketimle ilgili değildir (Erturhan Işkın, 2019: 215). Yoksulluk iktisadi temeli bulunması ve ekonomik bir sorun olması dışında, insan hak ve özgürlükleri çerçevesinde değerlendirilmesi gereken toplumsal bir meseledir. Bu bağlamda yoksulluk kavramına asgari düzeyde bir yaşam sağlayacak gelir/tüketim seviyesine sahip olmanın yanı sıra, kaynaklara erişim, kamusal/yarı kamusal mal ve hizmetlere erişim, onur, özerklik gibi kavramların da dâhil edilmesi gerekmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 41). Netice olarak yoksulluğun belirlenmesinde gelir/tüketim gibi iktisadi göstergelerle birlikte, eğitim, sağlık, beslenme, barınma gibi ekonomi dışı etkenlerin de belirleyici olduğu söylenebilir. Dolayısıyla yoksulluk, ekonomik ve sosyal açıdan değerlendirilmelidir.

Genel olarak yoksulluk, “insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için gerekli olan temel gereksinimlerini karşılayamama durumu”dur (Şener ve Ocakçı, 2014: 8). Bu basit tanımın merkezinde yer alan temel ihtiyaçların karşılanamamasının ekonomik anlamı, bu ihtiyaçların sosyal belirlenimlerini içlerinde barındırmaktadır (Kümbetoğlu, 2002: 132). Yoksulluğun temel gereksinimlerin karşılanamaması olarak tanımlanması durumunda yoksulluğun yoksunlukla ilişkisine değinmek gerekmektedir. Yoksulluk, genellikle maddi, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalma durumu olarak ifade edilmektedir (Marshall, 2009: 825). Yoksulluk yoksulluğun temelinde yer alan yoksunlukların yol açtığı sosyal ilişkilerdeki dışlanma, marjinalleştirilme süreçlerini de içermektedir (Sallan-Gül, 2002: 109). Maddi mahrumiyet, izolasyon, kültürel faaliyetlere katılımın yetersizliği gibi etmenlerin yanı sıra fiziki mahrumiyet, güçsüzlük, karar alma mekanizmalarına katılımın-zamanın yetersizliği, çevrenin kirlenmesi ve bozulması gibi farklı boyutların olması yoksulluğun tanımlanmasında çok boyutluluğun göz önünde bulundurulmasını gerekli kılmaktadır (Aktan ve Vural, 2002: 41-42). Ayrıca yoksulluk, zamana bağlı olarak da tanımlanmaktadır. Zaman dilimine bağlı (geçici süre devam eden, kalıcı, zaman zaman ortaya çıkan yoksulluklar) yoksulluk tanımları, yoksulluğun bir durum değil, bir süreç olarak algılanmasına neden olmaktadır (Kümbetoğlu, 2002: 129-130).

Bir ülkede yoksulluğun önemini ve boyutunu belirleyen iki neden söz konusudur. Bunlardan biri kişi başına düşen gelir düzeyi, diğeri ise gelir dağılımındaki adaletin boyutudur. Kişi başına düşen gelir ne kadar az ise yoksulluğun boyutu o kadar çok olur. Gelir dağılımındaki adaletsizlik artıkça yoksulluğun boyutu o kadar artar (Berber, 2011'den akt. Erturhan Işkın, 2019: 216). Az gelişmiş ülkelerde yoksulluk çoğunlukla açlık, barınma ve güvenlik sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmişlik

seviyesi artıkça yoksulluk insanlar arasındaki yaşam standardı farklılığına dönüşmektedir (Durgun, 2019: 2).

Görüldüğü üzere yoksulluk tek boyutlu değerlendirilebilecek bir olgu değildir. Yoksulluğun sadece iktisadi değil, iktisadi olmayan belirleyicileri de içinde barındırması onun çok boyutlu niteliğini göstermektedir. Çok boyutluluk, yoksulluğun tanımlanmasını zorlaştırmakla birlikte, yoksulluğun parasal olarak dar tanımlarına hapsedilmesinin de önüne geçmekte, farklı yoksulluk tanımları ve çok sayıda yoksulluk türünün ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Aktan ve Vural, 2002: 42-43, Şenkal, 2005: 396, Kalaycı ve Akin, 2021: 13). Bu bağlamda aşağıda yoksulluk türlerinden mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk, gelir yoksulluğu, insani yoksulluk, objektif-subjektif yoksulluk, kırsal-kentsel yoksulluk, kronik yoksulluk ile yoksulluk kültürü, sosyal dışlanma ve yeni yoksulluğa değinilmektedir.

1.1.1. Yoksulluk Türleri

1.1.1.1. Mutlak yoksulluk

Yoksulluk türleri hesaplanırken öznenin birey mi aile mi olduğu sorusu sorulmaktadır. Yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak mutlak ve görelî yoksulluk tanımları yapılmakta, açlık ve yoksulluk sınırı kavramları ön planda olmaktadır (Sallan-Gül, 2002: 108). Yoksulluğu anlama bağlamında araştırmacılar başat olarak mutlak ve görelî yoksulluk yaklaşımlarını tercih etmektedir. Tercih edilen yaklaşımlar bir yandan yoksulluğu anlama ve açıklamaya ilişkin sınırlar çizmekte, diğer yandan yoksulluğa hangi perspektiften bakılacağı noktasında yardımcı olmaktadır (Aksan, 2013: 28).

Mutlak yoksulluk, genellikle gelir veya kalori gibi niceliksel bir göstergiyi baz alırken, bazen daha geniş bir mal ve hizmet sepetini dikkate alır, fiziksel refah için asgari geçim sınırının altında kalmak olarak algılanır (Hulme vd., 2001: 8). Zamansal bir tanımla, mutlak yoksulluk, bir bireyin kalıcı olarak veya en azından çok uzun bir süre için belirli bir fiziksel yoksulluk sınırının altında kalacağı bir duruma karşılık gelir. Fiziksel yoksulluk, yalnızca hayatta kalmayla ilgilidir, yani temel fiziksel ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan tüm malları ve yiyecekleri satın alma kapasitesidir (Bourgignon, 1999).

Mutlak yoksulluk, yaşamak için gereken asgari gelir miktarını yansıtan, sadece enflasyona ve para birimlerinin zaman ve mekana göre ayarlandığı sabit, gelire dayalı bir eşikte somutlaşır (Fritzell vd., 2015: 102). Yoksulluk araştırmalarındaki birincil ana konu, yoksulların nasıl belirleneceği, dolayısıyla, bir nüfustaki yoksul ve yoksul

olmayan bireyleri ve haneleri ayıran bir çizginin (eşik) nasıl tanımlanacağıdır (Cuttillo vd., 2022: 690). Yoksulluk sınırı kavramı yoksullar ile yoksul olmayanlar arasında belirgin ve ölçülebilir bir ayrım sağlar (Lok-Dessallien, 2000'den akt. Misturelli ve Heffernan, 2008: 667). Mutlak bir standart, yoksul olmayanların harcamalarına göre değil, yoksulların gerçek ihtiyaçlarına göre tanımlanan standart anlamına gelir (Joseph ve Sumption, 1979: 27-28). Bir kişinin geliri, örneğin yeterli beslenme veya giyinme gibi geçimlik ihtiyaçlarını karşılamaya yetmiyorsa, mutlak yoksul kabul edilir (Decerf, 2021: 325).

Mutlak yoksulluğun tanımlanması ve ölçülmesi gıda ve gıda dışı bileşenlere göre farklılık göstermektedir. Mutlak yoksulluk hesaplamalarında kullanılan yöntem açlık sınırıdır. Açlık sınırı, yalnızca asgari geçimi sağlayacak besin maddelerini kapsayan sepetin maliyetinin hesaplanmasıyla bulunan mutlak yoksulluk sınırıdır. Dolayısıyla mutlak yoksulluk sınırının hesaplanması insanların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesini sağlayan geçim için gerekli besin maddelerinin temel alınmasına dayanmaktadır (Özcan, 2018: 3). Dünya Bankası, insanın yaşayabilmesi için alması gereken asgari kalori miktarını 2400 k/cal olarak belirlemekte, bu kalori miktarını almaya gücü yetmeyenler mutlak yoksul olarak tanımlanmaktadır (Erturhan Işkın, 2019: 217). Bu bağlamda, hayatta kalmanın temel yollarından yoksunluğu ifade eden mutlak yoksullukta kişinin fakir olmama durumu, mutlak yoksunluktan kaçınma yeteneği ile ilgilidir (Wagle, 2002: 156).

Sonuç olarak, mutlak yoksulluğun asgari geçim ve gıdaya dayalı yaklaşımına göre, mutlak yoksulluk insanın sağlıklı bir fiziksel varoluş için temel gıdaları almasını sağlayacak asgari geçim düzeyine sahip olmama durumu olarak tanımlanabilir. Mutlak yoksulluk en temelde kendisine eşik olarak açlığı belirlemektedir. Bu eşiğin altında yer alan insanların temel meselesinin açlık olması ve yaşamı sürdürme güclüğü çekmeleri onların yoksul olarak nitelendirilmesinde belirleyici olmaktadır. Joseph ve Sumption'ın ifadesi mutlak yoksulluğu özetler niteliktedir: “bir aile yemek yemeye gücü yetmiyorsa fakirdir” (akt. Mack ve Lansley, 1985: 16).

Mutlak yoksulluğun tanım ve ölçümünde gıda harcamalarına dayanan yaklaşımın yanında gıda dışı bileşenlerin de kullanılması söz konusu olabilmektedir. Örneğin 1995 Dünya Toplumsal Kalkınma Zirve Toplantısı Eylem Programı çerçevesinde mutlak yoksulluğun belirlenen bileşenleri içerisinde “temel gereksinimler, temiz içme suyuna ulaşım, hıfzısıhha, sağlık, barınma, eğitim ve bilgilenme gibi

olanaklardan aşırı derece yoksun olma” (UNIC-Ankara, 2007’den akt. Kalaycı ve Akin, 2021: 15) yer almaktadır.

Mutlak yoksulluk yaklaşımının asgari geçim düzeyi ve asgari kalori gereksinimine odaklanması, mekân ve kişilere göre yorumlanmasının değişiklik göstermesi mutlak yoksulluk kavramını tartışmalı hale getirmektedir. Ayrıca mutlak yoksulluğun kişisel tüketim tercihlerini göz ardı ettiği görülmektedir. Bazı kişilerin tüketim tercihleri gıda dışı harcamalar ve lüks tüketim yönünde olup, günlük aldıkları kalori miktarı asgari düzeyin altında kalabilmektedir (Şenses, 2002: 80-81).

Mutlak yoksulluk tanımlaması, genel geçer ve evrensel ölçütüyle, özellikle bir insanın yaşaması için gereksinimlerinin yaşam biçimiyle ilişkisini göz ardı etmektedir. Mutlak yoksulluk kavramı, yoksulu kendi ortamında tanımlamamaktadır (Gün, 2010: 38). Bu durum yoksulların kendi ortam ve durumlarına ilişkin görüşlerinin dikkate alınmamasına neden olmaktadır.

Ayrıca Şenses’in belirttiği gibi, mutlak yoksulluk çizgisi yaklaşımının çoğunlukla kısa süreli gözlemlere dayanması ve yoksul kitlenin kendi içindeki yoksulluk nedenleri, dereceleri ve süreleri bakımından farklılıklarını dikkate almaması yoksulların çeşitliliğinin yansıtılmamasına neden olmaktadır. Azgelişmiş ülkelerde genellikle mutlak yoksulluk dikkate alınarak tartışmalar yapılsa da yoksulluğun göreceli olduğuna dair görüşler eskiye dayanmaktadır (Şenses, 2002: 87-91).

1.1.1.2. Göreceli yoksulluk

1960’lara kadar yoksulluğun esas olarak mutlak terimlerle değerlendirildiği görülmektedir. Bu durum, 1960’larda zengin dünyanın büyük bir bölümünde göreceli yoksulluk fikrinin ortaya çıkmasıyla esasen değişmektedir. Ortaya çıkan göreceli yoksulluk fikrinin öncülleri bulunmaktadır. Toplumsal olarak özgül bir yoksulluk anlayışına sahip olan Adam Smith; Ulusların Zenginliği’ndeki ünlü bir pasajda on sekizinci yüzyıl Avrupa’sında keten bir gömleğin sosyal rolüne işaret etmektedir (Ravallion, 2016: 106). Adam Smith’in Ulusların Zenginliği’ndeki konuyla ilgili açıklaması şu şekildedir:

“(Gereksinimi), sadece hayatın devamı için vazgeçilemez metalar olarak değil, ülke adetlerinin onsuz en alt tabakadaki insanların bile itibarsız hale geleceği bir şey olarak anlıyorum. Sözgelimi, bir keten gömleğin hayatı sürdürmek için bir zorunluluk olduğu söylenemez. Grekler ve Romalılar, öyle sanıyorum ki, keten gömleksiz de gayet rahat yaşadılar. Ancak günümüzde, Avrupa’nın büyük bir bölümünde, itibarlı bir

gündelikçi işçi, üzerinde keten gömlek olmadan insan içine çıkmaktan utanacaktır. Keten gömlektir yoksunluğun, aşırı kötü bir durum dışında hiç kimsenin düşmeyeceği rezalet derecesinde bir yoksulluğun göstergesi olduğu farz edilecektir. Adetler, aynı şekilde, deri ayakkabıyı hayatın bir zorunluluğu haline getirmiştir” (Sen, 1999’dan akt. Boz, 2012: 74).

Smith, bu alıntıda yaşamak için gereken asgari miktarın, insanların yaşadığı toplumun geleneklerine göre değiştiğine dikkat çekmektedir. Bu terimlerin ışığında, birinin sadece geçimlik bir gıdaya sahip olmadığı için fakir olduğunu düşünmek çok katı bir tanımdır. Smith’in pasajı ele alındığında, zamanının Britanya’sında mütevazı bir işçinin, kamusal alanda bir keten gömleği ya da hatta bir çift deri ayakkabısı olmadığı utanacağı görülebilmektedir. Diğer toplumlardaki insanların ihtiyaçları, diyelim ki, Polinezya’daki küçük bir adada muhtemelen aynı olmayacaktır (Santos, 2017: 128). Yoksulluk ve geleneğin yaşamın gerekliliği haline getirdiği şeylerin derecesi görelidir. Bunların insanların içinde yaşadıkları toplumun dışında bir anlamının olmadığı söylenebilir.

Görelî yoksulluk veya sosyal yoksunluk, başkaları gibi olmamakla ilgilidir. Bu, Sen’in (1983) Adam Smith’ten ödünç aldığı "keten gömlek" argümanıdır. Keten gömlek giymenin geleneğin bir parçası olduğu bir toplumda, kişi beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayarak yaşasa bile, bu gömleği alma yeteneğinden yoksunsa sosyal geleneklere göre yaşayamaz ve sosyal etkinliklere katılamaz. Başkalarıyla aynı durumu paylaşmadığı için sosyal olarak dışlanır. Dolayısıyla görelî yoksulluk, daha modern olan "sosyal dışlanma" kavramına çok yakın sayılabilecek bir sosyal olguyu tanımlar (Bourgignon, 1999).

Görelî yoksulluk kavramını örneklemek için, Karl Marx bir adamı tarif etmektedir. Bu adam bir saray inşa eden bir komşu gelene kadar küçük bir kulübede yaşamaktan son derece mutlu iken, sonra kendisini yoksun hissetmeye başlamaktadır. Karl Marx’ın örneğinden hareketle Streeten, görelî yoksulluğu “yaşam düzeyimizi daha yüksek gelirli bir referans grubuyla karşılaştırmamızdan kaynaklanan yoksunluk” olarak tanımlamaktadır (Streeten, 1998: 9). Görelî yoksullukta, bireyin yüksek standartlarda yaşayan diğerlerini kendisine ölçüt almasından dolayı öznel bir durum oluşmaktadır. Bireyin gördüğü yüksek standartlar karşısında kendisini daha aşağıda hissetmesi durumu görelî yoksulluk olarak ifade edilmektedir (Pete, 1997’den akt. Çebi, 2021: 94).

Ekonomistler, kişinin gelirinin, tüketiminin ve refah ihtiyaçlarının toplumdaki diğer kişilerininkine bağlı olduğu ve kişinin ne kadar iyi olduğunun ölçümünün

toplumdaki geri kalanın refahına bağı olduğu inancıyla, aynı zamanda görelî ölçütler kullanarak yoksulluk sınırlarını tanımladılar (Wagle, 2002: 156). Bu bağlamda, Özcan'ın belirttiğı gibi, “bu yaklaşımda yoksulluk kesin bir çizgiye sahip olmayıp toplumun ortalama refah seviyesi temel çizgi olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte bu çizginin zaman içinde ya da ülkeden ülkeye farklılık göstereceğı ve değışeceğı açıktır” (Özcan, 2018: 4).

Görelî yoksulluk eşiğı, ele alınan toplumun gelir dağılımının ortalama veya medyanının belirli bir kısmına karşılık gelmektedir (Decerf, 2021: 326). Ekonomist Victor Fuchs (1967), yoksulluk sınırının mevcut (gruba özgü) medyan gelirin %50'si olarak belirlenmesi gerektiğini uzun zaman önce belirten kişidir (Ravallion, 2016: 107). OECD ülkeleri için en yaygın kullanılan yoksulluk ölçüsü, ülkelerinin medyan gelirinin yarısından daha azını kazanan insanların oranı olan "görece yoksulluk"tur (Lee ve Zhang, 2022: 931). TÜİK tarafından belirlenen görelî yoksulluk sınırı da, gelir açısından ortalama gelirin %50'sidir (Özcan, 2018: 4).

Görelî yoksulluk sınırları genellikle bir topluluğun ortalama yaşam standardının bir kısmı olarak tanımlanır. Bu nedenle eşitsizlikle yakından ilişkilidirler, ancak gelir dağılımının yalnızca alt yarısındaki eşitsizlik medyan tabanlı çizgilerle ilgilidir (Bradbury, 2003: vii). Nitekim, Crosland (1964), şunu savunmaktadır:

“Yoksulluk her şeyden önce mutlak değıl, sosyal veya kültürel bir kavramdır. Bu, görece, öznel bir yoksulluk görüşü gerektirir, çünkü yarattığı mutsuzluk ve adaletsizlik, hastalık ve yetersiz beslenme önlense bile, aslında lükslerden değıl, başkalarının sahip olduğu ve sahip olduğu görülen ve geçerli kültürel standartlar ışığında gerçekten 'geleneksel ihtiyaçlar' olan küçük konforlardan zorla mahrum bırakılmasında yatmaktadır” (akt. Mack ve Lansley, 1985, s. 28-29).

Görelî yoksulluk, eşitsizliğin nesnel ve öznel sonuçlarını içerdiği için mutlak yoksulluk yaklaşımına göre daha çok tercih edilen bir yaklaşım olmaktadır (Aksan, 2013: 30).

Özetlersek görelî yoksulluk bağlamında, içinde bulunduğu toplumun koşullarına göre nispeten yoksul sayılan kişiler, yaşadıkları toplumun geleneksel rahatlıklarına sahip olmalarını sağlayacak kaynaklara ulaşma gücü olmadığı için sosyal yaşama katılımı içeren faaliyetlerde bulunmaları engellenen kişilerdir. Diğer bir deyişle, Adam Smith'in örneğinde olduğu gibi, keten gömlekler, deri ayakkabılar gibi toplumsal olarak gerekli kılınan ve itibar göstergesi haline gelen şeylerden yoksun olmalarından dolayı toplumda görünmekten utanan bu yoksul kişiler toplumla bütünleşememektedir.

Neticede görelî yoksullukta, ortalama yaşam standardının altına düşen, dolayısıyla ortalama medyan gelirinin altında yer alan kişiler yoksul olarak değerlendirilmekte, sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedirler. Görelî yoksullukta temel meselenin mutlak yoksullukta olduğu gibi açlık değil, açlıktan ziyade kişisel kaynakların yetersizliği olduğu görülmektedir.

1.1.1.3. Gelir yoksulluğu

Ekonomistler, ailelerin sahip olduğu kaynakları veya bir şekilde ölçülen "ekonomik durumlarını" veya "ekonomik refahlarını" yansıtan bir yoksulluk kavramını tercih etme eğilimindedir. Gelir genellikle mevcut kaynakların ölçüsü olarak alınır, bu daha sonra ailenin gelir ihtiyaçları ile karşılaştırılır (Haveman ve Wolff, 2004: 146). Gelir yoksulluğu, hanehalkı kompozisyonuna göre ayarlama yapıldıktan sonra, belirlenen bir yoksulluk sınırının altında geliri olan bir hanede yaşamak olarak tanımlanır (Marks, 2007: 1). Gelir yoksulluğu tanımı geleneksel bir gelir ölçütünü takip eder: bir kişi önceden belirlenmiş bir gelir sınırının altındaysa gelir yoksulluğu içindedir (Rojas, 2008: 1078).

Gelir yoksulluğu, gıda, giyim ve barınma gibi temel ihtiyaçları karşılamak için yeterli gelire sahip olmama durumudur (Brooks-Gunn ve Duncun, 1997: 55). Gelir yoksulu kişiler yaşamlarını sürdürebilmeleri için maddi olanaklardan yoksun olan, parasız olarak nitelendirilebilen, aynı zamanda yaşayabilmeleri için gerekli kaloriyi karşılayacak gelirleri olmadığı için beslenemeyen, açlık sorunuyla karşılaşan kişilerdir. Gıda gibi temel yaşamsal ihtiyaçları satın alma gücünden yoksun olan kişiler yoksul yaşıyordur.

Yoksulluk geleneksel olarak gelir yoksulluğu cinsinden tanımlanır (Tilak, 2002: 191, Brandolini vd., 2010: 267) ve ağırlıklı olarak asgari düzeyde kalori elde etmek için gelirin yetersizliği açısından ölçülür (Tilak, 2002: 191). Bu ölçüt, temel gıda sınırlaması açısından mutlak yoksullukla benzerlik gösterebilmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 6).

Gelire dayalı tanımlar, yoksulluğu, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamak ve/veya asgari bir yaşam standardına ulaşmak için mali kaynaklardan yoksun olduğu bir durum olarak görmektedir (Misturelli ve Heffernan, 2008: 667).

1.1.1.4. İnsani yoksulluk

Yoksulluğun yalnızca kalori gereksinimine ve sahip olunan gelire göre tanımlanması, yoksulluk sorununun sosyal, siyasal ve ahlaki boyutlarının geri plana

atılmasına neden olabilmektedir (Kaya, 2013: 83). Bu noktada pek çok yazar, yoksulluğun kaçınılmaz ve tarafsız bir durum olmadığı, daha ziyade kökenlerinin adaletsiz sosyal ve ekonomik ilişkilerde ve belirli siyasi tercihlerde bulunabileceği konusunda uyarmaktadır (Misturelli ve Heffernan, 2008: 667).

Yoksulluğun büyük ölçüde insan var oluşunun en temel düzeyini karşılama ile ilişkili olarak anlatılması yoksulluğu geçim ile eş tutmaktadır (Misturelli ve Heffernan, 2008: 671). Yoksulluğun en temel yaşam ihtiyaçlarını karşılayacak gelirin yetersizliği açısından değerlendirilmesi, yoksulluğun fiziksel olarak yaşamı sürdürmekten daha fazlası olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir. Wagle'nin ifade ettiği gibi, “insanlar, “çıplak geçim” veya minimum gıda kalorisi kavramlarının önerdiği gibi sadece hayatta kalmak istemiyor; niteliksel olarak daha iyi hayatları onurlu bir şekilde yaşamak istiyorlar” (Wagle, 2002: 162).

Yoksulluğun ölçümünde gelirin yetersiz kaldığı dikkate alınarak insani gelişme raporları çerçevesinde 1997 yılı itibariyle “insani yoksulluk” kavramı geliştirilmiştir (Uyan Semerci, 2010: 3). BM'nin hazırladığı raporlarda yoksulluğun “yoksunluk” kavramı gibi daha geniş bir tanım içinde ele alınması ve yoksunluğun insan hakları çerçevesinde düşünülmesi gerektiği belirtilmektedir. Kısaca, BM yoksulluğun insan haklarının ihlali olarak kabul edilmesi gerektiği yönünde bir yaklaşım benimsemektedir (Koray ve Alev, 2002: 461).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), “iyi bir yaşam standardına ulaşmak için gerekli kaynaklardan yoksunluk”, “uzun ve sağlıklı bir yaşam yoksunluğu” ve “eğitimsel başarı/bilgi yoksunluğu” olmak üzere insani gelişmenin üç temel boyutundaki yoksunlukları ölçmek için bir bileşik endeks olan İnsani Yoksulluk Endeksi'ni önermiştir. İnsani Yoksulluk Endeksi, düşük gelire odaklanan geleneksel kafa sayımı ölçümünün aksine, yoksulluğu birden fazla boyutta yeteneklerdeki bir başarısızlık olarak ölçmeyi amaçlamaktadır (Chakravarty ve Majumder, 2005: 277).

Yaşam kalitesinin artmasını sağlayacak fırsatlarla karşılaşmak ve bu fırsatları değerlendirebilmek insani yoksulluğun belirleyicisi olarak görülmektedir (Çebi, 2021: 94). İnsani yoksulluk insan onuruna yakışır bir yaşam için gerekli fırsatlardan ve yeteneklerden yoksun olmayı anlatır. Yoksulluğun temelinde bulunan yoksunluklar arasında kalitesiz yaşam, kısa yaşam süresi, yetersiz sağlık, okur-yazar olmama ve iletişim yeteneğinin eksikliği, yetersiz beslenme, temiz su kaynaklarına ulaşımı sağlayacak altyapının yetersiz olması gibi yoksunluklar yer almaktadır. Bu yoksunluklar insanların insanca yaşam hakkını ellerinden almaktadır. Özetlersek, yoksulluk insani

yönü olan bir olgudur. Yoksulluğun insanların yaşam hakkıyla birlikte özgürlüğünü sınırladığı, ekonomik ve siyasal katılımını engellediği dolayısıyla bir insan hakları meselesi olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

1.1.1.5. Objektif yoksulluk-subjektif yoksulluk

Mevcut yoksulluk literatürü yoğun olarak hanehalkı geliri, hanehalkı tüketimi, temel ihtiyaçlar, kalori alımına dayanan nesnel yoksulluk üzerine odaklanmaktadır. Nesnel yoksulluk, hanehalkı gelirin veya tüketimin, hanehalkı kompozisyonuna göre ayarlandıktan sonra, belirlenen bir eşik çizgisinin altında olması olarak tanımlanmaktadır (Mahmood vd., 2017: 543-544).

Nesnel yaklaşımlar paternalist bir niteliğe sahiptir. Hangi tüketim düzeyinin yoksulluğa tekabül ettiğine hükümet veya uzmanlar karar verir. Böyle bir çizgi nesnel olarak sabittir. Ancak, yoksulluğun nesnel tanımına göre yoksul olarak sınıflandırılan hane halkının kendisini yoksul olarak kabul edip etmediği, kendini yoksul hisseden hanelerin de yoksul olmayan olarak sınıflandırılıp sınıflandırılmadığı net değildir (Van Prag ve Ferrer-i-Carbonell, 2006: 5).

Yukarıda belirtilen sorunların üstesinden gelmek için, ana akım literatürden farklı olarak, Van Prag (1968) ve Vos ve Garner (1991), gelir yeterliliğine ilişkin kişisel bildirimleri yoksulluk sınırlarına dönüştürmek şeklinde bir subjektif yoksulluk ölçüsü kavramı önermektedir (Mahmood vd., 2017: 545).

Yoksulluğu anlamaya ve ölçmeye yönelik öznel yaklaşım, yoksulluğun yoksullar veya önemli sayıda yoksul insanın bulunduğu topluluklar tarafından tanımlanması gerektiğini savunur. Yukarıdan empoze edilen anlamlar ve tanımlar, yoksul insanları güçsüz kılmak ve onların bilgi yaratma ve sahip olma haklarını ortadan kaldırmak olarak görülür (Hulme vd., 2001: 8).

Öznel yoksulluk, insanların kimleri yoksul olarak gördükleri incelenerek tanımlanmaktadır (Na'ndori, 2011:537). Öznel yoksulluk, bireyin ya da hanehalkının yaşamdaki ekonomik konumuna ilişkin algısı olarak da tanımlanabilmektedir. Ekonomik durum algısı dar anlamda öznel yoksulluktur. Geniş anlamda öznel yoksulluk ise yaşam memnuniyeti, mutluluğa karşılık gelmektedir (Mahmood vd., 2017: 544-545). Bu bağlamda öznel yoksulluğun insanların kendi ekonomik durumları ve refah durumları hakkında ne düşündüklerini anlatan bir kavram olduğu söylenebilir.

Araştırmacılar, kamuoyu yoklamaları ve anketler yoluyla, katılımcılardan yoksul olmamak için gerekli görülen gelir, tüketim veya refah düzeylerini belirtmelerini

isteyerek öznel yoksulluk standartları türetmeye çalışmışlardır (Wagle, 2002: 158). Dolayısıyla, öznel yoksulluk göstergeleri, özel olarak yoksullukla veya daha genel olarak refahla ilgili olabilir (White vd., 2003: 383). Örneğin Mahmood ve arkadaşlarının araştırmasında, öznel yoksulluğun (yoksul hissetmenin) belirleyicilerinin hanehalkı tüketimiyle sınırlı olmadığını, hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı demografik yapısı, tarım arazisi mülkiyeti, sanitasyon imkanları, fiziksel ve gıda güvensizliği ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Mahmood vd., 2017: 543).

Netice olarak, insanlara kendilerini yoksulluk içinde yaşayıp yaşamadıklarının sorulmasıyla, onların kendi değerlendirmeleri göz önünde bulundurulur. İnsanlar, mali durumlarının kabul edilebilir bir standart olarak gördükleri düzeyin altında olup olmadığı konusunda doğru bir fikre sahip olabilirler. Ancak, bu kişilerin görüşleri mutlaka öznel ve geçmiş deneyimlerini ve sosyal bağlamı yansıtır olabilir (Marks, 2007: 2). Öznel yoksullukta yoksulluk kişilerin değerlendirmelerinden hareketle belirlenmektedir. Kişilerin mali ve refah durumuna ilişkin öznel değerlendirmeleri de yoksulluk sınırının belirlenmesine dayanak oluşturmaktadır. Kısaca yoksulluk kişilerin kendi hislerine ve düşüncelerine dayanarak da açıklanabilen öznel bir duygudur.

1.1.1.6. Kırsal yoksulluk-kentsel yoksulluk

Kır-kent ayrımından yola çıkan araştırmacılar, mekânsal eşitsizliklerin nasıl oluştuğunu ve ne tür mekanizmaların bu eşitsizlikleri belirlediğini anlamak için mekânsal farklılıkları araştırmaya yönelmişlerdir (Nemes-Nagy 2009'dan akt. Vigvári, 2016: 48). Genel olarak kır ve kent ayrımı coğrafi açıdan, iktisadi faaliyetler, sosyal yapı ve kültürel değerler açısından farklılaşmayı anlatmaktadır. Kırsal ve kentsel alanlar tanımlanırken nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu, kamu hizmetlerinin sağlanma düzeyi, tarım dışı faaliyetlerde bulunanların nüfustaki oranı gibi çeşitli değerler temel alınmaktadır (İncedal, 2013: 24). Kır-kent ayrımında beliren mekânsal farklılıklar bağlamında, kırsal ve kentsel kavramları sosyoekonomik ve kültürel eşitsizliklerin mekâna dayalı farklılığını ifade eden mekânsal anlam taşıyan kategorilerdir. Bu durumda yoksulluğun mekânsal anlamı da kırsal ve kentsel yoksulluk olarak ifade edilebilir.

Kırsal yoksulluk, bilhassa küçük meta üretimi yapısında, tarımsal işgücünün yeniden üretiminin sağlanamadığı koşul ve eğilimlerdir. Hanenin tarımsal faaliyetlerden elde ettiği emek getirisi, hanenin ertesi gün çalışabilmek için gerekli olan ihtiyaçlarını sağlayamıyorsa yoksulluk vardır (Ecevit ve Ecevit, 2002: 272). Kay'a göre, kırsal

yoksulluğun ana nedenleri yapısaldir, gücün ve toprağın eşitsiz dağılımıyla ilgilidir (Kay, 2005: 318). Özcan, kırsal yoksulluğun temelinde topraksız, ucuz ve niteliksiz kırsal emeğin olduğunu belirtmektedir (Özcan, 2018: 4). Tang ve arkadaşları da, toprak, işgücü ve beşeri sermaye gibi hanehalkı kaynaklarının yokluğu ve tarım dışı işlere düşük katılımı kırsal yoksulluğun nedenleri arasında göstermektedir (Tang vd., 2022: 2). Quang Dao, kırsal yoksulluğun şu faktörlerden kaynaklandığını varsaymaktadır: işçi başına tarımsal katma değer ve kişi başına tarımsal üretim ile ölçülen düşük verimlilik, gelirin oldukça eşitsiz dağılımı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hesaplanan cinsiyete bağlı kalkınma endeksi ile ölçülen kadınların statüsü, toplam doğurganlık oranı ve kadın okuryazarlık oranı, nüfusun etnik homojenlik derecesi, turist gelirleri ile ölçülen tarım dışı gelir ve bir ülkedeki sulamanın kapsamı (Quang Dao, 2004: 502).

Dünyadaki yoksul insanların önemli bir bölümü kırsal alanlarda yaşamaktadır. Khan'a (2000) göre, dünya yoksulluğunun neredeyse yüzde 63'ü kırsal alanlarda bulunmakta olup, bu oran Sahra-altı Afrika'da yüzde 65 ile 90 arasında değişmektedir ve Çin ve Bangladeş'te yüzde 90'a ulaşmaktadır (Khan 2000'den akt. Quang Dao, 2004: 500). Dünya nüfusunun yaklaşık yarısı köylü tarımı ile geçimini sağlamaktadır (Öztürk, 2008: 269). Kırsal yoksulların da ağırlıklı olarak tarım ve tarımla ilgili faaliyetlerde bulunduğu söylenebilir. Tarım sektörünün zayıflaması ve sorunlar yaşaması tarımsal faaliyetlerde bulunan kırsal yoksulların geçinememesine yol açmaktadır.

Kırsal yoksulluk, geçinme imkânlarını kaybeden insanların daha iyi yaşam umuduyla kente göç etmesi ile kentsel yoksulluğun zeminini oluşturmaktadır. Kırsal alanlarda yaşanan yoksulluk genel olarak kentsel yoksulluktan daha sık görülmektedir. Kırsal kesimlerde yoksulluğun daha fazla görülmesi sonucu olarak kentlere göç artmakta ve kentlerde yoksulluğun ve nüfusun artışına neden olmaktadır (Topgül, 2013'den akt. Erturhan Işkın, 2019: 221).

Gelişmekte olan dünyada kentleşmenin artmasıyla birlikte yoksulluğun yüzü değişmeye başlamakta, yoksulluk giderek kentsel bir hâl almaktadır. Birçok kent analistinin yoksulluk sorunun kentlere ve kasabalara kaydığına yönelik vurgusu bulunmaktadır (Mathur, 2013: 7). Tacoli, birçok düşük ve orta gelirli ülkede, kentsel yoksulluğun kırsal yoksulluğa kıyasla arttığını, bazı ülkelerde kırsal yoksulluktan daha önemli hale geldiğini belirtmektedir (Tacoli, 2012: 4-6). Ravallion, bazı belirgin bölgesel farklılıklar olmasına rağmen, gelişmekte olan dünyanın yoksulluğunun büyük kısmının kırsal alanlarda yaşadığını belirtmekle birlikte, kentsel sektörün yoksullar

içindeki payının zaman içinde arttığını, yoksulların kasabalara ve şehirlere yönelme eğilimi olduğunu ortaya koymaktadır (Ravallion, 2007: 15).

Kent yoksulları bölgelere, ülkelere ve şehirlere göre farklılaşırlar da, gündelik hayatlarını etkileyen bir takım yaygın yoksunluklarla karşılaşma eğilimindedirler. Literatürde gündeme getirilen başlıca konular şunlardır (Chamhuri vd., 2012: 806):

- “(1) gelir ve istihdama sınırlı erişim,
- (2) yetersiz ve güvensiz yaşam koşulları,
- (3) zayıf altyapı ve hizmetler,
- (4) doğal afetler, çevresel tehlikeler ve özellikle kenar mahallelerde yaşamakla ilişkili sağlık riskleri,
- (5) hareketliliği ve ulaşımı engelleyen mekânsal sorunlar ve
- (6) dışlanma sorunlarıyla yakından bağlantılı eşitsizlik.”

Kentsel yoksulluğun, gelir veya tüketim eksikliğinin ötesinde, yoksulların arazi ve konuta, fiziksel altyapı ve hizmetlere, ekonomik ve geçim kaynaklarına, sağlık ve eğitim olanaklarına, sosyal güvenlik ağlarına, söz hakkına ve güçlenmeye yetersiz erişimleri nedeniyle kırılganlıklarıyla ilgili birçok boyutu vardır (Mathur, 2013: 2-3). Nitekim kentsel yoksulluk üzerine yapılan en son çalışmaların, bu olguyu, yoksul vatandaşların topluma tam entegrasyonunu engelleyen maddi ve sosyal yoksullaşma süreçlerinin oluşturduğu uzun vadeli, heterojen ve çok boyutlu bir deneyim olarak anladığı görülmektedir (Cano Hila, 2019: 6).

Kentsel yoksulluğun tanımı konusunda bir fikir birliği bulunmamakla birlikte, birbirini tamamlayan iki yaklaşım mevcuttur: ekonomik ve antropolojik yaklaşımlar. Geleneksel ekonomik tanımlar, yoksul grupları beslenme, gıdaya harcanan bütçenin hanehalkı bütçesine oranı, ömür beklentisi, bebek ölümleri, sağlık kliniklerine veya içme suyuna erişim, okuryazarlık ve okula kayıt oranları gibi bir dizi sosyal göstergeleri içeren gelir veya tüketimi kullanarak ortak bir maddi refah endeksine göre sınıflandırır. Büyük ölçüde üçüncü dünyadaki kırsal topluluklarla çalışan kırsal antropologlar ve sosyal planlamacılar tarafından geliştirilen alternatif yorumlar, yoksulluğun anlamında yerel düzeyde değişimleri göz önüne almakta ve tanımı maddi olmayan yoksunluk ve sosyal farklılaşma kavramlarını da kapsayacak şekilde genişletmektedir (Wratten, 1995, Satterthwaite 1995’den akt. Haan ve Maxwell, 1998: 2).

Kentsel yoksulluk, sanayileşmiş kentlerde görülen ve rahat yaşam standartlarının yerleşmesi, bireyciliğin artması, toplumsal parçalanma süreçleri ve işgücü piyasasının dualizasyonu gibi süreçlerin birleşiminin sonucu olan bir dizi ekonomik ve sosyal

zorluğu ifade etmektedir. Bu da refah koşulları içinde yaşayanlar ile kenarda, dışlanmış olarak kalanlar arasındaki bölünmeye yani sosyal dualizasyona dönüştür (Cano Hila, 2019: 1).

1.1.1.7. Kronik yoksulluk

Yoksulluğu en yoğun yaşayanları tanımlamak için bir dizi terimler kullanılmaya başlanmıştır. Hulme ve arkadaşlarının belirttiği üzere, bunların en yaygın olanları arasında ultra yoksullar (Lipton 1996), çekirdek yoksullar, yoksulların en yoksulu, kimsesizler (örneğin Kozel 1999), yüksek derecede bağımlı yoksullar (Wood 2000) yer almaktadır. Yoksulluktan kurtulması en zor kişileri tanımlamak için de kronik olarak yoksullar terimi kullanılmaktadır. Bir kişinin kronik olarak yoksul olması uzun bir süre boyunca ve/veya doğumlarından beri fakir olması anlamına gelmektedir (Hulme vd., 2001: 5). Uzun süreden kastedilen beş yıl veya daha uzun süredir. Bu bağlamda beş yıldan fazla süren yoksulluk kronik yoksulluktur. Kronik olarak yoksul olan kişilerin hayatlarının geri kalanında yoksul kalma olasılıklarının yüksek olduğu ve durumlarının düzeltilmesinin imkânsız olduğu görülmektedir (Hulme vd. 2001: 11, Özcan, 2018: 4). Böylece kronik yoksullar sürekli yoksunluktan muzdariptir. Kronik yoksulluk aynı zamanda (derinlik açısından) şiddetli olabilmekte veya yoksulluğun doğası gereği çok boyutlu olabilmektedir (McKay ve Lawson, 2002: 2). Yeo'a göre, kronik yoksulluk, nesiller arası yoksul olan ve aynı zamanda çok boyutlu (gelir, eğitim, sosyal sermaye vb.) yoksulluk yaşayan kişiler olarak tanımlanmaktadır (Yeo, 2001: 3). Nitekim kronik olarak yoksul olan pek çok insan, kolaylıkla önlenilecek sağlık sorunları nedeniyle erken ölmektedir. Onlar için yoksulluk, açlık ve yetersiz beslenme, kirli içme suyu, okuma yazma bilmeme, sağlık hizmetlerine erişim eksikliği, sosyal izolasyon ve sömürünün yanı sıra düşük gelir ve mal varlığı gibi pek çok boyutta yoksunluk anlamına gelmektedir (Moore, 2005: 4).

Kronik yoksullar, yoksunlukları birçok farklı faktörden kaynaklanabilecek heterojen bir gruptur. Yaşam döngüsündeki evreleri nedeniyle yoksunluk yaşayanların (örneğin yaşlılar, çocuklar ve dullar) kronik yoksulluktan muzdarip olma olasılıkları yüksektir. Kronik yoksullar genellikle ücra kırsal alanlarda veya şiddetli çatışma ve güvensizlik bölgelerinde ikamet ederler, sosyal ayrımcılığa maruz kalırlar, sosyal ağlardan yoksundurlar, sakatlıkları nedeniyle dezavantajlıdır ve yerlerinden edilmişler veya başka yerlere yerleştirilmişlerdir (Hulme vd., 2001: 21).

Özetlersek, kronik yoksulluğun başlıca kriterleri uzun süre ve kurtuluşun zorluğudur. Bu kriterlerle birlikte doğumdan beri fakir olma durumunun kronik yoksulların özellikleri arasında olması bu yoksulluğun nesiller arası aktarılabildiğini de göstermektedir. Yoksulluğun yaşamın uzun dönemleri boyunca yaşanması ve nesilden nesile aktarımı, Aksan'ın belirttiği gibi, yoksulluğun yaşam şekli haline gelerek yoksulluk kültürüne dönüşmesinde belirleyici olmaktadır (Aksan, 2013: 34).

1.1.1.8. Yoksulluk kültürü

Yoksullukla ilgili önemli kavrayışlardan biri yoksulluk kültürüdür. Lewis (1966) tarafından ortaya atılan yoksulluk kültürü teorisi, hem yoksulların hem de zenginlerin farklı değer, inanç ve davranış normlarına sahip olduğu varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Yoksulluk kültürü, yoksulluğun bazı mahallelerde veya bazı gruplar arasında nasıl yaratıldığını ve sürdürüldüğünü açıklayan çerçeveler sunmaktadır (Addae-Korankye, 2019: 56).

Yoksulluk kültürü, para ekonomisi, yüksek oranda işsizlik ve eksik istihdam, düşük ücretler ve düşük becerilere sahip kişilerden oluşan bir ekonomik ortam gerektirmektedir. Gönüllü veya resmi kuruluşların desteğinin ve düzenli bir ailenin yokluğunda, düşük gelirlere sahip kişiler, orta sınıfın baskın ideolojisine karşı yoksulluk kültürünü geliştirme eğilimindedir. Yoksullar, kendilerine yukarı doğru hareketlilik için herhangi bir umut sunmayan, son derece tabakalı ve bireyci kapitalist bir toplumda marjinal bir konuma sahip olduklarının farkındadır (Mohammadpur vd., 2012: 4).

Yoksulluk kültürü, yoksulların hem marjinal konumlarına bir tepki hem de marjinal durumun içselleştirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasıdır (Slattery, 2007: 391). Bradshaw'a (2006) göre teknik olarak yoksulluk kültürü, gettolardaki, yoksul bölgelerdeki ya da sosyal bağlamlardaki yoksul insanların, ana toplumun kültüründen ayrı ama onun içine gömülü bir dizi ortak inanç, değer ve davranış normu geliştirdikleri bir alt kültürdür (Bradshaw, 2006'dan Addae-Korankye, 2019: 57). Yoksulluk kültürüne sahip ortamlarda yaşayan çocuklar belli yaşlarda, bu alt kültürü benimserler. Ayrıca psikolojik destek görmedikleri yaşamlarında, hayat şartlarını değiştirebilecek fırsatlardan yararlanamazlar (Aksan, 2013: 55). Çocukların yoksul ailelerinin/içinde bulunduğu altkültürün değerleriyle toplumsallaşmaları neticesinde yoksul nesillerin yoksulluk kültürünü yeniden üretmesi, yoksulluğun sürdürülmesi söz konusu olur.

Yoksulluk kültürü içinde bulunan yoksul insanlar yaşamları boyunca kendilerine özgü tutumlar, değerler ve davranışsal özellikler geliştirir, toplumdaki egemen kapitalist

kültürden ayrılarak, kendilerine göre hayat tarzı oluşturup, oluşturdukları bu kültürü paylaşırlar ve uyum sağlamaya çalışırlar. Yoksul insanların yarattığı kültürel ortam Marshall'ın ifade ettiği gibi, “kadercilik, tevekkül ve aylaklık”la nitelendirilir (Marshall, 2009: 827).

Lewis'e (1975) göre yoksulluk kültürü, yoksul insanların yaşamları boyunca kötü ekonomik koşullarda alıştıkları ve uyum sağladıkları ailevi, davranışsal, tutumsal ve kişilik özelliklerinin bağlantılı bir kümesi gibi görünmektedir (Lewis 1975'den akt. Mohammadpur vd., 2012: 123). Bu küme, düşük hayat beklentisi, düşük eğitim düzeyi, işsizlik, suça eğilim, iş ahlakının olmaması, kırılğan aile yaşamı (erken cinsellik, evlilik dışı ilişkiler ve doğumlar, erkek eşin evi terk etme oranının yüksekliği), çok çocukluluk ve çocuk yetiştirmede özensizlik, çok kalabalık yerlerde ve kalabalık gruplarla birlikte yaşama, kişisel gizliliğin ortadan kalkması, cinsel zevklere ve alkole düşkünlük, siyasal katılımsızlık ve örgütsüzlük, başlıca kamu kurumlarına katılım yetersizliği, toplumun yetke kurumlarına karşısında kuşkucu/sakınmacı tutumu içermektedir (Özbudun, 2002: 60, Gül ve Sallan Gül, 2008: 68-69, Yılmaz, 2008: 129, Bıçkı, 2013: 149-150). Bu özellikler sosyal katılımsızlıkla birlikte, yaşam kalitesindeki düşüklüğe ve moral değer farklılıklarına işaret etmektedir (Bıçkı, 2013: 150).

Yoksul grupların kendi aralarında oluşturdukları ortak davranışsal özelliklerle oluşturdukları yoksulluk kültürü onların orta sınıf değerlerinden ve davranışlarından ayrıştığını göstermektedir. Yoksulluk kültürü olan insanlarda Bıçkı'nın belirttiği gibi, güçsüzlük, kendini değersiz hissetme ve aşağılık duygusu hâkimdir. Bu insanların tarih bilinci olmadığı görülmektedir. Yalnızca kendileri ve kendi yakınlarına ilişkin konularla ilgilenip, dünyadaki kendileriyle aynı özellikleri taşıyan diğerleriyle ilgili bir bilinç geliştirmezler. Bu bağlamda sınıf bilinçleri yoktur (Bıçkı, 2013: 150). Yoksulların yoksulluk kültürünün bir parçası olmaktan çıkmaları sınıf bilincine ulaşmaları ya da sendikalı olmaları veya evrensel bir dünya bakışı edinmeleri ile mümkün olabilir (Özbudun, 2002: 61).

Sınıf bilincine ulaşmak ve örgütlü olmak dışında koşullar değişse bile yoksulluk kültürü geliştikten ve yaşam biçimi olarak benimsendikten sonra bu kültür var olmaya devam edecektir (Gül ve Sallan Gül, 2008: 69). Bu bağlamda kendi kültürünü yaratan yoksulluk süregelen bir yoksulluk döngüsüne dönüşür (Cuthrell vd., 2010: 105). Yoksulluk kültürü olan insanlar resmi ve gayri resmi kaynaklardan borçlanmaya, ikinci el kıyafet ve ev aletleri kullanmaya, aşırı kalabalık evlere, refah ve mahremiyet eksikliği içinde yaşamaya devam ederler (Mohammadpur vd., 2012: 123). Yoksulluk döngüsü

içinde yaşayan insanların dışlanma riski ve dışlanma duygusu yaşamaları, sosyal bütünleşme sorunu yaşamaları güçlü olur (Bıçkı, 2013: 152-153).

1.1.1.9. Sosyal dışlanma

Yoksulluk ve sosyal dışlanma birbirinden farklılık gösteren kavramlardır. Genel bulgular sosyal dışlanma ve yoksulluğun birbirini desteklediğini ve birinin diğerini açıklamak için ayrılmaz bir şekilde önemli olduğunu göstermektedir (IILS, 1996'dan akt. Wagle, 2002: 160). Joseph Rowntree Vakfı, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın tek başına çözülemeyeceğini, yoksulluk içindeki insanların topluma katılmakta zorlandıklarını çünkü bunu yapacak kaynaklara sahip olmadıklarını belirtmektedir. Diğer taraftan, katılım eksikliği hem doğrudan (ücretli işten dışlanma) hem de dolaylı olarak (insanların yaşamlarını iyileştirmelerini sağlayan sosyal ağlardan dışlanma) yoksulluğu şiddetlendirmektedir (Silver, 2007: 5).

Yoksulluk yalnızca maddi imkânlardan yoksun olmak değildir. Yoksullar dışlanmayı bütünüyle yaşarlar (Bora, 2009'dan akt. Aksan, 2013: 41). Bu bağlamda yoksulluğun, sosyal dışlanmayı içerdiği söylenebilir. Yoksulluk sosyal dışlanmayı içermesine rağmen, literatür sosyal dışlanmanın da yoksulluğu kapsadığından ve ondan daha geniş bir kavram olduğundan bahsetmektedir (Wagle, 2002: 160, Silver, 2007: 4, Lok-Dessallien, 1999: 6, Giddens, 2008: 402). Literatürde, sosyal dışlanmanın yalnızca gelir, hatta daha geniş anlamda maddi kaynak ölçütleriyle anlaşılamayacağına, bazı birey ve grupların marjinalleştiği süreçlerle ilgili olduğuna (Millar, 2007: 4), sosyal dışlanmanın dikkatini çoğunluğun sahip olduğu fırsatlardan alıkoyan etmenlerin geniş bir dizisine yönlendirdiğine (Giddens, 2008: 402) dair fikirler bulunmaktadır.

Sosyal dışlanma kavramı Avrupa merkezli bir kavram olup, kökenleri 1970'ler Fransa'sına ve Lenoir'a dayanmaktadır (Haan ve Maxwell, 1998: 2, Wagle, 2002: 160, Gün, 2010: 47). Fransız söyleminde dışlanma, sosyal bağın kopması ile ilişkilendirilmektedir (Lenoir, 1974'den akt. Haan ve Maxwell, 1998: 2). Sosyal dışlanma genellikle bireysel ve kolektif düzeylerde sosyal bağın çok boyutlu olarak koparıldığı dinamik bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Silver, 2007: 4).

Lenoir, sosyal dışlanmayı ekonomik kıstastan ziyade sosyal ilişkilerde zayıflıkla ilişkilendirmekte, toplumun dışında kalma olarak ele almaktadır. O'na göre Fransa'nın onda birini dışlanmışlar oluşturmaktadır (Kalaycı ve Akin, 2021: 26). Bu dışlanmışlar, zihinsel ve fiziksel engelliler, hasta ve bakıma muhtaç yaşlılar, istismara uğramış çocuklar, suçlular, madde bağımlıları, intihar eğilimliler, sorunlu aileler, yalnız

ebeveynler, marjinal ve asosyal insanlardır (Sen, 2000'den akt. Öztürk, 2019: 340). 1970'lerde bu haliyle ele alınan sosyal dışlanma kavramı, 1980'lerle birlikte Fransa'da meydana gelen sosyo-politik krizlerle birlikte sadece sosyal ilişkilerin düzensizliği ile ilişkilendirilmemiş, aynı zamanda uzun dönem yoksulluğu da içerecek biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Silver, 1995'den akt. Gün, 2010: 47-48).

Fransa kökenli olan sosyal dışlanma günümüzde Fransa dışında diğer ülkelerde de yaygın olarak kullanılan popüler bir kavramdır. Sosyal dışlanma kavramı yaygın olarak kullanılmasına rağmen kavramın tanımlanmasına ilişkin geniş bir görüş birliği yoktur. Khan'ın ifade ettiği gibi, kavram, yalnızca gelire odaklanan yoksulluğa yönelik yaklaşımlardan duyulan memnuniyetsizliğe yanıt olarak ortaya çıkmış olsa da, terim tartışmalı olmaya devam etmektedir (Khan, 2012: 4).

Sosyal dışlamaya dair günümüze kadar farklı tanımlamaların yapıldığı, bu kavramın farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Bazı tanımlamaların dikkatinin odağında sosyal dışlanma süreci vardır. Bu bağlamda sosyal dışlanma, Silver'ın belirttiği gibi, sosyal katılımın bir çok boyutunu ortadan kaldıran yapısal bir sosyal izolasyon süreci ve sosyal ilişkilerden ve kurumlardan koparan bir sosyal kopuş sürecidir (Silver: 2007: 1-2). Sosyal dışlanma aynı zamanda belirli birey ve grupların yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, ırk, etnik köken, kast, soy, din, engellilik, HIV durumu, göçmen statüsü veya yaşadıkları yer temelinde ayrımcılığa uğramaları nedeniyle sistematik olarak dezavantajlı duruma düşürüldüklerini (Khan, 2012: 4) anlatan yani dezavantaja yol açan bir süreçtir. Kimi tanımlarsa sosyal dışlanmanın tanımlayıcı özelliği olarak çoklu yoksunluğa daha fazla vurgu yapmaktadır: düşük gelir, güvensiz bir iş, kötü barınma, aile stresi ve sosyal yabancılaşma (Paugam, 1995'den akt. Haan ve Maxwell, 1998: 2).

Sosyal dışlanma, Sen'in 'işlevler' ve 'yapabilirlikler' fikirlerine dayanan yapabilirlik yaklaşımının bir parçası olarak da görülebilmektedir. Bu yaklaşıma göre sosyal dışlanma, belirli bireyler ve grupların sağlıklı bir bedene sahip olmalarını, eğitime erişimlerini, topluma katılımlarını engellemekte, öz saygılarını aşındırmaktadır. Bu durumda sosyal dışlanma bireylerin değer verilen türden bir yaşam sürmeyi olanaklı kılan işlevlere ulaşmalarını zorlaştıran bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bir işleve ulaşmanın imkânsızlığı bir mahrumiyet durumuna yol açmakta ve sosyal dışlanma durumu mahrumiyetlerin bir kombinasyonu olarak tanımlanabilmektedir (Khan, 2012: 6).

Literatürde, sosyal dışlanmanın, neoliberalizmin egemen hale geldiği koşullarda eskiden yoksulluk denilen şeyin yeniden etiketlenmesinden başka bir şey olmadığına dair düşüncelerin dile getirildiğinden de bahsedilmektedir (Barry, 1998: 12, Kay, 2005: 327).

Bu tanımlardan hareketle, sosyal dışlanmanın, topluma ve sosyal ilişkilere eşitsiz katılıma neden olmasından dolayı istenilen yaşamı sürmekten alıkoyan, dezavantaj yaratan, marjinalleştiren ve ayrımcılığa yol açan bir süreç ve umulan yaşama ulaşmayı sağlayacak yetenekleri azaltması dolayısıyla dinamik bir yapı olduğu söylenebilir. Ayrıca sosyal dışlanmanın yalnızca geliri değil maddi olmayan unsurları da içine alan, bu haliyle yoksulluğu sadece parasal ölçütlerle değerlendiren dar anlamlı yoksulluktan daha geniş kapsamlı bir kavram olduğu görülür. Buradan sosyal dışlanmanın çok boyutlu olduğu anlaşılır.

Literatürde sosyal dışlanmanın çok boyutlu olduğu sıklıkla dile getirilmektedir. Sosyal dışlanma sosyal dünyanın ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarında sırasıyla ekonomik dışlanma, siyasi dışlanma ve kültürel dışlanma olmak üzere üç boyutta tezahür etmektedir (Madanipour, 1998: 189). Dışlanma, toplumunun bazı üyelerinin ekonomik, politik ve kültürel haklardan etkin bir şekilde yoksun olduklarını varsaymaktadır (Bilton, 2003: 79).

Ekonomik dışlanma, para piyasasından dışlanma anlamına gelmektedir. Geleneksel iktisat teorisine göre bireylerin istedikleri kadar mal/hizmet alabilme ve satabilme hakları bulunmaktadır. Dolayısıyla alım veya satıma istekli olan bu bireyler pazardan dışlanmamaktadır. Geleneksel iktisatta piyasalara serbest giriş çıkış imkânı sunulmaktadır. Ancak işgücü, sigorta ve kredi piyasalarının işleyişi bu minvalde olmamaktadır. Bu pazarlarda bazı kişiler yeterli reel gelir veya üretken kapasiteleri olmalarına rağmen pazardan dışlanmaktadır (Öztürk, 2019: 347). Ekonomik dışlanma, işsizlik, eksik istihdam veya güvencesiz istihdam, varlık ve kredi eksikliği, kırılganlık vb. durumlarda üretim sisteminden dışlanma olarak kendini göstermektedir (Altamirano vd., 2003'den akt. Kay, 2005: 327).

Politik dışlanma, kadınların parlamento ve hükümetlerde yeterince temsil edilmemesinden, göçmenlerin siyasi karar alma süreçlerinden tamamen dışlanmasına; küçük siyasi partilerin kendilerine daha adil bir iktidar payı sağlayacak yeni bir temsil sistemi için yaptıkları tartışmalardan, ekonomik ve kültürel arenalarda dışlananların siyasi katılımdan çekilmesine kadar çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir (Madanipour, 2011: 189). Politik dışlanma, sivil toplumdaki bireysel ve kolektif haklara

eşit olmayan erişim, sınırlı vatandaşlık, sosyal ikincilleştirme vb. nedenlerle ortaya çıkmaktadır (Altamirano vd., 2003'den akt. Kay, 2005: 327). Bu bağlamda politik dışlanmanın, siyasi katılım eksikliğini, vatandaşlık haklarında eşitsizliği anlatan politik süreçlerin dışında kalmayı ima eden bir kavram olduğu söylenebilir.

Kültürel alandaki temel dışlanma biçimi, dil, din ve milliyet gibi sembol ve anlamlardan marjinalleşme olmaktadır (Madanipour, 2011: 189). Kültürel dışlanma, bağımlı grupların kültürel değerlerinin ve uygulamalarının baskın toplum tarafından tanınmamasını ve ayrımcılığa, ırkçılığa vb. yol açmasını içerir (Altamirano vd., 2003'den akt. Kay, 2005: 327). Kültürel değerlerdeki farklılıklar nedeniyle insanların bazıları, daha yüksek sosyal değerlere sahip sosyal ağlara katılmaktan dışlanmaktadır (Figueroa, 1999, Öztürk, 2019: 346). O halde kültürel dışlanma, toplumun genelinden farklılık gösteren grupların (azınlıklar), kültürel faaliyetlere erişiminin ve kültürel haklara ulaşımının engellendiği, sosyal ağlara erişimin olmadığı, sosyal aidiyet duygusunun yitirildiği bir dışlanma biçimi olarak ifade edilebilir.

Nihai olarak toplumda ekonomik, politik, kültürel haklardan dışlanan kesimler dezavantajlı konuma düşeceklerdir. Bu kesimler içinde yoksul olmayanların sosyal dışlanmanın etkisiyle yoksullaşabileceği, yoksulların ise yoksulluklarının daha da artabileceği, sosyal dışlanmanın özellikle manevi bağlamda yoksulluğun daha da şiddetli yaşanmasına sebep olabileceği söylenebilir (Wagle, 2002: 161, Aksan, 2013: 43).

1.1.1.10. Yeni yoksulluk

Yeni yoksulluk kavramı, ekonominin küreselleşmesi ve iktisadi düşüncede neo-liberalizmin egemen olmasına bağlı olarak yoksulluğa yeni özellikler yüklenmesiyle yoksulluğa yeni sıfatı kazandırılarak kullanılan bir kavramdır (Yılmaz, 2008: 135, Gün, 2010: 50). Artan küreselleşme ve neo-liberal politikaların egemen hale gelmesi sosyal devlet anlayışını zayıflatmakta, bu durum yeni yoksulluğun ortaya çıkmasındaki temel unsurlardan biri olmaktadır (Erder, 1998'den akt. Gül ve Sallan Gül, 2008: 66). “Yeni vahşi kapitalizm” olarak adlandırılabilir neo-liberal politikalarla birlikte yoksulluğun artık sadece geçim araçlarına ulaşamamak ya da yaşam için gerekli olan asgari temel ihtiyaçların karşılanamaması olarak tanımlanmasının yetersiz olması da yeni yoksulluğun nedenleri arasında yer almaktadır (Özbudun, 2002: 54).

1970'lerden itibaren girilen kriz ortamıyla birlikte refah devletinin çökmesi, imalat sanayinin gelişmekte olan ülkelere kayması ve imalat sanayinin terk ettiği

lkelerde bu sanayide çalışan işçilerin işsizleşmesi söz konusu olmuştur. Gelişmiş ülkelerde azalan imalat sanayinin yerini doldurmaya çalışan hizmet sektörüyle beraber çok nitelik gerektiren işler dışında niteliksiz işler artmış, istihdamda esnekleştirilmeye gidilmiştir. Bilgi ve beceri gerektirmeyen niteliksiz işlerde çalışanlar sürekli olarak kazanabilecek işsizlik riskiyle karşılaşmışlardır. Bu kesim uzun dönemli işsizlik yoluyla ekonomik dışlanmaya, sosyal bağların kopmasıyla sosyal ve siyasal dışlanmaya uğrayan yeni yoksulları oluşturmuştur (Işık ve Pınarcıoğlu, 2008: 70).

Eski yoksulluk olgusunda eski yoksulların toplumla bütünleşmesini sağlayan belli başlı unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlara bakıldığında, istihdam ve konut piyasalarında enformelliğin yaygın olduğu ve bunun çoğu kez damgalayıcı olmayıp, dikey sosyal hareketliliğe imkân verdiği, akrabalık ve hemşehrilik bağlarına dayalı olarak bireylerin mutlak yoksulluğa düşmedikleri görülmektedir. Ne var ki, geçerliliği eskiye dayanan ve önemli ölçüde enformelleşmeden beslenen toplumla bütünleşmeyi sağlayan unsurlar, yeni yoksulluk koşullarında yeni yoksullar için işlevsiz hale gelmektedir (Yılmaz, 2008: 134-135).

Yeni yoksulluk kavramının adlandırılması ülkelere göre değişmektedir. Yeni yoksulluk, Fransa'da dışlanma, Latin Amerika'da marjinalleşme (kapitalist sistemle hiçbir zaman btnleşememiş, kırsal kökenli kent yoksullarına işaret eden bir kavram), Amerika'da da sınıf-altı (giderek daha umutsuz biçimde ulusun genelinden ayrılan ve üst sınıfın yaşamını, hedeflerini ve başarılarını paylaşamayanlara işaret eden, gettolarda yaşamayı anlatan, asalak, ahlaksız, tehlikeli, dikkafalı, yabancı, düşman gibi anlamlar yüklenerek sunulan bir kavram) tabirleriyle anılmaktadır (zbudun, 2002: 54). Yoksulluğun bu görüngülerinden hareketle, Buğra ve Keyder yeni yoksulluğu, sosyal dışlanma riski bulunan, kenarda kalan, ekonomik ilişkiler noktasında sisteme dâhil olması güçleşen bir tabaka olarak tanımlamaktadır (Buğra ve Keyder, 2003: 21).

zbudun dışlanmışlık, marjinallik ya da sınıf-altı bu kavramlardan hangisiyle adlandırılırsa adlandırılırsın yeni yoksulluğu tanımlayan ortak özellikleri şu şekilde saptamaktadır: okuluslu şirketlerin faaliyetlerine ve yeniden yapılandırma politikalarına bağlı olarak küreseldir; geri dönüşsüz neoliberal politikaların sonucu olduğu ölçüde geri dönüşsüzdür; temel gereksinimleri karşılayamamakla birlikte iktisadi/siyasal/toplumsal ve egemen kültürel yapılardan dışlanmışlıkla karakterize olmaktadır; giderek etnikleşmekte, genleşmekte ve kadınlaşmaktadır (zbudun, 2002: 58-59).

Yeni yoksulluğun önemli ölçüde dışlanmışlıkla karakterize edilmesinin yanı sıra yeni yoksulluk tüketim bağlamında da ele alınmaktadır. Günümüzün toplumu tüketim toplumu olarak nitelendirilmekte, günümüzde yeni yoksullar tüketim tercihlerine göre tanımlanmaktadır. Bu noktada en önemli isim Baumann'dır. Baumann'a göre yoksul olmak geçmişte anlamını işsiz olmaktan alırken, günümüzdeki anlamını yeterince tüketememekten almaktadır. Baumann, üretici, çalışma etiğinin yol gösterici olduğu, seri üretimin kitlesel emek kullanılarak yapıldığı toplumdan, tüketiciler toplumuna geçildiğini, bir zamanların yedek sanayi ordusunu oluşturan yoksulların yeni toplumda defolu tüketicilere dönüştüğünü belirtmektedir (Baumann, 1999: 10).

1.1.2. Yoksulluğun Nedenleri

1.1.2.1. Yoksulluğun nedenleri üzerine öncül yaklaşımlar

Yoksullukla ilgili ilk yaklaşımlarda yoksulluk kadercilikle ilişkilendirilmektedir. Buna göre yoksulluk kaderdir. Kaderci yaklaşım yoksulluğun doğuştan gelen ve coğrafyadan kaynaklı olduğunu savunur. Feodalizmde zenginlik içinde yaşayan elitler, özellikle köylülerin doyma sınırlarını belirler, artı ürüne el koyarlar. Merkantalistler, elitlerin zenginliğinin yanında yeni ortaya çıkan tüccarlarla birlikte zenginliğin kaynağını tarım dışında ticaret ve sömürüyle genişletirler; fizyokratlar tarımın yoksullukla mücadelede tek kaynak olduğuna inanırlar. Polonyi, 18. yüzyıl filozofları için en önemli problemin yoksulların nereden geldiği konusu olduğunu aktarır ve yoksulluğun ücret farklılıklarından beslenme nedenlerine kadar birçok nedenle açıklandığını, temel nedenin ise yüksek işsizlik olduğunu dile getirir (Oktik, 2008: 27).

Adam Smith, Ulusların Zenginliği kitabında ülke zenginleşirken yoksulluğun artmasının bir çelişki olduğunu dile getirmektedir. Yoksullaşan bireylerin olması o toplumun zenginleşmesini aksatır. Bu ise, ekonomik sistemin bir kusurudur. O'na göre, yoksulluk sorunu imalat sanayine dayalı ekonomik sistemin yaygınlaşmasıyla kendiliğinden düzelir. Ayrıca Smith, çalışan yoksullar üzerinde durur ve onlar için yüksek ücretler önerir (Şenses, 2002: 33). Smith'e göre ücretlerin artırılarak çalışanların durumunun iyileştirilmesi zenginliğin bir göstergesidir. Yoksulluk ise, ekonomik geriliği yansıtır (Buğra, 2011: 57).

Yoksulluğun artışının nüfus artışıyla ilişkilendirilmesi gündeme getirilir, bunun savunuculuğu yapan bir isim Malthus'dur. Malthus'a göre yoksulluk doğa kanunlarının değiştirilemez bir sonucudur. Nüfus artışının mevcut serveti yarışta geçeceğini dile getirir (Aksan, 2013: 8). Doğa kanunun savunuculuğunu yapan Malthus, açlığın

terbiyevi rolünü gündeme getirir ve yoksulun zenginin merhametine bırakılmasının öneminden bahseder (Buğra, 2011: 57). Kısaca, Malthus'un nüfus artışını temel alarak yaptığı açıklamada artan nüfusla yoksulluğun artacağını savunan ve hak temelli olmayan bir yaklaşım benimsediği söylenebilir.

Marshall, yoksulluğa karşı ilgisini ortaya koyan iktisatçılar arasındadır. Marshall, Smith gibi, yoksulluğu istihdam ve daha geniş olarak işgücü piyasalarıyla ilişkilendirir. Marshall'a göre rekabet "vahşi canavar"dır. Serbest piyasa koşulları yoksullar aleyhinedir, artan servete rağmen işçi sınıfı bundan pay alamaz. Marshall gelişmenin yoksulluğu azaltmada önemini belirtir ancak geriye çalışmalarına rağmen kendi ve çocukları için insana yakışacak kazanç elde edemeyen insanlar topluluğunun kaldığını ve bunun büyüdüğünü ifade eder (Şenses, 2002: 34).

Karl Marx, yoksulluğun kapitalist sistemin doğasından kaynaklandığını ve yoksulluğun bu sömürü düzeninde kaçınılmaz olduğunu belirtir. Marx'a göre, kapitalizm özünde emeğin karşılığında daha uzun süre çalıştırılarak artı değer kârına dayanır. Emek uzun süreli çalıştırılarak emeğin ücreti ve çalışma koşulları aşağı çekilir, ücret artışı isteyen emeğe karşı dışarıda yedek işgücü ordusu tutulur (Oktik, 2008: 29). Kısacası Marx'ın düşüncesinde sermaye emeği sömürerek ve artı değere el koyarak sermaye birikimine dayalı kapitalist düzeni devamlı kılar, kârını artırırken emeği yoksullaştırır ve yedek işgücü ordusuyla daimi işsizleri dışarıda tutarak sömürü düzenini sürdürür. Sermayenin zenginleşmesinin yolu, emeğin yoksullaşmasında yatar: emek sermaye çelişkisi.

Yoksulluk bir eşitsizlik meselesidir. Toplumda kaynakların eşitsiz dağılımı yoksulluğu yaratır. Bu kaynaklar ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel. Ekonomik kaynaklar olarak, gelir farklılıkları, mülkiyet ve toplumsal işbölümü farklılıklarından bahsedilir. Toplumsal eşitsizlikler unvan ve itibar vb. kaynakların (toplumsal statü) eşitsiz dağılımı anlamına gelir. Siyasal eşitsizlikler, karar alma mekanizmalarında yer alıp almama ve gücü elde bulundurup bulundurmama arasındaki farktır. Kültürel eşitsizlik, kimlik, duygu ve düşünceyi ifade etme şansını elde edememektir. Yoksulluk bu kaynakların eşitsiz dağılımından kaynaklanır, yoksul insanın bu kaynaklara ulaşması mümkün gözükmez. Yoksul ekonomik anlamda yoksul olmakla birlikte sosyal ve siyasi olarak da yoksuldur ve kendini ifade edememesi bağlamında kültürel anlamda yok sayılandır (Kalaycıoğlu, 2020: 150).

Yoksulluğun nedenlerini bireylerin tembelliği, sorumsuzluğu, tutumsuzluğu gibi bireysel özelliklerle açıklamaya çalışanlara göre, yoksullar yoksulluğun kurbanları

olmakla birlikte nedeni olarak görülmektedir. Yapısal yaklaşanlar ise, yoksulluğu bireyden ziyade ekonomi politikalarından hareketle, düşük ücret, eğitimin ve istihdam olanaklarının yetersizliği ve ayrımcılık gibi bireyin dışındaki unsurların belirlediği sosyoekonomik sistemle açıklamaktadır (Şenses, 2002: 146).

Görüldüğü üzere yoksulluğu sadece gelir yetersizliği ile ilişkilendirerek ve iktisadi kavramlarla açıklamak yoksulluğun sadece ekonomik sorun olarak değerlendirilmesine sosyal yönünün eksik kalmasına yol açar. Yoksulluğun bireysel nedenlerden kaynaklandığını öne sürerek açıklamaya kalkmak da yoksulluğun yapısal bir sorun olma gerçeğinin üstünü örter. Bireyin yoksulluğa düşmesinin nedenlerini anlayabilmek için yoksulluğun yapısal faktörlerini ortaya koymak gerekir.

Yoksulluk iktisatçı Stephen C. Smith tarafından toplumların yapısından kaynaklanan bir tuzak olarak görülür. Smith yoksulluğun yapısal kaynaklarını yoksulluk tuzağı olarak adlandırır. Çocuk işçiliği, eğitimsizlik, günü kurtarmak için kesintisiz çalışma, borç kısır döngüsü, kötü çalışma koşulları, sağlıksız beslenme, emeğin vasıfsızlığı, yüksek doğurganlık gibi etkenler bireylerin yoksulluk içine düşmesinde etkilidir (Arun, 2018: 92).

Şimdi yoksulluğun sosyoekonomik sistemle ilişkisi göz önünde bulundurularak yoksulluğa neden olan faktörler ekonomik nedenler ve sosyal nedenler olmak üzere iki başlık altında değerlendirilecektir.

1.1.2.2. Yoksulluğun ekonomik nedenleri

Yoksulluğun ekonomik yapıdan kaynaklanan nedenlerine bakıldığında yetersiz ekonomik büyüme, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, piyasaların etkin işlememesi/ işsizlik, ekonomik krizler, artan enflasyon gibi faktörlerin yoksulluk üzerinde etkili olan ekonomik faktörler arasında yer aldığı görülmektedir (Şenkal, 2005, Köse, 2009, Kaya, 2013, Özcan, 2018, Erturhan Işkın, 2019, Şenses, 2002, Kalaycı ve Akin, 2021).

1.1.2.2.1. Büyüme ve gelir dağılımı

Yoksulluğun ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ile yakın ilişkisinin bulunduğu söylenebilir. Ekonomik büyümede yaşanan başarısızlıklar, gelir dağılımında meydana gelen dengesizlikler ve bölüşüm sorunları yoksulluğun ortaya çıkmasında etkili olabilir. Büyüme ve gelir dağılımı unsurlarının yoksulluk ile ilişkisi özellikle gelişmesini tamamlayamamış ülkelerde daha belirgin gözükür.

Eşitsizliklerin, serbest piyasa kurallarının ve kurumlarının kökleşmediği ülkelerde ekonomi politikalarının başarısız olması büyüme üzerinde olumsuz etki

yaparak yoksulluğun daha da ağırlaşmasına neden olabilmektedir. Sermaye piyasalarının yeterli düzeyde olmadığı az gelişmiş ülkelerde küçük girişimcilerin krediye kısıtlı erişimleri olabilmektedir. Krediye erişimlerin kısıtlanması yoksulların büyümenin avantajlarından yeterince yararlanamadığı anlamına gelebilmektedir (Şenses: 2002: 149).

Gelir dağılımı ülke gelirinden o ülkede en yüksek geliri alanlar ile söz konusu grubun dışında kalan nüfusun ülkenin toplam gelirindeki paylarının karşılaştırılması sonucu belirlenmektedir (Erturhan Işkın, 2019: 222). Gelir eşitsizliği, ücretli olan temiz içme suyu vb. temel ihtiyaçlarda insanlar arasında ciddi eşitsizliklere zemin hazırlayabilmektedir (Candaş ve Yılmaz, 2012: 26). Gelir temelli eşitsizlik toplumdaki adaletin ne kadar ihlal edildiğini göstermesi, iktisadi eşitsizliğin bir görünümünü sunması açısından önemli bir araçtır. Gelir dağılımının adil olmayan bir şekilde toplumun gelirden en yüksek pay alanlarının lehine artması onların yoksullarla arasındaki makasın artmasına neden olmaktadır. Kısaca gelir eşitsizliğinin büyümesinin yoksulluğun artmasına neden olduğu söylenebilir.

1.1.2.2.2. İşgücü piyasaları

İşgücü piyasalarından kaynaklanan başlıca yoksulluk nedenleri arasında işsizlik, düşük ücretler ve düzensiz istihdam yer alır. Bunun nedeni, düşük ücret ve düzensiz istihdamın gelir eşitsizliğini artırarak ve işgücüne katılımı caydırarak yoksulluğu sürdürmesidir (Kaya, 2013: 87).

Yoksul insanların işgücü piyasasında yer almaları zorlaşmaktadır. Yoksulluk nedeniyle bu insanlar işsizlik yaşadıkları gibi, iş bulsalar bile yarı zamanlı/düşük ücretli işlerde çalışabilmektedirler. Dolayısıyla işsizlik, tam zamanlı olmayan işler ve düşük ücretler gelir üzerinde etkili olmakta bireyleri yoksullukla karşı karşıya bırakmaktadır. İşsizlik yoksulluğu doğururken, yoksulluk da işsizliği ortaya çıkarabilmektedir. Meydana gelen işsizlik-yoksulluk kısır döngüsünden çıkamamış ülkelerde gelir yetersizliğinden dolayı yeni yatırımlar yapılmamakta, yeterli istihdam olanakları yaratılmadığı için nüfusun önemli bir kısmı işsiz kalabilmektedir (Köse, 2009: 234).

Sendikalaşma düzeyinin yoksullukla doğrudan bir ilişkisi olmasa da işgücü piyasasında yoksulluğun dolaylı belirleyicileri arasında yer aldığı söylenebilir. Sendikalar üyelerinin haklarını koruyan, onların yoksulluk içine düşmemeleri konusunda mücadele eden örgütlerdir. Sendikalar çalışanların yoksulluk sınırının altında gelir etmemesi, onların çalışan yoksul olmaktan kurtarılması, daha yüksek ücretler alabilmeleri için faaliyetlerde bulunurlar. Dolayısıyla sendikalaşma yüksek

olursa çalışanların haklarının güvence altına alınması, onların daha yüksek gelirler elde etmesi sağlanarak yoksulluk içine düşme risklerinin azalması söz konusu olabilir. Sendikalaşma oranının az olması ise işgücü piyasasında yoksulluğu olumsuz etkiler (İncedal, 2013: 34).

1.1.2.2.3. Ekonomik krizler

Ekonomik krizler, ekonomilerde aniden çıkar ve ülkelerin piyasalarını derinden etkileyerek ekonomilerine makro ve mikro düzeyde zarar verecek sonuçlar yaşatabilirler. Ekonomik krizlerin etkisiyle firmalar, bankalar vb finansal kurumlar sarsılabilirken, bireyler de olumsuz etkilenebilir. Ekonomik krizler sonrasında ekonomik sorunlar (ekonomik büyümede düşüşler, işsizlik, ücretlerde düşüşler, gelir dağılımı dengesizliği/kişi başına düşen gelirden azalma, döviz fiyatlarının ve borç yükünün artması, iflaslar, vb.) ile birlikte sosyal sorunlar da (eğitim, sağlık, vb. alanlarda) doğar. Bu sosyo-ekonomik sorunlardan en çok etkilenenlerin yoksullar (özelde ise kırılgan bir nüfus olan çocukların) olduğu söylenebilir (Şenkal, 2005: 402, Kalaycı ve Akin, 2021: 38).

1.1.2.2.4. Enflasyon

Fiyatlar genel düzeyinde sürekli artış ve bu artışın hissedilir olması durumunda enflasyondan bahsedilir. Enflasyonun artması ücretlerin düşmesine neden olarak düşük gelirli bireyleri olumsuz etkiler (İncedal, 2013: 37). Yüksek gelirli kesimler genellikle kendilerini enflasyondan koruyabilme imkânlarına sahiptir. Enflasyon sabit gelirli bireyler aleyhine dengesizliğe yol açar ve onlar üzerinde kötü etkilere sahiptir (Aktan ve Vural, 2002: 25). Sabit gelirli bireyler enflasyon karşısında korunmasız kalır. Bu kişilerin sürekli artan fiyatlar karşısında alım güçleri azalır, asgari düzeyde ihtiyaçlarını karşılayabilen bu kesimler yükselen fiyatlar karşısında ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çekebilirler. Özetle, enflasyon sabit gelirli bireylerin alım gücünü zayıflatır, onların yaşam standartlarını düşürür kısacası yoksullaşmalarına neden olur.

1.1.2.3. Yoksulluğun sosyal nedenleri

Yoksulluğun nedenleri söz konusu olduğunda yapısal etmenlerle yoksulluğun ortaya çıkışını değerlendirmek önemlidir. Dolayısıyla başta ekonomik nedenler olmak üzere sosyal nedenlerle birlikte bir yapısal yoksulluk yaklaşımı benimsendiğinden şimdi sosyal nedenler üzerinde durmak gerekir. Burada sosyal nedenler ele alınırken, nüfus artış hızı, yerleşim alanındaki değişiklikler, eğitim ve hanehalkı özellikleri temel alınır.

1.1.2.3.1. Nüfus baskısı

Yoksulluğun sosyal nedenleri arasında nüfus artış hızı öncelikli nedenler arasındadır. Nüfus artış hızı ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre değişiklik gösterir. Genellikle gelişmiş ülkelerde nüfus yapısında hızlı bir değişim gözlenmezken, gelişmesini tamamlayamamış ülkelerde nüfus artış hızının yüksek olduğu söylenebilir. Bu ülkelerde nüfusun hızla artması gelir dağılımını, işgücünün yapısını etkileyebilir.

Nüfus baskısıyla kişi başına düşen gelirin düşmesi söz konusu olabilir. Milli gelirin artışı, nüfus artış hızının altında bir seyir izlerse, ülkenin reel büyüme oranı durgunlaşabilir veya gerileyebilir, bu durum da yoksullaşmayı doğur. Az gelişmiş ülkelerin düşük gelirli olmaları nüfus artışı karşısında eğitimin, sosyal güvenliğin, beslenmenin ve sağlığın yetersizliği toplumsal yapıyı zedeler (Kalaycı ve Akin, 2021: 39). Aşırı nüfus artışı, kentlerde yaşam koşullarını olumsuzlaştırabilir, çarpık kentleşme ve çevrenin tahrip edilmesi gibi sorunları doğurarak, kentlerde yoksullaşmayı ortaya çıkarabilir (Kaya, 2013: 87). Diğer yandan, hızlı nüfus artışı, işgücünün artmasına yol açar. Artan işgücünü istihdam edecek yeterli istihdam alanları olmazsa bu işgücü ya işsiz kalır ya da düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalır. Bu durum da yoksulluğa zemin hazırlar (Köse, 2009: 228).

1.1.2.3.2. Göç

Yerleşim alanlarındaki değişiklikler, göçler, yoksulluğun sosyal belirleyicileri arasındadır. Ekonomik nedenlerle yapılan göç, gidilen yerin yoksullaşmasına neden olabilir. Büyük kentlere göç edildiğinde, buralarda çarpık kentleşme artabilir. Göç ve beraberinde yaşanan çarpık kentleşme, işsizliğe, düşük ücretle çalışmaya, kaçak ve sigortasız çalıştırmaya yol açabilir, yoksulluk artabilir (Erturhan Işkın, 2019: 222). Göçler başka bir ülkeye gerçekleştiğinde, göç alan ülkeler açısından da değerlendirilir. Göçmenlerin gittikleri ülkelerde istihdamı, ücretleri olumsuz yönde etkilediği, gittikleri ülkede yerli halkla göçmenler arasında çatışmalara zemin hazırladığı görülebilir. Bu daha çok yoksulluk, ayrımcılık ve sosyal dışlanmayı beraberinde getirebilir. Çünkü göçmenler yerli halkın işlerini ellerinden alıp, ücretleri düşüreceğini düşündüklerinden göçmenlere tepki gösterebilir (Şenkal, 2005: 403).

1.1.2.3.3. Eğitim

Eğitimin, yoksulluğun açıklanmasında son derece önemli sosyal değişkenler arasında yer aldığı söylenebilir. Eğitim fırsatın yordayıcısıdır ve sosyal hareketlilik için merkezi öneme sahiptir. Yoksulluk ile eğitim arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Genel olarak eğitim düzeyi düştükçe yoksulluğun arttığı, artan eğitim düzeyi ile

yoksulluk riskinin azaldığı gözlenir. Eğitimsiz/düşük eğitimli olmak iş bulma şansını azaltır, bireyler eğitimsizlik nedeniyle ya işsiz kalır ya da ya düşük ücretli işlerde çalışabilir. Bununla bağlantılı olarak, eğitim düzeyinin düşmesi, gelir düzeyini düşürür ve yoksulluk durumunu ortaya çıkarır. Diğer yandan bireyler yoksulluktan dolayı eğitim fırsatlarını kayırabilirler. Yoksulluk, ailelerin eğitim masraflarını karşılayamamalarına ve çocuklarını okuldan alarak eğitim hayatlarının yarıda kalmasına neden olabilir. Eğitime devam edemeyen çocuklar çalışma hayatına atılabilir. Böylelikle bu çocuklar geleceğin düşük ücretli, vasıflı olmayan işgücüne dönüşür. Yoksulluk kısır döngüsü kırılmaz (Köse, 2009: 229).

1.1.2.3.4. Hanehalkı özellikleri

Hanehalkı özellikleri ile yoksulluk ilişkilendirildiğinde hanehalkı özellikleri arasında hanehalkı türü, büyüklüğü ve bileşimi, hanedeki bireylerin yaş ve eğitim durumlarının yer aldığı ve hanenin bu özelliklerinin yoksulluk üzerinde belirleyici olduğu görülür (Şenses, 2002: 157).

Gelişmiş ülkelerde, yaşlıların ve artan boşanmaların, çocuksuz, tek başına yaşayan bireylerin oluşturduğu hanehalkı türleri artarken; gelişmekte olan ülkelerde, hızlı nüfus artışı sonucu aile bileşimi içinde çocuk sayısının artması, artan boşanmalar, çekirdek aileye eğilim ve yükseköğretimdeki öğrenci sayısındaki artışla ailelerinden kısmen bağımsız öğrencilerden oluşan hanehalkları yaygınlaşır. Özellikle Avrupa ülkelerinde hanehalkı bileşimi açısından yaşlıların ve tek ebeveynli aile sayılarında artış eğilimi gözlenir. Reisi kadın olan hanehalklarının yoksullukla yakın ilişkili vardır ve bu ailelerde yoksulluğun diğer hanehalklarına kıyasla yüksek yoksulluk oranlarına sahip olduğu anlaşılr (Şenses, 2002: 157-158).

Hanehalkı büyüklüğü açısından bakıldığında hanehalkında kişi sayısının artması hanenin ve hanede yaşayan bireylerin yoksullaşmasına neden olabilir (Köse, 2009: 228). Hanede yaşayan kişi sayısı arttıkça hanede kişi başına düşen gelir düşer ve bu hanenin ve bireylerin refah kaybına yol açar. Ortaya çıkan bu refah kaybının yoksullaşma olduğu söylenebilir.

Yoksulluk araştırmalarında hanehalkı reisinin eğitim durumu ile yoksulluk arasında yakın bir ilişki olduğu tespit edilir. Hanehalkı reisinin eğitimsizliği yoksulluk oranlarını yükseltir, o kadar ki hiç okula gitmemiş bir aile reisinin ilkokul mezunu olanla kıyaslandığında onların yoksulluk oranlarında önemli ölçüde farklılık ortaya çıktığı görülür (Kaya, 2013: 88).

1.2. Çocuk Yoksulluğu

1.2.1. Çocuk Yoksulluğunun Tanımlanması

Yoksulluk tartışmalı ve karmaşık bir kavramdır. Minujin ve arkadaşlarının tespitine göre; yoksulluğun tanımlanması veya ölçülmesi için evrensel olarak kabul edilmiş sistematik bir yöntem yoktur. Yoksulluk tartışması genellikle yoksulluğun farklı potansiyel nedenleri ve dünya çapında ölçülüp karşılaştırılabileceği yollarla tanımlanır (Abu-Ras ve Mohammed, 2018: 355).

Çocuk yoksulluğu giderek küresel bir sosyoekonomik sorun haline gelmekte ve bu nedenle hak ettiği ilgiyi görmesi gerekmektedir. Araştırmalar, bir çocuğun refahının büyük ölçüde çevresindeki koşullara bağlı olduğunu göstermektedir (Makhalima, 2020: 496). Dünya genelinde bir milyardan fazla çocuk, eğitim, sağlık, barınma, beslenme, sanitasyon veya suya yeterli erişimi olmayan yoksulluk koşullarında yaşamaktadır. Tahminen 356 milyon çocuk, uluslararası aşırı yoksulluk ölçütünün altında bir gelirle yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaktadır (Silwal vd., 2020'den akt. Reynaert vd., 2023: 227-228). Yoksulluk, sağlık, eğitim ve yaşam standardı alanlarını içeren ve bireyin işlevsellik kapasitesini gösteren çok boyutlu bir yapı bağlamında tanımlanırsa (Sen, 1999), araştırmalar çok boyutlu olarak yoksul insanların %48'inin çocuk olduğunu göstermektedir (Alkire vd., 2017'den akt. Wang vd., 2021: 947).

Çocuklar nüfusun büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Özellikle Gelişmekte Olan Ülkelerde tüm nüfusun üçte biri ile yarısı arasında bir oranı 15 yaşından küçüktür. Dolayısıyla, bir ülkenin refahı önemli ölçüde çocukların refahına bağlıdır (White vd., 2003: 379). Dahası yoksullar arasında en savunmasız olanlar çocuklardır, çünkü onların refahı ebeveynlerinin kaynaklarına bağlıdır (Harpham vd., 2005: 27).

Çocukların aşırı yoksul olma ihtimali yetişkinlere göre yaklaşık iki kat daha fazladır (çocukların %17,5'ine karşılık yetişkinlerin %7,9'u) (Silwal vd., 2020'den akt. Reynaert vd., 2023: 227-228). Aşırı yoksulluk içinde büyüme çocukların büyüme ve gelişimini engellemekte, beşeri ve sosyal sermaye birikimlerini sekteye uğratmakta ve bu da yoksulluğun kuşaklar arası aktarımına katkıda bulunmaktadır (Wang vd., 2021: 947). Çocuk yoksulluğu dolaylı olarak herkes için fırsat eşitsizliği ile ilişkilendirilir ve bu da kendi içinde sosyal açıdan adaletsizdir (Bastos ve Machodo, 2009: 237).

Yoksulluk çalışmalarında analiz birimi olarak çocuğun alınması, çocuğun yoksulluğunun genel yoksulluktan ayrı olarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu noktada yoksulluk içindeki çocuk kimdir?/çocuk yoksulluğu nedir? Soruları akla

gelmektedir. “Çocuk ve yoksul” kavramlarını bir araya getiren çalışmaların geçmişi çok eski değildir. Gün’ün belirttiği gibi, yoksulluk ve çocuk emeğine ilişkin yazında bu iki kavramı bir araya getiren çalışmalara ilk olarak 1980’lerden sonra rastlanmakta, günümüzde ise bu iki kavramı bir araya getiren çalışmaların sayısı gittikçe artmaktadır (Gün, 2010: 61). Çocuk ve yoksul kavramlarının literatürde bir arada kullanımının yoksulluk içinde yaşayan çocuk, çocukluk yoksulluğu ya da çocuk yoksulluğu olduğu görülmektedir.

Çocuk yoksulluğu Birleşmiş Milletler (BM) tarafından “beslenme, su ve sanitasyon olanaklarından, temel sağlık hizmetlerine erişimden, barınaktan, eğitimden, katılımdan ve korunmadan yoksun olma, bu mal veya hizmetlerin ciddi eksikliğinin çocuklar için tehdit edici ve zararlı olması, onları haklarından yararlanamaz, potansiyellerine ulaşamaz ve toplumun tam üyeleri olarak katılamaz hale getirmesi” olarak tanımlanmaktadır (Qi ve Wu, 2014: 90).

BM tarafından yapılan tanım çocukların tek boyutlu bir yoksulluk yaşamadığını göstermektedir. Biggeri ve Mauro’nun belirttiği gibi çocuklar birbirleriyle bağlantılı olan farklı yoksulluklar yaşayabilmektedir. Örneğin güne besleyici bir yemek yemeden başlamak ve tehlikeli işlerde çalışmak zorunlu kalmak şeklinde maddi yoksulluk yaşanması fiziksel gelişimle birlikte bilişsel kapasiteyi engellemektedir. Diğer yandan teşvik ve duygusal desteğin yetersiz olduğu ortamlarda yaşanması, maddi açıdan zengin bir hanede büyümenin olumlu etkisini zayıflatabilmektedir. Topluma katılıma karşı ayrımcılık yapılması ve potansiyellerin gerçekleşmesinin engellenmesi yoluyla yoksulluk acıya neden olmakla birlikte çocukları güçsüzleştirebilmektedir (Biggeri ve Mauro, 2011: 4).

Çocuk yoksulluğunu tanımlayan bir başka kurum Çocuk Yoksulluğunu Araştırma ve Politika Merkezi (CHIP)’dir. CHIP’e göre, çocukluk yoksulluğu, çocukların ve gençlerin refahları ve potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için hayati önem taşıyan ekonomik, sosyal, kültürel, fiziksel, çevresel ve siyasi kaynaklardan herhangi birinin yokluğunda büyümek anlamına gelmektedir (Minujin vd., 2006: 487).

Görüldüğü üzere çocuk yoksulluğu, çocukların ve gençlerin gelişimleri için önemli olan faktörlerden birinin yokluğunda yaşadıkları ve bu kaynaklardan mahrum olmanın onların gelişimlerine zarar verdiği bir yoksulluktur. Çocuk yoksulluğunu yetişkin yoksulluğu ile eş değer düşünmek yanıltıcı olabilmektedir. Çocukluk döneminin kendine özgü doğası çocuk yoksulluğunun yetişkin yoksulluğundan ayrı olarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Nitekim Waddington, çocukluk çağı

yoksulluğunun, yetişkin yoksulluğu gibi, maddi ve maddi olmayan refahı kapsayan çok yönlü bir kavram olduğunu, temel beslenme, eğitim ve sağlıkla ilgili ihtiyaçları ve güvenlik ve ses gibi daha öznel faktörleri içerdiğini belirtmektedir. Ancak çocukluk çağı yoksulluğunun, yetişkin yoksulluğundan farklı olduğuna; çünkü çocukluğun, vücudun zihinsel, fiziksel ve sosyal gelişimindeki en yaşamsal dönem olduğuna vurgu yapmaktadır (Waddington, 2004: 8).

Gerek UNICEF gerekse BM tarafından yapılan tanımların çocuk yoksulluğunun maddi yoksunluk şeklinde tek boyutla sınırlandırılmadığı çok boyutlu tanımlar olduğu anlaşılır. Bu bağlamda çocuk yoksulluğu tanımlanırken çocukların yoksunluk durumları da yansıtılır. Ayrıca, BM tarafından yapılan tanımın içinde yoksunlukla birlikte dışlanmanın ve güvenlik açığının olduğu görülür. Çocukların haklarını kullanamaz hale getirilmeleri dışlanmadır ve toplumun çocuklara yönelik tehditlerle başa çıkamama durumu güvenlik açığıdır (Durgun, 2019: 15).

Bu tanımlardan hareketle, çocuk yoksulluğu, çocukları ekonomik ve sosyal açıdan yoksun bırakan, onların dışlanmasına ve savunmasız kalmasına yol açan, haklarına ve kendilerini gerçekleştirebilmelerine engel olan, fiziksel, düşünsel, sosyal, duygusal ve ruhsal gelişimlerini ve refahlarını tehdit eden, yoksulluğun yetişkinlerden ayrı olarak deneyimlendiğini anlatan bir kavram olarak tanımlanabilir.

Çocukluk dönemi çocukların gelişimleri açısından hayati önemi olan bir dönemdir (Waddington, 2004: 8). Aşırı yoksulluk içinde büyümek çocukların büyüme ve gelişimini engellemekte, beşeri ve sosyal sermaye birikimlerini sekteye uğratmakta ve bu da yoksulluğun kuşaklar arası aktarımına katkıda bulunmaktadır (Huah Wang vd., 2021: 947). Çocuk yoksulluğu dolaylı olarak herkes için fırsat eşitsizliği ile ilişkilendirilir ve bu da kendi içinde sosyal açıdan adaletsizdir (Bastos ve Machodo, 2009: 237). Adil ve kapsayıcı bir kalkınma için, çocuk yoksulluğunun ve yoksunluklarının nedenlerini, doğasını ve kapsamını ülkeye özgü çerçeveler içinde anlamak önemlidir (Agyire-Tettey vd., 2021: 958).

Çocuk yoksulluğu ülkelere göre farklılaşabildiği gibi, zaman ve mekâna göre de fark gösterebilmektedir. Yoksulluk oranları gibi çocuk yoksulluğu oranları da ülkelerin ekonomilerinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Ekonomik durum ile yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Durgun'un ifade ettiği gibi, ekonomik iyileşme dönemlerinde yoksulluk düşmekte, durgunluk dönemlerinde yoksulluk yükselmektedir. Bu durumun seyri ise, ülkelerin gelişmişliklerine göre değişebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk dalgalı bir seyir izlerken, az

gelişmiş ülkelerde sürekli yüksek oranda seyretmektedir. Dolayısıyla yoksulluğun ölçülmesinde standart bir yaklaşım bulunmamaktadır (Durgun, 2019: 12-13). Zamansal, mekânsal ve bağlamsal farklılıklardan kaynaklı olarak yoksulluğu hesaplamada olmayan standartlaşma gibi çocuk yoksulluğunu hesaplamada da tek tipleştirilmiş bir ölçüm söz konusu değildir.

Yoksulluğun tanımlanmasında kullanılan perspektifin verilerin üretilmesinde ve analiz edilmesinde etkisi olmakla birlikte yoksulluğu ölçmek için kullanılan yöntemler üzerinde de doğrudan bir etkisi bulunur. Bunun önemi büyüktür. Çünkü bazı veriler kanıt olarak ele alınırken diğer veriler göz ardı edilebilir. Bu da yoksulluğun iyi anlaşılmasını engeller (Jones, 2012'den akt. Narciso vd. 2022: 17). Bu bağlamda bu araştırmada ele alınan çocuk yoksulluğu tanımına yönelik sosyoekonomik perspektif gereğince çocukların yoksulluğunun analizinde verilerin maddi ve sosyal alan olmak üzere birlikte değerlendirilmesi, çocuk yoksulluğunun da tek boyutlu değil çok boyutlu olarak ölçülmesi gerektiği kabul edilir. Bu minvalde aşağıda öncelikle çocuk yoksulluğunun ölçümü ve buna yönelik yaklaşımlara değinilmektedir.

1.2.2. Çocuk Yoksulluğu Ölçümleri

Çocuk yoksulluğunu ölçmek, izlemek ve anlamak önemlidir, çünkü yoksulluk içinde büyüyen çocukların ülkenin refah içerisinde olan bir gelecek için ihtiyaç duyduğu üretken yetişkin işçiler, yetenekli ebeveynler ve ilgili vatandaşlar olma olasılığı daha düşüktür (Children's Defence Fund 1994'den akt. O'Hare, 2009: 3). Minujin çocuk yoksulluğunu ölçmenin temel amacının, dezavantajlı çocukların yoksulluğu azaltma stratejilerinin oluşturulması ve öncelikli olarak uygulanabilmesi için çocukların içinde bulunduğu kötü durumu vurgulamak olduğunu belirtmektedir (Minujin, 2012: 16). Bu bağlamda, çocuk yoksulluğunu ölçmenin çocukların sadece gelecek durumlarının anlaşılması ve ona göre hareket edilmesi için değil, aynı zamanda şimdiki durumları ile aktif sosyal ve iktisadi aktörler olarak onların yoksulluğu deneyimleme biçimlerinin anlaşılaraq çözüm üretilmesi için önemli olduğu söylenebilir.

Tanımlar, kavramlar çerçevesinde yoksulu yoksul olmayandan ayırır. Ölçümler, tanımı işler hale getirir (Noble vd., 2007: 54). Bu bağlamda tanımlama ve ölçme konularına göre çocuğu merkeze alan bir yoksulluk anlayışı geliştirmek çocuk yoksulluğunun anlaşılması açısından önemlidir (Andresen ve Meiland, 2019: 95)

Çocuk yoksulluğunun tanımı ve ölçümüne ilişkin anlayışımızı zenginleştirmek için çocuk odaklı hareket etmek anlamlıdır. Bunun yanı sıra çocuk yoksulluğunun

tanımı ve ölçümü güncel araştırmalarda temsili yetersiz olan farklı coğrafyalardan gelen çocuklara uygun olmalı, çocukların gelişimleri için ihtiyaçları daha derinlikli incelemeli, gelişimsel süreçleri için gerekli bilişsel ve sosyal becerileri hesaba katmalı ve güncel yoksulluk bilgilerindeki gelişmeleri uygulamalıdır (Lipina vd., 2011: 9).

Çocuk yoksulluğu konusundaki son tartışmalar giderek artan bir şekilde çocukların refahına atıfta bulunmaktadır (Andresen ve Meiland, 2019: 94). Ben-Arieh UNICEF'in 1979'daki ilk Dünya Çocukları Durumu raporundan bu yana çocuk yoksulluğu ve göstergelerinin formüle edilmesinde ve düşünülmesinde eğilimin çocukların sadece hayatta kalmasını vurgulamak yerine, çocukların refahına doğru kaydığını tespit etmektedir (Roelen ve Gassman, 2008: 9). Çocukların refahının iyileştirilmesi açısından da yoksulluk ölçümlerinin öznel, göreceli ve nesnel ekonomik ölçütlerden ziyade kültürel hedefler ve sosyal anlamlarla daha yakından ilişkili olan sosyal yoksulluk kavramlarını doğru olarak dikkate alması gerektiği çıkarımı yapılmaktadır (Boyden vd., 2003: 13). Bu çıkarımdan da anlaşılacağı üzere literatürde çocuk yoksulluğunu tanımlamak ve ölçmek için sadece ekonomik durumu referans alan yaklaşımlara bağlı kalınmamakta, yoksulluğun sosyal boyutunun da hesaba katılmasının önemi vurgulanmaktadır. Kısacası araştırma eğilimlerinde, çocuk yoksulluğu tanım ve ölçümlerine ilişkin düşünce, tek boyutlu geleneksel alandan yoksulluğun birden fazla boyutunu dikkate alan alanlara doğru kaymaktadır.

Çocuk yoksulluğunun ölçümünde tek boyutludan çok boyutlu ölçümlere uzanan bir süreklilik içerisinde üç ölçüm türü tanımlanmaktadır: 1) Çocuk Yoksulluğu Sayım Ölçümleri, 2) Çocuk Yoksulluğu Endeks Ölçümleri, 3) Bütünsel Çocuk Yoksulluğu Ölçümleri (Biggeri vd., 2011: 5). Aşağıda çocuk yoksulluğu ölçümlerinin detaylı bir incelemesine yer verilmektedir.

1.2.2.1. Çocuk yoksulluğu sayım ölçümleri

Çocuk Yoksulluğu Sayım Ölçümleri, tek tek çocuklara ilişkin bilgilere ihtiyaç duyan dolayısıyla mikro verilere dayalı bir çocuk yoksulluğu ölçümü yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, çocukların sayısını sayar ve yoksulluk oranı için bir kişi sayısı sağlar. Yoksul çocuk sayımı, önceden belirlenmiş yoksulluk sınırı altında kalan çocuk sayısı dikkate alınarak yapılır (Roelan ve Gassman, 2008: 7). Çocuk yoksulluğu sayım ölçümleri yaklaşımlarına parasal yaklaşım, Corak'ın pratik yaklaşımı, Bristol Yoksulluk Yaklaşımı örnek olarak verilebilir (Roelan ve Gassman, 2008, Biggeri vd., 2011).

Literatürde yoksulluk için parasal yoksulluk yaklaşımı en yaygın kullanılan ölçümdür. Parasal yoksulluk yaklaşımı, analiz birimi olarak hane halkını kullanır. Bu yaklaşım çocuk yoksulluğunu, düşük gelirli bir hanede yaşayan çocuklar olarak tanımlar (Carraro ve Ferrone, 2020: 3). Düşük hane geliri ile çocukların refahı ve gelişimi arasında güçlü bir bağlantı olduğu varsayılır (Roelan ve Gassman, 2008: 9). Çocuk yoksulluğu ölçülürken para gibi salt insani gelişim ve refah araçları temel alınır. Bu yönüyle parasal yaklaşım tek boyutludur (Dirksen ve Alkire, 2021: 3).

Parasal yoksulluk yaklaşımı sadece yoksulluğun görülme sıklığını (yoksul kişi sayısı) ölçmekle kalmaz aynı zamanda yoksulluğun derinliğini ve şiddetini ölçme imkânı tanır (Roelan ve Gassman, 2008: 10). Parasal yaklaşımda çıktının basit ve ölçülebilir olması avantaj olarak kabul edilir (Biggeri vd., 2011: 5).

Gelire dayalı ölçümler metodolojik olarak doğru olsa da, Narayan ve arkadaşlarının işaret ettiği üzere, yoksulluğu yoğun ve acı verici bir deneyim, aslında bir özgürlük kaybı olarak kabul eden diğer bakış açılarını dışladıkları için yoksulluğu eksik tanımlar (Lipina vd., 2011: 11). Parasal yaklaşımın çocuk yoksulluğunu gelir esasına dayandırarak tek boyutlu olarak ölçmesi çocukların sağlık, barınma, eğitim gibi temel haklardan mahrum kalabileceği gerçeğini göz ardı ederek çocuk yoksulluğunun parasal olmayan boyutlarını yakalayamaması bir dezavantaj olarak görülür (Roelan ve Gassman, 2008, Biggeri vd., 2011, Khalid vd., 2022).

Parasal yaklaşım çocuk yoksulluğunun ölçümünde çocuklara özgü bağlamları göz ardı ettiği için yanıltıcı olabilir ve elverişli sonuçlar vermeyebilir. Çocukların yaş olarak yetişkinlerden küçük olduğu dolayısıyla onların yetişkin gibi görülüp bir yetişkinin değerlerine ve ihtiyaçlarına göre değil de çocuk oldukları için kendi yaşlarına göre değerlendirilmesi gerekir. Ayrıca onların yaş farklılıklarının dışında cinsiyet değişkeninin dikkate alınarak yoksulluklarının ölçülmesi ve bunu yaparken onların farklı yoksunluklar yaşayabileceğinin akıldan çıkarılmaması ancak sağlıklı sonuçlar verebilir. Bu şekilde gelişen bir anlayış, Dirksen ve Alkire'nin ifade ettiği gibi, asgari tüketim sepetleri ve diğer parasal yoksulluk ölçütleri için çocukların “küçük yetişkinler” olduğu fikrinden uzaklaşılması çağrısıdır (Dirksen ve Alkire, 2021: 3).

Çocukların yetişkinlerin küçük hali olarak düşünülmesi onların ihtiyaçlarının da yetişkin değerlerine ve ihtiyaçlarına göre belirlenmesi anlamına gelir. Temel ihtiyaçların karşılanmasına dair tüm unsurları parasal terimlerle değerlendiren parasal ölçümün yetişkinlerden farklı görülmeyen çocukların ihtiyaçlarını da gelire indirgemesi anlamına gelir. Bu yaklaşımın çocukların gelir dışı ihtiyaçları olabileceğini ve ölçümde hane

düzeyini esas alarak çocukların ihtiyaçlarının hane ihtiyaçlarından farklılık gösterebileceğini göz ardı etmesi onun önemli bir eksikliğidir. Gelirin hane düzeyinde ölçülmesinin önemli bir zafiyeti de gelirin hane içi dağılımını yakalayamaması, çocuklar açısından adil olmayan bir dağılım olmasıdır. Ayrıca çocuklar gelir elde etmek ve geliri temel ihtiyaçlara dönüştürmek için başkalarına bağımlıdır. Dolayısıyla parasal ölçümlerin çocukların yaşam koşullarını yeterince yansıtamadığı iddia edilir (Roelen, 2017: 504). Gelirin kazanımında bağımsız olmayan çocukların, gelirin kontrolünde de söz hakkının olmaması gerçeğini parasal yaklaşımın yakalayamadığını görmek gerekir.

Çocuk Yoksulluğu Sayım Ölçümlerinden bir diğeri Corak'ın pratik yaklaşımıdır. Corak, kamu politikasında uygulanabilir bir çocuk yoksulluğu yaklaşımı geliştirmek istemiş ve bunun için altı ilke ortaya koymuştur. Bu ilkeler şöyledir (Biggeri vd., 2011: 8):

- 1) Gereksiz karmaşıklıklardan kaçınılmalı;
- 2) Gelir ölçümleri tek başına yoksulluğun tüm boyutlarını kapsamaz;
- 3) Yoksulluk sınırları sosyal normlar ve toplumsal bağlam dikkate alınarak çizilmeli;
- 4) Göstergeler, yoksulluğun tutarlı bir şekilde izlenmesine olanak sağlamak ve yüksek veya düşük ekonomik büyüme dönemlerini yakalamak için düzenli olarak güncellenmeli;
- 5) Durdurucu ve hedef olarak sabit ve hareketli bir yoksulluk sınırı kullanılmalı;
- 6) Yoksulluğu azaltmak için uzlaşmaya dayalı kamuoyu desteği oluşturulmalı.

Corak bu yaklaşımının pratik yönlerini OECD ülkelerine uygulayarak sunmuştur. Corak'ın Çocuk yoksulluğuna yönelik pratik yaklaşımını geliştirmesinin amaçlarından biri, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (ÇHS) yürürlüğe girdiği 1990 yılından bu yana OECD ülkelerinin çoğunda çocuk yoksulluğu ve çocuk yoksulluğundaki değişiklikleri ele almak olmuştur (Roelen ve Gassman, 2008: 11). Corak, çocuk yoksulluğunun çok yönlü bir olgu olduğunu kavramış, yoksulluğun tanımını ÇHS'ye dayandırmıştır. Bununla birlikte, Corak, asgari bir kaynak eşiği belirleyerek, yoksulların yoksul olmayanlardan ayrıldığını kabul etmiştir (Trani vd., 2013: 395). Öyle ki, Corak OECD ülkeleri için pratik analizinde çocuk yoksulluğunu tanımlama mekanizması olarak fiilen gelire dayalı bir yoksulluk sınırı kullanarak çok boyutlu bir kavramı uygulamada tek boyutlu bir kavrama dönüştürmüştür (Roelen ve Gassman, 2008: 12).

Bristol Yoksunluk Yaklaşımı da Çocuk Yoksulluğu Sayım Ölçümleri arasında yer alır. Bristol Yoksunluk Yaklaşımı gelişmekte olan ülkelerde çok boyutlu çocuk yoksulluğunun ilk kez kavramsallaştırmasını sağlamak ve uluslararası karşılaştırmaları mümkün kılmak için geliştirilen bir ölçümdür (Minujin vd., 2006: 490). Yaklaşımın boyutları ÇHS'ye dayanır. Yaklaşım sağlık, beslenme, eğitim, su, sanitasyon, barınma ve bilgi olmak üzere yedi boyutta yaşam seyri boyunca temel ihtiyaçları kabul ederek bireysel çocuğa odaklanır. Bristol yöntemi her bir çocuk için yoksunlukları sayar ve yoksunluk oranlarını tahmin eder (Carraro ve Ferrone, 2020: 6).

Bristol Yoksunluk Yaklaşımı, her çocuk için bir veya daha fazla boyutta yoksun olup olmadığını değerlendirdiği için bir yoksulluk sayımı ölçüsüdür. Nihayetinde, bir çocuk ciddi şekilde yoksun, kesinlikle yoksul veya yoksul olmayan olarak kabul edilebilir. Çocuğun bir veya daha fazla boyutta yoksunluk yaşaması, şiddetli yoksunluk oluşturmaktadır. Bir çocuk, iki veya daha fazla şiddetli yoksunluk yaşıyorsa, mutlak yoksulluk içinde yaşıyor olarak kabul edilir (Roelen ve Gassman, 2008: 14). Dolayısıyla en az iki boyutta şiddetli yoksunluk yaşayan bir çocuk mutlak yoksulluk içinde yaşıyor olarak kabul edildiği için en az iki boyutta şiddetli yoksulluk yaşayan bir çocuğun bu yaklaşıma göre kesinlikle yoksul olduğu söylenebilir.

1.2.2.2. Çocuk yoksulluğu endeks ölçümleri

Çocuk yoksulluğu ölçümlerinin ikinci kategorisi olarak Çocuk Yoksulluğu Endeks Ölçümleri kabul edilir. Bu ölçüm kategorisi ülkeler ve eyaletler gibi coğrafi konumlar veya yaş grupları, etnik gruplar gibi demografik gruplar vb. grupların çocuk yoksulluğuna ilişkin performanslarının karşılaştırmasını sağlayan toplu bir rakamdır. Çocuk Yoksulluğu Endeks Ölçümleri, makro veya mikro verilere dayandırılabilir (Roelen ve Gassman, 2008: 12). Çocuk Endeks Ölçümleri arasında yer alan AB Çocuk Refahı Endeksi ve ABD Çocuk ve Gençlik Refahı Endeksi bu ölçüm kategorisinin iyi bilinen endekslerindendir. Dolayısıyla şimdi bunlara değinmek gerekir.

AB Çocuk Refahı Endeksi, AB genelinde çocukların iyi olma halinin izlenmediğini tespit eden Bradshaw ve arkadaşları tarafından AB üyesi 25 Devlet için çocuk refahı endeksi oluşturmak amacıyla geliştirilmiştir. Hak temelli, çok boyutlu bir çocuk refahı anlayışına dayalı olarak oluşturulan bu endekste seri verilerle birlikte çocuk ve gençlere yönelik karşılaştırmalı anketler kullanılarak mevcut AB üyesi 25 Devlet için çocuk yoksulluğu analiz edilmiştir. 25 AB Üye Devletlerinin performansı 23 alan ve 51 göstergeden oluşan sekiz kümede (bu kümeler çocukların maddi durumu,

barınma, sağlık, öznel refah, eğitim, çocuk ilişkileri, sivil katılım ve risk ve güvenlidir) karşılaştırılmış ve Avrupa Birliği'nde çocukların genel refahına ilişkin bir resim sunulmuştur (Roelen ve Gassmann, 2008: 16).

ABD Çocuk ve Genç Refah Endeksi (CWI), Land ve arkadaşları tarafından Amerika'da çocukların ve gençlerin ne kadar iyi durumda olduğunu belirlemek için geliştirilmiştir. Maddi refah; Sağlık; Güvenlik; Üretken aktivite; Topluluk içindeki yeri; Samimiyet; Duygusal esenlik olmak üzere yaşamın 7 farklı alanında belirli demografik ve coğrafi gruplar için zaman içinde çocukların ve gençlerin refahındaki değişiklikleri izlemek üzere tasarlanmıştır (Biggeri vd., 2011: 8).

1.2.2.3. Bütünsel çocuk yoksulluğu ölçümleri

Üçüncü tür çocuk yoksulluğu ölçümleri bütünsel olarak adlandırılır. Bütünsel ölçümler çocuk yoksulluğunun boyutunun, nedenlerinin ve etkilerinin daha kapsamlı ölçümünü sağlamak amacıyla. Bu amaçlar doğrultusunda çocuk yoksulluğunun kapsamlı ölçümü, nicel ve nitel verilerin kullanımına ve katılımcı süreçlere dayanır (Trani vd., 2013: 397).

Bütünsel çocuk yoksulluğu ölçümlerinden biri Genç Hayatlar Yaklaşımıdır. Genç Hayatlar Projesi, çocuk yoksulluğundaki değişimleri araştırmak ister. Bu proje geliştirmekte olan dört ülkede 15 yıl boyunca 12.000 çocuğun hayatını izleyerek, çocukluk çağındaki yoksulluğun nedenleri ve sonuçlarına ilişkin bilgi eksikliğini gidermeyi hedefler. Uzun vadeli olan bu çalışma nitel ve nicel teknikleri kullanılarak çocuk yoksulluğuna dair bilgileri toplar (Minujin vd., 2006: 501).

Proje, çocuk yoksulluğu ölçümüne ilişkin göstergeler sağlamak için çocuğa özgü altı sonuç içeren bütüncül bir çerçeve ortaya koyar. Projede dikkate alınan altı sonuç şunlardır: 1) beslenme durumu; 2) fiziksel hastalık; 3) zihinsel hastalık; 4) yaşam becerileri (okuma yazma, aritmetik, iş becerileri vb.); 5) yaşa göre zihinsel aşama geliştirmek; 6) refah ve yaşam şansı algıları. Bu sonuçlar çocuk yoksulluğunun yetişkin yoksulluğundan farklı olduğu ve yeniden odaklanması gerektiği düşüncesiyle seçilir (Roelen ve Gassman, 2008: 19).

Bütünsel çocuk yoksulluğu ölçümlerinden bir diğeri 2002'de Christian Children's Fund (CCF) tarafından geliştirilmiştir. CCF, yoksulluğun ve yoksulluğun çocuklar üzerindeki deneyimi ve etkisi üzerine kapsamlı bir çalışma yürütmüştür. CCF çalışması yoksulluğun çoklu ve etkileşimli nedenleri, anlamları ve tezahürleri olan oldukça karmaşık ve dinamik bir süreç olduğunu ortaya koymuştur (Feeny ve Boyden,

2003: 1). Yoksulluğun bütünsel ve karmaşık bir olgu olduğunu ortaya koyan CCF, çocuk yoksulluğunu “maddi eksikliğin sosyal dışlanma, eşitsizlik ve güçsüzlükle etkileşime girdiği, aracılık ettiği ve birleştirdiği, çok yönlü, dinamik ve bağlamsal bir sıkıntı biçimi” şeklinde tanımlama eğilimine girmiştir (Boyden vd., 2003: 20). İşte, CCF, yoksulluğu tanımlamak ve çocukların yoksulluk deneyimlerini anlamak için Yoksunluk-Dışlanma-Savunmasızlık (DEV) olmak üzere üç boyut etrafında inşa edilmiş DEV Çerçevesi olarak adlandırılan yaklaşımı ortaya atmıştır (Biggeri vd., 2011: 9). Yoksunluk boyutu, genellikle çocukların iyi olma hallerinin gelişimi için gerekli görülen maddi koşulların ve temel hizmetlerin (yiyecek, güvenli içme suyu, sanitasyon tesisleri, sağlık, barınak, eğitim vb.) eksikliği olarak anlaşılır. Dışlanma, çocukların topluma tam olarak katılmalarının tamamen veya kısmen marjinalleştirildiği süreçleri dikkate alır. Kırılganlık/Savunmasızlık boyutu çocukların yoksulluk deneyimlerinin dinamik doğasına, çevrelerindeki var ya da olası olan tehditlerden nasıl etkilendikleri veya bu tehditlere nasıl direnç gösterdikleri açısından bakar (Wordsworth, 2005: 13-18).

Ölçüm türleri tek boyutludan çok boyutlu ölçümlere uzananmaktadır. Parasal yaklaşım en tek boyutlu yaklaşım olup, bunu Corak'ın pratik yaklaşımı izlemektedir. Corak'ın pratik yaklaşımı fiili uygulamada tek boyutludur, ancak kavram olarak yoksulluğun diğer boyutlarının uluslararası hale getirilmesi için imkân tanır. Yoksunluk yaklaşımı, AB Refah Endeksi ve ABD CWI endeksi sürekliliğin ortasına yerleştirilir. Bu yaklaşımlar hem kavram hem de uygulama açısından çok boyutludur, ancak sadece ölçülebilir çıktılar sağlar. Genç Hayatlar (Young Lives) yaklaşımı ve DEV çerçevesi bütüncül ve kapsayıcı yaklaşımlar kategorisinde değerlendirilir. Bu yaklaşımlar, çocuk yoksulluğunun kavram olarak karmaşıklığını kabul eder ve durumu bir dizi göstergeyle sunarak basitleştirmezler (Roelen ve Gassman, 2008: 21-22).

1.2.3. Ülkelerin Gelişmişlik Düzeylerine Göre Çocuk Yoksulluğu

Çocuk yoksulluğunun ölçülmesinde gelir odaklı yaklaşımlar dışında çok boyutlu ölçümlerin geliştirilmesi, geleneksel yaklaşımların çocuk yoksulluğunu açıklamada yetersiz kaldığını gösterir. Bu eksikliğin giderilmesi çabalarında dünya genelinde çocuk yoksulluğunun endişe verici artışları ve aşırı yoksulluk içinde büyüyen çocuklara duyulan kaygıların etkili olduğu söylenebilir. Çocuk yoksulluğuna yönelik endişe ve kaygılar ülkeler özelinde de hissedilir. Nitekim Heitmeyer ve Legge'nin (2009), “yirmi birinci yüzyılda doğan bir çocuğun hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde aşırı

yoksulluk içinde yaşama riskinin yüzde dört olduğu” (Shresta, 2011: 11) yönündeki açıklaması çocuk yoksulluğunun dünya genelindeki ciddiyetini gösterir.

Yoksulluk dünya çocuklarının yaşamını tehdit etmektedir. Çocuk yoksulluğu sorunu dünyanın gelişmiş olsun ya da olmasın tüm ekonomilerinde sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ne var ki, yoksulluğun ele alınış şekli ülkelerin zenginliğine göre değişebilmektedir. Gelişmesini tamamlayamamış ekonomilerde yoksulluk çoğunlukla beslenme, barınma, giyim, güvenlik gibi temel ihtiyaçları karşılayamama sorunu olarak ele alınmaktadır. Gelişmiş ekonomilerde çocukların temel ihtiyaçları hemen hemen karşılanmasına rağmen bu ülkelerde yoksulluğun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çünkü gelişmiş ülkeler ekonomik yeterliliğe sahip olmalarına rağmen bu ülkelerde toplumun genel ekonomik durumuna göre aşağı düzeyde olan çocukların toplumun ortalamasından farklı yaşantılara sahip olması onların kendisini yoksul hissettirmektedir. Durgun’un da belirttiği gibi, yoksulluk ülkelerin gelişmişlik derecesine göre farklılık göstermektedir. Gelişmişlik düzeyi arttıkça yoksulluk, temel ihtiyaçların yokluğundan yaşam standartlarındaki farklılıklara dönüşmektedir (Durgun, 2019: 2).

Çocukların yoksulluk içinde yaşama riskinin arttığı dünyada, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelere çocuk yoksulluğunun durumunun daha detaylı incelemesine aşağıda yer verilecektir.

1.2.3.1. Gelişmiş ülkelerde çocuk yoksulluğunun durumu

Küresel yoksullar arasında çocuklar aşırı düzeyde temsil edilmektedir. O kadar ki, küresel düzeyde aşırı yoksulların % 44’ünü 15 yaşın altındaki çocuklar oluşturmaktadır. Yüksek çocuk yoksulluğu oranları çocuk ölümlerine, kötü sağlık ve beslenmeye, çocukların fiziksel gelişimleri ve psikolojik sağlıkları ile eğitimleri üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmakta, çocukların gelecekteki kazanç kapasitelerini ve yaşadıkları ülkelerin büyüme beklentilerini tehlikeye atmaktadır (Castañeda vd., 2018: 256).

Nasıl ki, çocuklar küresel yoksullar arasında orantısız bir şekilde temsil ediliyorsa, çocuk yoksulluğu da küresel bir sorun olarak çocuklar için yıkıcı olmaktadır. Çocuk yoksulluğunun bu yıkıcı sonuçları coğrafi sınırları aşarak farklı yoğunluk derecelerinde de olsa dünyadaki ülkeleri etkilemektedir. Çocuk yoksulluğu sadece gelişmekte olan ekonomilerde değil, gelişmiş ekonomilerde de bulunmaktadır. Nitekim, OECD ülkelerinde neredeyse her altı çocukta biri (ortalama olarak) yoksulluk

içinde yaşamaktadır, yani bu çocuklar sınırlı maddi, sosyal ve kültürel kaynaklar nedeniyle kabul edilebilir asgari yaşam biçiminden dışlanmaktadır (de la Rasilla vd., 2024: 1).

Yoksulluğun mutlak haline daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde rastlandığı görülürken, gelişmiş ülkelerde ise çocuk yoksulluğunun genellikle göreceli yoksulluk bağlamında yaşandığı gözlenir (Siren, 2023: 3). Gelişmiş ülkelerde çocuğun göreceli yoksulluğu onun her şeyden yoksun kaldığı anlamına gelmez. Bu ülkelerde temel ihtiyaçları karşılanan ancak çeşitli nedenlerle dışlanan çocuklar yoksul konuma düşmektedir (Durgun, 2019: 19-21). Gelişmiş ülkelerde çocuk yoksulluğunun göreceli olması içinde yaşadıkları toplumun ortalama yaşam standardından daha geride kalan çocukların yoksulluğunu anlatır (Adamson ve Bradshaw, 2007: 5-6). Gelişmiş ekonomilerde toplumun ortalama yaşam standardının ne olduğunun güçlü bir göstergesi medyan gelirdir. Gelişmiş ülkelerde yaygın olarak kullanılan bu ölçü, çocuk yoksulların ortadakilere kıyasla ne durumda olduğunu verir (Adamson, 2012: 15).

Çocuk yoksulluğu oranları gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında olduğu gibi, gelişmiş ülkeler arasında da farklılıklar göstermektedir. Nitekim, gelişmiş ülke olarak kabul edilen İngiltere, Amerika gibi ülkelerde çocuk yoksulluğu yüksek oranlarda görülür (Durgun, 2019: 23). Simpson ve arkadaşlarının aktardığına göre, her iki ülkede de diğer gelişmiş ülkelere kıyasla yoksulluk içindeki çocukların oranı yüksektir (Simpson vd., 2017: 177).

Çocuk yoksulluğu tarihsel süreçte diğer zengin ülkelere göre en yüksek oranlarda olanlardan, en düşük oranlarda olanlara kadar birçok gelişmiş ülkede sorun olmaya devam etmektedir. 1990'larda gelişmiş ülkelerde çocuk yoksulluğu oranlarına bakıldığında bir uçta, İtalya, Kanada, Birleşik Krallık ve ABD'nin hepsinde çocuk yoksulluğu oranları önemli ölçüde %10'un üzerinde iken; diğer uçta ise Finlandiya, İsveç, Belçika ve Batı Almanya'nın oranları %5'in altında yer almaktadır (Chen ve Corak, 2008: 540).

İskandinav ülkeleri ile Anglo-Sakson ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkelerde çocuk yoksulluğu farklılığı göze çarpmaktadır. İskandinav ülkelerinde çocuk yoksulluğunun düşük düzeyde olduğu, Anglo-Sakson ülkelerinde çocuk yoksulluğunun yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu iki grup ülke arasındaki çocuk yoksulluğu farklılıkları 1990'lara özgü olmayıp, zaman içinde artarak devam etmektedir. Esping-Andersen'in tespitine göre bu iki ülke grubundaki farklılık İskandinav ülkelerinde refahın sağlanmasında baskın kurumun refah devleti olmasından, Anglo-Sakson

lkelerinde ise temel refah sağlayıcının piyasalar (refah devletinin ikincil bir işlevde) olmasından kaynaklanmaktadır (Barrientos ve Dejong, 2004: 7-8).

OECD ve AB lkelerindeki güncel en yeni ocuk yoksulluğu oranları (2019-2021 yıllarına ait) UNICEF'in Child Poverty in the Midst of Wealth Innocenti Report Card 18 adlı 2023 yılı raporunda gösterilmektedir. Buna göre, Danimarka (%9.9), Finlandiya (%10) ve Slovenya'daki (% 10) yaklaşık 10 çocuktan 1'inden, İtalya (% 25.5), ABD (% 26.2), İşpanya (% 28) gibi ülkelerde 4 çocuktan 1'inden fazlasına kadar değişmektedir (UNICEF, 2023: 10).

Ülkelerin daha zengin olmasıyla ocuk yoksulluğu ile mücadelede daha başarılı olunacağı yönünde düşünce bulunabilir. Ancak son veriler daha zengin ülkelerin düşük ocuk yoksulluğuna sahip olma eğilimlerinin zayıf olduğunu göstermektedir. Örneğin, İşpanya ve Slovenya benzer kişi başına düşen milli gelir seviyelerine sahip olmasına rağmen Slovenya (%10), İşpanya'dan (%28) ok daha düşük bir ocuk yoksulluğu oranına sahiptir. Benzer şekilde, ABD, Danimarka'ya çok benzer bir kişi başı milli gelire sahiptir, ancak 2019-2021 yılları arasında ABD'nin (% 26.2) ortalama ocuk yoksulluğu oranı Danimarka'nın (% 9.9) iki katından fazladır. Öte yandan, İşvire, Çekya'nın dört katı kişi başına milli gelire sahip olmasına rağmen, İşvire'nin (% 18.1) ocuk yoksulluğu oranı Çekya'nın oranından (% 11.6) daha yüksektir. Dolayısıyla yüksek milli gelir, ocuk yoksulluğuyla mücadelede kesin başarı sağlamaz ve daha zengin ülkelerin onlara göre başarılı ve yoksul ülkelerden öğrenecekleri çok şey vardır (UNICEF, 2023: 11).

Gelişmiş ülkelerde bölüşüm ve dağıtımda dengesizliğin olması durumunda geliri artırma politikaları yoksulluk sorununa yeterli çareyi sunamamaktadır. 2008 yılıyla süre giden krizin etkileri ocuk yoksulluk oranlarını yükseltmektedir. Gelirin az olması, sosyal korumanın yetersizliği ocuk yoksulluğunu yükselten nedenler arasında yer almaktadır. Özellikle tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocuklar için sorunlar daha da büyümektedir (Durgun, 2016: 369).

1.2.3.2. Gelişmekte olan ülkelerde ocuk yoksulluğunun durumu

Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun büyük çoğunluğu çocuklardan oluşmaktadır. Dolayısıyla ocuklar bu ülkelerde orantısız bir şekilde temsil edilmekte, yoksulluk riskine karşı en açık kesimi oluştırmaktadırlar. Bu durum onları savunmasız hale getirmektedir (Barrientos ve Dejong, 2004: 4). Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde

çocuk yoksulluğu sorunu çözüm bekleyen, gündemin üst sıralarındaki sorunlar arasında yer almaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluk oranı, sanayileşmiş ülkelere kıyasla önemli ölçüde daha yüksektir (Wu vd., 2024: 1). Gelişmekte olan ülkelerde doğan yoksul çocuklar, gelişmiş ülkelerdeki yoksul çocuklara göre daha zorluk çekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluk çocukların temel ihtiyaçlarından ciddi bir şekilde yoksul bırakıldığı, mutlak açlık sorunudur (Durgun, 2019: 22).

Dünya Bankası'nın (DB) güncel verilerine göre, günde 2.15 doların altında yaşayan (2017 satın alma gücü paritesi) 18 yaşın altındaki çocukların yoksulluğu aşırı çocuk yoksulluğu olarak kabul edilmektedir. Buna göre, 2022 yılında dünyadaki aşırı yoksul çocukların oranı % 15.8 olarak belirmektedir. Aşırı yoksulluk oranları beş altı çocuklarda en yüksektir. Sahra Altı Afrika, 2022'de dünyadaki aşırı yoksul çocukların en büyük payına (% 71,1) sahip olup, bunu dünyadaki aşırı yoksul çocukların % 18,6'sını oluşturan Güney Asya takip etmektedir (Salmeron Gomez vd., 2023: 4-6).

Aşırı çocuk yoksulluğu kırılgan ve çatışma eğilimli ülkelerde (yaklaşık % 38.6), kırılgan olmayan ülkelere göre (% 10.1) daha yaygındır. Mutlak anlamda, aşırı yoksulluk içinde yaşayan çocukların çoğu (alt orta gelirde % 14,9 ve üst orta gelirde % 2,2) orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır. Aşırı yoksulluk hane sayısına göre bakıldığında 6 veya daha fazla kişinin yaşadığı (% 25,7) hanelerde yaşayan çocuklarda daha çok görülmektedir. Kırsal bölgelerde yaşayan çocukların % 22,3'ü aşırı yoksulluk içinde yaşarken, kentsel bölgelerde yaşayan çocukların % 6,5'i aşırı yoksulluk içindedir. Hane reisinin eğitimsiz olduğu hanelerde yaşayan çocukların % 32,6'sı aşırı yoksulluk içinde yaşarken, hane reisinin yüksek eğitilmiş olduğu hanelerdeki çocukların % 3,6'sı aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır. Hane reisinin tarım sektöründe çalıştığı hanelerde yaşayan çocukların % 30,8'i aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır ve bu çocuklar aşırı yoksulluk içinde yaşayan tüm çocukların % 71'ini oluşturmaktadır. Reisi erkek olan hanelerde yaşayan çocukların % 20,4'ü aşırı yoksulluk içinde yaşarken, reisi kadın olan hanelerde yaşayan çocukların % 16,6'sı aşırı yoksulluk içinde bulunmaktadır (Salmeron Gomez vd., 2023: 9-10).

Özetle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun mutlak haline daha çok rastlanmakta, bu ülkelerde yaşayan çocuklar beslenme, barınma, sağlık, eğitim gibi temel haklardan önemli ölçüde yoksun kalmaktadırlar. Yaşadıkları ortam çatışma eğilimli ve kırılganlık taşımakta, önemli bir kısmı kırsalda yaşamaktadırlar. Aile özelliklerine bakıldığında eğitimsiz ailelerden geldikleri, hane reislerinin çoğunlukla

tarım işlerinde çalıştığı görülmektedir. Çocukların yaş gruplarına göre farklı kırılganlıkları bulunmakta, küçük yaşlarda çocukların yoksulluktan çok ciddi etkilendikleri anlaşılmaktadır. Beş yaş altından itibaren çocukların yoksulluk döngüsüne takılmaları söz konusu olmaktadır. Bu durum yoksulluğun nesiller arası aktarımına işaret etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkelerdeki aşırı yoksul çocuklarda gözlemlenen bir farklılık ise aile reisine göre dağılımda ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde aile reisinin kadın değil erkek olduğu hanelerin oransal olarak büyüklüğü gelişmiş ülkelere kıyasla dikkat çekicidir. Bu durumun gelişmekte olan toplumlardaki geleneksel değerler, boşanma oranlarındaki farklılık vb. faktörlerden kaynaklandığı söylenebilir.

1.2.3.3. Türkiye’de çocuk yoksulluğu

Türkiye, uluslararası karşılaştırmalara göre gelir dağılımının oldukça adaletsiz dağıldığı ülkeler arasında yer alan ve gelişmekte olan bir ülke statüsündedir. Bu bağlamda yoksulluk sorunu Türkiye’de ciddi bir hal almış sorunlar arasındadır. Türkiye’de gelirin adil olmayan dağılımı, ekonomik krizlerin yaşanması, politikaların başarısızlığı yoksulluğun şiddetini artırmakta ve yoksulluğa karşı ivedilikle önlem alınması gerekmektedir (Şener ve Ocakçı, 2014: 59).

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2022 yılsonu itibarıyla, Türkiye nüfusu 85 milyon 279 bin 553 kişi iken bunun 22 milyon 578 bin 378’ini çocuklar oluşturdu. Çocuk nüfusun %51,3’ünü erkek çocuklar, %48,7’sini kız çocuklar oluşturmaktadır. AB üyesi 27 ülkenin çocuk nüfus oranlarına bakıldığında, 2022 yılında AB’nin çocuk nüfus oranı ortalamasının %18,1 olduğu, Türkiye’nin çocuk nüfus oranının ise % 26.5 olduğu görülmektedir. Buna göre, Türkiye’nin çocuk nüfus oranı Avrupa Birliği üye ülkelerinden daha yüksektir (TÜİK, 2023: 1).

UNICEF’in 39 ülkede gerçekleştirdiği (AB ve OECD ülkelerini içeren) “Zenginliğin Ortasında Çocuk Yoksulluğu” adlı araştırmasına göre, çocuk yoksulluğu sıralamasında Türkiye (% 33.8) Kolombiya’dan (% 35.8) önce gelerek, sondan ikinci sırada yer almaktadır. Kalıcı gelir yoksulluğunun yaygınlığına göre Romanya’dan (%25) sonra Türkiye ikinci sırada gelmekte, Türkiye’yi Bulgaristan (% 20) takip etmektedir (UNICEF, 2023: 11-14). Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistiklerinin hesaplandığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2023 yılı sonuçlarına göre, yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında olanların % 39,7’sinin 0-17 yaş grubundaki çocuklardan oluştuğu ortaya çıkmaktadır (TÜİK, 2024). Gerek UNICEF’in araştırması

gerekse TÜİK'in araştırma sonuçları Türkiye'de neredeyse hemen her üç çocuktan birinin ciddi yoksulluk yaşadığını ve sosyal dışlanma tehdidiyle karşılaştığını göstermektedir. Bu rakam oldukça endişe vermektedir.

Çocuk yoksulluğu oranları Türkiye ile AB/OECD ülkeleri arasında farklılaştığı gibi, Türkiye'deki çocuk yoksulluğu ülke içindeki bölgelere de göre farklılık göstermektedir. Çocuk yoksulluğunun bölgelere göre dağılımına bakıldığında en çok yoksul çocuk barındıran bölgeler (TÜİK tarafından belirlenen düzey 1 bölgeler) arasında % 56 oranı ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi ilk sırada yer almakta, bu bölgeyi % 44'lük oranla Akdeniz ve % 42,6 oranı ile Kuzeydoğu Karadeniz bölgeleri takip etmektedir. Bu oranlar Türkiye çocuk yoksulluğu ortalamasının üzerinde durmakta, bu bölgelerde çocuk yoksulluğunun daha şiddetli yaşandığı anlaşılmaktadır. Türkiye'de en düşük yoksul çocuk nüfus barındıran bölge % 16,7'lik oranla Doğu Marmara düzey 1 bölgesidir. Batı Anadolu (% 16. 9) ve Batı Marmara (% 22.8) düzey 1 bölgeleri de Doğu Marmara'yı takip eden en düşük yoksul nüfus barındıran bölgeler arasında yer almaktadır (Berkman, 2023: 360). Ülkenin Batısından Doğusuna doğru gidildikçe çocuk yoksulluğunda Türkiye'deki çocuk yoksulluğunun ortalama değerinden yukarı doğru bir eğilim gözükmemekte, kısaca çocuk yoksulluk oranları daha aşırılaşmaktadır. Yoksul çocuk nüfusunun bölgelere göre bu dağılımı gelirin coğrafi olarak eşitsiz dağıldığını göstermektedir. Bölgesel olarak çocuk yoksulluğu oranlarının orantısızlığı ve gelirin eşitsiz dağılımı sosyal adaletin tesis edilemediğini de işaret etmektedir.

Yoksulluk istatistikleri incelenirken gelir dağılımına dair istatistikleri sunmak eşitsizliğin ve adaletsizliğin gözler önüne serilmesi açısından önemlidir. Eurostat tarafından yayımlanan 2019 yılı Gini Katsayısı verilerine göre Türkiye'nin AB ülkelerine göre Gini Katsayısı en yüksek ülke olarak belirmektedir. AB üyesi 27 ülkenin ortalama Gini Katsayısı 0.302 iken, Türkiye'nin sahip olduğu Gini Katsayısı 0.410'dur. Gelir dağılımının ölçümünde kullanılan Gini Katsayısı 0 ile 1 arasında yer almakta, katsayının 1'e yaklaşması gelir dağılımının bozulduğunu göstermektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin önemli bir göstergesi olan Gini Katsayısına göre Türkiye en çok 1'e yaklaşan ülke olarak bu listenin zirvesinde yer almakta ve AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında gelir dağılımındaki eşitsizliğin en fazla olduğu ülke olmaktadır (DİSK-AR, 2024: 3).

Çocuk yaşı ve ihtiyaçları nedeniyle yoksulluğu yetişkinden farklı yaşamaktadır. Ancak çocuk yoksulluğunun içinde bulunduğu ailenin özellikleri ile yakından ilişkisi bulunmaktadır. Ailenin yoksulluğu, çocuğu yoksullaştırmakta çocuğun gelişimi için

gerekli olan pek çok şeyden mahrum kalmasına yol açmaktadır. UNICEF (2006), Türkiye’de yoksulluk riski altında olan çocukların ailelerinin çocukları uygun beslemek giyindirmek, barındırmak, eğitmek ve korumak için imkânlarının yetersiz olduğunu belirtmektedir. UNICEF’e (2006) göre Türkiye’de en çok yoksulluk riski altında olan çocuklar aşağıdakileri içermektedir:

- “Ailenin geçiminin sadece bir kişi tarafından sağlandığı büyük ailede doğan çocuklar,
- Eski tarım tekniklerinin ve büyük pazarlara sınırlı erişimin ailelerin geçim sağlayabilme olanaklarını tehdit ettiği kurak, dağlık, kırsal alanlarda büyüyen çocuklar;
- Aileleri yakın zamanda kentsel alanlara göç etmiş olan çocuklar;
- Kayıt dışı ve geçici işlerde çalışan ve bunun sonucunda düzenli bir gelire sahip olmayan anne-babaların çocukları;
- Örgün eğitim almamış ya da çok az eğitim almış, çoğu zaman vasıfsız olan ve ortalamanın altında para kazanan anne-babaların çocukları;
- Anne-babaları yetersiz istihdam edilen ve yeterli para kazanamayan çocuklar;
- Anne-babaları uzun süredir işsiz olan, engelli olan ya da engelli birine bakan çocuklar”.

Görüldüğü üzere Türkiye’deki yoksul çocukların ailelerinin işsizliği ve düşük nitelikli/güvensiz işlerde çalışması, yetersiz ve düzensiz gelirlerinin olması, eğitimsizliği, çok çocuklu ve kalabalık aile olması, kırsal kökenli olup kentlere göç etmesi, bakıma muhtaç olması ve evde bakım yapması gibi özellikleri bulunmaktadır. Ailelerin bu özellikleri onların yoksulluğunu belirlediği gibi, bu yoksulluğun alt kategorisindeki çocukların yoksulluğunu etkilemektedir. Türkiye’de yoksulluk içinde yaşamak çocukların yetersiz beslenmelerine, elverişsiz ortamlarda barınmalarına, eğitimde başarıyı yakalayamamalarına ya da okulu yarıda bırakmalarına, çocuk işçilik yapmalarına yol açmaktadır.

Türkiye’de ciddi gelir yoksunluğundan dolayı beslenme yoksunluğu yaşayan hanelerden gelen çocukların sayısı 9.4 milyondur. Beslenme yoksunu olan bu çocuklar protein içerikli gıdaları yeterince tüketememektedir. Nitekim, Türkiye’de çocukların % 41.8’i iki günde bir et, balık, tavuk gibi hayvansal proteini tüketememektedir (Berkman, 2023: 356). Yeterli protein alınamamasıyla birlikte yetersiz meyve sebze tüketimi de çocukların sağlığını olumsuz etkilemekte, yurtdışında yapılan çeşitli araştırmalarda

yetersiz beslenme ile çocukların bodurluğu arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Diğer yapılan araştırmalarda yoksul aile çocuklarında obezitenin görülme sıklığının yüksek olduğuna dair bulgular da ortaya çıkmaktadır (Şener ve Ocakçı, 2014: 61-62). Nitekim UNICEF'in Türkiye'de Çocuğun Durumu 2022 araştırmasında her gün ekmek veya makarna gibi tahıl içeren yiyecekleri (% 62.4), şeker-çikolata (% 32.6), cips-kraker gibi atıştırmalıkları (% 21.4), kola gibi içecekleri (% 15.1) tüketen çocukların olduğu belirtilmektedir (TÜİK, 2023: 12). Bu oranlar çocuklar için kötü beslenmenin göstergeleridir. Sağlıksız içerikleri ve yüksek kalorileri çocuklarda kilo alımına yol açarak obeziteye yol açabilmektedir. Yoksul ailelerin günümüzde sağlıklı ve organik gıdalara ulaşımı organik ürünlerin yüksek fiyatlı olması nedeniyle güç olmaktadır. Bu sağlıksız gıdaların çocuklar tarafından azımsanmayacak oranlarda tüketilmesi çeşitli araştırmaların da ortaya koyduğu gibi Türkiye'deki yoksul aile çocuklarının obeziteye yakalanma riskiyle karşı karşıya olduklarını göstermektedir.

Yoksulluğun obeziteye etkisinin yoksulluğun dönemsel olarak değişime uğradığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Doğan'ın belirttiği gibi, sanayi toplumunda zenginlerin un, şeker, vb. temel gıda maddelerine kolay ulaşması onları şişmanlatırken, yeni toplumda yoksul kesim ancak temel gıda maddelerine ulaştığından dolayı şişmanlayan taraf olmaktadır (Erdoğan, 2015: 151).

Çocukların sağlıklı olması için sağlıklı beslenmeleri gerekmektedir. Ne var ki, sağlıklı gelişim için son derece önemli olan protein içerikli gıdaları tüketemeyen çocukların sağlıklı olmayan içeriklere sahip gıdaları tüketmeleri ise bir çelişkidir. Yoksul aile çocukları bir yandan bodurluk/zayıflık diğer yandan obezite gibi çelişik iki duruma maruz kalabilmektedirler.

Türkiye'de çocukların beslenme ve sağlık yoksunluğu dışında yaşadığı başka yoksunluklar da bulunmaktadır. Yoksul çocuklar ciddi barınma sorunları yaşamaktadır. Barındıkları yerlerin çatısının sızdırması, duvarların nem kapması, pencerelerin çürümesi gibi sıkıntıları olmakla birlikte, bu yerlerde izolasyondan kaynaklı ısınamama sorunu bulunmaktadır (Durgun, 2011: 149). Türkiye'de kendisine ait odası olmayan büyük bir oranda (% 64) çocuk bulunmaktadır. Kendisine ait odası olmayan çocukların önemli bir kısmı (% 36.6) yaşadığı evde uyumak için kullandığı odayı iki veya daha fazla kişiyle paylaşmaktadır (TÜİK, 2023: 8).

Türkiye'deki çocukların oldukça önemli bir kısmı (toplam çocukların % 65.1'i) evlerinden uzakta en az bir hafta tatil yapmaktan yoksun kalmaktadır (Berkman, 2023: 356-357). Diğer yandan son 12 ayda yoksulluk yüzünden sinema/tiyatroya gidemeyen

6-17 yaş grubundaki çocukların oranı % 40. 1 (TÜİK, 2023: 13) olup, bu oran çocukların kültürel faaliyetlerden önemli ölçüde yoksunluğuna işaret etmektedir.

Türkiye’de çocuk yoksulluğu eğitim için de sorun teşkil etmektedir. Kırsalda sorun daha endişe verici olmakta, okula gitmeyen çok sayıda çocuk olup, kız çocuklarının okutulmaması yönünde bir eğilim bulunmaktadır. Eğitimden kopuş çocukları çalışma hayatına sürüklemektedir. Türkiye genelinde çocukların 14 yaşına kadar yoğunlukla tarımda çalıştığı, 14 yaşından sonra sanayi ve hizmetler sektöründe çalışma eğilimi ortaya çıkmaktadır. Çocukların çalışmalarının öncelikli nedeni ailelerine gelir desteği sağlamaktır (Durgun, 2016: 373). Çocukların eğitimden yoksun kalması ve çalışmak durumunda olması onları yoksulluğa açık bırakmakta, şimdiden gelecek kapılarını yoksulluğa aralamaktadır.

Eğitim sorunu yaşayan ve çalışma hayatına atılan yoksul çocukların yaptıkları ev içi işler de söz konusu olmaktadır. Erken yaşlardan itibaren ev içi iş sorumluluğunu yüklenen 5-17 yaş grubundaki çocuklar eve su taşımak, odun/ kömür toplayıp taşımak ve yaşlı veya hasta birine bakmak gibi işler yapmaktadır (TÜİK, 2023: 16).

Görüldüğü üzere, yoksul çocukların ekonomik yoksulluğu ile birlikte sağlık, beslenme, barınma, eğitim, kültürel faaliyetler gibi yoksunlukları bulunmaktadır. Bu yoksunluklar onları risklere karşı savunmasız kılmaktadır. Çocukların yaşadığı yoksunluklar onların fırsatları yakalayamamasına, potansiyellerini geliştirememelerine, yetişkin rolleri üstlenmelerine yol açarak onların yaşamlarını daha da zorlaştırmaktadır. Türkiye’deki çocuk yoksulluğu verilerinden çocukların yoksulluğu şiddetli yaşadığı ve bunu önlemeye yönelik politika ve hizmetlerin yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Nitekim çocuklara yönelik etkin politikaların uygulanamadığını uluslararası karşılaştırılabilir istatistiklere bakarak anlamak mümkün olmaktadır.

2010 ve 2019 yılları arasında Kişi Başına Düşen GSYİH yüzdesi olarak çocuk başına aile nakit yardımlarına yapılan harcama verilerine bakıldığında, incelenen AB ve OECD ülkelerinde, 2010 yılına göre 2019 yılında çocuklara yönelik kaynak harcamaları daha fazla olduğu tespit edilmektedir. UNICEF raporunda Kore Cumhuriyeti, Polonya, Türkiye, Yunanistan ve Japonya’da dikkat çekici çabalar sarf edildiğine işaret etmektedir. Raporda, Türkiye’de harcamaların neredeyse iki kat artmasına rağmen, her çocuğa Kişi Başına Düşen GSYİH’nın yalnızca % 2,9’u ayrıldığı vurgulanmakta, Türkiye’nin 2019’da hala en düşük harcama yapan üç ülke arasında yer aldığı belirtilmektedir (UNICEF, 2023: 36). Durmuş ve arkadaşlarının tespitine göre, yoksulluğun nesiller arası aktarımını engellemek için GSYH’nın çocuklara harcanan

payının minimum GSYH ile aynı düzeyde veya ondan daha fazla olması gerekmektedir (Durgun, 2016: 372). Türkiye'deki GSMH'nın % 2,9'luk bir oranının çocuklara aktarıldığı göz önünde bulundurulduğunda yoksulluğun gelecek nesillere aktarımının önüne geçmek şu an için oldukça güçtür.

OECD/AB ülkelerinde iki çocuklu işsiz çift özelliğini taşıyan ailelere aktarılan sosyal transferler açısından yapılan sıralamada Türkiye (% 10.7) Macaristan'dan (% 9.8) sonra gelerek en düşük sosyal transfer yapılan ülkeler arasında sondan ikinci sırada yer almaktadır. Bu durumda oldukça hassas olan bu aileler için Türkiye'de yapılan sosyal transferlerin son derece yetersiz kaldığı ortaya çıkmaktadır (UNICEF, 2023: 38). Türkiye'nin ekonomik açıdan en hassas ailelere çok daha yüksek düzeyde destekler sağlaması kaçınılmaz görülmektedir.

1.2.4. Çocuk Yoksulluğunun Nedenleri

Literatür incelendiğinde ekonomik (ailenin geliri, ücretler, emek piyasasının yapısı ve istihdam edilen sektör, işsizlik vb.) ve sosyodemografik (aile yapısı, hanedeki çocuk sayısı, ebeveynlerin yaşı, ebeveynlerin eğitimi, göç vb.) göstergeler ile birlikte politik kaynakların yetersizliği ve dengesiz dağılımı önemli göstergeler arasında yer almakta olup, çocuk yoksulluğunu belirleyen etkenler bu göstergelere dayandırılarak açıklanmaktadır (Corcoran ve Chaudry, 1997, Bradbury, 2003, Chen ve Çorak, 2008, Gün, 2010, Toran, 2010, Ranjith ve Rupasingha, 2012, Abiodun vd., 2019, Durgun, 2019, Przytocki, 2019). Örneğin, Bradbury'e göre çocuk yoksulluğunun nedenleri arasında tek ebeveynlik, işsizlik, ücret eşitsizliği ve yeterli olmayan sosyal yardımlar yer almaktadır (Bradbury, 2003: 44). Konuk Şener ve Ocakçı çocuk yoksulluğunun en önemli nedenlerinden birinin savaş ve savaş yüzünden yapılan zorunlu göçler olduğunu belirtmektedir. Savaş bir ülkenin ekonomisini ve temel hizmetlerini derinden etkileyerek, halkı geçim sıkıntısına sokmaktadır. Geçim sıkıntısında olan halk yoksullaşmaktadır. Savaştan kaynaklı olarak aileler göçe zorlanmakta, göçten dolayı evlerini geride bırakmak zorunda kalarak mal varlıklarını kaybetmektedirler (Konuk Şener ve Ocakçı: 2014: 60). Toran da, savaşın çocuk yoksulluğu üzerinde doğrudan etkili olduğunu ve çocukların savaşlarda ücret karşılığı kullanılmasının çocuk yoksulluğunun can alıcı yapısı olduğunu belirtmektedir (Toran, 2010: 294-295). Abiodun ve arkadaşları, çocuk yoksulluğunun (Nijerya özelinde) artışından sivil ve etnik çatışmalar, siyasi istikrarsızlık, kötü yönetim, yolsuzluk gibi faktörlerin de sorumlu olduğundan bahsetmektedir (Abiodun vd., 2019: 6). Save The Children

örgütünün çocuklar ve yoksulluk adlı araştırmasında (2005), HIV/AIDS gibi salgın hastalıklar, beslenme yetersizliği, kültürel kaynaklardan yoksunluk da çocuk yoksunluğunun nedenleri arasında gösterilmektedir (Toran, 2010: 295). Ranjith ve Rupasingha (2012), sosyal ve kültürel faktörler olarak sosyal sermaye ve dinin de çocuk yoksulluğu üzerine etkisinden bahsetmektedir. Bunlara ilaveten, Durgun (2011), sağlıksız çevreyi, sağlıksız kalabalık konutu, sosyal güvencesizliği, çocuk işçiliğini, göçü, marjinal yaşamı, yabancılaşmayı, dışlanmışlık ve güvensizliği çocuk yoksulluğunun öğeleri arasında değerlendirmektedir.

Görüldüğü üzere, çocuk yoksulluğunun nedenleri tek bir faktöre bağlamak mümkün değildir. Birden çok faktör çocukların yoksulluğu üzerinde belirleyici olmaktadır. Çocuk yoksulluğu neden olur? Sorusuna yanıt alabilmek için bir toplumun aile, ekonomi ve politik yapısındaki eğilimlere yakından bakmak nedenlerin anlaşılması açısından önemlidir. Yoksulluğun nedenlerini anlamak yoksullukla baş edebilmek için önemli bir adım olmaktadır. Bu bağlamda aşağıda çocuk yoksulluğunun nedenlerini ilgili literatürden hareketle (Chen ve Corak, 2008, Ranjith ve Rupasingha, 2012, Przytocki, 2019) “demografik-aile ilgili faktörler”, “ekonomik-işgücü piyasası ile ilgili faktörler”, “politik-hükümet politikalarına (sosyal transferler) ilişkin faktörler” şeklinde sınıflandırılarak açıklanacaktır.

1.2.4.1. Demografik faktörler-aile yapısı

Çocuk yoksulluğuna neden olan demografik faktörler aile yapısını ifade etmektedir. Çocuk yoksulluğu aile yapısı bağlamında değerlendirildiğinde aile yapısına ilişkin dört etkinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bunlar; ebeveynlerin ortalama yaşı, ebeveynlerin eğitimi, hane başına düşen çocuk sayısı ve hanedeki ebeveyn sayısı (Chen ve Corak, 2008: 541).

Çocuk yoksulluğu ile çocuğun geldiği ailenin yapısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Genç yaşta anne baba olma çocukların yoksulluğa sürüklenmesinde etkili olmaktadır. Nitekim Garis (1998), genç anne babaların çocuklarının yoksulluk içinde yaşama riskinin yüksek olduğunu savunmakta (Ranjith ve Rupasingha, 2012: 124), Corcoran ve Chaudry (1997: 48), daha genç ebeveynli olan çocukların daha uzun süre yoksulluk içinde kaldığından bahsetmektedir. Przytocki (2019: 13), araştırmaların 30 yaşın üzerinde çocuk sahibi olan annelerin, daha genç annelere kıyasla kazanç ve eğitim düzeyi bakımından daha yüksek düzeyde olma ihtimallerinin fazla olduğunu gösterdiğini, ayrıca genç annelerin işsizliğinin, eksik istihdam ve güvencesiz çalışma

ortamlarında bulunma olasılıklarının daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, genç ebeveynlerin deneyim (iş hayatı) ve sosyal konum (eğitim hayatı) bakımından yaşça büyüklere göre daha dezavantajlı olma olasılıklarının yüksekliğinden dolayı genç ebevenliğin çocukların geçimlerini sağlamayı zorlaştırdığı, çocukların yoksulluk riskini artırmada etkili olduğu söylenebilir.

Ebeveynlerin eğitimi, çocuk yoksulluğunun önemli yordayıcıları arasında bulunmaktadır. Ebeveynlerin eğitimsizliği/düşük nitelikli eğitimi çocukların akademik başarılarında etkilidir. Eğitimsiz aileler çocuklarının derslerinde/ödevlerinde onlara yardımcı olamaz, onların kitap okumalarına özendirme ve onlarla entelektüel sohbetlerde bulunma konusunda yetersiz kalırlar. Çocuklarının entelektüel gelişimlerine katkıda bulunamayan eğitimsiz aileler için eğitim önemsiz hatta bir maliyet unsuru olarak değerlendirilebilir. Eğitimin maliyetinden dolayı bu aileler tarafından çocukların çalışma hayatına katılımı desteklenir. Ebeveyn eğitimsizliği, çocuğun eğitim eksikliğine yol açar, eğitimden yoksun kalan çocuk da geleceğin eğitimsiz yetişkinine dönüşerek yoksulluğun kısır döngüsünü sürdürür.

Çocuk yoksulluğu ile hane başına düşen çocuk sayısı arasında güçlü bir bağlantı bulunmaktadır. Corcaron ve Chaudry'nin ifade ettiği gibi, ailedeki çocuk sayısı arttıkça aile yoksulluğu oranları keskin bir şekilde artmaktadır (Corcaron ve Chaudry, 1997: 43). Çocuk sayısının artması ailenin yoksulluğunu dolayısıyla o ailenin içine doğan çocuğun yoksulluğunu artırmaktadır. Ancak burada yetişkin yoksulluğu ve çocuk yoksulluğuna dair ince bir ayrım bulunmaktadır. Kalabalık ailelerde yoksulluk daha yüksek, bu ailelerdeki çocuk sayısı daha fazla olduğundan, aile yoksulluğunun alt kategorisi olarak çocuk yoksulluğu daha yüksek olmaktadır (Durgun, 2019: 69).

Yoksul aileler gelir yetersizliklerine rağmen çok çocuk yaparak aileyi genişletme eğilimindedirler. Bu ailelerin çok çocuk sahibi olmaları tamamen kişisel tercihlerinden kaynaklanmayıp, çok çocuk sahibi olmalarının sosyokültürel, ekonomik ve hatta dini nedenleri bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde çok çocuk sahibi olmanın en büyük nedeni olarak yüksek çocuk ölüm oranlarından bahsedilmektedir. Yoksulluk ailelerin doğacak çocuklarının yaşam şanslarını etkilemekte, doğan çocuğun yaşama şansı düşük olduğunun farkında olan aileler kasıtlı olarak çok çocuk yapmaktadırlar. Ayrıca doğacak her çocuk gelir yetersizliği olan aileler için yeni emek, ek bir gelir anlamına gelmekte ve her yeni emek ekonomik güvence olarak görülmektedir. Ekonomik şartlar kültürel faktörleri etkileyerek çok çocuklu aileyi teşvik etmektedir (Durgun, 2019: 35).

Hanedeki ebeveyn sayısı, yani o ailede bir ya da iki ebeveynin varlığı çocuk yoksulluğunun önemli belirleyicileri arasında yer almaktadır. Tek ebeveynli hanede yaşayan bir çocuğun iki ebeveynli hanede yaşayan bir çocuğa göre yoksul olma ihtimali daha yüksektir. Ayrıca tek ebeveyn anne ise, kadının reis olduğu hanede yoksulluk içinde yaşama riski çocuk için daha da artmaktadır. Ranijith ve Rupasingha'nın Lichter'den (1997) aktardığına göre, aile yapısının değişmesinin temel nedeni, artan boşanmalar ve evlilik dışı doğumlar nedeniyle reisi kadın olan aile sayısının artmasıdır. Bu eğilim gelişmiş ülkelerde daha yaygındır. Plotnick'in (1989) işaret ettiği gibi, ABD'de son yıllarda çocuk yoksulluğunun zirve yaptığı dönemlerin boşanma ve evlilik öncesi doğum oranları ile yakın bir ilişkisi vardır (Ranjith ve Rupasingha, 2012: 124). Kadının ailenin geçimini sağlamaya çalışan tek potansiyel yetişkin olması, kadınların erkeklerden daha az kazanması gibi zorlukların olması tek ebeveynli ailenin yaşam koşullarını ağırlaştırır. Bu şartlar tek ebeveynli ailede yetişen çocuğun yoksulluğa itilmesine neden olur. Görülen o ki aile yapısının tek ebeveynli ve kadın reisli yapıya doğru evrilmesi “çocuk yoksulluğunu giderek kadınsılaştırıyor” (Corcaron ve Chaudry, 1997: 43).

1.2.4.2. Ekonomik faktörler-işgücü piyasası

Literatürde yapılan tartışmada çocuk yoksulluğu üzerine etkisi olan ekonomik faktörler işgücü piyasası esasına dayanmaktadır. İlgili literatürde ekonomik faktörler için temel olarak ebeveynlerin istihdam durumuna atıfta bulunulmakla birlikte, ebeveynlerin her birinin elde ettiği kazanç ve sendikalaşma da ekonomik etkenler arasında değerlendirilmektedir (Chen ve Corak, 2008, Ranjith ve Rupasingha, 2012, Przytocki, 2019).

İstihdam, yoksulluğa ilişkin yapılan çözüm önerileri arasında yer almaktadır. Çalışmak yoksullukla baş etmek için önemli bir strateji olarak görülmektedir. Ancak sanıldığı kadar aksine çalışmak her zaman yoksulluğu sona erdirmemektedir. Burada istihdamın niteliği önemli olmaktadır. Düşük vasıflı, düzenli olmayan, geçici işlerde çalışmak ebeveynlerin yaşam standartlarını olumsuz etkilemekte, onların düşük ve güvencesiz ücretler almalarına yol açmaktadır. Bu tür işlerden elde edilen kazançlar ailelerin geçimini sağlamada yeterli olmamaktadır. Vasıflı olmayan ve güvencesiz işlerde çalışanların yoksullaşmasında artan yaşam maliyetleri, özelde çocuk bakım maliyetlerinin önemli etkisi bulunmaktadır. Çocuk bakım hizmetlerinin pahalılığı aile için ciddi bir maliyet unsuru olup bu maliyetleri karşılayamayan aileler çocuklarıyla

kendi ilgilenmek durumunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla, ebeveynlerden biri çocuğa bakmak için işten ayrılabilen ya da çalışma zamanını çocuğa göre ayarlayabileceği (part-time) daha düşük gelirli bir işe yönelebilmektedir. Bu durumda ise hane halkı geliri düşmektedir (Durgun, 2019: 31-32).

Ekonomik büyümenin yavaşladığı, ekonomik eşitsizliklerin arttığı, işsizlik oranlarının yükseldiği dönemlerde ekonomi daha az eğitilmiş olanlar için daha da zorlaşmaktadır. Ebeveynler ya işsiz kalmakta, ya da düşük eğitim nedeniyle vasıfsız düşük ücretli işlere yönelmekte ve ailelerini yoksulluktan uzak tutacak kazançlar etmeleri zorlaşmaktadır. Buna bağlı olarak çocuk yoksulluk oranları yükselmektedir (Corcoran ve Chaudry, 1997: 43).

Ebeveynlerin istihdam koşullarına ve ebeveynlerin elde ettikleri kazançlar ek olarak sendikalaşma düzeyi, çocuk yoksulluğu oranları üzerinde etkili olmaktadır. Sendikalaşma, en düşük gelirli olanların sosyoekonomik koşullarının iyileştirilmesi için elverişli bir araçtır. Sendikalaşma, iş güvencesini sağlama ve çalışanların işverenlerden aldıkları göz, diş, ruh sağlığı gibi sosyal yardımlar olası kazanımlara vesile olarak düşük gelirli olanlara yardımcı olmakta ve yoksulluğu azaltma potansiyeli taşımaktadır (Przytocki, 2019: 15).

1.2.4.3. Politik faktörler- hükümet refah politikası (sosyal transferler)

Çocuk yoksulluğu sorunu küresel bir sorun olarak görülmekte ve çocuğun refahını tehdit etmektedir. Bu bağlamda dünya genelinde ülkeler şimdi ve gelecek kaygılarından dolayı bu yoksulluk oranlarını düşürmek istemekte, çocukların refahını yükseltmek için stratejiler geliştirmekte/politikalar uygulamaktadır.

Çocuk yoksulluğunun nedenleri politik faktörler üzerinden değerlendirildiğinde temel olarak refah devleti uygulamaları akla gelir. Burada sosyal yardımlara/gelir transferlerine odaklanılır. Sosyal transferler, çocuk yoksulluğu ile mücadele etmek için kullanılan önemli bir politika bileşenidir. Ancak literatürde tartışılan; bu bileşenin yoksulluğu azaltmada ne kadar etkili olduğudur.

Bazı araştırmacılar, refah programlarının çocuk yoksulluğunun görülme sıklığı üzerinde hiçbir etkiye sahip olmadığını iddia etmektedir. Başka bir argümana göre, sosyal yardımlar işgücüne katılımı caydırdığı ve ilave çocuk doğumlarını özendirdiği için çocuk yoksulluğunu daha da kötüleştirmektedir. Onun yerine daha fazla iş sağlanması, kaliteli çocuk bakımı ve ücret destekleri gibi doğrudan refah programlarına bazı alternatifler önerilmektedir. Karayipler, Latin Amerika, Güney Afrika ve geçiş

lkelerindeki deneyimler ise, yoksul ailelerdeki çocukları hedef alan nakit transferi programlarının, çocukların okula gitmesi ve diğ er temel hizmetlerin sağlanması koşuluna bağlı olarak ocuk yoksulluğunu azaltmada başarılı olduğunu göstermektedir (Ranjith ve Rupasingha, 2012: 125). Danimarka ve Finlandiya GSYİH'larının beşte birine yakınına harcayarak en cömert sosyal harcamaları yapan ve en düşük ocuk yoksulluk oranına sahip olan ülkeler arasında yer almaktadır (Durgun, 2019: 100).

Politika yapıcılar  gelir transferlerinin ebeveyn işgücü arzını azaltıcı ve ailenin dağılmasını destekleyici olabileceği endişelerine sahiptir. Ancak bu türden bazı sızıntılar olsa bile, veriler, daha yüksek yardım seviyelerinin aile yaşam standartlarını artırdığını göstermektedir. Sosyal harcama düzeyi yüksek olan hiçbir ülkede ocuk yoksulluğu oranı yüksek değildir (Bradbury, 2003: 47).

1.3. ocuk işçiliği

ocuk işçiliği çocukların çocukluklarını elinden almakta, onların gelişimlerine engel olarak geleceklerini almaktadır. Ne yazık ki, günümüz dünyasında ocuk işçiliği h l  çare bekleyen bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. ocuk işçiliği sorunsalı özellikle gelişmesini tamamlayamamış ülkelerde daha yaygındır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine, çocukların çalıştıkları iş türlerine/yaptıkları işlere, çalışma sürelerine, yaşlarına, gelenekselliğin yaygınlığına göre ocuk işçiliğine yüklenen anlam değişebilmektedir. ocuk işçiliğinin nasıl tanımlandığı bu sorunun anlaşılması açısından önemli görülmektedir.

Literatür, ocuk çalışması ile ocuk işçiliğini birbirinden ayırır (Konanç, 1996, Gün, 2010, Karatay, 2000, Krauss, 2013, İ li ve Bağış, 2018, Durgun, 2019, Blunch ve Verner, 2000, Erbay, 2020, Bilbay, 2021). Bu ayırmada çocuğun yaptığı işler ve o işlerin çocuğa verdiği zarar göz önünde bulundurularak ocuk işçiliğinin ne olduğunu tanımlama eğilimi vardır. ocuk alışması, ocuk işleri olarak nitelendirilir, ocuk emeği denildiğinde ocuk işçiliği akla gelir. ocuk alışması, ocuk işçiliğine göre daha zararsız kabul edilir ve çocukların yaptıkları ev işlerini, ev ve bahçe işlerinde ailelerine ücretsiz olarak yardım etmeyi, eğitimlerine zarar vermeyecek şekilde okul dışı zamanda ve tatil zamanlarında harçlık kazanmak için yapılan işleri, kısaca hafıf işler diye adlandırılan işleri kapsar. Ancak bu tür çalışmaya karşı çocukların ailelerine ve kendilerine refah artışı sağladığı, çocuklara beceri kazandırdığı, onların gelişimlerini desteklediği ve sosyalleşmelerine katkı sağladığı vb. düşüncelerden dolayı olumlu

yaklaşım sergilenebiliyor. Çocuk işçiliği ise çocuk çalışmasının tersine olumsuz anlam yüklenen bir olgu halini alıyor ve çeşitli tanımları yapılabiliyor.

Krauss (2013: 4), çocuk işçiliğini tanımlarken ev işlerinde zararsız yardım ile zararlı çocuk işçiliği arasında ayırım yapmakta; çocuk işçiliğini 15 yaşından küçük çocukların geçimleri ya da aile gelirine katkı sağlamak için ücretli ya da kendi hesabına çalışmak suretiyle, okul eğitimleriyle çelişen işlerde düzenli olarak çalıştırılması olarak tanımlamaktadır. Edmonds ve Schady (2009: 2), çocuk işçiliğinin tanımını çocuğun evi dışında ücretli olarak çalışması şeklinde yapmaktadır. ILO'nun (2015) tanımına göre çocuk işçiliği, çocukları çocukluklarından, potansiyellerinden ve onurlarından mahrum bırakan, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren iştir (Durgun, 2019: 56). Bu tanımlardan hareketle çocuk işçiliği çocuğun refahını düşüren, onun sağlıklı yaşama hakkını, gelişme hakkını ve eğitim hakkını engelleyen işlerde çalışması olarak tanımlanabilir ve çocuk işçiliğinin çocuk için zararlı ve tehlikeli olduğu söylenebilir.

1.3.1. Çocuk İşçiliğinin Türleri

Çocuklar çalışma yaşamında çalışma biçimlerine göre çeşitli işlerde bulunabilmektedirler. Bu çalışma biçimleri arasında ev işleri, aileye geçimde destek olmak için aileyle birlikte yapılan ücretsiz işler, çocuklarını borç karşılığında kiralama şeklinde bağımlı ya da sözleşmeli işçilik, ücretli işçilik ve işportacılık, çöp toplayıcılığı, dilencilik, fahişelik, hırsızlık gibi marjinal işler bulunmaktadır (Erbay, 2020: 11).

Çocuk işçiliği birçok farklı biçimlerde yapılabilmektedir. Ancak bazı işler var ki onlar çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olup, ivedilikle kaldırılması gerekmektedir. Yetişkinler tarafından yapılması dahi istenmeyen bu işlerin çocuklar tarafından yapılıyor olması çocukları fiziken, ruhen ve ahlaken en kötü şekilde etkilemektedir. Bir yandan fuhuş, kölelik gibi alanlarda çocuklar çalıştırılarak istismar edilmekte, diğer yandan mevsimlik işçi olarak aile bütçesine katkı adı altında aktif olarak çalıştırılmaktadır (Kalaycı ve Akin, 2021: 67).

İnsan onurunu zedeleyeci olan en kötü işlere karşı önlem almak için ILO “182 Sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması İçin Acil Eylem Sözleşmesi” ortaya koymakta ve burada en kötü işler tanımlanmaktadır. Bu sözleşmedeki çocuk işçiliği şu işleri kapsamaktadır: kölelik kapsamındaki işler; fahişelikte ve pornografide çocuğun kullanılması; çocuğun uluslar arası alanda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılması;

doğası ve gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik ve ahlaki gelişimleri açısından zararlı işler (Erbay, 2020: 40-41).

Türkiye’de yapılan araştırmalar sonucunda, 182 Sayılı ILO Sözleşmesi ve 190 sayılı Tavsiye Kararı çerçevesinde, Türkiye’de çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak “sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma” belirlenmektedir (Bilbay, 2021: 63).

Çocuk işçiliğinin çalışma biçimlerine göre sınıflandırılmasının yanında sektörel olarak sınıflandırılması da mümkündür. Sektörel sınıflamaya göre çocukların tarımda, sanayide, hizmetler ve sokakta çalışmaları esas alınmaktadır. Dünya genelinde çocuklar en yaygın olarak tarım sektöründe çalışmaktadır (Kalaycı ve Akin, 2021: 67). Çocuklar tarımda mevsimlik tarım işçisi olarak çalışabilmektedir. Mevsimlik tarım işçiliği çocuklar için ağır yük kaldırma ve tarım kimyasallarına maruz kalma, çalışma saatlerinin uzunluğu, böcek vb. sokmaları, yetersiz beslenme ve uykusuzluk gibi problemlere sahiptir. Mevsimlik (gezici) tarım işçisi çocukların barınma koşulları çoğunlukla naylon/branda çadırlar şeklindedir ve barındıkları yerlerde temiz suya erişim sıkıntısı vb. ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Çocuklar mevsimlik tarım işçiliği dışında, tarımda ailelerine yardım amaçlı olarak da çalışabilmektedir. Bu aileye yardım amaçlı tarım işçiliği ücretsiz işçiliktir ve çocuğun geleneksel görevi olarak görülmektedir. Gerek mevsimlik tarım işçiliği gerekse aileye yardım amaçlı tarım işçiliği olsun her iki tarım işçiliği çocukların gelişimleri, eğitimleri, sağlık durumları açısından yüksek risk barındırabilmektedir (Erbay, 2020: 12-13).

Tarihsel olarak tarım kadar geçmişi olmasa da sanayi sektörü çocuk işgücünün yoğun olarak çalıştığı sektörlerden biri olup, çocukların hizmetler sektöründe de yaygın olarak çalıştığı görülmektedir. Çocuklar sanayide tekstil, tamircilik, mobilya/ağaç işleri, cam, deri gibi; hizmetler sektöründe kuaförlük/berberlik, pastacılık/fırıncılık vb. işkollarında çalışabilmektedir. Bu sektörlerde çalışan çocuklar gürültülü, soğuk/sıcak, yetersiz aydınlatmanın olduğu kötü çalışma ortamlarında işçi güvenliği olmadan, uzun saatler ve düşük ücretlerle çalıştırılabilmekte, emeğin kuralsızca kullanımına tanıklık edilmektedir. Çocukların erken yaşlardan itibaren meslek öğrenmeleri adına esasen ekonomik nedenlerden kaynaklı bu sektörlerde çıraklık kurumunda yer aldıkları görülmektedir (Bağış, 2017).

Yasal olarak kabul edilen çırak çocuklar mesleki eğitim merkezlerinde eğitim almaktadır. Bu çıraklar öğrenci statüsünde kabul edilmekte ve çocuk işçiliği kapsamına

dâhil edilmemektedir. Çıraklığın yasal olmayan boyutu, yani kayıt dışı olarak sanayide ve hizmetlerde çocukların çalıştırılması, çocuk işçiliği olarak değerlendirilmektedir. Bağış'ın dile getirdiği gibi “günümüz çıraklarının çıraklıklarının işçilik mi, öğrencilik mi olduğu yoksa öğrencilik adı altında ucuz emek olarak kullanımının yasalaştırılmış biçimi mi olduğu” şeklinde ayrımla karşılaşılabilmektedir. Çıraklığın çocuğu işçilikten ne kadar uzaklaştırdığının anlaşılması ise çıraklık eğitiminin işlevselliğinin sorgulanmasıyla mümkün olabilmektedir (Bağış, 2017).

Çocukların sokaklarda çalışarak yaptıkları çeşitli sokak işleri bulunmaktadır. Sokakta çalışan çocuklar, su, simit, balon, sakız, çiçek satıcılığı, ayakkabı boyacılığı, hamallık, kâğıt/çöp toplayıcılığı gibi işler yapmaktadır. Otopark bekçiliği, araba yıkayıcılığı gibi kalabalık mekânlarda da hizmet sunabilmektedirler. Bazı çocuklar sokaklarda dilencilik, hırsızlık/yankesicilik, uyuşturucu, fuhuş gibi işlere de karışabilmektedir. Sokakta çalışma hava kirliliği, uzun saatler çalışma, beslenme yetersizliği, cinsel istismara maruz kalma, kötü alışkanlıkların edindirme gibi çocuklar için olumsuzluklar yaratmakta, çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri kapsamında değerlendirilmektedir (Bilbay, 2021: 63-64).

1.3.2. Çocuk İşçiliğinin Nedenleri

Çocuk işçiliğinin nedenleri tek bir değişkene bağlı kalınarak açıklanamaz. Sorunu anlamak için çocukların işçileşmesini ortaya çıkaran iktisadi kaygılara bakmak, sonrasında çocuk işçiliğinin sosyal boyutunu ortaya çıkarmak gerekir. Dolayısıyla çocuk işçiliğinin nedenleri ele alınırken ekonomik nedenler ve sosyal nedenler olarak sınıflandırılmaktadır ve çocuk işçiliğine neden olan sosyoekonomik değişkenlerin birbiriyle ilintili olduğu göz önünde bulundurulmaktadır.

1.3.2.1. Çocuk işçiliğinin ekonomik nedenleri

Çocuk işçiliğinin ekonomik nedenlerine bakıldığında özellikle yoksulluk nedeniyle çocukların emek piyasasına katıldığı görülmektedir. Ekonominin zayıflaması ve gelir dağılımının bozulması sonucunda ailelerin geliri yetersizleşmekte, yoksullaşan bu aileler çocuklarını gelir kaynağı olarak görmektedir (Toran, 2010: 303). Ailenin çocuğun gelirine ihtiyacı olması çocuk işgücü arzını yaratmaktadır. İşgücü piyasaları daha düşük maliyetli, uysal ve denetlenebilir ve düşük sirkülasyonlu olması gibi nedenlerle çocuk işgücünü talep etmektedir (Çelik, 2010: 56). İşsizlik de çocukların işçileşmesinde önemli ekonomik nedenler arasındadır. Aile büyüklerinin işsizliği ya da

düzenli bir işinin olmaması çocukların ücretli bir işte çalışmasını gerekli kılmakta, çocuklar zorunluluktan çalışmaya başlamaktadır (Fidan, 2004: 32-33).

1.3.2.2. Çocuk işçiliğinin sosyal nedenleri

Ekonomi dışında çocuk işçiliğini belirleyen sosyal nedenler arasında nüfus artışı ile birlikte nüfusun çocuk yaşlarında yoğunlaşması, iç göç ve mülteci sorunu, artan göçle birlikte çarpık kentleşme, kentleşme sürecinde kentlileşememe dolayısıyla çocuğun kırsaldaki konumunu kentlerde sürdürmesi (tarlada çalışmaktan atölyede çalışmaya) yer almaktadır (Bilbay, 2021: 62, Kalaycı ve Akin, 2021: 65). Bunun yanı sıra ebeveynlerin eğitim seviyesinin düşük olması ve bununla bağlantılı olarak bilinçsizlik/çocukların eğitime önem vermemeleri, ebeveynlerin çocuğun ihtiyaçlarını karşılamada sorumluluğunu yerine getirmemesi, parçalanmış aile yapısı çocukların işçileşme sürecinde etkili olmaktadır. Bölgesel eşitsizlikler, geleneksel bakış açısı (çocuğun üretim aracı olarak ve gelecek sigortası olarak görülmesi) diğer sosyal nedenler arasında sayılabilmektedir (Toran, 2010: 304, Bilbay, 2021: 62).

1.3.2.3. Sosyoekonomik nedenler dışındaki nedenler

Sosyoekonomik nedenler dışında çocuğun eğitime karşı isteksizliği, çalışmayla kendini önemli hissetmesi ve para kazanmanın verdiği güç nedeniyle çalışma hayatının daha cazip gelmesi çocuk işçiliğine neden olan kişisel faktörler arasında sayılabilmektedir (Fidan, 2004: 34).

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Fenomenolojik Nitel Araştırma Yöntemi

Bu tez çalışmasında fenomenolojik nitel araştırma yöntemi benimsenmektedir. “Nitel araştırma yöntemleri” terimi, Starr’ın (2014) tespitine göre, “ekonomistler tarafından genellikle, ekonometrik olarak analiz edilemeyen, ancak diğer tekniklerin yardımıyla analiz edilebilen ve daha sonra sayısal değil sözel bir biçim alan verilerin toplanması olarak anlaşılmaktadır” (Lenger, 2019: 948). Frey ve arkadaşları (1992) da niteliksel verilere ilişkin benzer bir ifade kullanır: “niteliksel veriler sayılardan ziyade kelimelerin şeklini alır” (Chesebro ve Borisoff, 2007: 6). Malterud’un tanımına göre, “nitel araştırma, görüşme veya gözlem yoluyla elde edilen metinsel materyalin sistematik olarak toplanması, düzenlenmesi ve yorumlanmasıdır. Bireylerin kendi doğal bağlamlarında deneyimledikleri sosyal olguların anlamlarının araştırılmasında kullanılır” (Malterud, 2001: 483). Aspers ve Corte, nitel araştırmanın “neyle ilgili olduğunu” gösteren gösterişli bir tanım bulduklarından bahseder. Denzin ve Lincoln’un (2005) bu tanımına göre, niteliksel araştırma, “bireylerin yaşamlarındaki rutin ve sorunlu anları ve anlamları tanımlayan çeşitli ampirik materyallerin (vaka çalışması, kişisel deneyim, iç gözlem, yaşam öyküsü, röportaj, gözlemsel, tarihsel, etkileşimsel ve görsel metinler) incelikli kullanımını ve toplanmasını içerir” (Aspers ve Corte, 2019: 142). Leedy ve Ormrod’ın (2001) tespitine göre, nitel araştırma belirli bir soruna ilişkin yerel bilgi ve anlayışı, insanların deneyimlerini, anlamlarını ve ilişkilerini ve bir grup insanı marjinalleştiren sosyal süreçleri ve bağlamsal faktörleri araştırmaktadır (Haradhan, 2018: 2).

Nitel araştırmanın nasıl tanımlandığına değindikten sonra nitel araştırmaların belirli özelliklerinden bahsetmek daha anlamlı görülmektedir. Punch’ın tespitine göre, insanlar ve olayların kendi doğal ortamlarında araştırılması, nitel araştırma tasarımlarına yansıyan en önemli özelliktir (Punch, 2005: 142).

Nitel araştırmada ele alınan olguyu manipüle etmeye çalışmadan gerçek dünya ortamında anlamaya çalışan doğalcı bir yaklaşım kullanır (Golafshani, 2003: 600). Nitel araştırma yapanlar araştırma problemine ilişkin verileri kontrollü ve suni ortamlarda değil, gündelik yaşam ortamlarından toplayarak araştırmalarını yürütürler (Creswell, 2017: 185, Haradhan, 2018: 17). Dolayısıyla doğalcı yaklaşımda, geliştikleri haliyle

değiştirilmemiş, gerçekçi durumlar analiz konusudur. Kontrol edici manipölasyonlardan ve tepkisellikten kaçınılmalıdır (Bitsch, 2001: 4). Ayrıca doğal ortama duyarlı olunmalıdır. Sosyal olgular içinde bulundukları ortama göre biçimlendikleri için ele alınan olgular kendi doğal ortamında değerlendirilmeli ve yorumlanmalıdır. Araştırma sonuçları ancak bağlı olunan doğal ortam içinde anlamlıdır, sonuçların başka ortamlara doğrudan genellemesi yapılamaz. Araştırmanın gerçekleştiği doğal ortamı bir başka araştırmada bulmak/yaratmak mümkün değildir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 43-44).

Merriam'a göre nitel araştırmanın doğasını anlamada anahtar niteliğinde olan dört özellik bulunmaktadır. Nitel araştırmanın başlıca bu dört özelliği, "anlam ve anlama odaklanma", "temel araç olarak araştırmacı", "tümevarımsal süreç" ve "zengin betimlemelerdir" (Merriam, 2018: 14).

Anlam meselesi nitel araştırma için çok önemli bir konudur. Çünkü nitel araştırmanın varlık sebebi anlam sorusuna yanıt verebilmektir. Merleau Pointy "biz anlama mahkûmuz " ifadesini kullanır. Ponty'nin (1995) belirttiği gibi, anlama mahkûm olmak, anlamın kaçınılmaz olduğuna işaret etmektedir. Anlam, dünyayla ve diğer kişilerle ilişki kurma biçimizdir. Bu nedenle nitel araştırmanın da kaderinde anlam vardır ve anlamdan kaçamayacağı açıktır (Dahlberg ve Dahlberg, 2019: 2).

Niteliksel araştırmada anlamak, gerçekliği olduğu gibi tanımlamak amaçlanır. Bu yüzden, nitel araştırma niçin sorusundan ziyade "ne" ve "nasıl" sorularına odaklanır (Kümbetoğlu, 2021: 34). Nitel yöntemler, sebep (x) ile sonuç (y) arasındaki ilişkinin nasıl ve neden oluştuğunu, hangi sürecin bunda etkili olduğunu açıklar (Demir, 2009: 290). Burada sorulan nasıl sorusu anlama kriterini sağlamaya yönelik bir açıklama sunmaktadır. Becker'in sunduğu, "kişinin nasıl esrar içen biri haline geldiğine dair açıklama" buna örnek verilebilir. Becker'ın açıklaması bireylerin bir davranışı nasıl başlattığına dair sosyal öğrenme süreçlerine ilişkin anlayışı artırmaktadır (Aspers ve Corte, 2019: 154).

Nitel araştırmada araştırmacı araçtır (Bitsch, 2001: 5, Merriam, 2018: 15, Yıldırım ve Şimşek, 2018: 44, Creswell, 2017: 185). Nitel araştırmada alandan veriyi toplayan ve analiz eden bizzat araştırmacının kendisidir. Burada yakınlık kavramını vurgulamak gerekir. Nitel araştırmada araştırmacının incelenen olgularla doğrudan temas ihtiyaçları vardır (Bitsch, 2001: 5). Goffman'ın ifadesiyle daha yakın olmaları gerekir (Aspers ve Corte, 2019: 152). Araştırmacı, bireylerle doğrudan temas kurarak, birebir görüşmeler veya grup görüşmeleri yoluyla ya da gözlem yoluyla katılımcılardan

doğrudan veri toplama olanağına sahiptir (Haradhan, 2018: 17). Bu sayede bilginin gerçek toplayıcıları araştırmacılarıdır.

Nitel araştırmadaki nitelin ne olduğunu, daha genel bir ifadeyle nitel araştırmanın (unsurlarının) ne olduğunu açıklayabilmek için genellikle nitel araştırmanın nicel araştırmadan farkının ortaya koyularak işe koşulduğu görülmektedir. Yukarıda değinildiği gibi nitel araştırma bir sayısallaştırma girişimi değil, sözcüklere odaklanan bir yaklaşımdır. Aslında burada araştırmaya ne taraftan bakıldığı önemli görülmektedir. Aspers ve Corte'nin dile getirdiği gibi “niteliksel açıdan bakıldığında niceliksel araştırma sayılar ve saymayla ilgilidir ve niceliksel açıdan nitel araştırma sayılarla ilgili olmayan her şeydir (Aspers ve Corte, 2019: 145). Nicel araştırmada bulguların nedensel olarak belirlenmesi, tahmin edilmesi ve genelleştirilmesi amaçlanır (Golafshani, 2003: 600). Bunun aksine, nitel araştırmada araştırmacılar genelleme peşinde değillerdir. Onlar geleceği tahmin etmek yerine, ele alınan faktörleri, onlar arasındaki etkileşimi ortaya çıkarma ve yorumlama çabasıdadır. Nicel araştırmada öncelikli olarak hipotez belirlenir ve araştırma bu minvalde ilerler. Nitel araştırmada ise önceden hipotez belirleme gereği yoktur. Bu nedenle nitel araştırmalar tümevarımcı kabul edilir” (Demir, 2009: 288).

Nitel araştırmanın tümevarımcı olarak kabul edilmesine dair yaygın bir kanı bulunur. Nitel araştırmada genellikle doğruluğunu test etmek için önceden belirlenmiş bir kuram ya da hipotez oluşturma çabası olmadığı için görüşme, gözlem vb. ile toplanan verilerden hareketle probleme ilişkin ana temaları oluşturma, toplanan verileri anlamlı hale getirme, yani özelden genele bir yol izleme gereği duyulur. Bu yolla kuram oluşturmak için çaba vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 47). Bu tümevarımsal süreç, kapsamlı bir dizi tema oluşturuluncaya kadar veri tabanı ve temalar arasında ileri-geri çalışıldığını gösterir (Creswell, 2017: 186). Araştırmacılar oluşturdukları temaları verilerle karşılaştırarak sürekli kontrol ettiklerinden tümdengelimci yaklaşım da sergileyebilirler (Creswell, 2021: 46).

Aspers ve Corte, çalışmalarında niteliksel araştırmanın hem tümevarımın hem de tümdengelimlin yer aldığı yinelemeli bir süreç olduğu sonucuna varmakta olup, nitel araştırmayı da niceliksel araştırmayla ilişkilendirerek açıklamaktadırlar. Onların tanımına göre “nitel araştırma, önceden verilmiş (verili kabul edilen) değişkenleri sorgulamakla ilgilidir, ancak aynı zamanda, örneğin yeni değişkenlerin tanımlanması da dâhil olmak üzere yeni kavramlar üreterek herhangi bir olgu için yeni ayrımlar yapmakla da ilgilidir” (Aspers ve Corte, 2019: 155).

Nihai olarak nitel araştırma ile ortaya sunulan ürün oldukça açıklayıcıdır. Araştırmacı ele aldığı olgu hakkında öğrendiklerini yansıtmak için rakamlardan ziyade kelimeler kullanır. Nitel araştırmada bağlamsal olarak katılımcılar ve faaliyetler hakkında gerçekçi betimsel açıklamaların doğrudan okuyucuya sunulması önemlidir. Nitel araştırmada elde edilen verilerin derinliği ve zenginliği içinde betimlenmesi, araştırmanın bulgularını desteklemek için katılımcı gözlemlerinden, gözlem notlarından alıntılar yapılması nitel araştırmanın açıklayıcı doğasına katkıda bulunur (Merriam, 2018: 16, Yıldırım ve Şimşek, 2018: 48).

Özetle nitel araştırma sosyal olguları matematiksel işlemlerle analiz eden bir araştırma yöntemi değildir. Nitel araştırmanın, gözlem, görüşme vb. teknikler kullanarak sayısal olmayan verileri toplayan, daha sonra toplanan verileri metinselleştirip, bağlamsallaştırarak, anlamlandırma ve yorumlama işlemine tabi tutan bir araştırma yöntemi olduğu söylenebilir. Kısaca nitel araştırma sosyal gerçekliğin ayrıntılı olarak kelimelere dökülmesi şeklinde ifade edilebilir. Nitel araştırmanın, anlam ve deneyimi araştırmanın merkezine alarak insanı diğerlerinden farklılaştıran etkenleri yerel bağlamında inceleyerek sürecin anlaşılmasını sağlayan bir araştırma olduğunu dile getirmek de mümkündür. Nicel öğelerden farklı unsurları içinde barındıran nitel araştırmada tümevarımcı yaklaşım benimseme eğilimi bulunmakla birlikte veri analizinde tümevarımcı yaklaşımın yanda tümdengelimci bir düşünme biçimi de rol alabilmektedir. Nitel araştırmada yapılan betimlemeler, doğrudan aktarmalar, nitel araştırmadaki katılımcıların orijinal yaşantılarının tatmin edici açıklaması için önemli olmaktadır.

Nitel araştırma bir şemsiye kavram olup, birçok deseni içine almaktadır. Bu özelliği ile nitel araştırmanın bir araştırma deseni olmadığı, kendi içinde farklı desenleri barındıran bir araştırma yaklaşımı ya da geleneği olduğunu belirtmek gerekir (Yıldırım ve Şimşek, 2009: 352). Nitel araştırma şemsiyesi altında yer alan bu nitel desenlerin kendi özel felsefi varsayımları, araştırma prosedürleri vardır. Kendine özgü olan bu araştırma desenleri veri toplama, analiz ve yazım üzerine odaklanmakta olup, disiplinlerden ortaya çıkar ve araştırma süresi boyunca devam eder (Creswell, 2017: 187). Nitel araştırma desenleri arasında durum çalışması, fenomenoloji, kuram oluşturma, etnografi ve öyküsel analiz olmak üzere belli başlı desenler bulunur.

Bu araştırmada kullanılan desen fenomenolojidir (olgubilim). Fenomenolojik araştırma deseni yoksulluk, şiddet vb. bir olguyu yoğun bir şekilde yaşayan bir grup insanın incelenmesidir (Bal, 2021: 65). Fenomenoloji olayların varlığını inceler ve

tanımlar. Diğer bir ifadeyle fenomenoloji “gerçek nedir? Sorusuna yanıt arar (Baş, 2008: 83). Fenomonoloji deseni farkında olunmasına rağmen derinlemesine ve detaylı bir anlayışa sahip olunmayan olgularla ilgilenir. Olgularla yaşantı dünyasında algılar, deneyimler, olaylar, kavramlar ve durumlar gibi farklı biçimlerde karşılaşılır. Gündelik yaşamdaki bu karşılaşmalar olguların tam olarak anlaşıldığı anlamına gelmemelidir. İşte bu noktada fenomenoloji bireylerin algılarının ve deneyimlerinin, bu deneyimlerin anlamlarının kavranabilmesi için uygun bir araştırma zemini yaratır (Yıldırım ve Şimşek, 2009: 69). Crotty’nin (1996) belirttiği gibi, fenomenolojinin kökeni felsefeden gelse de sosyal bilimlerde geniş bir uygulamaya sahiptir. Fenomenoloji 'deneyim'i geniş ve zengin bir kavram olarak kabul ederek, katılımcıların deneyimlerinin bir bilgi kaynağı olarak görülmesini ister (Reeves vd., 2020: 447).

Fenomenoloji, aktörün bakış açısına temel bir önem verir ve sosyal gerçekliğin bireyler tarafından nasıl algılandığı sorusu onun hareket noktasıdır. Bunun önemi yaşanmış deneyimlerin algılar sayesinde anlam kazanmasından gelir. Gerçekliğin anlaşılması somut deneyimler sayesinde olur. Birey deneyimlerinin veya bireylerin içinde yer aldıkları olguların özünün anlaşılması ancak onların taşıdıkları anlamlar sayesinde mümkündür (Kümbetoğlu, 2020: 36). Olgular ele alınmadan önce onların bireyler tarafından nasıl anlamlandırıldığını anlamak önemlidir (Reeves vd., 2020: 447).

Fenomonolojik bir çalışmada bireylerin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamı belirlenir (Bal, 2021: 41). Araştırmacılar fenomeni deneyimleyen katılımcıların ortak özelliklerinin tanımlanmasına odaklanırlar (Creswell, 2021: 79). Ponty’nin (1962) belirttiği gibi, fenomenolojik araştırmanın sonuçları psikolojik kökenini hesaba katmadan deneyimin doğrudan bir açıklaması olmalıdır (Nouri ve Karuni, 2019: 59). Fenomenolojinin temeli, Schütz’ün deyimiyle, “öznel insan deneyimlerine” dayanır (Kümbetoğlu, 2020: 37).

Bireysel gerçekliği ortaya koymak fenomenolojik bakışla ele alındığında bireylerin tanımlamaları anlamsız kılınmaz. Çünkü bireysel deneyimler çerçevesinde bireyler tarafından bu olguya yüklenen anlamlar sosyal gerçeklik açısından farklı olsa da değerlidir ve ayrıntılı incelenmelidir (Akturan ve Esen, 2008: 84-85). Dolayısıyla temelinde bireysel tecrübeler bulunan ve gerçeğin arayışında olan fenomenolojinin esas ilgi noktasını öznel deneyimler oluşturduğu için öznellik boyutu gerçekliğin kişilere göre değişebileceğini, tek bir gerçeklik değil kişilere göre değişen farklı gerçekliklerin olabileceğini işaret etmektedir.

Gerçeklik, “amaçlılık,” “noema” ve “noesis” olmak üzere Moustakas (1994) tarafından üç kavrama indirgenir. Amaçlılık, bir şeye karşı bilinçliliği yönlendirir. Noema, tecrübe edilen şeyin kendisidir. Başka bir ifadeyle “bir şeyin bilinci” ifadesinde “bir şey” sözcüğü noemaya karşılık gelir. Noesis tecrübe edilenleri algılama biçimidir. Noema ve noesis kavramları birbiriyle ilintilidir. Noema “neyin tecrübe edildiği” iken, noesis “nasıl tecrübe edildiği”dir (Akturan ve Esen, 2008: 85). Bu bağlamda araştırmacı fenomenle ilgili katılımcılardan topladığı verilerle onların neyi, nasıl tecrübe ettiklerini betimler (Bal, 2021: 41).

Fenomenoloji bir nitel araştırma deseni olmakla birlikte güçlü temelleri bulunan bir felsefeye de sahiptir. Fenomenolojinin sahip olduğu felsefe “deneyimin kendisine ve bir şeyi deneyimin nasıl bilinçliliğe dönüştürdüğüne vurgu yapar” (Merriam, 2018: 24). Fenomenin yürütülme sürecinde bazı felsefi tartışmalar yapılır. Burada öznel-nesnel ikiliğine dayalı bir bakış reddedilir. Yaşanmış deneyimle ilgili hem öznel hem de diğer insanlarla ortak olan nesnel deneyimlere sahip olunduğu kabul edilir (Creswell, 2021: 80).

Felsefi varsayımlar araştırma problemi ve sorularının formüle edilmesinde ve araştırma sorularına yanıt bulabilmek için verilerin nasıl aranacağına yol göstericidir. Creswell’in işaret ettiği gibi, belli başlı felsefi varsayımlar arasında ontoloji (gerçekliğin doğası), epistemoloji (neye bilgi denir ve nasıl doğrulanır), aksioloji (araştırmada değerlerin rolü) ve metodolojik varsayımlar (araştırma süreci) vardır. Gerçekliğin doğası ile ilgili olan ontolojiye göre gerçeklik bakış açısına göre farklılık gösterir. Araştırmacı katılımcıların kendi yaşamlarına göre sahip oldukları bakışı sunar. Fenomonolojik bir çalışma yürütülürken epistemolojik açıdan kastedilen araştırmacının katılımcılarla yakınlık düzeyine işaret eder. Araştırmacı alanda daha çok vakit geçirir ve katılımcılarla doğrudan iletişim kurarsa onları tanıma olanağını ve onların ne bildiğini birinci elden öğrenme fırsatını yakalar. Bu süreçte katılımcılardan elde edilen subjektif bulgularla araştırmacı katılımcılarla arasında olan mesafeyi azaltır. Fenomonolojik bir çalışmada her araştırmacı kendi değer yargılarını açıkça araştırmada ortaya koymalıdır. Ayrıca araştırmacı araştırmacının değer yüklü olduğu ve önyargıların da bulunduğu bilincindedir. Bu bilinçlilikle değerlerin ve önyargıların tartışılması önemlidir. Metodolojik açıdan nitel araştırmanın yürütülmesi nitel araştırmanın prosedürlerine işaret eder. Nitel araştırmanın metodolojisi, tümevarımsal eğilim gösteren, gelişmeye müsaittir, verilerin toplanmasında ve verilerin analiz edilmesinde araştırmacının sahip olduğu deneyim ile şekil bulur (Creswell, 2021: 20-22).

Bu araştırma çocuk işçiler için yoksulluğun “ne” anlama geldiğini ve odak noktasını çocuk işçilerin bakış açısından hareketle onların doğal ortamlarında/gündelik yaşamlarında iktisadi ve sosyal açıdan yoksulluğun “nasıl” deneyimlendiğini, ayrıca çocukların yoksulluğu ile işçiliği arasındaki ilişkinin nasıl ortaya çıktığını ve neden(ler)inin neler olduğunu, işçi çocukların yoksullaşmasında hangi süreçlerin etkili olduğunu derinlemesine açıklamaya çalıştığından, kısaca çocuk yoksulluğu ve çocuk işçiliği fenomenlerinin çocukların bakış açısından nasıl deneyimlendiğini anlamaya çalıştığından fenomenolojik desen bu amacı gerçekleştirmek için en elverişli nitel araştırma yöntemi olarak tercih edilmektedir.

2.2. Araştırmacının Rolü

Nitel yöntemde niteliksel verilerin oluşturulması sırasında araştırmacının araştırma süresince oynadığı rol önemli olup, onun bu rolü araştırmanın nicel yöntemden farklılaşmasını sağlamaktadır. Nitel yöntemde katılımcıların bakış açılarına, onların görüşlerine yer verilerek niteliksel veriler oluşmakta, bunun araştırmacının rolüyle bağlantısı bulunmaktadır (Kümbetoğlu, 2020: 19). Nitel araştırma, katılımcıların içinde bulundukları olayları, değişen durumlarını, eylemlerini nasıl anlamlandırdığını anlama çabasıdır. Burada anlamlandırmayı katılımcıların bakış açısını içeren bir çerçevede düşünmek gerekmektedir (Demir, 2009: 289). Bu süreçte araştırmacı katılımcıların bakış açısından hareketle anlamlandırmayı gerçekleştirir, onların bakış açısından olgulara ilişkin tanımlamaları ve yorumlamaları yapar. Bu durum gündelik yaşamı bir tiyatro sahnesine benzeten Goffman’ın sahne metaforu kullanılarak da ifade edilebilir: Araştırma alanı, katılımcıların gündelik yaşamlarını deneyimledikleri alan, bir tiyatro sahnesi olarak düşünülürse araştırmacı araştırma sahnesini sahnenin esas sahipleri olan “katılımcılara” bırakır ve kendisi yorumlayıcı özne olarak sahnedeki rolünü oynar.

Araştırmacı araştırma sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Sorun, araştırmacının etkisini en aza indirmek değil, araştırmacının, sağladığı bilgileri daha iyi değerlendirmek için veri toplama ve analize nasıl dâhil olduğunu bilmektir (Haradhan, 2018: 17). Bu çalışmada araştırmacı, bizzat alanda bulunup, çocuklarla yüz yüze görüşmeler yapması ve çocukların doğal ortamlarında gözlemlerde bulunarak notlar almasından dolayı araştırmanın başlıca aracı olmuştur.

Geleneksel ampirik araştırmalarda tarafsızlık ve çalışma konusundan ayrı kalma çabası söz konusudur. Fenomenolojik çalışmalarda ise araştırmacıların araştırma sürecine dâhil olmaları kaçınılmazdır. Kvale ve Brinkmann'ın (2009) tespitine göre, fenomenolojik araştırmacılar, olgunun hem yöntemle hem de araştırmacılarla diyalektik bir ilişkisi olduğunu kabul ederler. Bu, fenomenologların fenomenin kendisine sadık kalmaya çalıştıkları ve aynı zamanda araştırmacıların kişisel deneyimlerine değer verdikleri anlamına gelir (Chan-Brown vd., 2016: 193).

Fenomenolojik desende araştırmacı, yerel katılımcıların kavrayışlarına içeriden bakışa dayanan verileri yakalamaya çalışır (Punch, 2005: 142). Alana dair içeriden bir bakış açısı kazanan araştırmacı bu sayede nicel araştırmalarda genellikle gözden kaçırılan olguları yakalayabilir (Haradhan, 2018: 18).

Gerçeğin peşinden giderek ortamın ayrıntılarına dalan, diğer deyişle fenomenler dünyasına dâhil olan araştırmacının bu dünyada gerçeğin özünü ortaya çıkarmaya çalışması onun nihai hedefidir. Ancak bu öze varabilmesi için Platon'un deyişiyle araştırmacı bütün bilgilerini, sanılarını, davranışlarını unutmalı, kendisinde ve çevresinde dünyalı olarak ne varsa bir çantaya koyup ortadan kaldırmalıdır. Husserl bunu paranteze almak olarak tanımlar (Akturan ve Esen, 2008: 83).

Araştırmacının veri toplama ve analizi süresince bilimsel, felsefi, kültürel ve gündelik varsayımlarını paranteze alması araştırmacının araştırma sürecini etkilememesi için gereklidir (O'Neil vd., 2006: 98). Araştırmacının özneliliği ve kendi görüşleri, toplanan verilerin analizinden sonra araştırmaya dâhil edilmelidir (Yıldırım ve şimşek, 2018: 85).

İktisat biliminde çocukların çok az fail olduğu ya da hiç fail olmadığı yönünde yaygın varsayım bulunmaktadır (Iversan, 2002: 817). ocuk yoksulluğu literatürü Batının ocuk ve çocukluk ayrımlarına dayanmaktadır. Ayrıca çoğu durumda istihdamın ocuk için okuldan daha faydalı olabileceğine ve ebeveyn baskısı olmaksızın çocuğun istihdama isteyerek katılabileceğine dair varsayımlar bulunmaktadır (Feeney ve Boyden, 2003: i-ii).

ocuk kavramına ilişkin bu yaygın varsayımlar araştırma süreci boyunca araştırmacı tarafından bir kenara bırakılmaktadır. Ayrıca ocuk yoksulluğu olgusuna ilişkin yoksulluğun tek boyutlu olarak parasal boyutta değerlendirilmesi yaygın bir eğilim olup, bu geleneksel yaklaşımda çocukların hane gelirinden yetişkinlerle eşit oranda yararlandığı varsayılmaktadır. Bu varsayımlar da veri toplama ve analizi süresince araştırmacı tarafından paranteze alınmaktadır. Araştırmacı araştırma sürecinde

rolünün bilincinde olarak, çocuk yoksulluğunun onu deneyimleyen çocukların sesinden tanımlayarak özü ortaya çıkarmaktadır.

2.3. Araştırma Sahası ve Örneklem

Nitel araştırma, bir alan veya yaşam ortamında yoğun temaslara ve/veya uzun bir zaman diliminde yürütülür. Bu durumlar insanların, grupların, toplumların gündelik yaşantısının bir uzantısı olan sıradan veya normal durumlardır (Punch, 2005: 142).

"Saha çalışması", "ilk elden gözlem"i ve "sahadaki deneklerle" görüşmeyi içerir (Webster's New Collegiate Dictionary, 1981'den akt. Chesebro ve Borisoff, 2007: 8). Saha çalışmasının, yani araştırmacının çalışılan alanda önemli ölçüde zaman geçirmesini ve elde ettiği bilgiyi veri olarak kullanmasını gerektiren araştırmanın, nitel araştırmanın simgesi ve hatta özdeşi olarak görülmesi yaygındır (Aspers ve Corte, 2019: 148). Nitel araştırmada strateji ve taktiklerin belirlenmesi önemlidir. Strateji, belirli bir toplumsal ortama girmenin, iletişim kurmanın ve ilgili kanıtları ortaya çıkaracak gözlem noktalarının genel planı anlamına gelir. Belirli zaman ve mekânda araştırmacı ile ona bilgi sağlayanlar arasında toplumsal ilişkilerin kurulmasını sağlar. Taktik, araştırmacının kanıt sağlayacak toplumsal etkileşimi önceden tahmin etmesi ve yapılandırması anlamına gelir (Geray, 2004: 67). Dolayısıyla nitel araştırmada araştırma sahasına girilmesinde stratejinin, örneklem seçiminde ise taktiğin önem kazandığı görülür.

Fenomenolojik desenli bir araştırmada bireylerin deneyimlerine nasıl anlam kattıklarına odaklanıldığı için burada çıkış noktası bireysel gerçeklik olmakta, bireysel evrenin araştırılması fenomenoloji yaklaşımının konusu olmaktadır. Bireysel evren incelenirken veriler de sınırlı sayıda kişiden elde edilmektedir (Baş, 2008: 23-24). Araştırma verilerinin toplanacağı örneklem seçimi bu noktada önemli olmaktadır. Araştırmada öncelikle amaçlı bir örnekleme stratejisi kullanılarak katılımcılar dâhil etme kriterlerini karşılamalarına ve araştırma olgusuna ilişkin bakış açısı sağlama yeteneklerine göre seçilmektedir (Simons, 2009'dan akt. Leadly vd., 2020: 300). Amaçlı örneklem, nitel araştırmada tercih edilen bir örneklem çeşididir. Amaçlı örnekleme birey ve mekânları araştırmacı çalışma için seçmektedir. Seçilen bu bireyler araştırma fenomeni ile bilgi vermeye istekli kişilerdir (Creswell, 2021: 158). Böylelikle araştırmanın örnekleme, araştırmacının amacına dayanan, belirli kriterlere göre seçilen birey ve gruplardan oluşan bir yapıya kavuşmaktadır (Kümbetoğlu, 2021: 99).

Dolayısıyla amaçlı örnekleme rastlantısal olmayan bir örnekleme biçimidir (Akturan ve Esen, 2008: 90).

Bu araştırmada araştırmacı, kendi deneyimleri, çalıştığı konu ile ilgili önceki çalışmaları ve literatürü göz önünde bulundurarak ve çalışılmak istenen topluluğun ulaşılmasının zorluğu da dikkate alınarak amaçlı örnekleme yöntemini tercih etmektedir (Böke, 2009: 126). Araştırmacı, çalışmanın yürütüldüğü Kadriye’de araştırmaya dahil edilecek katılımcıları belirlemek için üç temel kriter belirlemektedir: Ölçütlerden biri yaş kriteridir. Araştırmada BM ÇHS’de kullanılan çocuk tanımı kabul edilmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre 18 yaşından küçük herkes çocuktur. Bağış’ın belirttiği gibi, 18 yaşından küçükler çocuk olarak kabul edildiğinde ergen olarak tanımlanan yaş grubu da çocuk kavramı içinde yer almaktadır (Bağış, 2019: 204). Araştırmaya katılacak çocuklar için üst sınır 17 yaş, alt sınır ise 7 yaş olarak belirlenmektedir. Dolayısıyla araştırmaya dâhil edilecek çocuk katılımcılar 6-18 yaş aralığında yer almaktadır. Boyden ve arkadaşlarının ifade ettiği gibi, bu yaş aralığındaki çocuklar yoksulluğu öncelikle sosyal dünyaları, diğer bir deyişle akranları, yetişkinler ve aile üyeleriyle olan ilişkileri üzerindeki etkileri açısından deneyimlemekte ve kavramsallaştırmaktadır (Boyden vd., 2003: 2). Buradan hareketle araştırmanın amacına yönelik olarak ikinci kriter çocuk yoksulluğu fenomeni ile ilgili olarak çocukların yoksulluğun yaşanmış deneyimlerine sahip olmaları ve bu yaşanmış deneyimlerini açıkça ifade edebilmeleri olarak belirlenmektedir.

Araştırma örnekleme için bir diğer kriter çocukların (mevsimlik) tarım işinde çalışan çocuk olmasıdır. Araştırmada çocuk işçilerin gözüyle yoksulluğun analiz edilmesi istendiği için çocukların işçiliği temel ölçütler arasında yer almaktadır. Çocuk işçiliği çocukların gelişimini ve eğitimini engelleyen bir çalışma biçimidir. Çocukların mevsimlik tarım işinde çalışması çocuk işçiliğinin türlerinden biridir. Kadriye’de başlıca geçim kaynaklarından biri tarım işçiliği, özellikle de çilek toplayıcılığıdır. Bu bağlamda araştırma kapsamına alınan çocuklar öncelikli olarak çilek toplama işinde çalışan, yaptıkları tarım işinden dolayı gelişimleri ve eğitimleri de olumsuz etkilenen çocuklardan oluşmaktadır.

Araştırmada belirlenen son kriter çocukların göçmen çocuk olmasıdır. Araştırmada göçmen olarak belirlenenler yurt içi göçmen ya da ülke dışından gelen göçmen olarak sınırlandırılmamaktadır. Kadriye Türkiye’nin Güneydoğusu’ndan ve Suriye’den yoğun göç alan bir yöredir. Yörenin tarımsal faaliyetlerinde göçmen işçilerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Dolayısıyla yörenin ekonomisinde aktif rol oynayan

göçmenlerin çocukları da sürece dâhil olmaktadır. Bu bağlamda Kadriye'ye göçle gelmiş Güneydoğulu ya da Suriyeli göçmen çocuk olma özelliğini taşımak amaç kriterleri arasında yer almaktadır. Özetle bu araştırmada çocuk işçilerin yaşanmış yoksulluk deneyimlerini, çocuk yoksulluğun anlamını, yoksulluk içinde yaşamının onları işçileştirmesi süreci, işçiliğin de çocukların yoksulluğu üzerindeki etkisi hakkında derinlemesine bilgi edinmek ve yaşanmış fenomeni onların bakış açısından yansıtmak istenmektedir.

Araştırmada amaca uygun örneklem dışında, kartopu örnekleme örneklem seçiminde kullanılmaktadır. Kartopu örnekleme de rastlantısal olmayan bir örneklem biçimidir. Araştırma alanında kaynak kişilerden doğru görüşülecek diğer kişilere ulaşılmasını sağlar (Kümbetoğlu, 2021: 99). Ayrıca kartopu örnekleminde, araştırma esnasında katılımcılarla görüşmelerde diğer katılımcılara ulaşabilmek için katılımcılara diğer katılımcılara yönelik sorular sorularak onlarla araştırmacıyı görüştürmesi istenir, araştırmada ilerleme gerçekleşir ve bir kartopu gibi büyüyerek örnekleme ulaşılması sağlanır. Kartopu örnekleme stratejisi, araştırmacının kriterlerine kolayca uyan katılımcılara yer vermeyi içerir (Merriam, 2018: 78).

Örnekleme büyüklüğü sorunu örnekleme seçme stratejisini belirlemek kadar önemlidir. Nitel bir araştırmada araştırmacının mekânı ve her bir bireyiyle ilgili geniş bilgiler edinmek örnekleme büyüklüğüne karar vermede genel bir kuraldır. Nitel araştırmada bilgilerin genellemesi amaçlanmaz, spesifik açıklama yapılır. Bu bağlamda araştırma desenine göre spesifik örnekleme büyüklüğü ortaya çıkmaktadır. Fenomenolojik araştırmada Dukes (1984), 3 ila 10 kişi ile çalışılmasını önermekte, Rimen (1986) çalışmayı 10 kişi ile yürütmekte, Polkinghorne (1989), 5-25 kişi ile mülakat yapılmasını belirtmektedir (Creswell, 2021: 151-159). Fenomenolojik çalışmalarda örnekleme büyüklüğü için Ray (1994) tek bir kişiyi veya 8 katılımcıdan oluşan bir grubu yeterli bulmaktadır. Bu açıklamaya benzer şekilde Walker'da (2007) nitel bir araştırmacının örnekleme büyüklüğünün nicel araştırmaya göre daha küçük olması gerektiğini belirtmekte ve örnekleme büyüklüğünün 8 ile 12 arasında olmasını önermektedir (Balarabe ve Solomon, 2019: 4).

Bu araştırma yoksulluk içinde yaşama deneyimi yaşayan çocuk işçilerden veri toplamayı amaçladığı için araştırmada amaçlı örnekleme ve kartopu örnekleme tekniği kullanılarak toplam 15 çocuk işçiye ulaşılmaktadır. Bu sayı, olguyu deneyimleyen 5 ila 25 kişi ile görüşülmesini belirten Polinghorne'nun önerisine uygundur.

Görüşülen çocuk sayısının sınırlı olmasının belirli nedenleri vardır. Bunlardan birisi bazı ailelerin çocuklarla görüşülmesinde izin vermemesidir. Araştırma tamamen gönüllülük esasına dayalıdır. Çocuklar reşit olmadıkları için ailelerinin öncelikle yazılı onam vermesi gerekmektedir. İmza atmaktan çekinen ailelerle çok sık karşılaşmakta, onları ikna etmek için çaba sarf edilsede yazılı onam alınmadığı için o ailelerin çocukları kapsam dışında kalmaktadır. Ailelerin imza atmaktan sakıncalarının altında devletten çekinceleri, imza atarsak başımıza bir şey gelir mi düşüncesi ve çocuklarını koruma güdüsünün yattığı söylenebilir. Nitekim Priscilla Alderson, "erişim, çocuklarla yapılan araştırmaların en zor aşamalarından biridir" diyor. Araştırmacılar ebeveynleri "çocukları hem koruyabilen hem de onları susturup dışlayabilen" "kapı bekçileri" rolü ile nitelendiriyor (Golczyńska-Grondas, 2009: 5). Kimi durumlarda ise aileler çocukların görüşmesini ve imza vermeyi kabul etselerde çocukların gönüllü olmadığı, gönüllü olsa bile utangaç davranmalarından ve çoğu soruyu yanıtsız bırakmalarından dolayı bu çocuklar da kapsam dışında bırakılmaktadır. Bu nedenle araştırma sahasında çocuklarla görüşmede kaygılı ailelerin olması, kimi ailelerin çocuklarla görüşülmesini istememeleri, kimisinin ise çocuklarını görüştürmek istese de imza vermek istememeleri, kimi durumlarda da çocuklarıyla görüşmeyi onaylayan ailelere rağmen çocukların utangaçlığı ve gönülsüzlüğü ile karşılaşılması araştırmanın başlıca zorlukları arasındadır.

Araştırma veri toplama süreci 17.07.2023 ila 15.08.2023 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Bu süreçte çocuklara ulaşılmada belli bir süre, yukarıda bahsedilen ailelerin tutumları nedeniyle zorluk yaşanmıştır. Ancak araştırmacının çabası, kaynak kişi tespit edilip o kişi sayesinde çocukların ailelerine ulaşılması ve ikna edilerek çocuklarla görüşmeler yapılmasıyla araştırma verileri doygunluğa ulaşıncaya kadar araştırmacı alanda kalarak veri toplamaya devam etmiştir. Foster-Fishman vd. (2005) tarafından veri doygunluğu, "ilave verilerin yeni bir tema ortaya çıkarmadığı" nokta olarak tanımlanmaktadır (Fong ve Clare, 2021: 3). Nitel araştırmalarda genellikle veri toplama süreci ile veri analizi birlikte yürütülür. Bu süreçte yeni temalar ortaya çıkmayana kadar yapılan görüşme sayısı 12'dir. Yani 12. Çocuktan sonra veriler tekrarlamaya başlamış, yeni temalar elde edilmemiştir. Buna rağmen 3 çocukla daha görüşülmüş ve nihai olarak 15 çocukla yapılan görüşmelerden sonra veri doygunluğuna ulaşıldığına emin olunmuştur. Ve bu noktadan sonra alandan çıkılmıştır. Martins'in çalışmasında da bu araştırmaya benzer bir durumun ortaya çıktığını belirtmek gerekir (Martins, 2008: 424).

Araştırmacı veri toplama süreci boyunca her gün üniversitedeki işi çıkışında alana gitmiş, gece geç saatlere kadar alanda vakit geçirmiştir. Araştırmacı anne ve babasıyla birlikte veri toplamaya çıkmış, araştırmacının veri toplamaya ailesiyle gitmesi çocukların ailelerinde güven ortamının sağlanmasında etkili olmuştur. Araştırma alanında araştırmanın amacına yönelik kriterleri sağlayan çocuklar tespit edildikten sonra önce aileleriyle konuşulmuş, araştırmanın tamamen bilimsel bir çalışma olduğu ve gönüllülük esasına dayandığı, görüşmeler yapılmadan önce yazılı onam vermeleri gerektiği, görüşmelerin ses kayıt cihazına kaydedileceği ve araştırmanın amacı açıkça belirtilmiş ve aileler ikna edilmeye çalışılmıştır. İkna sürecinde araştırmacının üniversitede öğretim üyesi olması da etkili olmuştur. Üniversitenin yeri çocukların yaşam alanlarına ve çalıştıkları çilek tarlalarına yakındır. Dolayısıyla araştırmacının samimi davranışı, üniversiteden geliyor olması, üniversitenin onlara yakın bir yerde olması onlarda güven duygusu yaratmıştır. Ayrıca araştırmacı ailesiyle bizzat çocukların ev ortamlarında adeta akşam gezmesi niteliğinde ziyaretlerde bulunmuş, tanışılan çocukların aileleriyle sıcak ilişkiler geliştirmiş, böylelikle güven ortamı tazelenmiştir.

2.4. Veri Toplama Yöntemi

Nitel araştırmalar birçok yöntem ve kaynak kullanabilir, insan deneyimlerinin sözlü/yazılı anlatımlarını ya da kayıtlarını inceler. Bir nitel araştırmada birden fazla veri toplama tekniğinin kullanılması mümkündür (Punch, 2005: 165). Bu araştırmada da kullanılan veri toplama yöntemlerinden biri derinlemesine görüşme tekniğidir. Bogdan ve Biklen tarafından tanımlanan görüşme “genellikle iki kişi arasında gerçekleşen ama bazen daha fazlasını içeren, birinin diğerinden bilgi almak amacıyla yönlendirdiği amaçlı bir konuşmadır” (Nouri ve Karimi, 2019: 59). Kvale’nin ileri sürdüğü gibi, görüşmeler araştırmacıya görüşülen kişilerin bakış açıları hakkında anlayış elde etmesini ve yaşadıkları deneyimlerden anlam çıkarmasını sağlar (Chanda, 2014: 326). Dolayısıyla bu araştırmada, çocuk işçilerden derinlemesine bilgi edinebilmek, onların kendi sözleriyle içinde bulundukları durumun aktarılmasını sağlamak için onlarla yapılan yüz yüze görüşmeler önemlidir.

Görüşmenin çıkış noktası, “insanların ne düşünmek istediğini öğrenmek istiyorsan onlara sor” ilkesidir (Geray, 2004: 150). Bu araştırmada, çocuk işçilerin yoksulluğun ve çalışmanın, yoksulluk-işçilik ilişkisinin, yoksullukla baş etme stratejilerinin ne olduğuna dair ne düşündüklerini öğrenmek için onlara sorular

sorulmaktadır. İlgili literatürden hareketle tasarlanan sorular, Chan-Brown ve arkadaşlarının belirttiği gibi, katılımcılara deneyimlerinin kendileri için anlamlı olan yönlerini açıklama özgürlüğü tanıyacak kadar açık uçlu, ancak görüşülen kişilerin deneyimlerini ayrıntılı olarak tartışmaya yönlendirecek kadar da spesifik (Chan-Brown vd., 2016: 196). Nihai olarak sorular çocukların içinde bulundukları bağlamdaki çocuk yoksulluğuna yükledikleri anlamlara ve ekonomik ve sosyal yaşamdaki gündelik deneyimlerinin anlamlarına odaklanmaktadır.

Ayrıca araştırmacı görüşmeler için veri toplama süreci boyunca çocukların mahallelerinde, çalıştıkları tarla/bahçelerde, sokaklarda, ev ortamlarında olduğundan onların yaşantısına dair gözlemlerde bulunmaktadır. Başlangıçta alanı tanımak için alana yapılan ziyaretler veri toplama süreciyle birlikte amaca yönelik gözlemler şekli almaktadır. Bu bağlamda araştırmada görüşmelerden toplanan verileri doğrulamak ve desteklemek için çocuk işçiler yaşam ortamlarında gözlenmektedir.

Çocuk işçilerle yapılan derinlemesine görüşmeler yüz yüze gerçekleşmektedir. Çocuk işçilerle yapılan yüz yüze derinlemesine görüşmelerde görüşme formu¹ kullanılmaktadır. Bu araştırmanın sorularının hazırlanmasında ilgili literatür rehberlik etmekte (Boyden vd., 2003, Bradbury, 2003, Noble vd., 2007, Tafere, 2012, Bessell, 2009, Sam, 2016, Barnes vd., 2017, Heberle vd., 2018, Aufseeser, 2020, Ozoemenam vd., 2021) ve araştırmanın amaçları doğrultusunda araştırma soruları aşağıdaki sorular etrafında şekillenmektedir:

Çocukların yoksulluğuna ilişkin sorular

1. Çocuk işçilere göre yoksulluk ne anlama geliyor?
2. Çocuk işçilere göre yoksulluğa neden olan nedir?
3. Çocuk işçilere göre yoksulluk onları nasıl etkiliyor? (Sağlık, yiyecek, giyim, eğitim, barınma, temiz içme suyu, temiz tuvalet vb.)
4. Çocuk işçilere göre çocuklar yoksullukla nasıl başa çıkıyorlar?
5. Çocuk işçilerin çocuk yoksulluğunu azaltmak için önerileri nelerdir?

Çocuk işçiliğine ilişkin sorular

6. Çocuk işçilere göre çalışmak ne anlama geliyor?
7. Çocuk işçilere göre çalışma nedenleri nedir?
8. Çocuk işçilere göre çalışmak çocukları nasıl etkiliyor?
9. Çocuk işçiler çocuk işçiliği hakkında ne düşünüyor?

¹ Çocuk işçi görüşme formu için bkz. Ekler.

10. Çocuk işçilerin çocuk işçiliğini azaltmak için önerileri nelerdir?

Nihai olarak sorulacak olan çocukların gelecek beklentilerine ilişkin soru

11. Çocuk işçilerin gelecekte beklenen beklentileri nelerdir?

Yukarıdaki sorular araştırma problemine göre çocuk yoksulluğu, çocuk işçiliği, çocuk yoksulluğu ve çocuk işçiliği ilişkisi ile çocukların gelecek beklentileri olmak üzere saptanan ve bölümlere ayrılan konular görüşmenin iskeletini oluşturmaktadır. Bu çerçevede üzerinde, araştırmacı öğrenmek istediği boyutlara ve sorunlara ilişkin soruları ilgili bölümün alt başlıkları altına yerleştirmektedir. Araştırma tasarımı planlanan tüm boyutların görüşme formunda yer aldığından emin olmak için pilot çalışma (ön araştırma) yapılmaktadır (Kümbetoğlu, 2021: 94). Pilot çalışmadan sonra araştırmacı sahaya inip verileri toplamak için çocuk işçilerle derinlemesine görüşme sürecini başlatmaktadır.

Çocuk işçilerle görüşmeye başlamadan önce araştırmanın bilimsel bir çalışma olduğu, araştırmanın amacı ve kişisel verilerin gizliliğinin esas alındığı açık bir şekilde açıklanıp gönüllülük esasına dayalı olarak bilgilendirilmiş onam formunu imzalamaları istenmektedir. Ailelerden ve çocuklardan imzalı olarak onam formu alındıktan sonra ailelerin onayı ve çocukların gönüllüğü ile çocuklarla görüşmeler yapılmaktadır. Okuma-yazma ve imza atmayı bilmeyen ebeveynlerden öncelikle sözlü onam alınmış, onların ve yakınlarının tanıklığında imza atmayı bilen, ebeveynin yakını olan kişi ebeveynin sözlü onam verdiğini, okuma yazması ve imzası olmadığı için tanık olarak kendisinin onam formunu imzaladığını ve velinin sözlü olurunun olduğunu da yazarak belirtmiştir.

Araştırmaya katılan çocuklardan dördü Suriyelidir. Bunlardan biri çok iyi Türkçe konuşabilmektedir. Diğer bir çocuk derdini anlatabilmekte ama takıldığı yerler olabilmektedir. Diğer iki çocuk ise Türkçe bilmemektedir. Bu çocuklarla yapılan görüşmelerde onların ailelerinden iyi Türkçe konuşan akrabalarına sorular yönetilmiş, onlar da çocuklara soruları Arapça olarak sormuştur. Bu esnada Arapça bilen tercüman da bu görüşmeler sırasında araştırmacıya eşlik etmiştir. Çocuklardan gelen Arapça yanıtlar aynı anda araştırmacıya tercüman tarafından çevrilmiştir. Araştırmada çocuklardan yapılan alıntılar, Türkçe konuşanların Türkçe'yi konuştukları şekliyle ve diğerlerinin Arapça olarak ifade ettiklerinin Türkçeye olduğu gibi çevrilen şekliyle verilmiştir.

Araştırmaya katılan çocuklarla yapılan görüşmeler araştırmaya katılan çocuklardan ve onların ailelerinden izin alınarak ses kayıt cihazına kaydedilmektedir. 25

ila 63 dakika arasında süren görüşmeler çocukların evlerinde (bir kısmı evin içinde bir kısmı evin bahçesinde) gerçekleştirilmektedir. Görüşme yapılan çocuklardan dördünün evi tarlanın dışında Kadriye'nin merkezindedir. Bu çocukların evleri ve çalıştıkları tarlalar mekânsal olarak ayrılmaktadır. Diğer çocukların evleri tarlaların içinde yer almakta, dolayısıyla tarlalar/bahçeler onların hem yaşam alanları hem de çalışma alanları olmaktadır. Çocuk işçilerle yüz yüze görüşmeler yaparken alanda gözlem yapma fırsatını yakalayan araştırmacının, görüşmeler boyunca aldığı gözlem notları da bulunmaktadır.

Görüşmelerden sonra araştırmacı tarafından transkripsiyon yapılmaktadır. Dalmacio ve arkadaşlarının belirttiği gibi, görüşme transkripsiyonu, veri toplamanın içeriğine ilişkin her türlü belirsizliği ortadan kaldırmak için her katılımcının bire bir yanıtlarını içermektedir (Dalmacio vd., 2022: 254). Bu bağlamda araştırmaya katılan çocukların kelimesi kelimesine bilgisayar ortamında yazıya dökülen ifadeleri onların kesin ifadeleridir. Kişisel verilerin gizliliği esası ve etik kurallar gereği katılımcıların gerçek isimleri kullanılmamaktadır. Araştırmaya katılanların isimleri Ç1, Ç2, Ç3... Şeklinde kodlanmaktadır. Transkripsiyonun ardından veri analizine geçilmektedir.

2.5. Veri Analiz Yöntemi

Morrow ve Smith (2000) tarafından, nitel araştırmada veri analizi “verilerden anlam çıkarma veya yapılandırma” süreci olarak tanımlanmaktadır (Marsh-McDonald ve Schroeder, 2012: 9). Bütün nitel araştırmaların yorumsamacı olduğunu (Merriam, 2018:22) öne süren Merriam'ın bu savından hareketle fenomenolojik araştırma da yorumsamacı olmaktadır. Reeves ve arkadaşlarının (2019: 447) tespitine göre, Smith ve Osborne (2008) fenomenolojik analizin katılımcının kendi dünyasını anlamlandırmaya çalışırken, araştırmacının da katılımcının anlamlandırma sürecini anlamlandırmaya çalıştığı çift yönlü bir yorumlama olduğunu göstermektedir.

Çocuk işçilerin yoksulluk fenomeni ile ilgili yaşanmış deneyimleri ve çocuk yoksulluğu fenomenine dair anlamlandırmalarıyla ilgili veriler derinlemesine görüşme ve gözlemlerden elde edildikten sonra verilerin fenomenolojik analizi yapılmaktadır. Veri analizi işlemlerinde Moustakas (1994) tarafından sunulan fenomenolojik analizin aşamaları takip edilmektedir. Analiz aşamaları şöyledir: “Önemli ifadeleri belirlemek, anlam birimleri oluşturmak, temaları gruplandırmak, dokusal ve yapısal betimlemenin

karma bir tasviri ile bitirmek” (Creswell, 2021: 228). Veri analizinde bu aşamalar takip edildikten sonra nihai olarak araştırma fenomeninin özü anlaşılabilir olmaktadır.

Veri analizine başlanıldığında ilk olarak araştırmacı, araştırma fenomeniyle ilgili kendi deneyimini bir kenara bırakmakta yani kendini paranteze alarak doğrudan çocuk işçilerin yoksulluk fenomenine ilişkin deneyimlerine odaklanmaktadır. Daha sonra çocuk işçilerin yoksulluğu nasıl deneyimlediklerini ve anlamlandırdıklarını anlamayı sağlayan önemli ifadeler belirlenmektedir (Creswell, 2021). Bu önemli ifadelerin belirlenmesi için her bir çocuğun deşifre edilen görüşme kaydı ve alınan gözlem notları birden fazla kez ve dikkatli bir şekilde okunmaktadır. Okumalar sonrasında, transkripsiyonların oluşturduğu metin ayırt edilebilir parçalar halinde tanımlanıp kaydedilmektedir. Bu süreç kodlama olarak tanımlanmaktadır. Bu parçalar belirli isim veya kavram altında toplanmaktadır. İşte transkripsiyonların birden fazla kez ve dikkatli okunması kavramların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu kavramlar kod olarak da adlandırılabilir. Kodlama yaparken seçilen kavramlar literatürden/yapılmış çalışmalardan gelebilirken, metnin kendisinden de çıkarılabilir (Kümbetoğlu, 2020: 87-88). Bu çalışmada önceden literatürden belirlenmiş ve derinlemesine görüşme metinlerinin kendisinden yeni ortaya çıkarılmış kodlar birlikte kullanılmaktadır.

Kodlama sürecinde nitel araştırmacıların kodları sayıp saymadığı hususu da önemlidir. Huberman ve Miles (1994), “veri kodlarının başlangıç sayılarının elde edilmesini ve kodların veri tabanında görülme sıklığının belirlenmesi gerektiğini” önermektedir. Bazı nitel araştırmacılar veri tabanlarında bulunan kodların sayısını hesaplayıp yazmada kendilerini rahat hissetmektedir. Diğer bazı araştırmacılar ise sayılara araştırmalarında yer vermemektedir (Creswell, 2021: 187). Bu çalışmada Huberman ve Miles’in önerisine uyularak, araştırmada kodların sıklık düzeyine yer verilmektedir.

Robson (1993) tarafından kod, bir grup kelimeyi sınıflandırmada uygulanan bir sembol olarak tanımlamakta olup, O’na göre kodlar belirli tipteki örnekleri bir araya getirmeyi ve onları metin içinde bulmayı sağlamaktadır (Kümbetoğlu, 2021: 155). Kodların araştırma fenomeni ile ilgili önemli görülen ve anlam ifade eden kelimeler, cümleler gibi kısımların etiketlenmesi diğer bir ifadeyle isimlendirilmesi olduğu söylenebilir (Punch, 2005: 194). Moustakas ise bu önemli ifadelerin bulunmasını içeren bu adımı anahtar ifadelerin listelenmesi olarak adlandırmaktadır. Önemli ifadelerden hareketle temalar geliştirilmektedir (Creswell, 2021: 287).

Elde edilen kodlardan yola çıkarak araştırma verilerinin kategorize edilmesi temaların ortaya çıkmasını sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 249). Bu bağlamda nitel araştırmada temaların kategori olarak da adlandırılması mümkündür. Temalar ortak bir fikir oluşturmak için kodların bir araya getirilmesiyle oluşan geniş bilgi birimleridir (Creswell, 2021: 188). Araştırmada yapılan okumalar sonrasında işaretlenen anlamlı ifadeler ilgili temaların içine yerleştirilmektedir. Daha sonra katılımcıların neyi deneyim ettiklerini anlatan “dokusal betimleme” ve onunla nasıl deneyim sahip olduklarını anlatan “yapısal betimleme”ler ileri sürülmektedir. Nihai olarak yapılan bu betimlemeler birleştirilerek bir anlatı betimlemesi ortaya çıkmakta, bu da araştırmanın özünü vermektedir. Araştırmanın özü yaşanan deneyimlerin ne olduğunu ve deneyimin nasıl tecrübe edildiğini içeren uzun bir paragraf olarak sunulmaktadır (Creswell, 2021: 274). Öz, “tecrübeyi tecrübe yapan şey” olarak tanımlanmaktadır (Akturan ve Esen, 2008: 94). Polkinghorne (1989) tarafından araştırmada ortaya konan özün, okuyucuda “ben böyle bir deneyimi yaşamamın ne anlama geldiğini daha iyi anlıyorum” duygusunu hissettirmesinin önemine işaret edilmektedir (Creswell, 2021: 288).

2.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmada araştırmanın doğrulanabilir, geçerli ve güven duyulabilir olması önemlidir. Geçerlilik ve güvenirlik sosyal gerçekliği okuyucuya olduğu göstermesi açısından nitel araştırmanın güven duyulabilirliğini sağlayan önemli ölçütlerdendir. Geçerlilik, araştırma verilerinin gerçek dünyada olup bitenleri eksiksiz ve doğru olarak açıklayabilme özelliği taşımasıdır (Kümbetoğlu, 2021: 49).

Güvenirlik, tutarlılıkla eş anlamlı olarak kullanılabilir. Diğer bir deyişle güvenirlik, tutarlı sonuçlara ulaştıran bir yöntem olarak ifade edilmektedir (Kümbetoğlu, 2021: 52). Tutarlı sonuçlar, araştırma bulgularının zaman içindeki istikrarını göstermektedir. Ancak niteliksel araştırmada zaman içerisinde niteliksel olarak bağlamsal değişiklikler olabilmektedir (Bitsch, 2001: 15). Bu yönüyle niteliksel bağlam değişiklikleri ve niteliksel araştırmanın temel kabullerinden biri olan sosyal dünyanın değişebilirliği nedeniyle yorumsamacı bakış açısına göre tekrar edilebilirlik kavramı sorunludur. Dolayısıyla ilgili literatürde güvenirlik kavramından ziyade uygunluk, açıklık, tartışma, muhavere (araştırma verilerini araştırmacıların tartışıp, birlikte yorumlamasına ve bulguların sonuçların değerlendirmesini sağlama) gibi kelimeler dikkate alınmaktadır (Kümbetoğlu, 2021: 52).

Diğer taraftan ilgili literatürde geçerlilik ve güvenilirliğin birbiriyle uyumundan bahsedilmektedir. Nitekim Lincoln ve Guba'ya göre (1985), geçerliliğin olması güvenilirliğin olmasına bağlı olup, güvenilirliğin kanıtlanması için geçerliliğin kanıtlanması yeterli olmaktadır. Patton (2001) de, nitel bir çalışmada güvenilirliğin çalışmanın geçerliliğinin sonucu olduğunu belirtmektedir (Golafshani, 2003: 601-602).

Gözlem, görüşme ve kayıt gibi birden fazla yöntemin kullanılması, gerçeklerin daha geçerli, güvenilir ve çeşitli bir şekilde inşa edilmesini sağlamaktadır (Golafshani, 2003: 604). Ayrıca bu çalışmada geçerlik ve güvenilirlik için uygulanan stratejiler arasında “veri toplama aşamasında uygun ve yeterli katılım sağlama” stratejisi benimsenmektedir. Öyle ki, çelişki ve olumsuzlukları da içinde barındıracak şekilde veri toplama belirli bir doygunluğa ulaşıncaya kadar sürmekte ve bunun için gereken zaman harcanmaktadır. “Araştırmacının duruşu veya yansıtıcılık” da güvenilirlik ve geçerliğin sağlanması için kullanılan başka bir stratejidir. Araştırmacı çalışmada dünya görüşünü, kişisel varsayımlarını, önyargı ve kabullerini ortaya koyarak araştırmanın gerçekleştirilmesi ve sonuçlar üzerinde nasıl etkisi olduğunu okuyucuların anlamasını sağlamaktadır. Araştırmanın güvenilirliği için “denetleme tekniği” de önemlidir. Denetleme tekniğinde izlenen yol bir gemi yolculuğundaki bütün detayların seyir defterine kaydedildiği gibi bu çalışmada da izlenen yol bütün detaylarıyla araştırmanın nasıl gerçekleştiği ve veri analizinin nasıl yapıldığına dair detaylı bir anlatımı araştırmanın yöntem bölümünde bir nevi araştırmacının seyir defteri olarak sunulmaktadır. Benimsenen diğer bir strateji “zengin ve yoğun tanımlama” stratejisidir. Bu strateji araştırma bulgularının farklı durumlara uyarlanabilme olasılığı hakkında bilgi vermektedir. Nakledilebilirlik derecesini görmek için ortamın ve katılımcıların tanımlanmasıyla, derinlemesine görüşmelerden, gözlem notlarından vb. yapılan alıntılarının sunulmasıyla desteklenen bulguların tanımlanması anlamına gelen stratejidir. Bu strateji böylelikle araştırmanın belirli bir bağlama oturtulmasını da sağlamaktadır (Merriam, 2018: 209-221). Sahrts-Hopko'nun belirttiği gibi çalışmada katılımcıların yaşadıkları deneyimlerin detaylı tanımlanması okuyucuların kendileri çalışma yapmaları durumunda sonuçları kendi çalışmalarında uygulayabilmelerini sağlar. Bu yüzden aktarılabilirliğin kanıtı olarak örneklem seçimi, katılımcıların ve ortamın özellikleri açıkça ortaya konulmalıdır (Başkale, 2016: 26).

İlgili literatürde geçerlik ve güvenilirlikte kullanılan farklı perspektifler yer almaktadır. Bu perspektiflerin sunduğu kriterler bulunmaktadır. Bu kriterler inanırılık (iç geçerlik), aktarılabilirlik (dış geçerlik), güvenilebilirlik (güvenirlik) ve onaylanabilirlik

(objektiflik) ile sağlanıp, literatürde altın standartlar olarak kabul görmektedir (Korkmaz ve Başaran, 2021: 49). İç geçerlilik, çalışmanın gerçekte neyle ilgili olduğunu ortaya koyarken, dış geçerlilik bulguların veya kavramların çalışmanın yapıldığı bağlamın ötesinde başka hangi ortamlara uyarlanabileceğini göstermektedir. Araştırmanın dış geçerliliği, araştırma bulgularının aktarılabilirlik derecesinin yeterliliğinin değerlendirilmesini ve amaçlı bir örnekleme stratejisinin sunulmasını gerektirmektedir. Bitsch'in belirttiği gibi, onaylanabilirlik nesnelliğe bağlı olarak araştırmacının önyargıları ve yanlılığı ile ilgilenir (Bitsch, 2001: 17). Buradan hareketle, niteliksel bir araştırmada nesnelliğe koşut olarak araştırmanın onaylanabilirliğinin sağlanmasının araştırmacının önyargılarının dışta tutulması ve azaltılması ile yansız bir tutum sergilemesi yoluyla sağlanmasının mümkün olduğu söylenebilir.

Özetle, bu araştırmada derinlemesine görüşmelerle birlikte gözlem tekniği kullanılarak verilerin toplanması, araştırmada veri doygunluğuna ulaşılan kadar çalışma sahasında uzun zaman geçirilmesi, araştırmacının duruşunu çalışmada açıkça ortaya koyması (yansıtıcılık) araştırmanın iç geçerliliğini sağlamaya yöneliktir. Dış geçerliğin sağlanması için öncelikli olarak zengin, yoğun ve detaylı betimlemeler yapılmaktadır (Creswell, 2017: 210-211). Araştırmada amaçlı örneklem kullanılması da dış geçerliliği sağlamaya yönelik işaretlerdendir. Güvenirliğin sağlanmasında ise denetleme tekniği/araştırmacının seyir defteri son derece önemli olmaktadır. Ayrıca nesnellik gözetilerek araştırmacının verilerde, verilerin bulgulara dönüştürülerek yorumlanmasında kendisi dışındaki katılımcılara ve bağlama odaklanması araştırmanın onaylanabilirliğini arttırmada etkili olduğu düşünülmektedir.

2.7. Etik Hususlar

Bir araştırmanın geçerlik ve güvenirliliği araştırmacı etiğiyle yakından ilişkilidir (Merriam, 2018: 220). Bu araştırmada araştırmacı etik duruş sergilemekte olup, geçerli ve güvenilir bilgilerin sunulması etik ilkeler dâhilinde gerçekleşmektedir. Bugün dünyada evresel olarak kabul görmüş ana etik ilkeleri bulunmaktadır. Christians (2005) ve Punch'dan (1994) hareketle Yıldırım ve Şimşek ana etik ilkelerini şu şekilde sıralamaktadır: “Bilinçli onay; gizlilik, özel hayata saygı ve zarar vermeme; aldatmama/yanıltmama ve verilere sadık kalma” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 108).

Bu araştırmada evrensel ana etik ilkelerine bağlı kalınmakla birlikte araştırmaya başlamadan önce, araştırmanın başlangıcında, verilerin toplanmasında, verilerin

analizinde ve sunumunda belli başlı etik hususlar gözetilmektedir. Araştırmaya başlamadan önce Pamukkale Üniversitesi Etik Kurulu'na başvurulmakta, Etik Kurul onayı alındıktan sonra alana çıkıp veri toplama süreci başlamaktadır.

Araştırmanın başlangıcında çocuklarla görüşme yapılmadan önce çocuklara ve velilerine araştırmanın amacı açıkça anlatılmakta, kişilerin özel yaşamına saygı duyulduğu ve özel yaşamın gizliliğinin korunması hakkı gereği onların araştırmada gerçek isimlerinin kullanılmayacağı araştırmanın bilimsel bir çalışma olduğu, araştırmada gönüllülüğün esas alındığı dile getirilmektedir. Çocuklar ve veliler bilgilendirildikten sonra onlardan bilgilendirilmiş onam formunu imzalamaları istenmektedir. Araştırmaya katılımda gönüllük esas olduğundan çocukların ve velilerinin onayının alınmasında baskıcı olunmamaktadır. Araştırmanın başlangıcında önemli etik hususlardan birisi Creswell'in belirttiği gibi "norm ve kültürel özelliklere saygı duyulmasıdır" (Creswell, 2017: 97). Bu bağlamda araştırmaya katılan çocukların ve ailelerinin, onların yaşadıkları bölgenin kültürel değerlerine ve sahip oldukları farklılıklara saygılı olunmaktadır.

Veri toplamaya başlandıktan sonra önemli olan bir etik husus araştırma sahasına saygı duyulması ve olabildiğince az rahatsızlık verilmesidir (Creswell, 2017: 97). Bunun için çocuklar ve aileleriyle görüşmeler yapılırken onların gündelik yaşam akışını engellemek adına araştırmacı ziyaret saatlerini onların uygun olduğu zamanlarda gerçekleştirmektedir.

Araştırmada dikkat edilen bir başka etik husus araştırmacı-araştırılan ilişkisinin eşitlikçi olması ve sömürücü olmaması etik kuralıdır (Kümbetoğlu, 2021: 187). Araştırmacı çocuklarla ve aileleriyle bir güven ilişkisi geliştirmektedir. Bunun için çocukların ve ailelerin ikna edilmesinde ve onların araştırmaya katılımında araştırmacı mesleki statüsünü öne çıkarıp bir hiyerarşi uygulamamakta, araştırmanın amacını üstü kapalı açıklamadan kaçınarak ayrıntılı ve açıkça açıklamaktadır. Böylelikle araştırmacı-araştırılan ilişkisi eşitlikçi, güvene dayalı olarak kurulmaktadır.

Katılımcıları istismar etmekten kaçınılması bir diğer etik husustur (Creswell, 2017: 98). Bu araştırmada yürütülen araştırma sadece bir iş katılımcılarda o işin bir uzantısı olarak görülmeyip araştırma bittikten sonra da çocuklarla dostane ilişkiler sürdürülmekte, böylece katılımcılar istismar edilmemektedir.

Verilerin analizinde de belli başlı etik hususlara dikkat edilmektedir. Araştırmacı taraf tutmaktan kaçınmakta, araştırmada sadece olumlu sonuçlar açıklanmamakta, katılımcıların özeline ve gizliliğine saygı duyularak gerçek isimleri kullanılmamakta,

çocukların her birinin ismi Ç1, Ç2, Ç3... Şeklinde kodlanmaktadır. Verilerin sunumunda da bulguların ve sonuçların çarpıtılmasından kaçınılmaktadır. Araştırmada kullanılan kaynaklar, kaynaklardan yapılan atıflar hem metin içinde hem de kaynakçada gösterilmektedir. Dolayısıyla kaynak göstermekten kaçınılmamaktadır (Creswell, 2017: 99-100).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde Moustakas (1994) tarafından sunulan fenomenolojik analize dayalı olarak elde edilen bulguların sunumu ve yorumlanması yer almaktadır. Araştırmada iki geniş tema belirlenmektedir. Bulguların sunumunda derinlemesine betimlemeler yapılarak sunum betimsellikle zenginleştirilmekte ve çocuk işçilerin içinde yer aldığı bağlam çerçevesinde çocuk yoksulluğu, çocuk işçiliği, çocuk işçiliği ve çocuk yoksulluğu ilişkisi ile yoksulluk içinde yaşayan çocuk işçilerin gelecek beklentilerine ilişkin bulguların sistematik olarak yorumlanması yapılmaktadır. Kısacası bu bölümde Kümbetoğlu'nun ifade ettiği gibi, araştırma sahasında neler olup bittiği, nasıl olduğu ve bunların katılımcılar için ne anlam ifade ettiği yorumlanmaktadır (Kümbetoğlu, 2020: 95). Bu noktada yorumlama Lincoln ve Guba'nın (1995) tanımladığı gibi “öğrenilen dersler” olarak dile getirilmektedir (Creswell, 2021: 189). Bulguların sunumunda görselleştirmeye özen gösterilmektedir. Bu bağlamda anlatılardan yola çıkılarak fenomene ilişkin yaşanan deneyimlerin ne olduğu ve deneyimin nasıl tecrübe edildiği bir araya getirilip araştırma deneyiminin özü olarak sunulmakta sunumda tablolar kullanılmaktadır. Özetle araştırmada elde edilen verilerin bulgulara dönüştürülmesi, yorumlanması ve bulguların görselleştirilmesi süreci sonunda verilerin tümünün nasıl bir özle ilişkili olduğu ortaya konulmaktadır.

Bu bölümde ilk olarak çocuk işçileri tanıtıcı bilgilere yer verilmektedir. Sonrasında çocukların durumuna ilişkin bulgular ortaya konularak çocuk yoksulluğunun göstergeleri tespit edilmektedir. Daha sonra araştırmada belirlenen iki geniş tema üzerinden bulgular sunulmaktadır.

Araştırmanın bulgularının sunumunda tablolardaki kodlamalara ilişkin şu açıklamayı yapmakta fayda vardır. Bir çocuk birden fazla kod karşısında yer alabilmekte kodların toplam sıklığının katılımcı sayısı olan 15'den fazla olduğu görülebilmektedir. Bu durum çok boyutlu olan çocuk yoksulluğunun doğasıyla örtüşmektedir. Çocukların yoksulluğu algılama ve deneyimleme boyutları birden fazla şekilde ortaya çıkmaktadır.

3.1. Çocuk İşçileri Tanıtıcı Bilgiler

Araştırmanın örnekleminde yer alan Kadriye’de yaşayan çocuk işçilere ilişkin tanıtıcı bilgilerin yer aldığı bu başlıkta çocukların mahlasları, cinsiyetleri, yaş ve eğitim durumları, Kadriye’ye gelmeden önce yaşadıkları yerler, kardeş sayıları, babalarının ve annelerinin eğitim durumlarına ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

Tablo 1. Çocuk İşçileri Tanıtıcı Bilgiler

Mahlas	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Memleket	Kadriye’de yaşama süresi	Kardeş Sayısı	Babanın Eğitim Durumu	Annenin Eğitim Durumu
Ç1	Erkek	12	İlkokul	Urfa	3 yıl	6	Okur-yazar değil	Okur-yazar değil
Ç2	Kadın	14	Okula gitmiyor/Okur yazar değil	Haseki/Suriye	11 yıl	5	Okur-yazar değil	Okur-yazar değil
Ç3	Kadın	16	Okula gitmiyor	Urfa	3 yıl	6	Okur-yazar değil	Okur-yazar değil
Ç4	Erkek	17	Okula gitmiyor/Okur yazar değil	Haseki/Suriye	10 yıl	6	Okur-yazar değil	Okur-yazar değil
Ç5	Kadın	15	Lise	Urfa	8 yıl	5	Okur-yazar	Okur-yazar değil
Ç6	Erkek	12	İlkokul	Urfa	8 yıl	5	Okur-yazar	Okur-yazar değil
Ç7	Kadın	16	Açık Lise	Urfa	10 yıl	5	Okur-yazar değil	Okur-yazar değil
Ç8	Kadın	17	Okula gitmiyor	Haseki/Suriye	5 yıl	5	Okur-yazar	Okur-yazar değil
Ç9	Kadın	16	Okula gitmiyor	Haseki/Suriye	10 yıl	6	Lise terk	Okur-yazar değil
Ç10	Erkek	14	Ortaokul	Urfa	7 yıl	8	İlkokul	Okur-yazar değil
Ç11	Erkek	14	Ortaokul	Urfa	3 yıl	6	Okur-yazar	Okur-yazar değil
Ç12	Erkek	7	İlkokul	Urfa	7 yıl	5	Okur-yazar değil	Okur-yazar değil
Ç13	Kadın	17	Lise	Urfa	8 yıl	5	Okur-yazar	Okur-yazar değil
Ç14	Erkek	8	İlkokul	Urfa	7 yıl	8	İlkokul	Okur-yazar değil
Ç15	Erkek	17	Lise	Urfa	7 yıl	8	İlkokul	Okur-yazar değil

Tablo 1 Kadriye’ye göçle gelen ve burada yaşamlarını sürdüren çocuk işçileri tanıtıcı bilgileri içermektedir. Çocukların cinsiyete göre dağılımına bakıldığında 8’ini erkek çocukları, 7’sini kız çocukları oluşturmaktadır. Örnekleme oluşturulurken ve görüşmeler yapılırken kız ve erkek çocukların sayıca birbirine yakın olmasına dikkat edilmektedir. Burada kız çocuklarına da erkek çocuklar kadar ulaşılacak istenmesinin nedeni yoksulluğun cinsiyete göre çocuklar için farklı deneyimleme ve algılama durumunun olup olmadığını tespit etmektir. Çocukların yaşı 6 ila 18 yaş grubu arasında yer almaktadır. Buna göre araştırmaya katılan çocuklardan en küçükleri 7 yaşında en büyükleri ise 17 yaşındadır. Çocukların yaş dağılımında 17 yaşın (4) ağırlıklı yaş olduğu görülmektedir. Çocukların eğitim durumunda önemli sayıda çocuğun okula

gitmediği (5), bunlardan ikisinin ise okur-yazar olmadığı anlaşılmaktadır. Okula gitmeyen çocuğun olması, bunlar içinde okur-yazar olmayanların da bulunması oldukça endişe vericidir. Okula gitmeyen çocukların sayısından sonra çocukların ilkökul (4) ve lisede (4) yoğunlaştığı görülmektedir. Ortaokula giden sadece 2 çocuk bulunmaktadır.

Çocukların annelerinin ve babalarının eğitim düzeylerinin ise çok düşük olduğu tespit edilmektedir. Sadece 1 çocuğun babası lise terk düzeyinde eğitime sahipken, 3 çocuğun babası ilkökul mezunudur. Diğer çocukların babalarına bakıldığında hiç okula gitmediği için okur-yazar olmayan babaların (6), ilkökul düzeyinde eğitimleri olmayıp sadece okur-yazar olanlardan (5) sayıca daha fazla olduğu görülür. Çocukların annelerinin hiç biri okur-yazar değildir. Öztürk ve Akdoğanoglu'nun belirttiği gibi, eğitime erişilebilirliğin göstergelerinden olan bireylerin okullaşma oranları, eğitimde eşitsizliğin görünür kılındığı alanlardan biridir. Çocukların ailelerinin düşük okullaşma oranları, eğitim imkânlarından yararlanamama durumunun bir yansıması olarak eğitimdeki fırsat eşitsizliğini gösterir. Çocukların mensubu oldukları aileleri, ailelerin mensubu oldukları toplum ve kıy/kent yerleşimi, ekonomik olanaklar, kültürel değerler vb. toplumsal etkenler çocukların eğitime ulaşmalarını etkiler (Öztürk ve Akdoğanoglu, 2009: 80) .

Çocukların anne ve babalarının düşük eğitim düzeyi, onların mesleklerini de şekillendirmektedir. Kadriye'ye göç edilmeden önce çocukların memleketlerinde sadece babanın çalıştığı, annenin çalışmadığı anlaşılmaktadır. Çocukların babalarının meslekleri arasında çiftçilik, tarım işçiliği, çobanlık, inşaat işçiliği, tüccarlık yer almaktadır. Göç sonrasında babaların tamamı tarım işçiliğine yönelmiş, ancak içlerinden bazıları belli bir süre sonra çalışma hayatından çekilmiştir. Çocukların annelerinden önemli bir kısmı göçten sonra tarımda çalışmaya başlamışken, bir kısmı ise çalışmaya katılmamıştır. Neticede geçim zorluğu, hanehalkının kalabalıklığı aile üyelerinin büyük çoğunluğunun kimi zaman da tamamının çalışmaya katılmasına yol açmaktadır. Aşağıdaki çocukların ifadelerinde de bu durumu görmek mümkündür:

“Anne baba okuma yazma bilmiyor. Urfa'da sadece babam çalışıyordu bize yetmiyordu. Urfa'da babam inşaatta çalışıyordu. Burada 3 yıl falan sonra çilek işine başladık. 5 kardeşiz 2 evli geri kaldı 3, hepimizde çalışıyoruz. Annem çalışmıyor biz ve babam çalışıyor” (Ç7, 16, Urfa).

“Evde 7 kişi kalıyoruz babaannem de var. Ben, babam, annem, ablam bir de abim çilekte çalışıyoruz” (Ç1, 12, Urfa).

“Anne baba okul okumadı. Okuma yazma babamda var, 2’ye kadar gitti. Annem yevmiyeye gidiyor. Babam hem çiftçilik hem çobanlık. Ailede tüm kardeşler, anne, baba çalışıyor (Ç5, 15, Urfa).

Çocukların aileleri kırsal kökenli ve düşük eğitilmiş olup, onların yaptıkları işler de bu durumla bağlantılı olarak tarım işçiliğinde yoğunlaşmaktadır. Uyan-Semerci’nin belirttiği gibi, ailenin ekonomik koşulları, sosyokültürel yapısı ve eğitim düzeyi çocukların yaşamını doğrudan etkilemektedir (Uyan-Semerci, 2008: 405). Ailelerinin özellikleri çocukların yaşam kalitesi ve yaşam perspektiflerini belirlemede onların küçük yaşlardan itibaren içinde bulundukları dezavantajlar (yoksulluk, göç) ile ailenin eğitimsel yetersizliği birleşince bu şansız dezavantajlılar, şanslı ayrıcalıklıların rahatlıkla tırmanabildikleri eğitim basamaklarını tırmanmada engellerle karşılaşabilmektedirler. Eğitimde karşılaşılan engellerin aşılması büyük özveri ve maddiyat gerektirmekte bunların başaramaması onların eğitimin uzağında kalmasına yol açmaktadır. Bu çocukların kimisi eğitimden sosyal olarak dışlanabilmekte kimisi kendilerini eğitimden dışlayabilmektedir. Nihai olarak görüşülen çocuklardan azımsanmayacak kadar okula gitmeyen çocuğun okullaşamamasında ve okula devam eden çocukların ise eşit olmayan fırsatlarla eğitimlerini sürdürmeye çalışmasında aile özelliklerinin ve içinde bulundukları toplumsal koşulların etkisinin olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamındaki çocuklar kalabalık hanelerde yaşamakta ve çok kardeşleri bulunmaktadır. Çocukların kendileri dâhil kardeş sayıları 5 ila 8 kardeş arasında değişmekte olup, örneklemdeki çocukların yoğunluklu olarak 5 kardeşli olduğu görülmektedir. Kalabalık olarak aynı hanede yaşama çocuklar için önemli bir sorun olarak algılanmaktadır. Aynı hanede yaşayanlar arasında birden fazla ailenin bir aradalığı söz konusudur. Böyle olunca çocukların anne ve babaları ile birlikte evlenmemiş kardeşleri, evli ve çocuklu kardeşleri bir arada yaşayabilmektedir. 8 kişilik bir hanede yaşayan Ç8 ekonomik yoksunluktan kaynaklanan kalabalık yaşamın zorluğunu şu şekilde dile getirmektedir:

“Evde 8 kişi yaşıyorsunuz zorluk. Keşke bizimde bu 8 kişilik ailenin ekonomik durumu iyi olsaydı. Hepimiz ayrı ayrı çekirdek aile olarak çıksaydık. Çok iyi olurdu ama öyle bir şansımız yok” (Ç8, 17, Suriye/Haseki).

Araştırmanın örneklemine yer alan çocukların belirleyici özelliklerinden biri onların Kadriye’ye göçle gelmiş (Urfalı ve Suriye/Hasekili) çocuklar olmalarıdır. Tüm bu çocukların Kadriye’de yaşama sürelerine bakıldığında bu süreler 3 ila 11 yıl arasında değişiklik göstermektedir. Urfa’dan göçle gelen çocuklar arasında Kadriye’de doğmuş

(2) ve 1 yaşında Kadriye'ye gelmiş (1) çocuklar olmakla birlikte, yaşamlarının önemli bir kısmını Urfa'da geçirdikten sonra Kadriye'ye gelmiş çocuklar da bulunmaktadır. Suriyeli çocuklara bakıldığında onların dünyaya Suriye'de gözlerini açtığı, daha sonra Türkiye'ye göç ettikleri anlaşılmaktadır. Urfalı ve Suriyeli çocukların ortak özellikleri elverişsiz koşullar nedeniyle bulundukları yerlerden hareket etmiş ya da varış noktasında doğan çocukları kapsayan “göçmen çocuk”² kavramını taşımalarıdır.

Urfalı çocuklar memleketlerinden hareket edip Kadriye'ye yerleşmelerine neden olan elverişsiz koşulları, kısacası göç etme nedenlerini, ailelerinin sosyoekonomik yoksunluğuna, ebeveynlerin işsizliliğine bağlayabilmektedirler.

“3 yıldır Kadriye’de yaşıyoruz iş için geldik maddi durumumuz yoktu” (Ç11, 14, Urfa).

Bu noktada işsizlik ve maddi yetersizliğin görünümü yoksulluk olarak karşımıza çıkmakta, yoksulluk da göçe yol açmaktadır. Diğer açıdan bakıldığında göç, Engels'in ifade ettiği şekliyle “yoksulluğun gerçekleşme biçiminin ve görünümünün bir nedeni”dir (Gün, 2010: 190). Araştırmanın ilerleyen çocuk yoksulluğunun nedenlerine ilişkin bulgulara da değinileceği gibi Kadriye'nin göçmen çocuk işçilerinin hiçbiri doğrudan yoksulluğun nedeni olarak göçü görmemektedir. Sadece Suriyeli iki çocuk yoksulluğun nedeni olarak savaşı görmektedir. Onların savaş nedeniyle Türkiye'ye göç ettikleri düşünülürse göç dolaylı yoldan onların yoksulluklarına yol açmıştır denilebilir.

Urfalı çocuklar arasında Kadriye'ye gelmelerinde akrabalarının etkisi olduğunu dile getirenler de vardır. Bu çocukların akrabaları onlardan önce Kadriye'ye göç etmişlerdir. Çocukların aileleri akrabalarının orda onlara iş konusunda destek olacağı ve tarım işinde aile üyelerinin hepsinin çalışmasıyla koşulların daha elverişli olacağı düşüncesinden dolayı yer değiştirme hareketini gerçekleştirmişlerdir. Bu noktada Kadriye'ye uyum sağlama ve iş bulma konusunda hemşehrilik ağlarının devreye girdiği söylenebilir. Nitekim bu çocuklar Kadriye'ye yerleşmelerini şu şekilde açıklar:

“Urfa’da doğdum. Doğduktan sonra yıllardır Kadriye’deyiz. Kadriye’ye babaannemler burada olduğu için geldik. Orda da işimiz vardı, burada da iş vardı ama

² Göçmen çocuk savaş vb. şiddet türlerine maruz kalma, açlık, yetersiz barınma, gıda güvenliği, sosyal izolasyon, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım yetersizliği, yasal kayıt eksikliği, belirsiz yasal statü ve sosyoekonomik yoksunluk gibi durumlara karşılık gelen elverişsiz koşullarda halen hareketlilik halinde ya da önceden hareketlilik yaşamış 18 yaşın altındaki çocukları ve ergenleri ifade etmektedir. Anneleri halen bir ülke bölge ya da yerleşim yerinden diğerine hareket halindeyken ya da varış noktasında doğan çocuklar da göçmen çocuk kapsamındadır (Açıkalın, 2020, s. 104).

babaannemin yanını tercih ettik. Aslında bizim yapacak iyi bir işimiz yoktu ama burası daha uygun” (Ç5, 15, Urfa).

“10 yıl olmuş burada yaşayalı. Ailevi durumlara göre paraya ihtiyacımız vardı. Biz Antalya’ya geldik çalışmaya... Burada çalışmayı teyzem haber verdi burada iş var” (Ç7, 16, Urfa).

Suriyeli çocukların ülkelerini terk edip Türkiye’ye/Kadriye’ye yerleşmelerine sebep olan elverişsiz koşullar onların savaş ortamına maruz kalmaları ve güvenlik yoksunluğudur. Bu çocukların ve ailelerinin yaşadığı güvensizlik, kurulu düzenlerinin bozulması, işlerin yitimi ve hayatta kalma çabaları onları içinde bulundukları coğrafyadan göç etmek durumunda bırakmıştır. Suriyeli çocuklar Türkiye’ye göç etmelerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Ben çok zor yaşadım Suriye’de savaşı gördüm. Bir sürü ateş bizim kafamızdan geçti. Çok kötüydü, çok korktum. Çünkü ben çok küçüktüm. Evde yatmıyorduk hep dışarıda yatıyorduk hep akşam saatte hep hep savaş hep ondan kaçtık geldik buraya” (Ç2, 14, Suriye/Haseki).

“Harp çıktığı zaman mecburen oradaki varlığımızı bırakarak Türkiye’ye sığındık” (Ç8, 17, Suriye/Haseki).

“Suriye’den? Savaş için geldik. Birde bizim memleket bozuk oldu. Tam savaş değil ama bizim memleket bozuk oldu. İş yok, tarla yok, bir şey yok, çalışma yok. Okul kapattı. Bir şey kalmadı. Yani ne yapacak orda? Yani hayat tam bitti orda. Yani bekliyi belki düzelir. Bak 10 yıl oldu düzelme hiç yok, olmadı yani” (Ç9, 16, Suriye/Haseki).

3.2. Çocuk İşçilerin Durumlarına/Yoksulluk Göstergelerine İlişkin Bulgular

Bu başlıkta çocuk işçilerin yoksulluğunu anlamak için onların öncelikle çalışma ve yaşam koşullarına ilişkin bulgular ortaya konularak çocuk işçilerin belli başlı yoksulluk göstergeleri tespit edilmektedir.

Çocuk işçiler göçmen olarak geldikleri Kadriye kırsalında yaşamlarını idame ettirmek için imkân(sızlık)lar dâhilinde aileleriyle birlikte yaşam mücadelesi vermektedir. Suriye’den gelen Ç8’in *“beş yıldır çalışıyorum. Çilek, yevmiyeli de çalışıyorum, çilek topluyoruz. Domates, biber topluyoruz. Yaşamımızı bu şekilde sürdürüyoruz” (Ç8, 17, Suriye/Haseki)* ifadesinden de anlaşılacağı üzere yaşam mücadelelerinin dayanak noktasını emekleri oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere çocuk işçiler küçük yaşlarına rağmen bir yetişkin etkinliği olan çalışmaya tarım işçisi olarak

katılmakta tarımda yaptıkları işler arasında çoğunlukla çilek işi (ekimi, çapası, toplaması vb.) çilek işinin azaldığı zamanlarda domates, biber, salatalık toplayıcılığı da yapmaktadırlar.

Çilek işi emek yoğun bir iş olup, içinde bir hiyerarşiye sahiptir. Çocukların çilek işinde yaşlarına göre çilek toplamanın çeşitli aşamalarında yer aldıkları görülmektedir. Yaşça daha küçük çocuklar çileğe kova taşıyıcılığından başlamakta yaş ilerledikçe kova taşıcılığıyla birlikte çilek toplama işi yapılmakta yaşça daha büyük çocuklar ise çilek toplayıcılığı, ekimi, çapası, muşambaların kurulumu, toplanması vb. daha incelikli işler yapmaktadırlar. Çilek işinin hiyerarşik yapısı aşağıdaki çocuklar tarafından dile getirilmektedir:

“Çilek topluyoruz ama ben küçük olduğum için kova taşıyorum. Bir gidişte 2 kova. Hızlı olmam gerek. Anama veriyorum. Çilek topluyorlar. Beni çağırıyorlar. Ben kovayı götürüyorum. Anama veriyorum, o kasaya diziyo” (Ç12, 7, Urfa).

“Biz kovalar dolduruyoruz. İşte tek tek topluyoruz kırmızı olanları. Sonra getiriyoruz. Böyle taşıyoruz, arabanın yanına kasaların yanına. Sonra işte öyle devam ediyor” (Ç1, 12, Urfa).

“Tünele giriyor. Sen gördün mü tünel nasıl? İlk başlıyor damlama çekiyorsun, sonra muşamba çekiyorsun, dikmeye geliyorsun. En az 15 gün sonra temizleme geliyor. Çilek döktüğü zaman toplama başlıyor. Toplama 5 ay. Her gün işe gidiyor. Tünel içinde sabah saat 5 gidiyor, saat 11’e kadar tünel içinde. Öğleden sonra saat 2’ye geliyor saat 5’e kadar 6’ya kadar çalışıyor. Sabah toplama, öğlen yaprak ot temizleme. Her gün böyle, 6 ay bu şekilde devam ediyor” (Ç9, 16, Haseki).

Çilek toplama işi çocuklar tarafından emek yoğun, zor bir iş olarak ve yaşa göre öğrenilebilecek bir iş olarak değerlendirilmektedir. Çilek işini yapan çocuklar hiyerarşide yaşa göre yapacakları işi tanımlamaktadırlar. Diğer yandan herkesin çilek işini yapamayacağını işaret edip, çilek toplayabilecek çocukların sosyomekânsal (kır/kent) olarak ayrıştığına dikkat çekmektedirler. Aslında yaptıkları bu mekânsal ayrışmada kendilerini ötekileştirmekte ve kendi çalışmalarını normalleştirip diğer çocukların çalışamayacaklarını içselleştirmektedirler.

“Çocuklar için belli bir yaşa kadar aslında zor çok zor. Aslında büyükler daha çok yorulabilir. Aslında zor, küçük çocuklar içinde. 12 yaşından küçüğü çok zorlanır ama ondan büyüğü yavaş yavaş alıştır kendince. Mesela şehirden bir kız getirseniz çilek toplamaya kaldırsanız o toplayamaz. Hem çok sıcak hem de sırtın inanılmaz derecede ağrıyor. Çok ağır bir işçilik çilek işi öyle söyleyeyim. Şehirli kız yapamaz çok zorlanır.

Ben çocukluktan beri yaptığım için bana artık zor gelmiyor. Bir süreden sonra artık insanın bünyesi alışıyor ve bu zorluk olmuyor” (Ç5, 15, Urfa).

Zor ve zahmetli olan çilek toplama işine katlanılmasının normal olmadığı da çocuklar tarafından dile getirilmektedir. Çilekler seraların içinde yetiştirilmektedir. Çocuklar çileklerin yetiştiği seralara genellikle tünel, kimi zaman da hat demektedir. Tünelin dışının muşambalarla çevrili olması hele ki Kadriye'nin sıcaklığında çocuklar için çalışmayı çekilmez hale getirmektedir.

“Zor. Giriyorsun sıcak. Bir de koca taşıma var. Zor bu kolay bir şey değil. 4 saat, en az 2 dakika git tünel içinde git bakalım 4 saat nasıl katlanacaksın? Bu normal değil. Kova ağır, kova geliyor 18 kilo düşün. 4 kova taşıdığını bir de gidiyor geliyor boyna tünel içinde. Taşınması toplaması dışında kasa var. Sonra tünelin dışında dizme var” (Ç9, 16, Suriye/Haseki).

Çocuk işçilerin yaptığı çilek işi emek yoğun bir iş olmakla birlikte çocuklar için elverişli bir ortamda gerçekleşmemektedir. Çocukların uzun saatler, hiç oturmada sürekli ayakta/eğilip bükülerek ve sıcaklığın son derece yüksek olduğu zamanlarda muşambaların altında kışınsa soğukta ve yağmurlu zamanlarda çalışmaları, tarlalarda yılanlar/böcekler/fareler/kurbağalar gibi hayvanların olması çocuklar için zararlı sonuçlar doğurabilmektedir. Çocuklarda duruş bozuklukları, sırt/bel ağrısı, baş ağrısı, karın ağrısı, kusma gibi rahatsızlıkların sıkça yaşanması, sıcaklıktan dolayı baygınlık geçirmeleri, tarım ilaçlarından dolayı yoğun kimyasallara maruz kalmaları gibi bırakın bir çocuğu bir yetişkin için bile son derece tehlikeli olan sağlık sorunları yaşamaktadırlar. Nitekim çocuklar çilek işinin kendileri için zararlarını ve tehlikelerini sıkça dile getirmektedirler:

“Çilek işi çocuklar için tehlikeli. Misal çilek tarlası öyle kare şeklinde. Misal arsa etrafına kışın yağmur baya yağdığı için Antalya’da da düz toprak bile yok hep yokuş falan olduğu için etrafına kanal açılıyor, baya 2.5-1.5 metre derinlikte kanallar açılıyor. O yüzden çocuklar için misal küçük çocukları oluyor, o çocukları tarlaya götürüyorlar. O çocuklar daha neyin ne olduğunu bilmediği halde kalkar suya atlar, boğulur falan. Misal annesi çalışırken çocuğu orda tek bıraksa çocuğuyla ilgilenmese yılan falan soksa zehirliyse çocuğun ölme riski de var. Zaten geçen sene burda Legend’sın arka tarafında zaten kanal var, baya geniş bir kanal var, orda çocuğun biri 3.5 yaşında falan suya kapıldı, 2 gün boyunca bulunamadı.14-15 yaşında o ağrıyı işittikten sonra bir 10 yıl sonra sırtını eğemez hale gelebiliyor insan. Çilek çocuklar için tehlikeli çocukların yapmaması lazım. İlaç veriyoruz, azot falan veriyoruz, kimyasallar

falan veriyoruz ama o ilaçları da yiyoruz. O ilaçları biz veriyoruz, verirken soluyoruz. Bence tehlikeli firma tarafından gelip ilaçlanmaları lazım” (Ç15, 17, Urfa).

“Sıcakta soğukta çalıştığım zaman zor alıyor. Sıcakta güneşin de etkisiyle başımda ağrılar da oluyor, karnımda ağrılar da oluyor. İşte en son dün babamı telefonla aradım. Baba benim başım ağrıyor, karnım ağrıyor, bana ilaç getir dedim. Baba gitti eczaneden kendi bana ilaç getirdi, bende kullandım. Dün serada çalışılıyordum. Dışarıda sıcaklık 42 dereceydi ama seranın içinde 60-70 dereceye kadar gitti. Ama mecbur yani çalışacaksın, o da senin sağlığını bozuyor. Sürekli ağrı oluyor. Ne zaman sıcak ağrı var ama marazlık yok” (Ç8, 17, Suriye/Haseki).

“Çilek zor bir iş. Baya eğri duruyorsun. Belimiz ağrıyor, büküldüğümüz zaman belimiz aşırı derecede ağrıyor. Kışın su içinde çalışıyoruz. Baya böbrek hastalığına denk geliyor, yani kötü hastalıklara denk geliyor çilek. Mesela ergen çocuklar için baya kötü. Ayakların soğuk suya girmemesi gerekiyor, biz hep su içinde çalıştığımız için kötü oluyor. Ben kendim çalıştım böbreklerime zarar vermiş. Bel fıtığına denk geliyor, belim ağrıyor. Ama fıtık oldum mu bilmiyorum. Ağabeyimde var bel fıtığı 18 yaşında şu anda” (Ç7, 16, Urfa).

“Yılanlar çıkıyor, fareler çıkıyor, büyük büyük orda köpekler var, saldırıyor. Korkuyoruz. Yılanlar yanımdan geçiyor, ayağımın yanından geçiyor ama bir şeyler yapmıyorlar. Sıcak olduğunda güneş vuruyor başımıza sonra kusuyoruz. Biz bayılıyor bazen işte böyle çok sıcak olduğunda bayılıyor. Mesela güneş altında çalışıyorsun, güneş vuruyor başına, başın ağrıyor. 1 saattir eğilmişsin topluyorsun belin ağrıyor, insanın sırtı ağrıyor... Kaşındırıyor; bir de yaprağı tüylü, çilek tüylü, çilek sinekleri böcekleri var” (Ç6, 12, Urfa).

Çocuklardan biri çilek işinin zorluklarının yanı sıra özellikle işverenlerin tutumundan çok rahatsız olduğunu dile getirmekte ve şöyle serzenişte bulunmaktadır:

“Çok çok sıcak, sera olduğu için kapalı ya hava geçmiyor seranın içinde. Çok sıcak ya ölüyoruz. Yani hatı çıkmaya kadar ölüyoruz. Çok uzun olduğu için çok çok uzun. Bir de hep şöylesin; kalkmayacaksın, toplayacaksın. Hattı bitirmeden saati bitirmeden kalkmayacaksın, dinlenmeyeceksin. Oturunca çok kızıyorlar patronlar; haydi haydi diyorlar, bağılıyorlar, konuşma telefonla. Hep susman lazım” (Ç2, 14, Suriye/Haseki).

Başka bir çocuk, çilek işinin zorluklarının ve zararlarının farkında olmakla birlikte çilek işinin çocuklar tarafından yapılmasının avantajlarından bahsetmekte küçük parmaklarından dolayı hızlı şekilde ve çileği zedelemeyen toplayabildiklerini ifade

etmektedir. Bu Ennew'in (2003: 31) "çevik parmaklar" tezini ve yasemin çiçeği toplayan çocukları (Rende ve Erkin, 2005) akla getirmektedir.

"Çok sıcak oluyor yazın naylonların altında. Başımız ağrıyor, sırtımız ağrıyor. Olabiliyor öyle şeyler. Ama çocuklar için iyi de büyükler için iyi değil. Onlar uzundur şey ya zor olabiliyor. Çocukların elinin küçük olması da pratiklik açısından iyi. Hızlı topluyor. Mesela büyükler birkaç tane alıyor eziliyor, mesela çilekler hassas ya çocuklar güzel topluyor" (Ç3, 16, Urfa).

Çilek işi çocukların sağlıklarını olumsuz etkilemekle kalmıyor aynı zamanda çocukların eğitimlerini de olumsuz etkiliyor. Kimisi çilek işini okulla birlikte yürütüyor. Bu durum onların okula düzenli devamlarına, dolayısıyla akademik başarılarına zarar veriyor.

"Çilekte okulu aksattığım oluyor. Çileği bitiremedikleri gün ben gidemiyorum okula. Öyle topluyorum çok çalıştığım da yoruluyorum. Hoca bazen çok ödev veriyor. Hangi sayfayı yapacağımızı unutuyoruz işle arasına girdiği için" (Ç1, 12, Urfa).

"Okul günü sabah erkenden kalkıp, 5'te tarlaya gidiyoruz. Kıyafetlerimizi evde hazır ediyoruz. Otobüse de 7'de binmemiz lazım okula gitmek için. Binmezsek okulumuza geç kalıyoruz çünkü Serik'te 8'de ders başlıyor. Geciksek bir de yürüme mesafesi var 15-20 dakika, yetişemeyiz 7'ye binmemiz lazım. Ondan 7'ye kadar işi yetiştirmeye çalışıyoruz. Tarlaya bisikletle gidiyoruz, okula hemen yetişmek için de bisikletle dönüyoruz tarladan. Okuldan sonra da tarlaya gidiyoruz. Yine tarlanın içindeyiz. Bilmiyorum bu kadar çalışıyoruz, bize bir şey yok" (Ç13, 17, Urfa).

"Bazen okul günü okuldan izin alıyorum. Çileğe gidip topluyoruz. Biraz zor oluyor. Akşam geç gelince yapıyorum ödevlerimi, bazen ödevlerimi yapamıyorum çok yoruldum çileğe gittik diyorum" (Ç14, 8, Urfa).

Çocukların kimisi de yine çaresiz çilekte çalışmakta diğer yandan hiç okul yüzü görmemektedir. Bunlar arasında okula hiç gitmeyenler olduğu gibi, okulu bırakmak durumunda olanlar da bulunmaktadır. Yaşam ve geçim zorluğu onları çalışmaya mecbur kılmaktadır. Bu çocukların okula giden çocukları görmeleri, kendilerinin ise çilekte çalışıyor olması onları mutsuz etmektedir. Onların ifadelerinden çocuk işçilerin okul çocuklarına ve okula hasretle baktıkları anlaşılmaktadır.

"Zor oluyor, ben çalışıyorum onlar okula gidiyorlar. Üzüliyorum, yani biz bu yaşımızda çalışıyoruz. Diğer çocuklar bazıları bizden daha küçüktür, bazıları bizden daha büyüktür. Okula gidiyor üniversite şeyler. Biz çalışıyoruz. Bizden büyük yaşlar

vardır, okula gidiyor. Biz daha küçüğüz biz çalışıyoruz... Bizde çare yok biz işe gidiyor” (Ç4, 17, Suriye/Haseki).

“Okul istiyorum. Ama işte ya medrese ya iş. Orada okul okuyordum ama buraya geldim tünelde çilek topluyorum. Bizde kadına çok değer verilir. Okula gider, eğitim alır. Ben Suriye’de 12 yıl eğitim aldım. Eğer orada kalmış olsaydım meslek sahibi olurdum. Burada çilek toplamazdım” (Ç8, 17, Suriye/Haseki).

Çocuk işçiler sadece tarlalarda çalışmamaktadır. Tarladaki çalışma zamanları dışında ev işleri yapmaktadır. Bu ev işleri arasında temizlik, küçük kardeşlere bakma, odun toplama gibi işler yer almaktadır. Diğer yandan çobanlık işi çocuklar arasında yaygındır. Çocukların çobanlık geçmişi yeni değildir. Göç etmeden önce önemli bir kesimi önceki yaşadıkları yerlerde hayvancılıktan geçimlerini sağlamakta çobanlık çocukların önemli faaliyetleri arasında yer almaktadır. Çobanlık işi cinsiyete dayalı işbölümüne dayalı cinsiyetçi bir yaklaşımla yapılan işler arasında değerlendirilmektedir. Oysaki araştırmada dikkat çekici bir bulguya rastlanmakta çobanlığın sadece erkekler tarafından yapılmadığı ortaya çıkmaktadır. Nitekim Ç3’ün “*Urfa’da çobanlık yapıyordum bir de bizim köyde hep erkekler gidiyordu. Çoban olan tek kız bendim*” (Ç3, 16, Urfa), Ç5’in de “*Çobanlık zor iş. Kız olarak da. Burası çilekçi bir yer, yani tünele girebiliyorlar. Ara ara boş yerler olunca tüneller olunca zorlanıyoruz yani böyle geniş bir yer olsa daha rahat yapardık çobanlık*” (Ç5, 15, Urfa) ifadeleri bu durumu desteklemektedir.

Neticede araştırma kapsamındaki çocukların işbölümündeki rolleri mutlak anlamda cinsiyete dayalı roller olarak temellenmemekle birlikte geleneksel bakışın çocuk rollerine ilişkin geleneksel rollerinin taşıyıcısı olduklarını göstermektedir.

Kadriye’ye göçle gelen çocuklar yaşamlarını sürdürmek için işçileşme sürecine girmekte bu yeni yerleşim yerinde işçilik dışında barınma, beslenme, sağlık, okul hayatı olmak üzere çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Çoğu için çalıştıkları tarlalar onların hem işleri hem de yaşam alanları olmaktadır. Görüşülen 15 çocuk işçiden sadece 4 çocuk Kadriye merkezde yaşamakta onlar tarlaya sadece çalışmak için gitmektedirler. Geriye kalan 11 çocuğun barınma yerleri tarlalar içindeki konteynerler (9) ve betondan yapılmış gecekondu tarzı yerler (2) olmaktadır. Gerek merkezde kalanlar gerekse tarladaki barınma yerlerinde yaşayan tüm çocukların barındıkları yerlerin mülkiyeti kendilerine ait değildir. Kadriye merkezde kalanlar kira ödemekte tarlalarda yaşayanların kaldıkları yerler işverenin olup, yaptıkları işlerin karşılığında

orada barınmalarına işverence izin verilmektedir. Ne var ki elektrik, su faturalarını da çocukların aileleri ödemektedir.

Çocuk işçilerin barındıkları yerler kullanım açısından son derece elverişsiz ve kalabalık aileleri için oldukça küçük kalmaktadır. Odalar sınırlı sayıda çoğunlukla da 2 odalı olduğundan bir odayı genellikle anne-baba kullanmakta (kimi zaman çocuklar onlarla aynı odayı paylaşabilmekte) diğer odayı çocuklar kardeşleriyle birlikte paylaşmaktadırlar. 3 odalı olan evlerde ise hanede yaşayan kişi sayısı artmakta bu sefer ebeveynlerle çocukların bir kısmı bir odada kalırken, diğer odada evli kardeşler kendi aileleriyle ve evin büyükleri olan büyük anne-büyük baba da diğer odalara sığmayan çocukları yanlarına alarak aynı odada kalabilmektedir. Bu durum çocukların gelişimi açısından son derece endişe vericidir. Çocukların kendi mahremiyetleri olmamaktadır.

Çocukların elverişsiz, kalabalık ve eksik materyallerin bulunduğu yerlerde yaşamaları onların akademik başarılarını olumsuz etkileyebilmektedir. Hanehalkının kalabalık olması çocuklar için çalışma alanının açılmasına engel olmaktadır. Kalabalıklığın vermiş olduğu gürültü, evin ısınma/soğutma imkanını veren eşyalardan yoksun olması onların derslerine odaklanamamalarına ve akademik başarılarının düşmesine neden olmaktadır. Ç13 bu konuda şöyle serzenişte bulunmaktadır:

“Mesela klimam olsaydı ya da düzgün bir evimiz olsaydı: Battaniyeyi ben üstüme atmak istemiyorum. Ders mi çalışcam yoksa çekiştircem mi battaniyeyi üstümü ya da pervaneyi açtığımda güm güm sesler geliyor sen ne anlarsın yani rahat çalışma ortamı yok. 2 odamız var 7 kişilik bir ailemiz var hangi odaya gitsen zaten dolu tepeye kadar. Buraya gelsen çalışsan burda annen ya da baban oturuyor sohbet ediyorlar ya da bir şey oluyor. Odaya gitsek iyi kötü hep geçiyorlar odadan. Düzgün bir ders çalışma ortamı yok bu yüzden derslerimin bu yüzden düşmüşlüğü var yani ortam çok önemli çocukların” (Ç13, 17, Urfa).

Kalabalık odalara karşı çocuklar kendilerince bir çözüm geliştirmektedir. Havaaların ısınmasıyla çocuklar çareyi dışarıda yatmakta bulmakta evin dışarısı onlar için kalabalıktan kaçış olmaktadır. Dışarısı onlar için kaçış olmasına rağmen onların dışarıda uyuması sivrisineklere davetiye çıkarmaktadır. Kısacası çocuklar kalabalıktan kaçayım derken bu sefer sivrisineklere maruz kalmaktadırlar.

Araştırmacının gözlem notlarında da sivrisinek sorunu yer almaktadır. Kadriye’de sazlıklar yoğun bir şekilde bulunmaktadır. Ayrıca dere kenarları, tarlaların içindeki seralar, sulak yerler ve çocukların yaşadıkları yerlerde çöpler hergün toplanmadığı için çöplerin toplanmayan zamanlarda yığılı olması sivrisinekler için

elverişli ortam oluşturmaktadır. O kadar ki bir çocukla yapılan görüşme Kadriye'nin Çakallık köyündeki tarlalardan birinde akşamüstü gerçekleştirilmiştir. Orada oldukça yoğun sivrisinek olup, sivrisineklerin vızıltısı/ısırması görüşmenin zorlukla tamamlanmasına yol açmıştır. Hatta bu yerdeki yoğun sivrisinek vızıltılarını araştırmacı görüşmelerin transkripsiyonu aşamasında kayıtları dinlerken net bir şekilde duymuştur. Dikkat çekici nokta, görüşülen çocuğun sivrisineklere karşı adeta bağışıklık kazanmış olmasıdır. Çocuk sadece eliyle sivrisinekleri uzaklaştırmış, hiçbir rahatsızlık ibaresi göstermemiştir. Yine bir akşamüstü tarlada yaşayan iki çocukla daha görüşülmüş, belirli bir süre sonra içeriye geçilerek görüşmeler tamamlanabilmiştir. Başka bir çocuğun evi dere kenarında olup, orada da sivrisinekler yoğun bulunmaktadır. Bu sefer içeri girme fırsatı olmamış, görüşme dışarıda tamamlanabilmiştir. Öyle ki yine bu çocuklar ve aileleri için sivrisineklerle yaşamak olağan hale gelmiştir.

Özellikle konteynerlerde yaşayan çocukların konut kalitesi son derece yetersizdir. Bu barınma yerlerinde çocuklar kalabalık odalarda yaşamak dışında ısınma sorunu yaşamakta elektrik pahalı olduğu için soba ile kışı geçirmektedirler. Duvarları betondan olan yerlerde yaşayanlar ısınmayı odun sobasıyla sağlarken, konteynerlerde kalanlar içeride odun sobası yakmaktan kaçınmakta alternatifler üretmeye çalışmaktadırlar.

Odun toplamak bu çocuklar ve aileleri için önemlidir. Odun toplama işi ise çocuklara verilmektedir. Çocuklar odunları toplamak için uzak yerlere yaya olarak gitmekte kesilmiş ağaçları küçük bedenleriyle kaldıkları yerlere kadar kendileri kucaklayarak ya da çuvalara doldurarak sırtlarında taşımaktadırlar. Kimi durumlarda çöp yığınlarının oralarda odun arayışına çıkmakta buraların kirliliği ve mevcut olan kırık cam parçaları onlar için tehdit oluşturmaktadır. Ç7 ve Ç1 barındığı konteynerlerdeki elektrik yetersizliğini, ısınma sorununu ve odun toplamamanın zorluklarını şöyle dile getirmektedirler:

“Kışın elektrik soba, eğer odun sobası yakarsak konteynerler eriyor, hatta bazısı yanıyor. Kışın soğuk olduğu zaman hep battaniyeyle oturuyoruz. Kışın hep elektrikler gidiyor. O zaman zor oluyor bazen telefon ışığıyla oturuyoruz. Yoksa böyle oturup elektrikleri bekliyoruz. Kışın aşırı derecede gidiyor. Yani günde 5 saat falan yok. Kışın yiyecekler bozulmuyor, yazın hava sıcak olduğu için bozuluyor. Odun taşıma ise bizim işimiz, odunu bir tane çöp falan var çöpün üstüne gidip odunu topluyoruz. Zor oluyor odunu çıkartıyoruz. Böyle cam oluyor mesela portakal ağaçları kuruyor ya çıkarttığımız zaman dikenleri oluyor ellerimize batıyor” (Ç7, 16, Urfa).

“Onların ev bizimki konteyner. Dışarıda çoğunlukla teker yakıp ısıtıyoruz. Çok soba yakınca içerde konteyner eriyo demirleri. Lastik yakıyoz, oturuyoz etrafında ısıtıyoruz. Fide satın alıyoruz ya içindeki fideleri çıkarıp işte tekerleri, onları yakıyoruz. İçerde bazen battaniye ile. Soba var küçük şöyle çok soğuklarda onu yakıyoruz” (Ç1, 12, Urfa).

Çocukların büyük çoğunluğu yazları Kadriye sıcaklığında serinlemek için çok önemli işleve sahip olan klimadan yoksun bir şekilde yaşamaktadırlar. Görüşülen çocukların yaşadıkları evlerden sadece 2 evin kliması olduğu görülmektedir. Şanslı olan bu azınlık dışında diğerleri vantilatör sahibidir. Yaz sıcaklarında vantilatöre sahip olmak ise onlar için büyük bir nimet olarak değerlendirilmektedir.

Tarlalarda konteynerlerde yaşayan çocukların hepsi için sanitasyon önemli bir sorundur. Ç1’in ifadesiyle *“tuvalet/banyo dışarıda. Tuvalette iki kova var, hortum var. Sifon yok”* (Ç1, 12, Urfa). Görüldüğü üzere tuvaletin konteyner dışarısında olması, tuvaletlerde sifon bulunmaması sanitasyon yetersizliğidir, onların düşük konut kalitesine sahip olduğunun önemli göstergelerinden biridir. Konut kalitesini göstermesi açısından bir diğer önemli gösterge çatılardır. Kadriye merkezde yaşayan çocuklar konut kalitesi açısından (tuvaletin içerde olması, akan çatı olmaması) görece daha avantajlı görülmektedir. Konteynerlerde ve beton duvarlı gecekondular tarzı yerlerde yaşayan çocukların kaldıkları yerlerin çatıları derme çatmadır. Kadriye’nin havasının yazları sıcak olması dışında yoğun yağışlı zamanları olabilmektedir. Yağış zamanlarında özellikle konteynerlerin içi su almakta, burada zemine serilen yazgılar ıslanmakta, günlerce onların kurumaması beklenebilmektedir. Konteynerlerin teneke yapısından dolayı ses yalıtımının olmaması özellikle savaş ortamından kaçıp Türkiye’ye göç eden çocuklarda olumsuz çağrışımlar yapmakta güçlü yağmur sesi savaşa benzetilmektedir.

“Şimdi bu konteyn saç, bu ev değil konteyn. Yağmur bastığı an içine su alıyor. Bizim halı hepsi ıslandı. Dışarıya çıkardık. 2-3 gün öyle oturduk. Tam yağmur zamanı yatmaya hiç yok. Yağmur sesi aynı savaş gibi” (Ç4, 17, Haseki).

Çocuk işçilerin barınma yerlerinin mekânsal olarak dezavantajlara sahip olduğu görülmektedir. Özellikle tarlalarda yaşayanlar için içinde bulundukları muhit bazı sorunlar taşımaktadır. Çocukların bir kısmının konteynerleri dere kenarında konuşlanmaktadır. Dere suyu ise kirli akmakta kötü kokulu ve bolca sinek, kurbağa, yengeç gibi canlılara da ev sahipliği yapmaktadır. Ç7 bu konuda şöyle serzenişte bulunmaktadır:

“Sivrisinek çilekten ve dereden arkadan geliyor. Yılan dereden geliyor. Yengeç falan dereden geliyor. Yengeç, kurbağa burada baya var, tarlaların içinde var. Hepsini eve giriyor valla abla. Mesela benim yeğenimin beşiğinin altında yılan çıktı. Ne varsa derede var. Sivrisinekler her yerde. Derede koku oluyor. Pis şeyler atıldığı için koku oluyor. Sinekler de oradan geliyor” (Ç7, 16, Urfa).

Çocukların bir kısmının barındıkları yerlerin yanı başlarında oteller bulunmaktadır. Otellerin gündüz eğlence parkları gürültü vermekte iken, gece geç saatlere kadar otellerde müzik çalması gürültülü ortamı devamlı kılmaktadır. Derenin kirliliği ile birlikte gürültü kirliliği sorun oluşturmaktadır. Ayrıca çocukların yaşadıkları yerlerde çöplerin her gün düzenli toplanmadığı durumlar olabilmekte bu da çevre kirliliğini ortaya çıkarmaktadır. Neticede çöpler ve derenin kirli suyu kötü koku yapmakta sivrisinek sorununu perçinlemektedir. Ayrıca çocukların kaldıkları yerlerin aydınlatması yetersiz olup, geceleri oldukça karanlıktır. Çocuklar için çok önemli alanlardan biri olan parklar ise bu yerleşim yerlerinde bulunmamaktadır. Ç6'nın dile getirdiği gibi, *“oyun parkları var ama uzak ama güzel değil. Salıncak var, tahtaravelli kırmışlar. Doğru düzgün olması lazım güvenli bir yerde yapılması gerek güvenlikçinin olması gerek”* (Ç6, 12, Urfa).

Sağlık da çocuk işçilerin içinde bulunduğu yoksulluğun göstergeleri arasında yer almaktadır. Çocuklar maddi imkânsızlıklardan dolayı hastalandıklarında hemen doktora gidememekte kendi imkânlarınca iyileşmeye çalışmakta iyileşmezlerse ancak o zaman imkanları zorlayarak doktora gidebilmektedirler. Dolayısıyla sağlık hizmetlerine ulaşabilmeleri oldukça sınırlı kalmaktadır.

Çocuk işçilerin ayrıca sağlığa ilişkin gıda güvenlikleri de yeterli değildir. Özellikle tarlalardaki konteynerlerde yaşayan çocuklar buralarda sıklıkla elektrik kesintilerinin olduğundan bahsetmektedir. Ç7'nin (16, Urfa) *“elektrikler kışın aşırı derecede gidiyor yani günde 5 saat falan yok, kışın yicekler bozulmuyor yazın hava sıcak olduğu için bozuluyor”* şeklinde dile getirdiği gibi özellikle yaz aylarında gıdalarının bozulabilmesi onların gıda güvenlikleri açısından risklidir.

Görüşülen çocuk işçilerin içinde bulundukları yoksulluk göstergelerinden bir tanesi de yetersiz beslenmeyle ilgilidir. Çocuklarla yapılan görüşmelerden ve yapılan gözlemlerden onların yetersiz beslendikleri ve sağlıklı olmayan gıdaları tükettikleri söylenebilir. Çocukların sağlıklı gelişimi için günlük olarak et, süt gibi hayvansal gıdalar ile taze meyve-sebze tüketmeleri gerekmektedir. Hayvanları olan çocuklar (3) ise süt, peynir tüketimi açısından daha şanslıdır. Ancak hayatın sağlıklı devamı için

gerekli olan et, yumurta, süt ve süt ürünleri zorunlu mal statüsünde iken görüşme yapılan çocukların büyük çoğunluğu için “lüks mal” halini almaktadır.

Çocuk işçilerin meyveye-sebzeye erişimleri ise hayvansal gıdalara göre daha kolay olmaktadır. Özellikle meyve olarak çilek mevsiminde çilek tüketebilmektedirler. Çocuklar sağlıklı gelişim için et, süt, yumurta, peynir vb. gıdaların tüketilmesinin bilincindedir. Ancak içinde bulunduğu yaşam koşulları onların bunları tüketmesine engel olmaktadır.

“Meyve sebze süt yemeli. Ben peynir hep yiyemiyorum çok pahalı, marketlerde et ayda bir sefer falan yiyebiliyoruz. Yiyecek olarak yazın en çok domates, salatalık, çilek olduğunda çilek yiyorum her gün” (Ç14, 8, Urfa).

Çocuklardan bir kısmı protein içerikli gıdaları çilekle ikame etmektedir. Sağlıklı gıdalar pahalı olup, onlara erişemediklerinden dolayı çilek onlar için adeta sağlıklı beslenmenin reçetesi olarak görülmektedir. O kadar ki Ç12 sağlıklı beslenemeyen çocuklara en azından çilek yiyerek gelişebilecekleri için çilekte çalışma çağrısı yapmaktadır:

“Yoğurt, peynir çok pahalı olduğu için çok yiyemiyoz ama sağlıklı onlar. Çocuklar hiç yoktan çilekte de çalışsınlar. Çilekleri hiç yemeseler sağlıklı olamazlar. Büyümeleri için çilek yesinler” (Ç12, 7, Urfa).

Görüşülen çocuklardan bir kısmı ise sürekli çilek topladıkları ve çilek işinin zorluklarını yaşadıkları için çileğe farklı anlam yüklemektedir. Birçok insan için lezzeti ve hoş kokusu ile çağrışım yapan çilek, çocukların bazıları için sevilmeyen bir nesne halini almaktadır. Ç7’nin *“çilek işini sevmiyorum, çilek toplamayı sevmiyorum, yemeyi de sevmiyorum. Zor bir iş hiç toplamak da istemiyorum yemek de”* şeklinde serzenişinin çocuğun işine ve ürettiği ürüne yabancılaşmasına işaret ettiği söylenebilir. Nitekim Marx, emek işçiye dışsal olduğunda diğer deyişle kendisinin asıl varlığına ait olmadığına işçinin işinde kendisini onaylamadığını, kendisini yadsıdığını, kendisini bilakis mutsuz hisseddiğini belirtmektedir (Ritzer, 2011: 54).

Yabancılaşmaya ilişkin bulgu sadece çocukların işe ve işlerinin ürününe karşı yabancılaşması olarak karşımıza çıkmamaktadır. Çilekte çalışan çocuklardan Ç4’ün *“kendimi yabancı gibi hissediyorum. Mesela bizi çilek toplayan çocukları onlar (diğer okullu/çalışmayan çocuklar) gittikleri yerlere götürmüyor, yanınıza gelmiyor. Üzüyor bizi”* dediği gibi *“hasmı gördüğü öteki insana yabancılaşır”* (Marx, 2005: 65).

Öz olarak bu çocukların çilek işinde çalışmaları kendilerini çilek işinin dışında hissettiklerini, onların emeklerinin gönüllü değil bilakis zoraki emek olduğunu göstermektedir (Ritzer, 2011: 54).

Çocuk işçilerin durumunu ortaya koyan bir diğer önemli gösterge eğitime ilişkin olanlardır (okul öncesi eğitim, eğitim yılı ve okula devam durumu). Görüşülen çocukların hiçbirinin okul öncesi eğitim almadığı görülmektedir. Şu anda okula gitmeyen çocuk sayısı azımsanmayacak düzeyde (5) olup, bunlar arasında hiç okuma yazma bilmeyen çocuklar (2) da bulunmaktadır. Çocukların içinde bulunduğu bu eğitim durumu onların yaşam standartlarının yetersizliğini göstermektedir.

Çocuk işçilerin ailelerinin aylık ortalama geliri çok düşüktür. Yapılan görüşmelerde gelir konusunda aileler hassasiyet göstermekte, net olmayan yanıtlar verebilmektedirler. Coudouel ve arkadaşlarının da belirttiği gibi, “yoksul tarım ekonomilerinde, gelirler kırsal hane halkı, hasat döngüsüne göre yıl boyunca dalgalanabilir” (Coudouel vd., 2002: 30). Dolayısıyla mevsimsel koşullara, hasat zamanlarına göre onların gelirleri değişkenlik gösterebilmektedir. Çocuk işçilerin aile gelirlerinin kırılgan, düzensiz ve düşük düzeyde olduğu söylenebilir. Hepsinin sahip oldukları gelir hakkındaki ortak yanıtları gelirlerinin çok yetersiz ve bu gelirlerle geçinmenin çok güç olduğudur. Ç8’in (17, Suriye/Haseki) “günübirlik yaşıyoruz” dediği gibi onlar geleceği hesaba katmadan ama giyim, su, yakıt, kira, sağlık, eğitim, ulaşım her türlü harcamalarını hesaplayarak en az masrafla günü kurtarmaya çalışan adeta süper kahramana dönüşmektedirler: manidar bir şekilde onlar birer süper homoeconomicuslardır.

Araştırma verileri 2023 yılı Temmuz ve Ağustos ayı içerisinde toplanmıştır. Dört kişilik bir ailenin sağlıklı/yeterli bir şekilde beslenebilmesi için yapması gereken harcamayı temel alarak hesaplanan açlık sınırı Türk-İş (2023) Ağustos verilerine göre 12.198,04 TL, BİSAM (2023) Ağustos verilerine göre de 12.034 TL’dir. Gıda harcaması ile birlikte giyim, su/yakıt/kirayı içine alan konut, sağlık, eğitim, ulaşım vb diğer ihtiyaçlar için yapılması zorunlu harcamaları temel alarak hesaplanan yoksulluk sınırı TÜRK-İŞ (2023) Ağustos verilerine göre 39.733 TL, BİSAM (2023) Ağustos dönemi raporuna göre 41.626 TL’dir.

Araştırma kapsamına dâhil olan Kadriye’deki çocuk işçilerin tamamının gerek Türk-İş gerekse BİSAM verilerine göre yoksulluk sınırının altında kaldığı görülmektedir. Ailelerin kalabalık olduğu düşünüldüğünde 4 kişilik bir aileye göre

hesaplanan eşiklerin onların gelirlerinin üstünde kaldığını anlamak çok da güç olmamaktadır. Nitekim Ç8'in ifadesinden de bu durumu yakalamak mümkündür:

“Bir tek kişinin babamın çalışması yetmez. Nereye kadar yetiştirecek dolayısıyla bizde çalışacaz yoksa aç kalırız sefil oluruz. Su, ev, elektrik, kira, yevmiye 350 lira nasıl olacak? Yani patron bir kişi çalışırsa bu evi vermiyor kaç kişi çalışacaksınız diyor ben size bu evi veririm bizde mecburen çalışacaz” (Ç8, 17, Suriye/Haseki).

Bu aileler yevmiyeli çalışmakta işveren aileye işi verirken aile üyelerinin önemli bir kısmının çalışmasını şart koşarak o aileleri çalıştırmaktadır. Çocukların ücretleri büyüklere göre az olup, paraları da babalarına verilmektedir. Babalar ise çocuklara cüzzi miktarlarda harçlıklar vermektedir. Dolayısıyla hane gelirinin aile içinde dağılımının eşit olmadığı anlaşılmaktadır.

“Aylık 10-15 bin lira o da çilek olduğunda. Biz 9 kişiyiz patron babama veriyor. Çocuklara bize harçlık veriliyor” (Ç4, 17, Suriye/Haseki).

Çocuklar gelirin hane içinde eşit olmayan dağılımının farkındadır. Nitekim Ç15, bu durumdan oldukça şikâyetçidir. O, ailelere para verilmesi gerektiğini söylemektedir. Ama paranın çocuklara harcanmasının şart koşularak o ailelere verilmesi gerektiğini vurgulamakta ve şöyle çağrıda bulunmaktadır:

“Her çocuk başına maaş verilmesi lazım o maaş çocuğa harcanması lazım mesela o babaya 1000 lira veriliyorsa onun 500 lirasını çocuğun kıyafete 200 lirasını eğitimine kalanını yemesine içmesine falan çocuğun ihtiyacına gitmesi lazım” (Ç15, 17, Urfa).

Çocukların durumuna ilişkin bulgulardan ne çıkarabiliriz? Çocuk işçilerin içinde bulundukları durum, onların işçileştiğini, kötü yaşam/barınma koşullarına sahip olduklarını (az sayıda odada kalabalık yaşama, yetersiz ısınma, elektrik sıkıntısı, çatı problemi, sanitasyon yetersizliği, konut mülkiyetinin olmaması), gıda güvenliğinin olmaması ve sağlık hizmetlerine sınırlı erişimlerinin olması gibi sağlıkla ilgili sorunlar yaşadıklarını, sağlıksız beslenme, hiç okula gitmeme/okulu bırakma/düzenli devam edememe gibi sorunlarla karşılaştıklarını göstermektedir. Onların bu durumları çocuk yoksulluğunun göstergelerine işaret etmektedir. Araştırmada çocuk işçilerin çocuk yoksulluğuna ilişkin öne çıkan göstergeleri şunlar olmaktadır: Çocuk işçiliği, yetersiz beslenme olmak üzere çocukluk koşullarına ilişkin göstergeler; elektrik, sanitasyon, su, barınma, yemeklik yakıt vb. ile ilgili yaşam standartlarına ilişkin göstergeler; sağlık hizmetlerine erişimin yetersizliği, gıda güvenliğinin olmaması şeklinde sağlıkla ilgili göstergeler; eğitim yılı ve okula devam durumu olmak üzere eğitime ilişkin göstergeler.

Bu durum Çok Boyutlu Çocuk Yoksulluğu Endeksi (C-MPI) ile önemli ölçüde örtüşmektedir. C-MPI; Sağlık (çocuk ölümleri ve gıda güvenliği), Eğitim (bilişsel becerilere yatırım ve okula devam), Yaşam Standardı (elektrik, sanitasyon, su, barınma, yemeklik yakıt, varlık, arazi ve besicilik) ve Çocukluk Koşulları (yetersiz beslenme, çocuk işçiliği, kız çocuklarının gelişimi) olmak üzere dört boyutu dikkate alır (Dorji vd., 2016).

Çocukların durumuna ilişkin bulgular ortaya konularak çocuk yoksulluğunun göstergeleri tespit edilmektedir. Bu noktada çocuk işçiler için çocuk yoksulluğunun nasıl görüldüğünün anlaşılması önem taşımaktadır. Aşağıda üst ana temalardan biri olan çocuk yoksulluğuna değinilmektedir.

3.3. Çocuk İşçilerde Çocuk Yoksulluğu

Çocuk yoksulluğu üst teması altında çocuk işçilerin çocuk yoksulluğunu tanımlama biçimleri, çocuk yoksulluğunun nedenlerine ilişkin algıları, çocuk yoksulluğu ile baş etme stratejileri ve çocuk yoksulluğuna çözüm önerileri olmak üzere beliren temalarda çocuk yoksulluğuna ilişkin bulgular sunulmaktadır.

3.3.1. Çocuk İşçilerin Çocuk Yoksulluğunu Tanımlama Biçimleri

Çocukların çocuk yoksulluğunu nasıl tanımladıkları, çocuk işçilerin çocuk yoksulluğuna ilişkin algılarını ortaya koymaktadır. Çocukların çocuk yoksulluğu algısını öğrenmek için çocuklara “size göre çocuk yoksulluğu ne anlama geliyor?” sorusu sorulmaktadır.

Tablo 2. Çocuk İşçilerin Çocuk Yoksulluğunu Tanımlama Biçimleri

Tema 1	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcılar	Toplam
Çocuk yoksulluğunu tanımlama biçimleri	Maddi yoksunluk	Parasızlık	Ç1, Ç2, Ç3, Ç4, Ç5, Ç7, Ç9, Ç10, Ç11, Ç14	10
		Yetersiz kıyafet/ayakkabı	Ç1, Ç2, Ç4, Ç7, Ç9	5
		Yetersiz barınma	Ç2, Ç3, Ç6	3
		Yetersiz eğitim	Ç4, Ç7	2
		Hiçbir şeyi yok	Ç8, Ç12	2
		Yetersiz gıda	Ç6, Ç14	2
	Sosyal yoksunluk	Yetersiz sosyal etkinlik	Ç1, Ç6, Ç7, Ç9, Ç12, Ç14	6
		Dışlanma	Ç4, Ç5, Ç8, Ç9, Ç13	5
	Duygusal yoksunluk	Çocukluğundan mahrum kalmak	Ç7, Ç10, Ç11, Ç13,	4
		Acı çekmek	Ç6, Ç8, Ç9, Ç13	4
		Utancı	Ç1	1
		Geleceği düşünmemek	Ç15	1

Çocukların yoksulluğu tanımlama temasının altında çocukların verdiği yanıtlar göz önünde bulundurularak yapılan kodlamalar sonucunda çocukların çocuk yoksulluğunu maddi yoksunluk, sosyal yoksunluk ve duygusal yoksunluk deneyimi olarak tanımladıkları ortaya çıkmaktadır.

Maddi yoksunluk, temel ihtiyaçların yokluğunu tanımlar. Çocukların bakışında kim yoksul kim değil onu gösterir. Çocuk yoksulluğunun gelirle ilişkili olan boyutudur (Yang vd., 2023: 568). Çocuk yoksulluğunun gelirle ilişkilendirilmesi çocukların yoksulluk algılarının ekonomik alanını verir. Çocukların yoksun olduklarını dile getirdikleri temel ihtiyaçlar para, kıyafet, konut, eğitim, gıdadır.

Çocukların çocuk yoksulluğunu dile getirirken yoksulluğu hiç sağlıkla ilişkilendirmemesi dikkat çekici bir bulgudur. Sağlık temel insan ihtiyaçlarındandır ve her çocuğun sağlıklı bir yaşam sürmesi onların temel çocuk hakları arasındadır. Çocukların içinde bulunduğu geçim sıkıntısının beraberinde getirdiği gıda, konut, eğitim, giysi yokluğu onların sağlıklarını düşünmemelerine yol açtığı görülmektedir. Her çocuğun sağlıklı bir yaşam sürme hakkının olması haklar konusunda öncelikler arasındadır. Anlaşılan o ki Kadriye'nin çocuk işçileri sadece yaşamlarını idame ettirebilmeyi düşünmekte geçim kaygısı sağlığın önüne geçmektedir. İstedikleri mallara sahip olamama, yetersiz beslenme, konut ve eğitim sorunları onlar için sağlıktan daha önemli görülmektedir.

Görüşmelerde çocuk işçiler çocuk yoksulluğunu tanımlarken yoksulluğu tek bir değişkenle ilişkilendirmeden anlatmakla birlikte çocuk yoksulluğunun onlar tarafından en sık parasızlıkla (10) ilişkilendirildiği görülmektedir. Parasızlık, çocukların istedikleri kıyafetleri almalarının, güzel evlerde oturmalarının, eğitim görmelerinin, istediklerini yiyip içmelerinin önünde bir engeldir. O kadar ki çocuklardan bir tanesi için yoksulluk parasızlık nedeniyle berbere gidememek olarak tanımlanmaktadır: *“Mesela berbere gidiyor tıraş oluyor. Bense onlar gibi olmak istiyor ama olamıyor. Çünkü onların parası var, bizim durum iyi değil, fakir, ondan gidemiyor”* (Ç4, 17, Suriye/Haseki). Bu ifade mutlak yoksulluğun önemli bir belirtecidir.

Neticede çocukların önemli bir kısmı çocuk yoksulluğu tanımlarına parasızlığı dâhil etmektedir. Çocuklar için parasız olmak önemli bir yoksulluk ifadesi iken, çocukların eski kıyafetlerinin/ayakkabılarının olması parasızlık dışında sıklıkla dile getirilen bir maddi yoksunluk durumudur. Yetersiz kıyafet/ayakkabı kodu altında beliren çocukların tamamı aynı zamanda çocuk yoksulluğunu parasızlıkla da ilişkilendiren çocuklardır. Yoksulluk içinde yaşama deneyimi çocukların kıyafetlerine

yansımaktadır. Çocukların ekonomik yetersizliklerinden dolayı yeni kıyafetler almaları oldukça güç gözükmemektedir. Görüşmelerde sadece üç çocuk çok sık olmasa da yeni kıyafetler alabildiğini, diğer çocuklar ise yeni kıyafetler almaya güçlerinin olmadığını dile getirmektedir. Parasızlık eskimiş kıyafetler, ikinci el kıyafetler giymekten başka şans tanımamaktadır.

“Tabii ki almak istiyor, yeni bir şeyler istiyor. Ama bakar para yok. Fakirsin mecbur ikinci el. Çarşı zamanı görüyor, bakıyor yeni, soruyor para, ama almıyor” (Ç9, 16, Suriye/Haseki).

“Bazı arkadaşlarda görüyorsun en iyi şeyleri alıyor, giyiyor, en iyi hayatlarda zenginler. Bende keşke o hayatta olsaydım. Olmuyor işte. En çok elbise almak da isterdim bazı böyle tunik falan ayakkabı işte. Üzüliyorum, bende istiyorum almak. İşte ailevi sıkıntılar oluyor bir şey söylüyor, işte para yok. Para olsaydı” (Ç7, 16, Urfa).

Çocuklar yoksulluğu elverişsiz barınma koşullarında deneyimlemektedir. Kendi yoksulluk tanımlarını verirken etraflarındaki zenginlerin villalarını referans almakta onların zenginlikleri bağlamında kendi yoksulluklarını tanımlamaktadır. Zenginliğin temelinde ise paraya sahiplik olduğunu ve bunun karşılığının lüks bir yaşam sürmek olduğunu düşünmektedirler.

“Çocuk yoksulluğu? Fakirler işte hiçbir şeyleri yok. Sadece bir yerde yaşıyorlar, o yerde hiçbir şeyleri yok. Zengin olmadığı için hiçbir şey alamazlar. Birde evleri düşünüyorlar. Bir villa işte güzel bir villalardan. En büyük hayalim güzel bir evimiz olsun, paramız olsun, diğer insanlar gibi” (Ç2, 14, Suriye/Haseki).

“Fakir bizim gibilere denir. Öyle yani hep çalışıyoruz, hep tarladayız. Paramız yok. Daha doğru dürüst bir evde oturamıyoruz mesela. Öyle 4 odalı bir mutfak bir banyosu içerde olsun isterdim. Keşke bende böyle otursaydım diyorum işte öyle” (Ç3, 16, Urfa).

Yoksulluğu deneyimleyen çocuklar arasında kendilerine ait, kendi eşyalarını koyabilecekleri bir odalarının bulunmaması, derslerini çalışabilecekleri çalışma masalarının olmaması onlar için önemli bir eksikliktir. Tafere'nin (2012: 17) yaptığı araştırmada da çocukların kendilerine ait hiçbir şeye sahip olmamaları çocukların yoksulluğu tanımlama biçimleri arasında yer almakta olup, onun bu bulgusu bizim araştırmamızın bulgusuyla örtüşmektedir. Nitekim yapılan görüşmelerde çocuklar yoksulluğun kendilerine ait odalarının olmaması olduğunu düşünmekle birlikte duvarlarında tuttıkları takımın en sevdikleri futbolcularının resimleriyle süslü ama bir o kadar da mutevazi oda özlemlerini yoksullukla ilgili düşüncelerinde belirtmektedirler.

“Fakir olmasak kendimin odası olurdu. Bak abla kendime ait bir odam olsun bir çalışma masam olsun isterdim. Böyle düzgün olsun yeter. Sandalyem, masam benim kendimin. Çok büyük değil de şuradan şuraya kadar bir odam olsun isterdim. Televizyonum olsun, masam olsun, yatağım da olsun. Duvarlarda şehirlerde var ya Kartal resmi, Beşiktaşlı Kartal resmi olsun isterdim. Her yeri, her yeri Kartal resmi olacak, siyah beyaz olacak. Masamda Abu Bakar, Quaresma, Cenk Tosun resimleri olsun isterdim. Benim masamdaki kalemlerimin hepsi mesela Beşiktaşlı olsun, çantam Beşiktaşlı olacak, su içeceğim Beşiktaşlı olacak isterdim” (Ç6, 12, Urfa).

Eğitimin yetersizliği de maddi yoksulluk göstergeleri arasında yer almaktadır. Çocuklar yoksulluğu tanımlamaya çalışırken eğitimden yoksun olma durumunu da yoksulluk tanımına almaktadırlar. Ancak bu noktada şunu belirtmek gerekmektedir. Yoksulluğu eğitimle açıklamaya çalışan çocukların (2) ortak özelliği şu anda okula gitmemeleridir. Bunlardan birisinin hiç okula gitmediği, diğerinin ise okulu yarıda bıraktığı görülmektedir. Ayrıca bu çocuklar yoksullukla ilgili tanımlamalarını yaparken parasızlığı esas alarak eğitimin yoksullukla bağlantısını da kurmakta ve çalıştıkları için de okula gidemediklerini vurgulamaktadırlar.

“Sabah tarla geçtik. Gördüm çocuk okula gidiyor. Ağabeyimi çağırıyorum bak bak! Çocuklar okula gidiyor. Biz nereye gidiyor? Tarlaya gidiyor. Böyle üzülüyor yani. Ben söyledim bizde çare yok biz işe gidiyor. Beni en çok üzen yazmak ben hiç bilmiyor; Arapça bilmiyor Türkçe bilmiyor yazmak. Bir şey oluyor gidiyor ağabeyime kardeşime soruyor ne yazıyor? Okula gitmek ister ama işler var geçim var o yüzden gidemiyor” (Ç4, 17, Suriye/Haseki).

“Yoksul çocuklar mecbur olmasa çalışmazlardı bence. Onlar da benim gibi okula gitmek isterlerdi. İşte mecburlar. Ailevi ekonomi sıkıntısı var ondan okula gidemedim ben” (Ç7, 16, Urfa).

Çocuklara göre yoksulluk, yaşamı sürdürmek için gerekli olan temel şeylerin (para, ev, kıyafet vb.) mahrumiyeti olarak algılanabilmektedir. Görüşülen çocuklardan Ç12, çocuk yoksulluğunu parasızlık, evsizlik, yırtık pırtık kıyafetlerin kombinasyonu olarak bunların hiçbirine sahip olmama altında tanımlamaktadır. Ne var ki kendisini bu tanımlamanın dışında tutarak çocuk yoksulluğunu anlatmaktadır. Aslında yoksulluğun maddi olarak tanımlamasını yaparken yoksulluğu “günah” olarak nitelemekte yoksullarla dalga geçildiğini vurgulamaktadır. Böylelikle yoksulluğun ekonomik anlamının ötesine geçerek yoksulluğa sosyal ve ahlaki bir boyut kazandırmaktadır:

“Fakirler demek ki hiç paraları yok. Fakirler demek hiçbir şeyi yok, sokaklarda yaşıyorlar, elbiseleri burası yırtık. Birileri fakirlere gülüyor. Fakirler günah. Bizim üstümüzdeki elbiseleri görüp almak istiyorlar. Ben dolar zengini olacam onlara dolar vercem. Fakir olanlar çok günahlar” (Ç12, 7, Urfa).

Bu çocuğun üstü kapalı ifadeleriyle tanımlamaya çalıştığı yoksulluk, aslında onun yaşadığı yoksulluk deneyimidir. Çocuk yoksulların dalga geçilerek dışlandıklarını kendi bizatihi yaşayarak deneyimlediği için yoksulluğu kabullenememektedir. Yaşadığı dışlanmayı kendi yoksulluk söyleminde “yoksulluğu dışlayarak” açıklamaya çalışmaktadır. Öyle ki başlangıçta yoksulluğunu gizlemeye çalışsa da görüşmenin devamında kendisiyle dalga geçildiğini, zorbalığa uğradığını tüm içtenliğiyle dile getirmektedir:

“Çok kötü biliyor musun gülmek çok kötü bir şey. Bir çocuk bize geldi güldü. O bana vurdu, bana bir tekme vurdu. Şımarık çalışmıyor bana vurdu. Benle dalga geçiyor çalışıyorum fakirim diye” (Ç12, 7, Urfa).

Yoksulluğun gıda yetersizliği olarak tanımlanmasına da rastlanmaktadır. Ancak çocuklar bunu yaparken kendilerini diğerleriyle kıyaslayarak yapmaktadır. Yoksulluğu parasızlıktan dolayı gıdaya ulaşamaması olarak tanımlamaya çalışan çocuklardan biri, diğerleriyle kendisini kıyaslamakta ve yoksul olduğu sonucuna varmaktadır: *“Onların maddi durumları olduğundan, bizim maddi imkânımız olmadığı için onların gibi hayat yaşayamıyoruz. Onların yediğini biz yiyemiyoruz onlar yiyorlar”* (Ç14, 8, Urfa).

Diğer çocuk ise Afrika’daki çocukların açlıklarına işaret etmekte onları yiyecek bulamadığı için yoksullukla itham etmektedir. Kendilerini karınlarını doyurabildikleri için bu yönden şanslı görmektedir. Yaşamı idame ettirmeyi engelleyen açlık sınırının altında olan yoksulluk, yoksulluğun mutlak halidir. Aslında, bu çocuk diğer maddi yoksulluk göstergeleri açısından yoksulluk içinde yaşamakta hatta yukarıda kendi ifadelerinde yoksulluk deneyimini dile getirmektedir. Onun karnını doyurabildiği için kendini mutlak değil görece yoksulluk tanımına dâhil ettiği söylenebilir:

“Bizim hayvanlarımız var her gün süt içebiliyoruz. Yoğurt-peynirimizi yapıyoruz. Kurban bayramında kurban kesiyoruz, onun etini yiyoruz en çok. Yemek yiyemeyen çocuklara üzülüyorum mesela Afrika’daki yoksul çocuklara” (Ç6, 12, Urfa).

Görüldüğü üzere parasızlıkla başlayan çocuk yoksulluğunun maddi tanımları, giyimin, barınmanın ve eğitimin yetersizliği ile devam etmekte hiçbir şeye sahip olmama ve açlıkla son bulmaktadır. Yoksulluk çocuklar tarafından farklı algılanmakta çok boyutlu bir şekilde tanımlanmaktadır. Çocukların ifadelerinde yoksulluk sadece

gelirle ilişkili bir kavram olarak basitleştirilmemekte çocuk işçiler çocuk yoksulluğuna ilişkin diğer boyutları da içeren karmaşık bir anlayışı ortaya koymaktadırlar. Çocuklar yoksulluğun birden fazla boyutunu (maddi, sosyal, duygusal) aynı anda deneyimleyebilmektedirler. Yoksulluğun çocuklar tarafından algılanışı onların bu soruna kayıtsız kalmadıklarını, onlar üzerinde yıkıcı etkilerinin hissedildiği bir olgu olarak belirlemektedir.

Yoksulluk içinde yaşayan çocukların maddi yoksunluklarını anlatılırken ki ifadelerinde dışlanma gibi yoksulluğun sosyal anlamını da yakalamak mümkündür. Yapılan kodlamada da sosyal yoksulluğun sosyal etkinliklere katılımın yetersizliği (6) ve dışlanma (5) şeklinde sıklıkla dile getirildiği ortaya çıkmaktadır.

Sosyal etkinlikler, çocukların boş zamanlarını verimli geçirebilecekleri faaliyetlerde bulunması bağlamında onların sağlıklı gelişimleri açısından önemlidir. Ancak yoksulluk koşulları çocukların sosyal etkinliklere katılımını engellemektedir. Kadriye'deki çocuk işçiler yaşamlarının büyük bir çoğunluğunu tarlalarda çalışarak geçirmektedir. Dolayısıyla çocuklar zamanlarının önemli bir kısmını tarlalarda çalışarak harcadıkları için zamanları olduğunda da oyuna harcayacak paraları olmamaktadır.

Onlar için havuza gitmek önemli görülen bir sosyal faaliyetdir. Kadriye'deki otellerin, alışveriş merkezinin havuzlarına ulaşmak onlar için son derece güçtür, hatta imkânsız görülmektedir. Dolayısıyla onlar yaz sıcaklarında turistlerin havuzlara gittiğini, kendilerinin ise tarlalarda çalışmak durumunda kaldıklarına serzenişte bulunmaktalar ve Kadriye'de kendilerinin gidebileceği havuzların olmamasından oldukça şikâyetçi gözükmeaktadırlar. Hatta onlar çalıştıklarından dolayı tarlalardan çıkamayacaklarının farkında olup, araştırmacıya tarlalara havuz yaptırılması için tekliflerde bulunmaktadırlar. Öyle ki havuza gidememek önemli bir sosyal yoksunluk göstergesi olarak belirlemektedir.

“Çocuklar, çalışanlar, hepsi yoksul hepsi çalışıyor. Çalışanlar da mecbur çalışmaya. Ne olurdu sanki havuz, oyun parkı olsaydı, oturacağımız yer olsaydı. Burda yok. Her yer seralar, her yer tarla” (Ç7, 16, Urfa).

Çocuklar havuzla birlikte oyun parklarının yapılmasından bahsetmektedirler. Ayrıca kütüphanenin yokluğuna değinilip, kütüphanenin açılmasından söz edilmektedir. Ç1'in dediği gibi, *“araştırma ödevi verdiğinde okulun kütüphane gibi bir şeyi var. Hikâyeler alıyorum ordan hikâyelerden araştırıyorum, hikâye gibi bir şey yapıyorum. Kütüphane yapılsın en çok hikâye seviyorum Peter Pan ama yok”* (Ç1, 12, Urfa). Çocuklar ayrıca oyuncakların yokluğundan dem vurmakta oyuncaklara hasret

kaldıklarını dile getirmektedirler. Onlar için oyuncak da paradır. Parasızlık nedeniyle alamadıkları oyuncakları kendi imkânları ve yaratıcılıkları dâhilinde bir zamanlar yaptıklarından bahsetmektedirler:

“Ben eskiden çubuktan bebek yapıyordum. Bildiğin yırtık elbiselerden bebek yapmaya çalışıyorduk. Çamurdan, taştan falan ev yapıyorduk. Oyuncak gibi oynuyorduk. Oyunağım olmadığında üzüliyordum. Herkesin oyunağı var benim yok. İstiyordum onların ki gibi oyuncaklarım olsun ama olmuyordu” (Ç7, 16, Urfa).

Oyuncaklar dışında bisiklete sahip olmaya da özlem duyulmaktadır. Bisiklet çocuklar için önemli statü sembollerinden birisidir. Çocuklar etrafta bisikletli çocukları gördüklerinde bisiklet onların deyimiyle zenginliği çağrıştırmaktadır. Diğer bir deyişle onlar ifade etmeselerde akıllarına gelen yoksulluklarıdır aslında.

“Bisikletim olsun isterdim mavi bisiklet. Bisikleti olan çocukları görünce zengin insanlar düşünüyorum” (Ç14, 8, Urfa).

Ayrıca çocukların maddi imkânsızlıklarından dolayı sosyal imkânları kaçırdıklarının önemli göstergelerinden biri de spor kulüplerine üye olamamalarıdır. Araştırmanın bu bulgusu Monks ve arkadaşlarının (2022: 4) bulgusuyla örtüşmektedir.

Kadriye merkezde bir futbol halı sahası vardır. Çocuklar buraya kayıt olup futbol okulunda yetişmektedirler. Çocukların hayallerinden biri ileride futbolcu olmaktır. Ancak ekonomik durumları olmadığından oraya kayıt olamamaktadırlar. Oraya kayıt olamadıkları gibi futbolu oynayacak futbol topları dahi bulunmamaktadır. Yine bu çocuklar diğer yoksunluklarda olduğu gibi diğerlerini, futbol oynayan çocukları, uzaktan seyredebilmektedirler.

“Çok param olsa bir de futbolcu olayım. Buradaki futbol sahına gidelim diyoruz arkadaşlarla ama top yok. Böyle basketbol topuyla gidiyoruz top olarak o var vurduğumuzda ayaklarımız ağrıyor. Orda formalı çocuklar var, öğretmenleri var. Diyorum ki keşke benim de formam olsaydı, kramponum, çorabım hepsi Beşiktaşlı forması olsaydı. Böyle isterdim. Onlar oynarken biz oynayamıyoruz parayla yapıyorlar orayı aylık 300 tl” (Ç6, 12, Urfa).

Çocuk işçilerin yukarıdaki ifadelerinden anlaşıldığı üzere çocuk işçiler boş zamanlarda gidebilecekleri bir kütüphanenin, sokaklarda sürebilecekleri bisikletlerinin, oynayabilecekleri oyuncakların ve parkların, sıcaklarda serinleyebilecekleri ve eğenceli vakit geçirebilecekleri havuzların olmasını, futbol kursuna gidebilmeyi istemektedirler. Ancak onlar bahsedilen bu boş zaman etkinliklerinden yoksun olup, onların sosyal

etkinliklere katılımı yetersiz kalmaktadır. Bu durum onların sosyal yoksunluk yaşadıklarına işaret etmektedir.

Çocukların sosyal yoksulluk deneyimlerine bakıldığında onların dışlanmaları iki şekilde gerçekleşmektedir. Bir kısmı etnik kimliklerinden (dış göçle gelenler Suriyeli olmalarından, iç göçle gelenler de Kürt kimliklerinden) dolayı dışlandıklarını, ayrımcılığa maruz kaldıklarını dile getirmektedirler. Ayrıca onlar etnik kimlikleri nedeniyle sosyoekonomik hiyerarşide dezavantajlı olduklarını, nitelikli iş fırsatlarını yakalamadıklarını düşünebilmekte fırsat adaletini sorgular hale gelmektedirler. Nitekim yoksulluğu kimlikleri nedeniyle dışlanma deneyimi olarak yaşayan çocuklardan biri şöyle serzenişte bulunmaktadır:

“Bence hiçbir fakir çocuk fakir olmayı istemez. Çünkü gördüğü muamele bence var yani. Hiç adil bulmuyorum, ayrımcılık yapılıyor. Kürt olmak zor. Doğu tarafında da okuyan insan var, ama atanması daha zor. Okulda farklı gözle bakıyorlar Kürt olunca” (Ç13, 17, Urfa).

Ç13 sadece çocukların yoksulluğu deneyimlerken kimlikleri nedeniyle dışlanmadığını aynı zamanda sınıfsal farklılıkların daima çocukların dışlanmasında belirleyici olduğunu, bunu en basit çocukların arkadaş ilişkilerine bakılarak anlaşılabileceğini belirtmektedir. Kısaca Ç13 dışlanmanın etnik farklılıklardan kaynaklı olabileceği gibi sınıfsal bağlamdan kaynaklandığına da işaret etmektedir. Sınıfsal ayırmadan kaynaklanan dışlanmayı anlatırken onun ifadelerinde sınıfsal ayırımın sorgulanmadığına yönelik serzenişlerini yakalamak mümkündür.

Bence her zaman bir ayırım var. Fakir çocuklara hep bir dışlama var. Zengin çocuklar hep birlikte oluyorlar, fakir çocuklar olsun üstü başı doğru olmayanlar olsun hep birlikte oluyorlar. Mesela bunu hiç sormuyorlar belki zengin bir çocuk fakir bir çocukla arkadaş olabilir, kafaları uyuşabilir ama her zaman bir ayırım var ortada zenginler hep birlikte oluyor fakirler hep birlikte oluyor dışlamada bence oluyor (Ç13, 17, Urfa).

Suriye’den Kadriye’ye gelen Ç8 de Suriyeli oldukları için sosyal dışlanma yaşadıklarını anlatmaktadır. Ç8’in ifadelerinde Kadriye’de sadece emekleriyle varlık gösteren, geçim derdinde olan Suriyelilerin kamusal alanlardan hakça ve eşit bir şekilde yararlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Nefret söylemleriyle ötekileştirilmeleri kendilerini toplumdan uzaklaştırarak kendi içlerine kapalı bir şekilde yaşamalarına yol açmaktadır. Bu durumun onlar için onur kırıcı olduğu anlaşılmaktadır.

“Bazıları bizi sorguluyor, bizi üzüyor, bizi istemiyor. Suriyeliler siz denize gidiyorsunuz, siz sigara içiyorsunuz, siz nargile içiyorsunuz, siz memleketimizi bozdunuz! Halbuki deniz herkesin denizi. Emeğimizle çalışıyoruz, ama buna rağmen bize böyle hakaretler yapılırca üzülmüyoruz. Kendi kendimize içimizde çözmeye çalışıyoruz. Kendi çevremize tıkalı kalıyoruz. Bu da bizi çok üzüyor. Bazı Türkler de bizi kardeşleri gibi seviyorlar, bizimle sohbet ediyorlar. Bazıları da bize düşmanlık besliyorlar. Bizde ses yapmadan boynumuzu bükerek onlardan uzaklaşıyoruz” (Ç8, 17, Suriye/Haseki).

Çocuk işçilerin bazıları dışlanmayı eski giysisilerinden/ayakkabılarından dolayı yaşamaktadır. Eskimiş giysilerinden dolayı yaşadıkları dışlanma onları üzmemekte, utanç duygusu yaşatmaktadır.

“Mesela bayram günü hepsi mutlu gidiyor, nasıl giymişler? Ben ikinci el alıyor. Onlar yenisi alıyor. Beni çok üzüyor. Bizim durum iyi değil. Durumu iyi değil ne demek? Para yok, alamıyor. Adamın durumu iyi her şey alıyor. Onları görünce kendimi yabancı gibi hissediyor” (Ç4, 17, Suriye/Haseki).

“Yırtık olunca okulda ayakkabı alamıyon mu diyorlar. Ben de alıcam diyorum. İdare ediyoruz alana kadar. Utanıyorum onlar öyle diyince kötü hissediyorum” (Ç1, 12, Urfa).

Bu noktada çocuklar bir yandan duygusal yoksulluğu deneyimlemeye başladıkları görülmektedir. Utanma duygusu onların kendilerini mutsuz ve yetersiz hissetmelerine, aşağılık duygusu geliştirebilmelerine yol açabilmektedir. İşte veri analizinde yapılan kodlamalarda yoksulluğun duygusal hali de ortaya çıkmaktadır. Çocuk yoksulluğunun yukarıda Ç1’in ifade ettiği gibi utanç (1) duygusuna karşılık geldiği de görülmektedir.

Ç15 çocuğun yoksulluğunu aile yoksulluğundan başlatmakta ve bu yoksulluğun çocuğu geleceksiz bıraktığına işaret ederek çocuk yoksulluğunu çocuğa geleceksizlik duygusu (1) yaşatmak anlamı yüklemektedir. Dikkat çekici nokta bu çocuk ailede başlayan çocuk yoksulluğunun kalıtsal olarak devam edeceğinin nitelendirmesini yapmamaktadır. Burada Ç15’in eğitim sayesinde çocuğa bir gelecek sunulabileceğini düşündüğü söylenebilir. Neticede burada çocuk yoksulluğuna geleceksizlik duygusu yaşatması yönünde yüklenen anlam çocuk yoksulluğunun duygusal tanımını ima etmektedir:

“Şu an zaten bir çocuğun yoksulluğu aileden başlıyor. Önce bir baba çocuğunu büyütemiyorsa çocuğun geleceğini kuramıyorsa küçük yaşta o çocuk zaten kendi

geleceğini düşünmez. O çocuk bir günlüğünü düşünür, bugününü düşünür, yarını düşünmez. Çocuğun yoksulluğu görmemesi lazım, eğitilmesi lazım. Yoksul bir çocuk geleceği düşünmez. Zaten yoksul gelmiş asgari ücretin altında nasıl geçinemediğini düşünmüştür o” (Ç15, 17, Urfa).

Çocuklar sıklıkla yoksulluğun onların çocukluk duygusunu yitirttiğini (4) ve acı (4) çektiğini dile getirip, duygusal açıdan yoksulluk yaşadıklarını tekrarlamaktadırlar. Ç7, maddi yoksunluk yaşadığını belirten çocuklar arasında yer almaktadır. Onun parasızlık nedeniyle eğitimden mahrum kaldığına değinmiştik. Ekonomik sıkıntı onu eğitimden koparıp çalışma hayatına katmaktadır. Neticede Ç7’nin yoksulluğu bir yandan parasızlık nedeniyle okul hayatından uzaklaşarak işçileşme sürecine dâhil olarak deneyimlediği görülürken, onun yoksulluğu ve bir yetişkin etkinliği olan çalışma hayatında olması Ç7’yi çocukluğundan mahrum bırakmaktadır.

“Ben çocuk olsaydım çalışmazdım çocuk olarak görmüyorum ben artık büyüdüm. Çalışıyorum her işi ben yapıyorum. Ben büyümüşüm kendi istediğimi yapamıyorum ama büyümüşüm çalışıyorum, ev işleri, yemek falan her işleri yapıyorum” (Ç7, 16, Urfa).

Yukarıdaki ifadede “yoksulluk ve işçilik” işbirliğiyle bir çocuğun çocukluk hakkının elinden alındığına tanıklık edilmektedir. Bir çocuğun çocuk yaşta kendisini bir yetişkin gibi hissetmesi ise oldukça endişe vermektedir. Ekonomik kaygılarla çocukluğun yitimi kayıp bir gelecek olarak yorumlanabilir.

Çocukların duygusal yoksulluk tanımlamalarında yoksulluğun çocuklar için acı (ızdırıp/üzüntü) verici deneyim olduğu ikinci sıklıkla dile getirilmektedir. Ancak acının kaynağı ekonomiktir. Çocuk yoksulluğu sadece iktisadi bir mesele değildir, ekonomik boyutla birlikte sosyal ve duygusal yoksulluklar bir arada bulunabilmektedir. Ama son kertede sosyal ve duygusal yoksulluğu yine belirleyen ekonomi olmaktadır. Ç6 yaşadığı duyguları içtenlikle araştırmacıyla paylaşırken adeta içini dökmüş, çocuk yoksulluğunda ekonominin son kertede belirleyici olduğuna ve çok boyutluluğuna açıklık getirmiştir:

“Ben krampon almak isterdim. En çok şurada Kadriye’de futbol sahası var. Oradaki çocuklar gibi olmak isterdim. Orda hem eğlenirdim hem öğrenirdim hem maç yapardım. Bu beni sevindirirdi. Birde babam bana şey alsın böyle büyük havuzlar var ya işte ondan kardeşlerimle beraber serinleriz. Legends; orada çocuklar kaydıraktan kayıyorlar. Biz hiç kaymadık, çok para gider. Biz pahalı olmasaydı girmek isterdik. Mesela bir şey canımız çekti; orda patlamış mısır, meyve suyu, buz dondurma işte bir şeyler yemek canımız istiyor bir su soruyor kaç lira alamıyoruz. Sonra keyfimiz yerine

gelmiyor, diyoruz baba bizi eve götür. Ben bir şey almadığımda üzülüyorum; sanki içimde bir şey varmış da sıkıyor her yerimi. Çok uykum gidiyor, yatıyorum. Üzülmekten halim yok, her yerim ağrıyor, öyle yatamıyorum. Bazen akşamları mesela üzülüyorum; baba dondurma diyorum getir, getirmemiş, üzülüyorum. Keyfim yerine gelmiyor. Ben kendime şey almak isterdim mesela küçük köpekler süs köpekleri isterdim. Saldırmayan köpekler isterdim fino mu ne. Böyle düşünüyorum kendime keşke bundan bende de olsaydı ama yok. Böyle bazen geçiyorlar ismi ne scooter bir de ismi ne paten isterdim. Ben paramı biriktirdim de sonra param kayboldu, paramı bulamadım üzüldüm, ağlayasım geliyordu...” (Ç6, 12, Urfa).

Çocukların çocuk yoksulluğunu tanımlama biçimlerinden şu ders çıkarmak mümkündür: Çocukların çocuk yoksulluğunu açıklarken sahip oldukları bakış açılarının yetişkinlerin yoksulluğa ilişkin bakışlarından farklı olduğu görülmektedir. Genel olarak yetişkinler yoksulluğu gelirin yetersizliği ile açıklama eğiliminde bulunabilmektedir. Çocuklar da yoksulluğun gelir yetersizliğinden kaynaklandığını söylemekteler ama çocukların istedikleri oyuncak, ayakkabı, kıyafet alınmamasının vb. eksikliklerin yoksulluk demek olduğuna işaret ederek çocuk yoksulluğunu gelir indirgemeci yetişkinvari bir bakışla açıklamamaktadırlar. Nitekim Ç14’ün aşağıdaki ifadesi bu dersin özeti niteliğindedir:

“Çocuk yoksulluğu diyince aklıma mesela parası olmayan fakir durumda olan, parası olmadığı için oyuncağı olmayan, kıyafeti olmayan, ayakkabı olmayan aklıma geliyor. Fakir durumda olmak geçim sıkıntısında olmak, para durumu, eğitim durumu aklıma geliyor” (Ç14, 8, Urfa)

3.3.2. Çocuk İşçilerin Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine İlişkin Algıları

Çocuk işçiler yaşadıkları yoksulluk deneyimleri doğrultusunda yoksulluğun nedenlerine dair düşüncelerini dile getirmektedirler. Bu bağlamda çocukların çocuk yoksulluğunun nedenlerine ilişkin algılarını belirlemek için “size göre çocuk yoksulluğuna neden olan nedir?” sorusu yöneltilmektedir.

Tablo 3. Çocuk İşçilerin Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine İlişkin Algıları

Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcılar	Toplam
Çocuk yoksulluğunun nedenlerine ilişkin algıları	Bireysel	Kişinin az çalışması/hiç çalışmaması	Ç6, Ç10, Ç12	3
		Ailenin çaba göstermemesi	Ç1, Ç5	2
	Yapısal	Düşük gelir	Ç2, Ç7, Ç8, Ç11, Ç13, Ç14, Ç15	7
		Ailenin işsizliği	Ç15	1
		Borçlar	Ç1	1
		Sosyal yardımların/desteklerin yetersizliği	Ç15	1
		Savaş	Ç2, Ç8	2
	Kaderci	Nasip	Ç4, Ç9	2
		Yoksul ebeveynlerden miras (kalıtsal)	Ç3	1

Çocuk işçilerin verdikleri yanıtlar onların yoksulluğun nedenlerine yapısal nedenler (12), bireysel nedenler (5) ve kaderci (3) eğilimlerle yaklaştıklarını göstermektedir. Çocuklar yoksulluğu tek bir değişkenle açıklama eğiliminde değildirler. Yoksulluğun nedenlerini birbirleriyle bağlantılı olarak açıklayabilmektedirler.

Çocukların en çok yapısal nedenlerle çocuk yoksulluğunu açıklamaya çalıştıkları görülmektedir. Yapısal nedenler arasında borçlar (1), ailenin işsizliği (1), sosyal yardımların yetersizliği (1), savaş (2) gözükmekte ve aile gelirinin düşük olması (7) ise en sık dile getirilen neden olarak belirlemektedir. Ancak şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır; borçları, aile işsizliğini, sosyal yardımların yetersizliğini, savaş yoksulluğun yapısal nedeni olarak gören çocukların hepsi çocuk yoksulluğunun nedenlerini anlatırken düşük gelirli olmayı da nedenler arasında saymaktadır.

Çocuk yoksulluğunun nedenini gelir temelli açıklayan çocuklardan biri Ç14'dür. O'nun açıklaması çocuk yoksulluğunu belirleyen ekonomi olduğunu gösterir. Çocuğun ifadesinden bir altyapı olarak ekonominin çocuk yoksulluğunu belirlediği anlaşılabilir. Nitekim Ç14 çocuk yoksulluğunun nedenini aşağıdaki gibi çok basit bir şekilde dile getirir:

“Maddi imkânları olmadığı için paraları olmadığı için çocuk yoksulluğu oluyor” (Ç14, 8, Urfa).

Ç13 de çocuk yoksulluğunun nedeni olarak gelir yetersizliğine işaret etmektedir. O'na göre parasızlıktan dolayı çocukların istedikleri şeylerin olmaması çocuk yoksulluğunun nedeni olarak görülmektedir. Çocuklar istedikleri şeyleri parasızlık nedeniyle alamadıkları zaman bu durum yoksul hissetmelerine yol açabilmektedir.

Kısaca paranın olmaması çocukları isteklerine ulaştıramamakta bu da yoksulluk nedeni olarak algılanmaktadır. Çocuğun bu ifadesi aslında bize yabancı olmayan bir tanımla çağrıştırmaktadır. İktisat Giriş derslerinde verilen en basit bir o kadar da sınırlı iktisat tanımla akla gelmektedir: “Sınırsız ihtiyaçları kıt kaynaklarla karşılamaya çalışan bilime iktisat denir”. Çocuk burada aslında farkında olmadan iktisatın bahsedilen tanımına dolaylı yoldan işaret etmektedir. Ortaya çıkan ise sınırlı para ile çocukların sınırsız olan ihtiyaçlarını karşılayamayan bir iktisatın varlığıdır.

“Çok fazla parası olmadığından dolayı yoksulluğun nedeni olarak bence istediği şeylerin olmaması çocuk yoksulluğuna dâhil edilir” (Ç13, 17, Urfa).

Suriyeli çocuklar ülkelerinden savaş ortamı nedeniyle Türkiye’ye göç etmişler ve Kadriye’ye yerleşmişlerdir. Ancak bu 4 çocuktan sadece 2’si yoksulluğun nedenini savaşla ve şu andaki gelir yetersizliğiyle ilişkilendirmiştir. Hatta bu çocuklardan birinin babasının Suriye’de tüccarlık yaptığı ama Haseki’deki çatışmalardan ötürü babanın varlıklarını kaybettiği ve bu nedenle yoksullaştığı anlaşılmıştır.

“Bizim fakirliğimizin nedeni oradaki her şeyimizi kaybetmemizdir. Ayakta durabilmemiz için çalışcaz. Suriye’deki o güzel günlerimizi arıyoruz. Suriye’de topraklarımız vardı, evlerimiz vardı, babamın işi vardı, ticaretle uğraşıyordu, buğday arpa ticareti yapıyordu. Hayvanlarımız vardı. Orada elde edilen kazanımlarımızın hepsi yetiyordu. Orada çocuklar zengindi, baba zenginiydi. Şimdi fakir olduk” (Ç8, 17, Suriye/Haseki).

Ç2’de yoksulluğunun nedenini savaştan ve parasızlıktan kaynaklandığını düşünmekte ve şöyle demektedir:

“Bazıları çok para bazılarında yok. Neden biz öyleyiz onlar zenginler? Böyle düşünüyorum. Bizim savaş olduğu için galiba böyle” (Ç2, 14, Suriye/Haseki).

Ç15 çocuk yoksulluğunun nedeni birden fazla gerekçe sunarak açıklamaktadır. O’na göre çocuğun yoksulluğunun nedenleri arasında öncelikle ebeveynin evi geçindirecek durumunun olmaması ve işsizliği sayılabilmektedir. Ailenin asgari düzeyde geçiminin sağlanamaması çocuğu eğitimden koparıp çalışmasına yol açar. Bu da yoksulluğa işaret etmektedir. Ancak Ç15 bunda sadece ailenin suçu olmadığını toplumun (uygulanan politikaların)/devletin çocuk yoksulluğunda payının olduğunu düşünmekte devletin de elini taşının altına koyması gerektiğini vurgulamaktadır. Yeterli eğitim desteği olmamasının geleceği ortadan kaldırdığını ve yoksulluğa sebebiyet verdiğini ima etmektedir:

“Bir evine ekmek götüremeyen, bir evde ekmek olmayan çoluk çocuklar okula gitmeyip, küçük yaşta sanayilere falan atılması yokluk odur. Zaten bir baba eve bakamıyorsa o babanın suçu değil Türkiye’nin suçu. Zaten bir baba oğluna terlik alamıyorsa işsizse o oğlunu okutamaz, devlet tarafından okutulması lazım, eğitim destek de önemli bir de geleceği düşünceleri lazım” (Ç15, 17, Urfa).

Çocuklardan biri yoksulluğu ailenin borçlarından kaynaklandığını yani yapısal olarak açıklamakla birlikte ailenin ilgisizliğinin de çocuk yoksulluğuna neden olduğunu belirtmektedir. Ç1 bu bağlamda çocuk yoksulluğunun yapısal nedenine bireysel nedeni ilave ederek düşüncesini ifade etmektedir. Bu çocuğun çocuk yoksulluğu algısı sadece maddi yoksunlukla sınırlı değildir. Onun ifadesinden çocuk yoksulluğunun duygusal yoksunluk boyutunu da yakalamak mümkündür.

“Çocuk yoksulluğu ailesinin borçlarının olmasındandır, ailelerinin onlarla oyun oynamamasındandır, anne babasının çocuklarını sevmemesindendir” (Ç1, 12, Urfa).

Çocuklardan yoksulluğu bireysel nedenlerle açıklayanlar olmakta bunlardan bir kısmı yukarıda söz edildiği gibi yoksulluğu ailenin ilgisizliği ile ilişkilendirmektedirler. Hatta ailenin çocukla ilgilenmediğini, çocuğunu okutmadığını, istediklerini almadığını gerekçe göstererek çocuğunu yoksulluk içinde bıraktığı için kısaca çabasızca davrandığı için aileyi suçlayabilmektedirler.

“Çocuk yoksulluğu genel olarak ailenin suçu diye düşünüyorum. Çalışacaksın ve çocuğuna bakacaksın. Çocuğuna gereken özgüveni vereceksin. Çocuk yapacaksanız bakacaksınız kardeşim. Ayağında ayakkabısı da olacak. O zaman yapmayın. Çocuklara bakıp, sevgi gösterilmeli bence. Okula gitmemesinin de büyük ihtimalle ailesinden kaynaklı” (Ç5, 15, Urfa).

Yoksulluğu kişinin az çalışması/hiç çalışmamasıyla ilişkilendiren çocuklar yoksulluğun nedeninin ortadan kalkması için çalışmayı/çok çalışmayı tavsiye etmektedirler. Çalışmanın aileden çocuğa aşılması gerektiğini, ailenin çalışmazsa, çocuğunun da çalışmayacağı ve yoksul kalacağı vurgulanmaktadır.

“Aileleri çalışsa çok çalışsa çalışmıyorlarsa öyle çocukları da öyle yoksul kalırlar” (Ç10, 14, Urfa).

Bireysel nedenler arasında çocukların tembellik kelimesini hiç kullanmamaları ise şaşırtıcı bir bulgudur. Hâlbuki yoksulluğu bireysel nedenlerle açıklayan geleneksel bakışta yoksulların tembel olduklarından dolayı yoksul oldukları sıklıkla dile getirilmektedir.

Çocuklar arasında çocuk yoksulluğunu kaderci eğilimlerle açıklayanlar (3) azımsanmayacak sayıdadır. Bu ise endişe verici bir durumdur. Bu çocukların yoksulluğa teslim oldukları, ümitvar olmadıklarının bir işaretidir.

“Çocuklar neden mi fakir? Bizim kısmet öyle oldu. Bizde böyle oldu, fakirlik oldu” (Ç9, 16, Suriye/Haseki).

Çocukların yoksulluğun nesiller arası aktarımının süre gidebileceğini düşünmeleri de kaderci eğilimin bir göstergesidir.

“Bazıları yaşarlar, bazıları da iyi olur hayatları. Büyüdüklerinde de öyle olabiliyor. Ailesi falan fakir olur, o da fakir olur fakirdir” (Ç3, 16, Urfa).

3.3.3. Yoksullukla Başa çıkmak İçin Çocuk İşçilerin Stratejileri

Çocuk işçilerinin yaşadıkları yoksulluk deneyimleri doğrultusunda yoksullukla baş etme stratejilerine sahip oldukları söylenebilir. Bu bağlamda çocuk işçilere “size göre çocuklar yoksulluğun üstesinden nasıl geliyor?” Sorusu yönelterek çocukların yoksullukla nasıl baş ettikleri açığa çıkartılmaya çalışılmaktadır.

Tablo 4. Yoksullukla Başa çıkmak İçin Çocukların Stratejileri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcılar	Toplam
Yoksullukla baş etme stratejileri	Çalışmak	İstihdam yoluyla	Ç3, Ç7, Ç8, Ç9, Ç10, Ç13, Ç15	7
		Ev işleri	Ç3	1
		Çobanlık	Ç13	1
	İhtiyaçlarını kontrol etmek	Temel ihtiyaçları bastırmak (elektrik, yiyecek, giyecek, sağlık, okul malzemeleri)	Ç1, Ç2, Ç4, Ç6, Ç9, Ç11, Ç12, Ç14	8
		Alternatif oyunlar/aktiviteler geliştirmek	Ç1, Ç6, Ç12	3
		Sosyal faaliyetlerden kendini dışlamak	Ç2	1
	Zihinsel başa çıkma	Olumlu düşünmek	Ç5, Ç12	2

Çocukların verdikleri yanıtlardan onların yoksulluğun üstesinden gelmek için birden fazla strateji geliştirdikleri görülmektedir. Onlar çalışarak, ihtiyaçlarını baskılayarak ve zihinsel olumlamalar yaparak yoksullukla başa çıkmaya çalışmaktadır.

Çocukların çocuk yoksulluğu ile mücadele ederken ailelerinin üzerindeki ekonomik baskıyı hafifletmeyi öncelikledikleri söylenebilir. Onlar ailelerine ekonomik anlamda yardım etmek isteyip, kendi çalışmalarını bir gereklilik olarak görürler. Nitekim çocuk işçiler tarafından çalışmak (istihdam yoluyla), yoksulluğun üstesinden gelmek için onlar tarafından en sık dile getirilen stratejilerden biridir.

“Üstesinden nasıl gelinir? Yani her durumda ailene yardım etmek zorundasın. Onlar çalışırken sen okula gidersen olmaz. Yani onlar iş yaparken tarlanın içinde sende onlara mecbursun yardım etmeye işte” (Ç7, 16, Urfa).

“Çare yok başka çalışacaksın. Hayat çok zor. Her gün düşünüyor. Daha yaşıam çok ufak hiçbir yere gitmiyor. Okula gitmiyor. Aynı yaşımdakiler okula gidiyor. Çocuklar berk oynuyor (oyun oynamak) ben de işe geliyor. Moralim bozuluyor ama ne yapacan?” (Ç9, 16, Suriye/Haseki)

Yukarıdaki çocukların dile getirdiği gibi çocuklar yoksulluk karşısında ailelerine yardım etmek ve ekonomik sorumluluğu paylaşmak zorunda kalmaktadırlar. Çocukların erken yaşta yoksulluğun ekonomik yükünü hafifletmek için kendi okul hayatlarından, geleceklerinden vazgeçtikleri görülmektedir. Kısaca tarlada çalışma okula gitmeye ikame edilmektedir. Çocuğun yoksulluk nedeniyle çalışması ailenin ekonomik yükünü görece azaltabilmekte çocuğun omzundaki yükü ise artırmaktadır.

Bununla birlikte istihdam taleplerinin okul eğitiminin beklentileriyle çatışabildiğine dair kanıtlar bulunmaktadır. Okulda başarılı olmaya çalışanlar için bu durum gelir ihtiyaçları ile geleceğe yönelik beklentileri arasında denge kurmaya çalışırken özel bir zorluk teşkil etmektedir (Ridge, 2011: 81). Bu araştırmanın bulgularında da çocuklar arasında bir yandan okuyan diğer yandan tarlada çalışmak dışında ek iş yaparak yoksulluğun üstesinden gelmeye çalıştıklarını belirten çocuklar ortaya çıkmaktadır. Ç10 ve Ç15, okul dışı zamanlarında çilek işine gitmekte çilekte çalışmadıkları zaman bir nevi “çırak” olarak çalışmaktadırlar. Okulla birlikte çalışmak bu çocuklar için zorluk teşkil etse de elde ettikleri gelirin bir kısmını ailelerine vermekte kalanını kendilerine ayırarak kendi harcamalarını yapmaktadırlar. Böylelikle ailelerine aktif olarak katkıda bulunmaktadır. Okulla işi bir arada götürmek onlar için zor olsa da eğitim onlara göre onların ileride kendi işlerini açmalarını sağlayacak tek yol olarak görülmektedir. Mesleki eğitim bu bağlamda onlar için anlam kazanmaktadır. Keza çocuklardan biri çalıştığı iş yerinde resmi olarak stajyer öğrenci olarak staj yapmakta ve bundan para kazanmakta diğeri ise çırak adı altında çalıştırılmaktadır. Öyle ki çırak olarak/stajyer olarak çalışmak onlar için şu an yükte “ağır”lık getirmesine rağmen gelecekte pahadaki “ağır”lığı nedeniyle tercih edilmektedir.

“Kendilerini geliştirmezlerse bir meslek sahibi olmazlarsa yoksul olurlar. Zengin olmazlar. Onlar çıraklık okuyabilirler, bir berbere girsinler mesela. Çıraklık olarak çalışıp, para biriktirirler. Kadriye’de bir tamirci bile yok. Çıraklık okusalar belge alıp burada kendi iş yerlerini açarlar. Bak ben mesela mağazaya gidiyorum. Ama

lisede çıraklığa gideceğim. Sanayide çıraklığımı yapıp, kalfalığımı-ustalığımı yapıp, ilerde belgemi alıp, büyüyüp, gelecekte bir yerde motorhane tamirhanesi açabilirim” (Ç10, 14, Urfa).

“Çilekte çalışıyorum ama çilek işini sevmiyorum. Bir otelde de çalışıyorum. Aynı zamanda okulumu da aşçılık okuyorum dükkân açma belgesi veriyorlar en azından aşçılık belgemi alıyorum. Oradan daha iyi bir kariyere geldikten sonra bir restoran da açabiliyorum. Benim bir kariyerim var. Tarladakilerin kariyeri görünmüyor, tarlada eziyet iş var, bir gelecek olmuyor, hiçbir gelecek beklentin yok. Gelecek için bir şey yaratmak istiyorsan eğer geleceğin için hayallerin falan varsa eğer gel diyorum bizim okula aşçılık falan oku. Misal aylık paranı babandan alacağına kendi paranı yersin, kendi parandan harcarsın, kendi paranla ihtiyaçlarını karşılaresın. Ben şimdi yarı yarıya kendime alıyorum ve aileme veriyorum.” (Ç15, 17, Urfa).

Çocuklardan bazıları yoksulluğun etkileriyle ekonomik başa çıkmalarının yanı sıra aile içinde sorumluluğu paylaşarak, ev işleri (evi temizlemek, yemek yapmak, kardeşlere bakmak), çobanlık gibi işleri yaparak, ailenin hayatını idame ettirmesinde önemli katkıları bulunmaktadır. Onlar tarım işine, ev işlerini/çobanlığı dâhil ederek yoksulluğun üstesinden gelmeye çalıştıklarını düşünmektedirler.

“Evde bulaşıktır, temizliktir, dışarıyı süpürüyorum, ağaçları falan sularım, onun dışında hep tarım işiyle uğraşırım. Abla neden diyim yani öyle mecbur çalışıyoruz para lazım bize böyle var olabiliriz yani bence öyle” (Ç3, 16, Urfa).

“Çobanlık da yapıyorum kardeşlerimle sıraya koyduk 3 günde bir bakıyorum tarlaya da gitmek zorundayım yani aşmak için her türlü çalışmak gerekiyor” (Ç13, 17, Urfa).

Çocuk işçiler yaygın olarak ailelerine maddi yük olmamak adına ihtiyaçlarını dizginlemektedirler. O kadar ki sağlık gibi temel ihtiyaçların bile masrafından kaçınılabilmektedir. Hasta olduğunda masraf çıkmasın diye öncelikle kendi kendine iyileşilmeye çalışılıp, son çare olarak doktora gidilebilmektedir. Nitekim çocuklardan Ç9’un yukarıda gösterildiği gibi yoksullukla çalışmak yoluyla baş edilebileceğinin düşünmesinin yanı sıra sağlık gibi temel ihtiyaçlarında fayda maliyet analizi yaparak sağlık harcamalarının maliyetinden dolayı kendi kendine iyileşebilmeyi kendi ve ailesi adına faydalı görüp bunu yoksullukla baş etme stratejisi olarak benimsediği söylenebilir. Keza Ç1’de yoksullukla baş etme stratejisi olarak hastalanınca doktora gitmek yerine kendi kendine iyileşebilmeyi benimsemektedir. Ç1’in ve Ç9’un dediği gibi:

“Doktora bazenleri gidiyorum. Genelde gitmeden kendi kendimize iyileşmeye çalışıyoruz” (Ç1, 12, Urfa).

“Bizde en fazla masraf, masraf yüklenince herkes masraf düşünüyor. Çocuk masraf düşünüyor, yaşlı adam masraf düşünüyor. Kışın hastalanıyor doktora hemen gidemiyor bak yeğenim 2 gündür hasta çok hasta ama doktora gidemiyor. En son çare doktora gidiyor neden masraf açmasın bekliyorsun belki düzelir. Mesela ben hasta oldum en az 4-5 gün sonra baktım durumum çok kötü ancak o zaman hastane gidiyor” (Ç9, 16, Suriye/Haseki).

Ç9’un yukarıdaki ifadesinde görüldüğü gibi onlar her şeyin hesabını kitabını yapan rasyonel davranmak durumunda olan insanlardır. Bu durum yine bize tanıdık bir kavramı çağrıştırmaktadır: “Homoeconomicus”. Gün’ün (2010: 81) Balibar’dan aktardığı üzere gündelik pratikler ve araçlar ağıyla birey homoeconomicus olarak oluşturulur.

Çocukların temel ihtiyaçların masraflarının azaltılması yönünde bir bilinç geliştirdiği görülmektedir. Öyle ki çocuklar için berbere gitmek bir lüks olmakta onlar masraf olmasın diye berbere gitmemektedirler.

“Şimdi geçen hafta arkadaşım berbere gidiyor saçı iyi yapıyor güzel yapıyor ama bizde berber gitmiyor niye gitmiyor o da masraf en az 100 lira her şey para” (Ç4, 17, Suriye/Haseki).

Araştırmalar genel olarak düşük gelirli çocukların ebeveynlerine karşı korumacı ve ihtiyaçlarını gizleme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır (Ridge, 2009: 36-37). Bu araştırmada da buna benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Çocuklar yoksullukla mücadele ederken kendi ailelerini düşünmekte ve yaşadıkları yoksulluğu ailelerine hissettirmekten kaçınmaktadırlar. Çocuklar istekleri olduğunda nadiren bunu dillendirmekte aileler tarafından talepleri karşılanmayınca şikâyetçi olmamaktadırlar. Bu durum çocuklar tarafından yoksulluğun sessizce kabul edilişi olarak ifade edilebilir.

Çocuk işçiler sessiz kabullenişle kıyafet, ayakkabı, defter, kitap, oyuncak, bisiklet, çikolata, forma gibi kendi isteklerini baskılamaktadırlar. Bu maddi mallara harcamaların kısılmasını sağlayarak bir yandan aile üzerindeki ekonomik baskıyı azaltabilmektedirler, diğer yandan erken yaşta ekonomik stresi kendileri yaşamaktadırlar. Yoksulluk içinde büyümek onlar için acı bir deneyim olmaktadır.

“Defterleri zor alıyorum. 2-3 tane ile idare etmeye çalışıyorum, 7 tane lazımken. Defterleri aynı defter içinde ayırıyorum idare ediyoruz işte. Üzülüyorum bende. Bütün

çocuklar gibi bir derse bir defter yazmak istiyorum karışık olmasın diye ama olmuyor” (Ç1, 12, Urfa).

“Çocukların sağlıklı şeyler yemeleri gerekiyor: Çikolata yemeli. Bazılarının parası var. Ekonomi güzel parası güzel orda çikolata 1 dolar bizde 40 lira. İşte ben böyle bir şey almak istediğimde annem babam alamayız dediğinde valla bir şey diyemiyorum valla kendimi kötü hissediyorum” (Ç11, 14, Urfa).

“Param olsa Beşiktaş forması alırdım, elbise alırdım, bisiklet alırdım. Alalım diyorum, alamayız diyorlar, üzülüyorum. Çok istiyorum almayı ama alamıyorum. Herkes alabiliyor ben niye alamıyorum? Onlarda oluyor bende olmuyor. Kızıyorum kendi kendime” (Ç14, 8, Urfa).

Kadriye’de oyun çocuklar için parayı ifade etmektedir. Onların bu algılarında Kadriye’de “zengin” tatilcilerin uğrak yeri olan, Land of Legends adlı alışveriş merkezindeki büyük oyun tema parkının ve havuzların yüksek fiyatlı olmasından kaynaklanmaktadır. Oyun metalaşmaktadır. Çocuklar o oyun yerlerini sadece uzaktan bakabilmekte oradaki çocukların seslerini işitebilmektedir. Araştırmada çok dikkat çekici bir bulguya rastlanmaktadır. Çocukların imkânsızlıklar içinde kendi imkânlarını yaratabildiklerine tanıklık edilmektedir. Tarlarda ve oralarındaki evlerinde çocuklar kendi havuzlarını inşa etmektedir. Ne var ki onların havuzları yoksulluğun yüzünü ve yoksullukla baş etmek için nasıl strateji geliştirdiklerini bize göstermektedir. Onlar diğerlerinin aktivitelerine alternatif olarak geliştirdikleri oyun/eğlence (kendi yaptıkları havuzlar) ortamlarıyla boş zamanın en uygun olabilecek fiyatla “sıfır maliyetli” faaliyetini gerçekleştirmektedirler. Onların yaşamlarındaki eksiklikleri bu şekilde telafi etmeye çalışarak yoksulluğun üstesinden geldikleri söylenebilir. Ç1, Ç6 ve Ç12’nin ifadelerinde yoksul çocukların havuzu dile getirilmektedir.

"Böyle iki tane uzun demir var şunun kadar birbirine yapıştırıyorum içine çadır koyup su koyuyoruz. Sonra giriyoruz işte. İçinde yatıyoruz serinlemek için” (Ç1, 12, Urfa).

“Ben havuza gitmek isterim gidemeyince şurada kendime havuz yapıyorum. Şurada muşambalardan havuz yapıyorum: Bidonu koyuyorum oradan atlıyorum serinliyorum. Bir de traktörlerin arkası var ya bir de tırların arkasında onlardan da havuz yapıyorlar onlar çok derin oluyor ama” (Ç6, 12, Urfa).

“Bak bizim havuz bu (hurdaya çıkmış eski bir küvet) sıcakta içine doldurup giriyoruz” (Ç12, 7, Urfa).

Çocuklardan biri temel ihtiyaçlarda kısıtlamaya giderek haneîçi yoksulluk stratejisi geliştirmektedir. Bununla birlikte aldığı cüzzi miktartlı harçlıkları dışarıda harcamak yerine atıştırmalıklar alarak ve kendisini sosyal faaliyetlerden dışlayıp boş zamanlarında evde oturarak geliştirdiği bireysel stratejisiyle masraflardan kaçınıp yoksullukla baş etmeyi sürdürdüğü söylenebilir:

“Şimdi burda kira. Çok paramız olmadığı için öderken zorlanıyoruz. Klima var çok masraflı olduğu için çalıştırmıyoruz. Bulaşık bozuk ablam yıkıyor, ben yıkıyorum. Makine olsa daha iyi olur. Hem daha az yorulursun ama masraf ama. Masraf olmasın diye harçlık veriyorlar ya çitoslar falan alıyorum ben dışarı çıkmıyorum hep evdeyim. Legends’a birkaç kere gittim ondan sonra gitmedim” (Ç2, 14, Suriye/Haseki).

Özetle, çocuk işçilerin ailelerine çalışarak aile bütçesine katkı sunmaları, ihtiyaç ve isteklerinde kısıtlamalara gitmeleri, maddi mallardan vazgeçişleri ya da yarattıkları geçici “fırsat”lardan yararlanarak durumu hafifletmeye çalışmaları; ailelerinin üzerindeki ekonomik maliyeti azaltmakta ancak bunların her biri kendileri için “maliyet” unsuru oluşturmaktadır.

Çocuklar arasında çalışmak ve ihtiyaçları kısıtlamak başlıca yoksulluğun üstesinden gelme stratejileri olmakla birlikte çocuklardan bazısının olumlu bir düşünce sergileyerek yoksulluğun üstesinden gelmeye çalıştıkları görülmektedir. Araştırmanın bu bulgusu, Van der Hoek’in bulgusuyla örtüşmektedir. Hoek’in araştırmasında görüşülen bazı çocukların duruma olumlu bir etiket yapıştırmak, kendi yoksulluk algılarını manipüle etmeye çalıştıklarından bahsedilmektedir (Van der Hoek, 2005: 32).

Yapılan derinlemesine görüşmelerde olumlu düşünceyle yoksulluğun üstesinden gelmeye çalışan çocukların kendilerini daha zor koşullarda yaşayan insanlarla kıyasladığı, onların fakir olduklarını, kendilerinin ise yaşamlarını idame ettirebilecek kadar paraları olduğunu hatta kendilerinin onlara yardım edecek kadar durumları olduğu için şanslı olduklarını düşündükleri ortaya çıkmaktadır. Aslında çocukların bu ifadeleri yoksulluğun göreceli halini yansıtmaktadır.

“Düşünsenize orada oturuyor yiyecek içecek hiç parası yok. Allah’a şükür bizim yiyeceğimiz, içeceğimiz, kendi yaşamımızı sürdürebilecek paramız var. Mesela burada küçük bir ev vardı. Suriyeliler otururdu. Ben okula gidip gelirken bir kraker olsun bir şey olsun verirdim paylaşmak da bu konuda çok önemli fakirler için. Mesela sadakayı fakir bir insana verirsin” (Ç5, 15, Urfa).

Bir başka çocuk Ç12, yoksulluğu çalışarak para kazandığı için aştığını düşünmekte ancak çalışmayan çocukların hiç parası olmadığını vurgulamakta ve onları

daha aşağıda görmektedir. Ç12, aslında olumlu düşünce yapısı geliştirerek aşmaya çalışmak istediği yoksulluğu derinden yaşamakta özlemini duyduğu şeyleri negatif içerimlerle sınırlandırmakta kendi yoksulluğunu kendisinden daha aşağıya konumlandığı çocuklara yansıtarak gizlemeye çalışmaktadır. Monks ve arkadaşlarının aktardığına göre yoksul olmanın olumsuz çağrışımları nedeniyle belki de bu çocukların yoksul etiketiyle özdeşleşmek istememeleri şaşırtıcı değildir (Heberle ve Carter, 2015; Lister, 2015'den akt. Monks vd. 2022: 1).

“Ben para istemiyom, ben zaten çalışıyorum. Ama fakirlerin hiç parası yok. Ben büyüyünce tarlada çalışıyor olsaydım fakirleri getirirdim fakirleri çalıştırdım fakirlere veririm çukalat falan her şey alırım ayakkabı alırım. Hem abla ben telefon istemem güzel değil. Dondurma da istemem. Şimdi sen fakir çocukların yanında dondurma yersen onların da canları çeker üzülürler hem dondurmada da boğazımız mikrop oluyor boğazımız sonra şişer” (Ç12, 7, Urfa).

Cho ve Wong, yaptıkları araştırmada çocukların aşağı yönlü karşılaştırmalar yaparak olumlu düşüncelerinin onların yoksulluğun etkileriyle başa çıkmalarını sağlayabilen zihinsel stratejiler olduğunu tespit etmektedir. Onlara göre, günlük durumlarına ilişkin olumlu bir değerlendirmeye sahip olmak da idare etmenin olası bir yoluydu (Cho ve Wong, 2022: 19). Bizim araştırma bulgumuz, onların araştırma bulgularıyla örtüşmektedir.

Çocukların yoksullukla başa çıkarken geliştirdikleri olumlu düşüncelere karşılık Van der Hoek'in çalışmasında olduğu gibi, yoksulluğu düşünmeyi bırakan, yapacak bir şeyin olmadığını düşünerek kaderci yaklaşan ve yoksulluk meselesinden kendisini uzak tutarak başa çıkmaya çalışan çocukların literatürde kaçınma odaklı başa çıkma stratejileri kapsamında değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır (Van der Hoek, 2005: 32).

Bizim araştırmamızda yoksulluğun nedenlerine kaderci eğilimli yaklaşan çocuklar (Ç2, Ç3, Ç4, Ç9, Ç13) olmasına rağmen, bu çocukların kendi yaşadıkları yoksulluk deneyimi doğrultusunda yoksulluğun kendileri ve aileleri üzerindeki etkilerini hafifletmek adına çeşitli stratejiler geliştirdikleri görülmektedir. Nitekim bu çocuklar yoksulluğun nedenlerine kaderci tutumla yaklaşmalarına rağmen yoksulluğu sorgulamaktadırlar ancak yoksulluğu sona erdirmek için çözüm üretemedikleri için de yoksulluğu kader olarak algılamaktadırlar. Onların yoksulluğun oluşumuna kaderci yaklaşmaları, sona erdirilmesi konusunda çözüm geliştirememeleri onların şu an ki zor durumlarını hafifletmelerine engel olmamaktadır. Diğer bir deyişle onlar yoksul bir aileye mensup oldukları gerçeğini değiştiremeyeceklerine ve gelecekte yoksulluktan

kurtulamayacaklarına inanmalarına kısaca yoksulluğa teslim olmalarına rağmen geliştirdikleri stratejileri gündelik yaşamda uygulamaları soruna tepkisiz kalmadıklarını göstermesi adına dikkat çekicidir.

3.3.4. Çocuk İşçilerin Çocuk Yoksulluğuna Çözüm Önerileri

Çocuk işçilerin çocuk yoksulluğuna karşı çözüm önerileri onların çocuk yoksulluğunu algılama şekillerini anlamak için önemli görülmektedir. Bu bağlamda çocuk işçilere “çocuk yoksulluğunu azaltmak için önerileriniz nelerdir?” Sorusu yöneltilmektedir.

Tablo 5. Çocuk İşçilerin Çocuk Yoksulluğuna Çözüm Önerileri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcılar	Toplam
Çocuk işçilerin çocuk yoksulluğuna çözüm önerileri	Bireysel eylemler	Çok çalışmak	Ç2, Ç5, Ç11, Ç13	4
		Eğitim	Ç8	1
		Aileyi bilinçlendirmek	Ç5	1
	Başkalarının kişisel eylemleri	Bağışlar/projeler ile yardım	Ç6, Ç10, Ç12	3
	Sosyal/sistem kaynaklı eylemler	Devletin para-ev-elektrik, eğitim-gıda vb. yardımlar yapması	Ç1, Ç10, Ç15	3
		İstihdam yaratmak	Ç14, Ç15	2
	Çözüm yok	Yoksul geldik yoksul gideriz	Ç3, Ç4, Ç7, Ç9	4

Çocukların verdikleri yanıtların kodlamasından bireysel eylemler (6), başkalarının yoksullara yardımları (3), sosyal yardımlar/istihdam yaratılması (5) ile yoksulluktan kurtulmanın mümkün olduğuna dair yanıtlar verildiği görülmekle birlikte çocuk yoksulluğunun çözümünün mümkün olmadığını (4) düşünenler de ortaya çıkmaktadır. Çocuklar en çok bireysel çabaların yoksulluktan kurtulmanın yolu olduğuna inanmaktadırlar. Bu bağlamda çareyi öncelikle çok çalışmakta (4) görmektedirler.

“Çocuklar kurtulmak için çalışmalılar. Çalışsınlar çalışsınlar belki zengin olurlar daha iyi yere giderler” (Ç2, 14, Suriye/Haseki).

Çok çalışmayı yoksulluktan kurtulmanın yolu olduğunu belirtenler arasında bir çocuk çalışmanın gerekli olduğunu belirtmekte ama özellikle ailenin çalışması gerektiğini vurgulamaktadır. Ailenin çalışmasını da tek başına yeterli görmemektedir. Aynı zamanda ailenin çocuklarını çalıştırmaması, çok çocuk yapmaması konularında bilinç sahibi olmasının önemine değinmektedir.

“Ne mi yapmalı? Çalışmak aslında çok iyi bir şey, çalışmak yoksulluğu yok etmek demek. Anne baba çalışırsa çocuğun yoksulluğunun önüne geçer. Bu benim de

sizin de sorumluluğunuz olmamalı, ailenin sorumluluğu olmalı. Kesinlikle aileyi bilinçlendirmek, kesinlikle ve kesinlikle aileler bakamayacağı çocuğu yapmayacak” (Ç5, 15, Urfa).

Eğitim sosyal hareketlilikte önemli bir araç olmasına rağmen çocuk işçilerin eğitimin çocuk yoksulluğunu çözebileceğine yönelik güçlü bir inanç geliştirmedikleri anlaşılmaktadır. Sadece Ç8 yoksulluğun çözümünün eğitim sayesinde mümkün olabileceğini düşünmektedir. Ç8’in “*ancak ben mektep okursam doktor olabilirim öğretmen olabilirim benim kafam çalışıyor o zaman yoksulluk biter. Abla bunlarsa benim özlemim ama bunları burda yakalamak zor*” şeklindeki ifadesinden de anlaşıldığı gibi o yoksulluğun çözümü için eğitimin önemine dair bilinç geliştirmesine rağmen bu çözümün uzağında kaldığının da farkındadır. Ona erişemeyeceğini bildiği için de eğitime hasretle bakmaktadır.

Kadriye’nin çocuk işçilerinin çareyi eğitimde görmeyen anlayışı ailenin eğitime olan inancını yitirmesinden kaynaklanabilir. Bourdieu’nun habitus kavramı bu noktada açıklayıcı olmaktadır. Bourdieu, “yatkinlik” kelimesini (yatkinlikler sistemi olarak tanımlanan), habitus kavramına işaret etmek için kullanır. Habitus, “ailede ya da emsal gruplarında yaşanan sınıfa özgü sosyalleşme deneyimlerine dayanan, yapılanmış bir yapıdır” (Swartz, 2011: 147). Habitus kavramı, sosyal köken ve eğitim arasındaki sıkı ilişkinin anlaşılmasına yardımcı olur (İdemen, 2008: 441). Çocukların önemli bir kısmının içinde bulundukları sınıfsal habitusdan kaynaklı eğitimin getirisine inanmadıkları söylenebilir. Ailelerinin eğitim düzeyinin düşük olması, çocuklarını eğitime yönlendirmek yerine çalıştırmaları, ailenin eğitime bakışını gösterir. Aileler eğitimin başarısına inanmış olsalardı çocuklarının mümkün olabildiğince okuması için çocuklarını eğitime teşvik ederlerdi. Çocuk işçilerin yoksulluğa çözüm olarak eğitimi görmemelerini ailelerinin ve çevrelerinin bu bakışını benimsediği şeklinde yorumlamak mümkündür.

Burada dikkati çeken bir bulgu ortaya çıkmaktadır. Çocuklardan Ç10 ve Ç15 yoksullukla baş etme stratejilerinde belirtildiği gibi onlar mesleki eğitim almayı önemsemekte hatta gelecek için değerli olduğunun farkında bulunmaktadır. Onlar diğer çocukların gelecekleri için eğitime devam etmeleri gerektiğini dillendirmektedirler. Ne var ki “çocukların yoksul olmaması için ne yapılması gerekir?” sorusu yöneltildiğinde ise çözümü eğitimde görmeyip, yardımların yapılmasının (Ç10, Ç15) ve istihdam yaratılmasının (Ç15) yoksulluğa çözüm olabileceği şeklinde çelişkili yanıtlar vermekte bu ise manidar gözükmektedir.

Sosyal yardımları yoksulluğun çözümü olarak düşünenler arasında yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere Ç10, Ç15 yer almakla birlikte onlar dışında Ç1 ve Ç14 de yoksulluğa Sosyal/sistem kaynaklı eylemlerle bir çözüm sunmaktadırlar. Bu çocuklar devletin ailelere istihdam sağlayarak ve ailelere para/ev/eğitim/gıda yardımı gibi yardımlar yaparak yoksulluk sorununu çözebileceğini ifade etmektedirler. Devlet yardımlarına bel bağlayan çocukların sayıca az olduğu görülmektedir. Bu durumdan Kadriye'nin çocuk işçilerinin devletin yoksulluğa çözüm getireceği inancının çok zayıf olduğu anlaşılmakla birlikte bu durum onların devletten ümitlerinin kesildiğini göstermektedir.

“Devlet çocuklar için anne babalarına para yardımı vermek, ev almak, elektrik falan vermek gibi yardımlar yapsın” (Ç1, 12, Urfa).

“Çocuk yoksulluğunda maddi imkânları olmadığı için destek verilmeli ailelere onlara çalışma imkânı sunmalıyız” (Ç14, 12, Urfa).

“Yoksulluk olmaması için çocukların çalışmaması için devlet tarafından yardım edilmesi lazım. İşsizleri toplayacaklar misal aileleri toplayacaklar onların içinde işsiz aşçıları, inşaatçıları bir tarafa toplayacaklar. Restoran açıp onları aşçı yapması lazım, inşaat yapıp onlara inşaata alması lazım. Devletin her çocuk başına maaş vermesi lazım. O maaş çocuğa harcanması lazım. Mesela o baba çocuğa 1000 lira veriliyorsa onun 500 lirasını kıyafete 200 lirasını eğitimine kalanını yemesine içmesine falan çocuğun ihtiyacına gitmesi lazım. Dil bilen insanlar daha iyi gelişir daha özel eğitim verilmesi lazım. O küçük yaşta daha iyi fikirler daha güzel fikirler üretebilir. Onların arabasını üretmek yerine, bizim yoksul çocuklar yapabilir bununla o küçük yaşta yoksulluktan kurtarılabilir. Ailelere devlet tarafından besin tarafından yardım edilmesi lazım” (Ç15, 17, Urfa).

Ç10 da yoksulluktan devletin sosyal yardımları sayesinde kurtulanabileceğini söylemekle birlikte devlet dışındaki kişiler tarafından yapılan proje bazlı yardımların da yoksulluk için çözüm olabileceğini dile getirmektedir:

“Yoksulluktan kurtarmak için destek ailelerine destek belediye tarafından bir ev yapılır belki. Zengin bir insanlar gelse proje yapsalar yardım dağıtabilirler” (Ç10, 14, Urfa).

Nitekim Ç6'da hayırseverlerin çocukları sevindirmeleri gerektiğini, çocuklara istediklerini almalarını söylemekte bağış yapılmasına işaret etmektedir. Böylelikle çocuk yoksulluğunun çözülebileceğini düşünmektedir. Bu noktada Ç6 şöyle demektedir:

“Çocukları fakirlikten kurtarmak için onları sevindirmek, yeni kıyafet almak, bisiklet almak, onlara bir de tablet almak lazım. Bağışlamak gibi. Mesela bizim burada hoca (cami hocası) bizi mutlu ediyor her hafta bize 100 tl veriyor, bize dondurma getiriyor, bizi sevindiriyor” (Ç6, 12, Urfa).

Çocukların yoksulluğun çözümünü hayırseverlikte görmeleri onların kolaycılığa kaçtıklarını, hak temelli yaklaşımdan ve yoksulluğu sorgulamadan uzaklaştıklarını göstermektedir. Onların çözümsüzlüğü aşamamaları sonucunda çözüm olarak sorumluluğu hayırseverlere yüklemeleri sadaka kültürünün yerleşmesi adına kaygı vericidir. Bu çocuklarda yeterli bilinç düzeyi oluşmadığı için sorunu bir noktaya kadar getirdikleri ama bir noktadan sonra açmaza girdikleri ve çare olarak da hayırseverleri gördükleri anlaşılmaktadır. Onların içinde bulundukları sosyal çevrenin bu yardımlara yatkınlıkları, bu kültürü içselleştirmeleri çocuklarında sınıfsal habitusları bağlamında hayırseverliği hak temelli anlayışa ikame ederek bu yönde Bourdieu’cu anlamda zihinsel yatkınlık geliştirdikleri söylenebilir. Diğer yandan Marx’ın bakışıyla yaklaşıldığında “insanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır (Marx, 1974: 23) denilebilir.

Çocuklar çalışma, sosyal yardımlar, bağışlar ile yoksulluktan kurtulabileceğini sıklıkla dile getirmektedir. Ama çocukların azımsanmayacak bir kısmı (4) da çocuk yoksulluğuna çözüm olmadığını düşünmektedirler. Bu çocuklar yoksulluğun aileden geldiğini, çocuklukta yaşadıkları yoksulluğun yetişkinlikte de süre gideceğine inancını beslemektedirler. Onların düşüncesine göre yoksulluk döngüsünü kırmak mümkün görülmemekte yoksulluk nesiller arası aktarılmaktadır.

“Büyüse de ekonomik büyüme de ekonomik. Çocuklar büyüdüğü zaman yine iş peşinde koşarlar yine ekonomik sıkıntılar çekerler yine fakirlik” (Ç7, 16, Urfa).

“Boyuna ağabeyime soruyor nasıl ilerde nasıl oluyor? Bizde aynı şekil mi gidiyor? Düzelmiyor mu? Ben ne diyeyim şimdi bizim durum böyle gidiyor” (Ç4, 17, Suriye/Haseki).

3.4. Çocuk Yoksulluğunun Çocuk İşçilerin Yaptıkları Tarım İşiyile İlişkisi

Bu başlık altında çocuk yoksulluğunun çocuk işçilerin yaptıkları tarım işiyile ilişkisini ortaya koyacak bulgulara yer verilmektedir. Bu bağlamda veri analizi sonucunda ortaya çıkan ikinci üst tema çocuk işçiliğidir. Bu üst tema altında çocukların

çalışma nedenleri, çocuk işçiliği hakkındaki düşünceleri ve gelecek beklentileri alt temaları bulunmaktadır.

3.4.1. Çocuk İşçilerin Çalışma Nedenleri

Çocukların çocuk yoksulluğu ve tarım işçiliği arasındaki ilişkiye dair bakış açılarını belirleyebilmek için çocuklara çalışma nedenleri sorulmaktadır. Ancak araştırmacı burada çocukların çalışma nedenlerinin yoksulluktan kaynaklandığı varsayımını “paranteze alarak (epoche)” bu soruyu çocuklara yöneltmektedir. Yine çocuk yoksulluğunun nedenlerinde olduğu gibi çocuk işçilerin kimisi birden fazla neden öne sürerek çalışma nedenlerini açıklamaktadır.

Tablo 6. Çocuk İşçilerin Çalışma Nedenleri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcılar	Toplam
Çocuk işçilerin çalışmayı algılama biçimleri	Çalışma nedenleri	Para kazanmak	Ç1, Ç3, Ç10, Ç11, Ç13, Ç15	6
		Çalışmazsak yaşayamayız:”yaşamı sürdürmek”	Ç2, Ç4, Ç5, Ç8, Ç9	5
		Aile istediği için	Ç5, Ç7, Ç12, Ç14	4
		Fakirlik	Ç1, Ç3, Ç6, Ç7	4

Çocuklar en sık para kazanmak (6) için çalıştıklarını belirtmektedir. Para çocuklar için bir gereksinimdir. Para sayesinde ihtiyaçlarını giderebildiklerinden para kazanmak çalışmanın önemli bir nedeni olarak görülmektedir. Nitekim Marx’ta insanın duyuşsal bir madde olan insan ihtiyaç ve isteklerini gidermek için daima çalışmak zorunda olduğunu belirtmektedir (Ergun, 1982: 152).

Çocuklar için parasızlık aynı zamanda yoksulluğu deneyimleme biçimleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla bu nedenin yoksullukla bağlantılı olduğu görülmektedir. Parasızlık yaşamak gelir yoksulu olmanın da önemli bir göstergesi olmaktadır. Dolayısıyla çocuklar kendilerinin ve ailelerinin gelir ihtiyacını karşılayabilmek, ailelerine parasal katkı sunmak, yeme, içme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek, okul masraflarını karşılayabilmek, kendi istedikleri şeyleri alabilmek için paraya gereksinim duyduklarından çalışmaktadırlar.

“Çocuklar para kazanmak için çalışır. Ben para kazanmak için çalışıyorum. Ben çalışarak katkı yapıyorum. İşte yevmiyeyle çalışıyoruz. Gidip peynir falan alıyoruz, kahvaltılık işte idare ediyoruz. Ben çalışmasaydım kötü olurdu yani” (Ç1, 12, Urfa).

“Valla para kazanmak için paramız olması için çalışıyorum. Valla parayı babaya veriyorlar, babamdan harçlık alıyorum en çok top almayı seviyorum” (Ç11, 14, Urfa).

“Çalışıyorum çünkü para kazanmalıyım. Okuyorum. Okulumun ücretleri çok fazla. Mesela evde yapacağınız çalışmam gerek ondan. Çok çalışıyoruz. Bugün iki defa çalıştım mesela sabah 5’te kalkıp tarlaya gittik, iki buçukta eve geldik. Sonra 4’de gittik 8’de geldik. Yani üst üste çalıştık. Mesela çok zor çalışmak. Bende çok zor çalışıyorum annemlerden bir şey de istemiyorum” (Ç13, 17, Urfa).

Çocukların ikinci sıklıkla dile getirdikleri çalışma nedeni yaşamı sürdürmektir (5). Dolayısıyla bu çocuklar için çalışma onların yaşamlarının idamesini sağlayan başlıca edimdir. Marx sorar: İşçi emeğini neden satar? Yanıt: Hayatta kalmak için (Budd, 2016: 95). İşte tarlada çilek toplayan çocuklar da tarla sahibine emeklerini satarak çalışma edimini gerçekleştirmekte çalışmanın varlık sebepleri olduğunu belirtmektedirler. Bunu kısaca Ç2’nin dediği gibi *“çalışmazsak yaşayamayız”* şeklinde ifade etmektedirler.

“Hayatını yaşamayı sürdürmek için çalışıyorsun. Çalışmak bu demek hayatını sürdürmek için çalışıyorsun” (Ç5, 15, Urfa).

“Varlığımızı sürdürebilmemiz için mutlaka ve mutlaka çalışmak zorundayız. Çilek toplamak demek benim için yaşamdır. Bu yaşam tarlalardaki çilektir. O olmasa bu yaşam olmaz” (Ç8, 17, Suriye/Haseki).

“Çünkü bizim halimiz çok kötü ondan gidiyorum. Zorundayım yani çalışmazsak yaşayamayız” (Ç2, 14, Suriye/Haseki).

Çocuklar arasında ailesi istediği için çalıştığını belirtenlere de rastlanmaktadır. Literatürde, çocukların kendi isteği ile değil ailenin isteği ile çalışmaya başladığı şeklinde yaygın bir kanı bulunmaktadır. Ailelerin çocuklardan beklentisi çalışarak aile bütçesine katkı sunmalarıdır. Bu bağlamda çocuklarının çalışmasını bekleyen aileler arasında onların eğitime devam etmelerini tercih etmeyip çalışma hayatına atılmasını tercih edenler bulunmaktadır. Ailenin bu beklentisini karşılamak isteyen çocuklar da aileye destek/yardım amaçlı çalışarak rollerini yerine getirmektedirler. Çelik’in ifade ettiği gibi, çocuk emeği bir yandan yoksul ailelerin bütçesine destek anlamına gelirken diğer yandan çocukların eğitimi, zihinsel ve bedensel gelişimlerine engel olarak paradoksal şekilde varlık göstermektedir (Çelik, 2010: 59). Çocuk emeğinin bu paradoksal yapısını aşağıdaki çocukların ifadelerinde de görmek mümkündür:

“Ben ailem istediği için çalışıyorum, aileme yardım etmek amaçlı çalışıyorum. Yoksa çalışmamız gereken bir durum yok. İnsanlar bence çalışmaya mahkûm edilmemeli” (Ç5, 15, Urfa).

“Çocuklar mecbur olmasa çalışmazlardı. Bence onlar da benim gibi okula gitmek isterlerdi. Ama bizimkiler işten dolayı göndermedi” (Ç7, 16, Urfa).

Çocukların verdiği yanıtlarda en sık tekrarlanan kelimenin fakirlik olması düşünülebilir. Ancak sadece Ç6 *“fakir, çalışan insanlardır. Ben de fakirlikten dolayı çalışıyorum”* (Ç6, 12, Urfa) diyerek fakirliği temel çalışma nedeni olarak dile getirmektedir. Ç7 ise ailesi istediği için çalıştığını ifade etmekle birlikte *“çocuklar çalışanlar hepsi fakir, hepsi çalışıyor, çalışanlarda mecbur çalışmaya fakirlikten”* diyerek fakirliği çalışma nedenleri arasında belirtmektedir. Ç1’de para kazanmak için çalıştığını söylese de *“çocuklar durumları iyi olmadığı için fakir oldukları için çalışıyorlar. Mesela biz istediğimiz bir şey alamıyoruz, mesela kış için bot, terlik alamıyorum öyle işte”* (Ç1, 12, Urfa) diyerek fakirliğin de çalışma nedeni olduğuna işaret etmektedir.

Tıpkı Ç1 gibi Ç3’de para kazanmak için çalışmak gerektiğinden *“herkese bu devirde para lazım abla. Herkes yani biliyor mecbur çalışmak çünkü para her şeye lazım”* diyerek bahsetse de çocuk yoksulluğunu tanımlarken *“fakir bizim gibilere denir. Öyle yani hep çalışıyoruz, hep tarladayız. Paramız yok”* şeklindeki ifadesinde fakirlik ile çalışma ilişkisine vurgu yapmakta ve parasızlığa işaret etmektedir. Onun bu ifadesinde görüldüğü gibi kendisini çalıştığı için fakir olarak algıladığını, paramız yok diyerek de fakirlikten kaynaklı çalıştığını söylemek mümkündür.

Görülen o ki verilen yanıtlarda fakirlik kodu en sık tekrarlanan kelime olmamaktadır. Bu dikkat çekici bir bulgudur. Bessell’in çalışmalarında ise neden çalışıyorsun? Sorusuna çocukların yaygın olarak ilk verdiği yanıtlar arasında *“çünkü ben fakirim”, “çünkü ailem fakir”* şeklinde belirtmektedir (Bessell, 2009: 534).

Bizim çalışmamızda çocukların çalışma nedeni olarak fakirliği sıklıkla dillendirmemesi çalışmaya yükledikleri anlamın çocukların ve ailenin yaşamını idame ettirecek ve gelir elde etmelerini sağlayacak bir yol olarak görmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Bu bağlamda çalışmanın ailelerin ve kendilerinin ekonomik yükünü az da olsa hafifletmesi, yaşamlarını sürdürmesini sağlaması açısından çalışmanın yoksulluğun ağırlığı olarak değerlendirilmediği şeklinde yorumlanabilir. Çocukların yoksulluk içinde yaşadıklarının önemli ölçüde farkında gözüktüğünü söylemek mümkündür. Bununla birlikte çocukların çalışarak ailelerine sundukları katkı dolayısıyla aktif “ekonomik ve sosyal” failler olduklarının da bilincinde oldukları ifade edilebilir.

Araştırma kapsamında yer alan Kadriye’deki çocuk işçiler her ne kadar çalışma nedenlerini çok sık fakirlik olarak dillendirmese de onların para kazanmak, yaşamı

sürdürmek, ailenin çocuğun çalışmasını istemesi nedenlerini sıklıkla dile getirmesi aslında çalışmalarının yoksullukla ilişkisinin dolaylı yoldan ifadesidir. Çünkü sıklıkla dile getirilen bu nedenlerin hepsi yoksullukla iç içe bulunmaktadır.

Çocuklar genellikle kendi çalışmaları hakkında konuşurken çalışmalarını olumlar görünmektedir. Çalışmayı içinde bulundukları yoksulluk koşullarına çare olarak görmeleri, çalışmaları sayesinde yaşayabildiklerini düşünmeleri, çalışarak ailelerine yardımcı oldukları için “kendi çalışmalarını” doğallaştırmaktadırlar. Ancak çocukların çocuk işçiliği hakkında düşünceleri sorulduğunda çocukların çalışmaya yükledikleri anlam başka bir boyut kazanmaktadır.

3.4.2. Çocukların Çocuk İşçiliği Hakkındaki Düşünceleri

Çocuklara “çocuk işçiliği hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu sorulmaktadır. Çocukların verdiği yanıtlara göre iki alt tema ortaya çıkmakta: biri çocuklar çalışmamalı, diğeri çocuklar çalışmalıdır. Sadece üç çocuk çocukların çalışması gerektiğini düşünmekte geriye kalanlar ise çocukların çalışmaması gerektiğini ifade etmektedir.

Tablo 7. Çocukların Çocuk İşçiliği Hakkındaki Düşünceleri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcılar	Toplam
Çocuk işçiliği hakkındaki düşünceler	Çocuklar çalışmamalı	(18 yaşından) küçük oldukları için çalışmasın/büyükler çalışsın	Ç1, Ç2, Ç5, Ç11, Ç15	5
		Çalışmak yorucu/zor olduğu için çocuklar çalışmamalı	Ç1, Ç6	2
		Okul okusun	Ç7, Ç14	2
		Adil değil	Ç4, Ç8, Ç9, Ç13	4
	Çocuklar çalışmalı	İş öğreysin diye çalışmalı	Ç10, Ç12	2
		Kardeşleri çalışmasın diye çalışmalı	Ç3	1

Çocukların çalışmaması gerektiğini düşünenler sıklıkla 18 yaşından küçüklerin çalışmaması gerektiğini/büyüklerin çalışması gerektiğini (5) vurgulamaktadır. Hatta kimine göre çocukların 20 yaşından sonra çalışmaları gerekmektedir. BM ÇHS’ye göre 18 yaşından küçükler çocuk olarak kabul edilmektedir. Görüşmelerdeki 18 yaşından küçüklerin çalışmasını doğrulamayan çocuklar da BM’nin çocuk tanımıyla benzer olarak 18 yaşından küçükleri çocuk olarak görmektedir. Ancak burada ince bir nüans bulunmaktadır. Onların kastettikleri kendileri dışındaki diğer çocuklardır. Onlar kendilerini çocuk olarak görmemekte dolayısıyla kendi çalışmalarını olağanlaştırmaktadır. Ne var ki kendileri dışındaki diğerleri daha çocuk oldukları ve

onların bedenleri çalışmayı kaldıramayacakları için diğer küçüklerin çalışması olağan dışı hal almaktadır.

“Tabii ben kendimi büyük gibi hissediyorum çalıştığım için zorlukları gördüğüm için çocuk görmüyorum, çocukluğumun geçtiğini düşünüyorum. Ne kadar çocukluğum iyi geçmemiş olabilir ama geçti artık çocukluğum. Çalışıyorum ama çalışan insanın 18 yaşından büyük olması gerekiyor” (Ç5, 15, Urfa).

“Çocukların çalışması doğru değildir ama benim ki normaldir. Ben büyüdüm. Ben çocuk değilim. Büyümüşüm boyum büyük adam kadar olmuş” (Ç11, 14, Urfa).

“Çocuklar 18 yaşında çalışmalı. 18'ine kadar çocuksun, vücudun gelişmen lazım. Ama beni çocuk olarak görmüyorum çünkü tüm sorumluluğu aldım genç yaşta. Dıştan bakınca çocuk gibi olduğum görülür de içten öyle görülüyor, vücut 18 yaşını geçmiş gibi oluyor” (Ç15, 17, Urfa).

Çocuklar arasında çocukların küçük olduğu için çalışmamaları gerektiğini düşünenler olmakla birlikte çalışmanın yorucu ve zor olmasından dolayı çocukların çalışmaması gerektiğini belirtenler de olmaktadır. Nitekim Ç1 *“çocuklar çalışmamalı çünkü küçük. Bence biraz daha büyüdükten sonra çalışmaları lazım da. Abla şey kaldıramıyoruz mesela kolay işleri yapabiliriz de öyle olmuyor”* (Ç1, 12, Urfa) diyerek çalışmanın zahmetli olduğunu, onlar için sağlıksızlığını ima etmektedir. Ç6'da çalışmanın zorluğundan bahsederek çocukların çalışmaması gerektiğini belirtmekte çalışmanın tarladan sonra da evde devam ettiği, çocuklara boş zaman bırakmadığı için serzenişte bulunmaktadır:

“Çocuklar çalışmamalı. Sıcak, içerisi çok sıcak, çok terliyoruz. Yoruluyoruz, eve bitap geliyoruz. Eve gelince koyunları otlatıyoruz. Çocuklar çalışmamalı çocukların evde durması gerek, televizyon izlemesi, yatması, yemek yemesi, ders çalışması gerek, kitap okumak işte bunlar akşamüstü şurada oynasın yeter. Geçersin eve ama ben şimdi akşamüstü çıkıyorum oynamak yerine şurada otlatıyorum” (Ç6, 12, Urfa).

Çocuklardan kimisi de tarlada çalışmanın çocuk işi olmadığı, çocukların okula gitmesi gerektiğini vurgulayarak çocukların çalışmasına karşı çıkmaktadırlar. Ne yazık ki bu çocuklar da görüşme yapılan çocukların önemli bir kısmı gibi kendi çalışmalarının mecbur olduklarını düşünmektedirler.

“Çocuklar çalışmamalı. Okul okuması gerekiyor. Bir meslek sahibi olması gerekiyor. Böyle bir tarla içinde çalışmaması gerekiyor. Ben de mecbur olmasam çalışmazdım okul okumak isterdim” (Ç7, 16, Urfa).

Düşük sosyoekonomik koşullarda yaşayan çocuklar sosyal hiyerarşide aşağıda yer alırken diğer çocukların hiyerarşinin yukarılarında olduklarını görmekteyiz. Dolayısıyla bazı çocuklar gelirin, çalışmanın ve eşitliğin dağılımının adaletsiz olduğunun farkına vararak yoksulluğa ve çocuk işçiliği sorunlarına yapısal olarak yaklaşmaktadırlar. Onların çocuk işçiliğini sorunsallaştırarak adalete vurgu yapmalarından ötürü bu çocukların çocuk işçiliği bağlamında yoksulluk ve eşitsizlik algılarının oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu çocuklardan Ç4'ün “*onlar hayata bakmaya geldi, biz de zor iş için geldik. Düşünüyor?*” dediği gibi bu çocukların çocuk işçiliğini sorgulamaya girişmeleri aslında onların çocuk yoksulluğunun bölücü doğasının farkına vardıklarının işaretidir.

“Hiç adil değil gerçekten. Çocuğun biri tarlada çalışıyor küçücükken. Diğeri tatil yapıyor, denize havuza giriyor. Bence hiç adil bir şey değil yani” (Ç13, 17, Urfa).

Ne yazık ki kimisi sorgulamaları sonunda eşitsizliğin ilahi adaletten geldiği kanısına varmaktadır. Bu durumu bu çocukların yoksulluğa yaklaşımlarının yapısalcı eğilimden kadercı eğilime sürüklendiği şeklinde yorumlanabilir.

“Adil değil. Ama ne yapamaz biz düşünüyor, her gün görüyor, düşünüyor. Ama ne yapamaz? Moralim bozuluyor, ama yine kalkıyor, işe kalkıyor, uğraşıyor. Niye uğraşıyor? Belki biraz morali düzelsin. Bir adam çalışıyor, çocukları okula gidiyor üniversite gidiyor. Bizde 5 adam çalışıyor, çocuklar okula gidemiyor. Bizde bak çocuk çalışıyor, büyük adam çalışıyor gerçek bu. Bu iş bence bizim nasip böyle oldu” (Ç4, 17, Suriye/Haseki).

Bazı çocuklar da çocukların çalışması gerektiğini düşünmektedir. Bu çocuklardan Ç10 ve Ç12 çocuklar iş öğretilsin/gelecekte işleri olsun diye çocukların çalışmasını olumlamaktadırlar.

“Çalışsalar belki ilerde bir meslek kurarlar küçükken 13-14 yaşına çıraklığa girip çalışsınlar meslek sahibi olurlar” (Ç10, 14, Urfa).

“Çok çalışsınlar çalışmasak hiçbir şey olamaz, çocuklar doktor olamazlar, polis olamazlar” (Ç12, 7, Urfa).

Çocukların çalışmasının kardeşlerinin okuması için gerektiğini dile getiren bir çocuğa da rastlanmaktadır. O, küçük kardeşin okuması ve ileride başarılı olması için çalışmanın gerekliliğine inanmaktadır.

“Çocuklar çalışsın kardeşlerinin okuması için. Bizim daha çok çabalamamız gerekiyor mesela kardeşim çalışmasın ben çalışayım ben istiyorum da hani çalışmasın hep başarılı olsun” (Ç3, 16, Urfa).

Küçük kardeş çalışmasını diye (büyük) çocukların çalışması gerektiğini dile getiren Ç3'ün yanıtı kendi içinde çelişkiyi barındırmaktadır. Aslında bu çocuğun çocukların çalışmasını doğrulamadığı ama kardeş için çalışmak gerektiğini dile getirmesiyle onun özverili davranarak kendi geleceği pahasına kardeşin geleceğini garanti altına almak istediği anlaşılmaktadır.

3.4.3. Çocuk İşçilerin Gelecekte Beklentileri

Çocukların gelecekte beklentileri, onların yaptıkları çilek işi ve yaşadıkları yoksulluk koşulları ile şekillenmektedir. Çocuk işçilere “gelecekte beklentiniz nedir?” sorusu sorularak onların gelecek algıları ortaya konulmaktadır. Onların geleceğe dair beklentilerinde umuda dair durumlarını yakalamak da mümkündür.

Marx'ın Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı'sında belirttiği gibi, toplumun bütün ilişkilerini anlamak bunlara karşılık gelen dönemlerdeki maddi hayat koşullarının anlaşılmasıyla mümkündür (Marx, 1974: 31). Bu bağlamda çocuk işçilerin maddi hayatlarının onların toplumsal hayatlarını belirlediği söylenebilir. Çocuk işçilerin içinde bulundukları ekonomik koşullar, sosyal gerçekliği belirlemekte gelecek beklentileri de içinde bulundukları ekonomik bağlam ve bunun tarafından şartlandırılan sosyal bağlama göre şekillenmektedir. Gün'ün ifadesiyle, geleceğe içinde bulunduğu koşulların gerçekliğinden bakmaktadırlar (Gün, 2010: 184).

Tablo 8. Çocuk İşçilerin Gelecekte Beklentileri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcılar	Toplam
Gelecekte beklentiler	Gelecekte beklenti var	Villa almak	Ç6, Ç11, Ç12, Ç13, Ç14	5
		Futbolcu olmak	Ç6, Ç13	2
		Cep telefonu	Ç1, Ç2	2
		İşyeri açmak	Ç10, Ç15	2
		Üniversiteye gitmek	Ç5	1
		Çilek işinde çalışmamak	Ç7	1
	Gelecekte beklenti yok	Hayal yok, gelecek de yok	Ç3	1
		İstekler var (ama olmaz), gelecek yok	Ç4, Ç8, Ç9	3

Çocukların gelecek beklentilerinin villa almak üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Onların barınma koşulları son derece yetersiz ve elverişsizdir. Bu yerler kalabalık haneleriyle yaşadıkları küçük yerler olup, kimilerinin ise yaşadıkları yerlerin içerisinde kendi imkân ve yaratıcılıklarıyla müşambalardan inşa ettikleri havuzları ya da havuz niyetine kullandıkları küvetleri bulunmaktadır.

Çocuk işçilerin çevrelerinde ise villalar yer almaktadır. Çevredeki villalar büyük ve havuzludur. Etraftaki villalar, villaların içindeki havuzlar ve villaların bahçelerinde bekleyen köpekler onlar için zenginliğin, mutluluğun sembolize edilmiş hali olmaktadır.

Çocuklar günün birinde villa almak istemekte bu hayallerini anlatırken aslında o özlemini duydukları evlerini nasıl döşeyeceklerini ve o villalarda nasıl yaşayacaklarını anlatmaktadırlar. Onlar, kendi çocukları olduğunda çocuklarını çalıştırmayıp evde oturduğu, köpeklerini besledikleri, tuttukları takımla süsledikleri bir villa yaşamınaa özlem duymaktadırlar. Bu villa özelemleri aslında yoksulluğun olmadığı bir yaşam özlemi olduğu söylenebilir. Nitekim Ç6 ileride çok sevdiği takımı Beşiktaş'ta futbolcu olmayı da istemekte ama aynı zamanda kendi zevkine göre bir villa sahibi olmayı temenni etmekte ve gelecekte olmasını istediği villasındaki yaşamı şöyle anlatmaktadır:

“Ben büyünce mesela çocuklarımı hiç çalıştırmayacağım, her birinin kendi odasını yapacağım. Beşiktaşlı havuzlu villa yapacağım. Sadece ben çalışırdım o evde sabah giderdim akşamları gelirdim” (Ç6, 12, Urfa).

Görüşülen kız çocuklardan biri gelecekte villa almayı beklemekte ama en büyük hayalinin futbolcu olmak olduğunu söylemektedir. Futbol onun için o kadar önemli bir yerdedir ki hayatının anlamıdır, yoksulluğun anlık da olsa unutulmasını sağlar. Erkek sporu olarak görülen futbolun aynı zamanda amatör futbolcu olan bu kız çocuğu tarafından tutkulu bir şekilde sahiplenilmesi, Kadriye'deki yoksulluk içinde yaşayan çocuklarda tıpkı çobanlık gibi futbolun da kız çocuğu tarafından gerçekleştirilmesi dikkat çekici bir bulgudur. Bu işin ve sporun cinsiyetsizleştirilmesi adına anlamlıdır.

“Çalışırım fazla çalışırım alamasam da derim ilerde alacam mesela dedim bir de villam olsun. Olduğunda alacam balık olsun köpek olsun şimdi alamadığım şeyleri param yetmediği için ama ilerde kendim alacam. Abla benim hayallerimde futbolcu olmayı çok isterim. Futbol çok önemli bir şey, kim bilir belki ilerlersem güzel futbolcu olurum. Kurtarıyorum hayatımı. En büyük hayalim futbolcu olmak, ama parasından da değil aslında zevk veriyor. Futbol sahasına girince sanki evimde gibi hissediyorum kendimi futbol oynarken kendimi her şeyi unutuyorum” (Ç13, 17, Urfa).

Çocuklar arasında en büyük gelecek beklentilerinin cep telefonu olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır. Onlar etraftaki çocukların cep telefonlarını görmekte kendileri ona sahip olmadığı için ona sahip olmayı çok istemektedirler. Cep telefonu onlar için hem bir statü sembolüdür hem de iletişim kurmak için ve dersler için önemlidir. Onların gelecekte istedikleri telefona sahibi olmalarına yönelik ifadeleri aslında göreceli yoksulluğun ifadeleri olarak belirlemektedir. Gelecek beklentilerinin ifadelerinde dahi (görece) yoksulluk hallerinin barındığı görülmektedir.

“Beni en çok telefonumun olmaması mutsuz ediyor. Arkadaşlarımda var keşke benimde olsaydı. Derslerimi çalışabilirdim. Bayramda öğretmenlerimi arayıp bayramınız kutlu olsun derdim. Arkadaşlarımı arayıp sohbet ederdim” (Ç1, 12, Urfa).

“Iphone görünce asıl üzülüyorum. Çünkü o güzel kaldırmış ben niye kaldırmayım? Çünkü çok istiyorum iphonu kaldırmayı. En büyük hayalim. Ama gördüğüm zaman arkadaşlarım iphone kaldırmış neden bu kaldırmış ben kaldırmamışım” (Ç2, 14, Suriye/Haseki).

Gelecekte kendi işyerlerini açmayı düşünen çocuklar (2) da bulunmaktadır. Bu çocuklardan biri turizm meslek lisesi aşçılık bölümünde okumakta ve tarla dışında aldığı mesleki eğitim gereği bir otelin mutfağında çalışmaktadır. Diğeri de tarla dışında çırak olarak çalışmakta lisede çıraklık eğitimi almak istediğini dile getirmektedir. İkisi de mesleki eğitimin onlara sağlayacağı belgeyi önemsemekte ve gelecekte o belge sayesinde işyeri açabileceklerini düşünmektedir. Hatta Ç15 tarlada çalışmayı geleceksizlik/gelecek beklentisinin yitirilmesi olarak görmekte bu bağlamda tarlalarda çalışan çocuklara tarlada çalışmanın geleceği yok edeceğini hatırlatıp kendi gelecekleri için okulu bırakmama çağrısında bulunmaktadır:

“Okulu bırakmayın diyorum kendi geleceğinizi düşünün tarlada eziyet iş olacağına bir gelecek olmuyor kariyerin olmuyor hiçbir gelecek beklentin yok” (Ç15, 17, Urfa).

Çocuklardan sadece Ç5; *“her şeyden önce okumak istiyorum. Okuyarak çok başarılı olmak üniversiteye girmek istiyorum”* (Ç5, 15, Urfa) şeklinde dile getirdiği gibi gelecekte üniversite okumak istemektedir. Sadece bir çocuğun üniversite okuma beklentisi, önceki bulgularda da değinildiği gibi, çocuk işçilerin eğitime olan inançlarının zayıf olduğunu göstermektedir. Eğitimin onların hemen hepsi tarafından hayal bile edilmediği bulgusu Kadriye’deki çocuk işçilerin yukarı doğru sosyal hareketlilik imkânlarından yoksun kaldıklarını, sosyal hiyerarşideki yerlerinin değişme olasılığının son derece zayıf olduğunu göstermesi açısından anlamlıdır. Onların işçi ve yoksul kimliklerini içselleştirdikleri, bunun dışına çıkma umudunu yitirmiş oldukları söylenebilir. Onlar şimdinin yoksul ve işçi çocuklarıdır. Onların geleceğin yoksul ve nitelikli olmayan işlerde çalışmaya devam eden işçi yetişkinleri haline gelmeleri kuvvetle muhtemeldir.

Çocuklardan bir tanesi (Ç7) eğitim alıp hayalindeki mesleği yapmak istediğini ama artık bunun mümkün olmadığını görmektedir. Bu bağlamda kendi istediği mesleği yapamasa da gelecekte şu an işçilik yaptığı çilek işinde çalışmamayı beklemektedir.

Çilek toplamak onun sevmediği bir iştir, gelecekte kendini çilek toplarken düşünmesi onu mutsuz etmektedir. Ç7, şu an için çilek işine bunun mecburiyetinin farkında olarak devam etmekte aynı zamanda gelecekte de işçi kimliğini sürdüreceğinin bilincinde gözükmektedir. Ancak gelecekte bir iş beklentisinde bulunarak umutvar olması, bu beklentisinin geleceğin kadın çalışanı olarak çalışma hayatına katılım gösterebilme ihtimalini taşıdığı göstermektedir. Ç7'nin gelecekte başka bir işte çalışma beklentisi, “kadının yeri evidir” şeklinde kadını özel alanla sınırlayan cinsiyetçi söylemin dışına çıkarak kadının işgücüne katılımı açısından anlamlı gözükmektedir

“Gelecekte beklerim benim? Benim hayalim ressam olmak isterdim, işte olmadı. Anaokulu öğretmeni de olmak isterdim, işte olmadı bir türlü. Çilek işini sevmiyorum bu işte çalışmak istemiyorum çalışmaktan nefret ediyorum. Gelecekte dilerim çilek işi olmasın başka iş olsun” (Ç7, 16, Urfa).

Çocuk işçilerin önemli bir kısmı (4) gelecekte hiçbir beklentiye sahip değildir. Bu son derece endişe verici bir durumdur. Bu çocuklardan Ç3'ün hayali bile yoktur. Hayallerden yoksun olmak onun gelecek beklentisini de yok etmekte hatta geleceğinin şimdiden daha kötü olacağını düşünmektedir.

“Hayalim yok galiba gelecekte beklerimde yok geleceğimi de hiç düşünmüyorum daha kötü olacağımı düşünüyorum” (Ç3, Urfa, 16).

Ç4, Ç8, Ç9 ise bazı isteklere sahiptir ancak bunların gerçekleşmeceğinin de farkındadırlar. Bu çocuklar şu an tüm ihtiyaç ve isteklerini baskıladıkları için gelecek beklentisine girmemektedirler.

“İsterim ki evde televizyonlar olsun klimalar olsun güzel mutfaklar olsun ben bunlar isterim bunlar benim özlemim ama bunları burda yakalamak yok, gelecek yakalamak yok” (Ç8, 17, Suriye/Haseki).

Nihai olarak gelecekte beklenmesi olmayan çocukların umutsuz olmalarının yoksulluk döngüsünden kaynaklanabildiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Günümüzde geçmiş toplumlara kıyasla sağlık alanında yaşanan gelişmeler ve teknolojik gelişmeler günümüz toplumlarının refah seviyelerini artırmıştır. Artan refah seviyesiyle birlikte eğitim ve gelir düzeylerinde de geçmişe oranla artışlar gözlenmiştir. Küresel neoliberal politikalar refah artışını sağlama vaadiyle iyimser bir hava yaratmaya çalışmıştır (Adak, 2009: 16).

Ancak iyimser göstergelere rağmen günümüzde küreselleşme ve neoliberalizmin artan baskısı gelir dağılımı adaletsizliğini artırmakta, eğitimde fırsat eşitsizliği devam etmekte, düzensiz göçler, hızlı nüfus artışı toplumların sosyoekonomik yapısını olumsuz etkilemektedir. Küreselleşme süreci ve neoliberal politikalar bir taraftan yeni varsıllar yaratırken diğer taraftan ekonomik, mekânsal ve toplumsal dışlanma riski yüksek olan yoksulları ortaya çıkarmaktadır.

Yoksul insanların kurban ya da mağdur olarak görülmesi, yoksulları suçlayıcı bir anlayış geliştirilmesi söz konusu olabilmektedir. Yoksullar ötekiler olarak suçlanmaktadır. Diğer taraftan da yoksullar yoksulluğun suçlusu olarak zenginleri işaret etmekte yoksullar olmasaydı zenginlerin olmayacağı düşünülebilmektedir. Bu noktada Bertolt Brecht'in şu sözleri akla gelmektedir: “...ve yoksul adam zengin adama dedi ki: ben yoksul olmasam sen zengin olmazdın” (Toran, 2010: 290).

Yoksulluk kuşaktan kuşağa aktarılan bir olgudur. Yoksulluğun kuşaklararası aktarımında çocuk işçiliğinin etkisi büyüktür. Çocuk yoksulluğunun da çocuk işçiliğinin üzerinde belirleyiciliği vardır. Çelik'in aktardığı üzere çocuk işgücü araştırmaları aile gelirinin düşük olmasının çocukların çalışmasının başlıca etkeni olduğunu, yoksulluğun çocuk emeği arzının en önemli nedeni olduğunu ortaya koyar (Çelik, 2010: 66).

Yoksulluk gelecek beklentilerini de belirleyebilmektedir. Gelecek algısı, içinde bulunulan ekonomik ve sosyal koşullardan beslenebilmektedir. Yoksulluk koşulları bireyleri erken yaşlardan itibaren gelecek kaygısına düşürebilmektedir (Gün, 2010: 186).

Yoksulluğun çocuk görünümünün ele alındığı bu çalışmada yoksul ve işçi tanımlamalarını içinde barındıran toplumun dezavantajlı ve en savunmasız kesimini oluşturan yoksulluk içinde yaşayan çocuk işçiler sorunsallaştırılmakta onların yoksulluk halleri ve çalışma yaşamlarının ekonomik ve sosyolojik açıdan değerlendirilmesi araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Çocuk toplumun öznesidir. Bu araştırmanın öznesini yoksulluğun sonucu olarak çalışmak durumunda kalan, çocukluklarını

işçileşerek yitiren çocuklar oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında yoksulluk içinde yaşayan çocuk işçiler yer almaktadır. Bu çocukların önemli bir özelliği ise göçmen çocuk olmalarıdır. Dolayısıyla bu araştırmanın odak noktasını çocuk yoksulluğu, dayanak noktasını (göçmen) çocuk işçiliği oluşturmaktadır.

Çocuk işçilerin yoksulluğu algılama biçimleri, yoksulluğu deneyimleyen çocuklar için farklılık gösterebilmektedir. Çocuklar çocuk yoksulluğuna farklı anlamlar yüklemekte yoksulluğu birden fazla boyutta hissedebilmektedirler. Çocukların yetersiz aile gelirinden kaynaklı ekonomik yoksulluk yaşadıkları aşikârdır. Gelir yoksulluğu dışında çocukların kıyafet-ayakkabı, oyuncak-bisiklet, kendilerine ait oda, defter, kitap vb. okul malzemeleri, cep telefonu, yiyecek-içecek gibi temel ihtiyaç ve isteklerin karşılık bulmamasından dolayı yoğun maddi yoksunluk yaşadığı görülmektedir. Yoksulluğu tanımlarken kendilerini sıklıkla diğer çocuklarla kıyaslamakta *“onlarda var neden bende yok?”* sorusunu sormaktalar, diğer yandan *“fakirler demek hiçbir şeyi yok, sokaklarda yaşıyorlar, elbiseleri burası yırtık günah herkes onlara gülüyor. Fakirler günah bizim üstümüzdeki elbiseleri görüp almak istiyorlar”* (Ç12, 7, Urfa) vb. söylemlerde bulunarak kendilerini yoksuldan saymamaktadırlar. Çocukların yoksulluğu tanımlama biçimlerinde yoksulluğun mutlak halinden ziyade görece haline işaret edilmekte yoksulluğun görece halinin daha çok hissedildiği anlaşılmaktadır. Kısacası onlar için yoksulluk açlık, evsizlik, sağlık hizmetlerine erişememe gibi temel ihtiyaçların yokluğundan, karşılanabilir olmamasından ziyade cep telefonu, yeni kıyafetler-ayakkabılar vb. malların yokluğu olarak algılanmaktadır. Çocukların yoksulluğun getirdiği dışlanmışlık ve sosyal etkinliklere katılamama şeklinde sosyal yoksunluk yaşadıkları da görülmektedir. Hepsi tarlalarda çalışmakta büyük çoğunluğu tarlalarda çalışmak dışında oradaki baraka tarzı/konteynerler de kalmakta dolayısıyla sosyal hayattan adeta tecrit edilmiş bir şekilde yaşamaktadırlar. *“Çocuklar tarla oynuyor bizde oyun yok çarşıya gitmiyor bir şeye gitmiyor tarla oynuyor. Çocuklar parka gitmiyor tarla oynuyor”* (Ç9, 16, Suriye/Haseki) ifadesinde de görüldüğü gibi onların oyun imkânları dahi bulunmamakta oyun hakkında uzak yalıtılmış bir tarla hayatı sürmektedirler. Yapılan görüşmelerde çocukların çocukluğun yitimi, acı, utanç, geleceksizlik şeklinde duygu yoksulluğu yaşadıkları da ortaya çıkmaktadır. Ç8’in *“çocuklar üzülür büyükler ellerinde olmadıkları için kabulleniyorlar ve üzülüyorlar”* (Ç8, 17, Suriye/Haseki) ifadesinden de anlaşıldığı üzere çocukların yoksulluğu yetişkinlerden farklı deneyimledikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca gelecek beklentisini yitirmiş, umutvar olmayan çocukların sayısı da azımsanmayacak düzeydedir ve oldukça

endişe vericidir. Yoksulluk çocukların eğitimlerini engel olmaktadır. Yoksulluk nedeniyle çocuklar ya okulu bırakmakta ya da akademik başarıları düşmektedir. Düşük eğitilmiş olmaları onların yetişkinlikte de büyük olasılıkla düşük nitelikli işlerde çalışan olmaları anlamına gelmektedir. Onların hiyerarşideki yerlerini şimdiden aşağı düzeyde olacak şekilde sağlamlaştırdıkları söylenebilir.

Bu araştırmada yoksul çocukların önemli bir kısmının hiyerarşideki yerlerinin bilincinde olarak eşitsizliğin orantısız dağıldığının farkında oldukları anlaşılmaktadır. Onlar gelirin adil dağılmadığını, yoksulluğun adil olmadığını düşünmektedirler.

Çocuk yoksulluğunun ailenin bilinçsizliğinden/çabasızlığından kaynaklandığını dile getiren çocuklar bulunmakta onların yaşadıkları yoksulluk deneyimi yoksulluğun suçlusunu aileler olarak göstermektedir. Bu durumda Brecht'in sözünden ilhamla bu çocuklar şöyle der gibidirler: *"ve yoksul çocuk ebeveyllerine dedi ki: siz yoksul olduğunuz için ben yoksul oldum."* Kimi çocuk da yoksulluğa kaderci yaklaşarak, yoksulluğun değişmez doğasına vurgu yapmakta ailenin yoksulluğundan dolayı yoksul olduklarını ve yoksul kalacaklarını belirtmektedirler. Neticede ailelerin yoksulluğu çocukların yoksullaşmasına yol açmaktadır. Çocukların aile gelirlerinin yetersizliğinin onların çocuk işçiliğine başlamalarının önemli bir nedeni olduğu da görülmektedir. Çocuklar genel olarak ailelerine korumacı eğilimlerle yaklaşmakta aileye yardım çalışma nedenleri arasında yer almaktadır. Ailenin ekonomik yoksulluğu çocukların yoksulluğuna, çocukların yoksulluk içinde yaşamaları da onların işçileşmesine yol açmaktadır. Çocukların önemli bir kısmı çocukların çalışmasını doğrulamazken, kendi çalışmalarını ise kanıksamış gözükmektedirler. Onlar yaşadıkları yoksulluk ve işçilik deneyimleri doğrultusunda yoksulluğun ve işçiliğin sıkça adil olmadığını dile getirmelerine rağmen yoksullukla baş edebilmek için çalışmayı bir strateji olarak görmekte bu durumda onların yoksulluklarının ve işçiliklerinin süre gideceği kuvvetle muhtemel gözükmektedir. Yoksulluğu deneyimleyen çocuklar kendi bireysel deneyimleri doğrultusunda yoksulluğun çözümüne farklı öneriler getirmekte bunlardan bazıları hak temelli yaklaşım yerine sadaka kültürünü içselleştirerek çözüm sunmaktadır. Çocukların eğitime inançlarını önemli ölçüde yitirdikleri ve hiyerarşide yukarı çıkmalarına imkân tanıyabilecek araç olan eğitimin onlar için işlevsizleştiği ortaya çıkmaktadır. Sadaka kültürünün içselleştirilmesi, eğitime inancın yitirilmesi ve eğitimin işlevsiz olarak algılanması aslında onların yoksulluk ve dolayısıyla işçilik sorunlarının aşılmasına engel teşkil etmektedir.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda yukarıdaki betimlemeler çocuk işçilerin çocuk yoksulluğu ve çocuk işçiliği deneyimlerinin anlatıldığı dokusal betimlemeyi ve bu fenomenolojik olgulara ilişkin deneyimlerinin nasıl tecrübe edildiğini anlatan yapısal betimlemeyi göstermektedir. Bu betimlemeler doğrultusunda öz olarak şunu söylemek mümkündür: Çocuk yoksulluğu temelde ekonomik yapı tarafından belirlenen maddi boyutu olan bir olgu olmasının yanı sıra sosyal ve duygusal boyutlarıyla da çocuklar tarafından yaşanan bir deneyim olmaktadır. Çocuklar yoksulluğu bireysel olarak deneyimleyerek kendi deneyimleri doğrultusunda yoksulluğa farklı anlamlar yüklemektedir. Buna rağmen çocuk yoksulluğu fenomenini deneyimleyen çocuk işçilerin ortak özelliklerinin yoksul ailelere mensup oldukları, parasal temelli yoksulluk yaşamakla birlikte içinde bulundukları sosyoekonomik ve mekânsal bağlamın yoksulluğu sosyal olarak inşa ederek sosyal alanda da deneyimledikleri, yoksulluk nedeniyle iyi barınma, sağlıklı beslenme, iyi eğitim görme, oyun hakları başta olmak üzere temel çocuk haklarından mahrum kaldıkları, gündelik yaşamlarında ailece yoksullukla baş edebilmek adına tarımda çalıştı(rıldı)kları, tarım işinde çalışmalarının onların gelişimleri için zararlı/tehlikeli olduğudur. Çocuk işçilerin yoksulluğu algılayışları ve deneyimlemeleri yetişkinlerinkinden farklıdır; yoksulluk ve işçilik çocukları çocukluklarından mahrum bırakmaktadır ve onlara gelecek vaat etmeyip, onların gelecek beklentilerini sınırlamaktadır. Çocukların yoksulluk içinde ve işçilik yaparak yaşamaları onların içinde bulundukları sosyoekonomik bağlamın dışına çıkmadan hayallerinde dahi ihtiyatlı olmalarına, geleceğe yönelik beklentiye girdiklerinde onların beklentilerinde bile mütevazı davranmalarına yol açmaktadır. Neticede yoksul yaşam çocukları işçileştirmekte onların işçileşmeleri onların yoksulluğu derinden deneyimlemelerine yol açmakta ve onların geleceğe giden yollarının da yoksulluk taşlarıyla döşenmesine şimdiden zemin hazırlamaktadır.

Bugünün yoksul işçi çocuklarının geleceğin yetişkinleri olacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Yoksulluk içindeki bu çocukların yoksulluk ve umutsuzluk sarmalına takılmaları durumunda geleceğin yoksul vasıfsız işçi/işsizleri olacağı, onların da kendi çocuklarını bu sarmalın içine bırakacakları ihtimali söz konusudur. Onları yoksulluk tuzağına düşmemeleri için karamsar ve kaderci eğilimlerinden kurtarıp, umutvar olmalarını sağlamak ve onlara başka bir dünyanın mümkün olduğuna inandırmak ve yoksulluğu ortaya çıkaran nedenlere yönelik çocukların seslerine kulak veren politikalar geliştirmek gerekmektedir.

Yoksulluğu önlemek için çocukların yoksulluğunu önlemekten işe koşulmak gerekmektedir. Yoksulluk temelde insan haklarının ihlali olup, elverişli yaşam koşullarının yokluğuna işaret etmektedir. Yoksulluğu önleme girişimleri başarılı olursa çocukların haklarına, daha elverişli yaşam koşullarına ulaşma imkânları olur ve onların gelecekte yoksulluk yaşama riskleri azalır (Avşar Kurnaz, 2007: 48). Gelecek nesillerin yaşamlarının sağlıklı inşa edilmesi ve yoksulluğun bir kader olmaktan çıkarılması, çocuk işçilerin ekonomik istismarının önlenmesi, eğitim hayatlarını sürdürebilmeleri, insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürebilmeleri genel olarak toplumun ve özelde çocuğun gelişimi açısından önemlidir.

Çocuk yoksulluğuna yönelik çözüm geliştirirken ailenin yaşadığı yoksulluğu hafifletmeli, yoksulluğu ivmeleyen düşük ücretleri, düşük nitelikli işlerde çalışmayı ya da işsizliği, çok çocuk yapma düşüncesini önlemeye yönelik politikalar geliştirmelidir. Ailelere bilinçlendirme çabalarında bulunulmalı, onların potansiyellerini artıracak, beceri kazanmalarını sağlayacak eğitimler verilmeli, onlara kaliteli istihdam sağlanmalıdır. Aile yoksulluğunu önlemeye yönelik çabalara girilmesi önemlidir. Böylelikle aile gelirinin yetersizliğinden dolayı yapılan fayda-maliyet analizi sonucunda çocuğu çalışma yaşamına katılmasına karar veren anlayışla da mücadele edilmiş olur ve çocuğun işçileşmesi üzerindeki baskı azaltılabilir.

KAYNAKLAR

- Abiodun, T. F. vd., (2019). “Alarming Rate of Child Poverty in Northern Nigeria: Implications For National Security”, *American Research Journal of Humanities Social Science*, 2/1, 1-10.
- Abu-Ras, W. and Mohamed R. A., (2018). “Child Poverty and Youth Unemployment in Paletsine”, *Poverty & Public Policy*, 10(3), 354-370.
- Açıkalın, N. (2020). “Çocuk Göçü ve Sonuçları”, *Çocukluk Sosyolojisi*, (ed. Levent Eraslan), Vize Yayıncılık, Ankara.
- Adak, N. (2009). *Sosyal Sorunlar Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Adamson, P. (2012). *Measuring Child Poverty: New League Tables of Child Poverty in The World’s Rich Countries*, Innocenti Report Card 10, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence.
- Adamson, P. and Bradshaw, J. (2007). *Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries*. Research Report. Innocenti Report Card, vol. 7 . Unicef Innocenti Research Centre , Florence, Italy.
- Addae-Korankye, A. (2019). “Theories of Poverty: A Critical Review”, *Journal of Poverty, Investment and Development*, 48, 55-62.
- Agyire-Tettey, F. vd., (2021). “Multidimensional Child Poverty in Ghana: Measurements, Determinants, and Inequalities”, *Child Indicators Research*, 14, 957–979.
- Aksan, G. (2013). *Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri Konya Örneği*, Atlas Akademi, Konya.
- Aktan, C. C., Vural, İ. Y. (2002). “Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, *Genel Olarak Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Yoksulluk Sorunu*, Coşkun Can Aktan (ed.), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Akturan, U., Esen, A. (2008). “Fenomenoloji”, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Türker Baş, Ulun Akturan (ed.), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Andresan, S., Meiland, S. (2019) “Being Poor From Children's Point of View. The Potential of Childhood Theory and Qualitative Methods for Child Poverty Research: Findings From Two Qualitative Studies of Poverty in Germany”, *Children and Youth Services Review*, 97, 94-99.

- Arun, M.O. (2018). “Bir Sosyal Sorun Olarak Yoksulluk”, *Sosyal Sorunlar*, Yener Şişman (ed.), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3650, Eskişehir.
- Aspers, P., Corte, U. (2019) “What is Qualitative in Qualitative Research”, *Qualitative Sociology*, 42, 139-160.
- Avşar Kurnaz, Ş. (2007). “Çocuk Yoksulluğu”, *Aile ve Toplum*, 9/3, 47-55.
- Aufseeser, D. (2020). “Towards a Relational Understanding of Child Poverty: Care and Adverse Inclusion Among Street-Affiliated Children in Peru”, *Geoforum* 114, 10-18
- Bağış, R. C. (2017). *Çocuk Emeğine ve Çıracılık Eğitime Sosyolojik Bir Bakış: Denizli Kent Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Bağış, R. C. (2019). “Çocukları Suça Sürükleyen Çevresel Nedenler: Sosyal Bağ ve Sosyal Öğrenme Teorileri Işığında Bir Değerlendirme”, *Humanitas*, 7/14, 203-221.
- Bal, H. (2021). *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Balarabe, I.I., Solomon, O. (2019). “Strengthening Formal Financial Service as an Alternative Panacea to Poverty Alleviation in Nigeria: A Phenomenological Study”, *Kebbi Journal of Economics and Social Sciences (KJESS)*, 1/2, 1-9.
- Barry, B. (1998). *Social Exclusion, Social Isolation and the Distribution of Income*, CASE Papers 012, Centre for Analysis of Social Exclusion, LSE.
- Bastos, A., Machado, C. (2009). “Child poverty: A Multidimension a Measurement”, *International Journal of Social Economics*, 36/3, 237-251.
- Baş, T., Akturan, U. (2008). “Fenomenoloji”, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Türker Baş, Ulun Akturan (ed.), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Başkale, H. (2016). “Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9/1, 23-28.
- Barnes, H., vd. (2017). *Review of Research Evidence on Child Poverty in South Africa*, Cape Town: SASPRI; Children’s Institute - University of Cape Town; PSPPD.
- Barrientos, A., Dejong, J. (2004). *Child Poverty and Cash Transfers*, CHIP Report No 4.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, (çev. Ümit Öktem), Sarmal Yayınevi, İstanbul.

- Berkman, K. (2023). “Yoksulluğun Yaşanan Boyutu: Türkiye’de Çocuk Maddi Yoksunluğunun Analizi”, *Çalışma ve Toplum*, 1/76, 337-386.
- Bessell, S., (2009). “Indonesian Children’s Views and Experiences of Work and Poverty”, *Social Policy & Society*, 8/4, 527-540.
- Biggeri, M., vd., (2011). *Child Poverty Measurement: The Case of Afghanistan*, Working Paper, N.18, Italia.
- Bourguignon, F. (1999). “Inclusion, Justice and Poverty Reduction”, “Absolute Poverty, Relative Deprivation, and Social Exclusion”, (ed. Gudrun Kochendorfer-Lucius, Boris Pleskovic), Villa Borsig Workshop Series, Berlin.
- Boyden, J., vd., (2003). *Children and Poverty: Experiences and Perceptions from Belarus, Bolivia, India, Kenya & Sierra Leone*, Christian Children’s Fund (CCF).
- Boz, Ç. (2012) “Adam Smith ve Amartya Sen”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14/3, 71-96.
- Böke, K. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Kaan Böke (ed.), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Bıçkılı, D. (2013). “Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek”, *Kentsel Yoksulluğun Kültüralist Okumaları*, (der. Ömer Aytaç, Süleyman İlhan), Birleşik Yayınevi, Ankara.
- Bilbay, A. (2021). “Çalışan Çocuklar”, *Çocuk sosyolojisi*, Oğuz Emre, Ayşegül Ulutaş Keskinlik (ed.), Eğiten Kitap, Ankara.
- Bilton, T. (2003). *Sosyoloji*, (çev. Kemal İnal), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Biggeri, M., vd., (2011). *Child Poverty Measurement: The Case Of Afghanistan*, Working Paper N. 18/2011, Italy.
- BİSAM (2023). Açlık ve Yoksulluk sınırı Ağustos 2023 Dönem Raporu. <https://www.birlesikmetal.org/index.php/tr/guncel/basin-aciklama/2045-bisam0823>
- Bitsch, V. (2001). *Qualitative Research in Agricultural Economics: Paradigm, Purposes, and Evaluation Criteria*, Department of Agricultural Economics Michigan State University Agriculture Hall.
- Blunch, N. H., Verner, D. (2000). *Revisiting the Link Between Poverty and Child Labor: The Ghanaian Experience*, Centre for Labour Market and Social Research Department of Economics, The Aarhus School of Business, Denmark.

- Bradbury, B. (2003). *Child poverty: A review*, Policy Research Paper No 20, Commonwealth Department of Family and Community Services, Canberra.
- Brandolini, A., vd., (2010). "Asset-Based Measurement of Poverty", *Journal of Policy Analysis and Management*, 29/2, 267-284.
- Brooks-Gunn, J., Duncan, G. J. (1997). "The Effects of Poverty on Children", *The Future of Children*, 7/2, 55-71.
- Budd, J. W. (2011). *Çalışma Düşüncesi*, çev. Fuat Man, Ayrıntı, İstanbul.
- Buğra, A. (2011). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, A., Keyder, Ç., (2003). *The New Poverty and The Changing Welfare Regime of Turkey*, UNDP, Ankara.
- Candaş, A., Yılmaz, V. (2012). *Türkiye'de Eşitsizlikler*, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye, İstanbul.
- Cano Hila, A. B. (2019). "The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies", *Urban Poverty*, (ed. Anthony M. Orum), Wiley-Blackwell.
- Carraro, A., Ferrone, L. (2020). "Measurement of Multidimensional Child Poverty, No Poverty", (ed. Leal Filho. W., Azul. A., Brandli. L., Lange Salvia. A., Özuyar. P., Wall. T.), *Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals*.
- Castaneda, A., vd., (2018). "A New Profile of the Global Poor", *World Development*, 101, 250–267.
- Chakravarty, S. R., Majumder, A. (2005). "Measuring Human Poverty: A Generalized Index and an Application Using Basic Dimensions of Life and Some Anthropometric Indicators", *Journal of Human Development*, 6/3, 275-299.
- Chamhuri, N. H., vd., (2012). "Conceptual Framework of Urban Poverty Reduction: A Review of Literature", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 68, 804- 814.
- Chan-Brown, K., vd., (2016). "What Is Money? A Qualitative Study of Money as Experienced", *The Humanistic Psychologist*, 44/2, 190-209.
- Chanda, P. (2014). *Impact of Child Domestic Labour on Child Poverty : A Case Study of Lusaka City in Zambia*, 1st International Conference on Social Sciences and Humanities, ICSH 2014, 4-7 June, Gaborone, Botswana, 324-333.
- Chen, W.H. ve Corak, M. (2008) "Child Poverty and Changes in Child Poverty", *Demography*, 45/ 3, 537-553.
- Chesebro, J. W., Borisoff, D. J., (2007). "What Makes Qualitative Research Qualitative?", *Qualitative Research Reports in Communication*, 8/1, 3-14.

- Cho, E.Y.-N., Wong, V.C.W. (2022). "Children's Lived Experiences in Poverty in Hong Kong as a High-Income Asian Society", *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 19, 6190.
- Corcoran, M. E., Chaudry, A. (1997). "The Dynamics of Childhood Poverty", *The Future of Children Children and Poverty*, 7/2, 40-61.
- Coudouel, A., vd., (2002). *Poverty Measurement and Analysis*, MPRA Paper 10490, University Library of Munich, Germany.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni, Nitel, Nicel ve Karma Yaklaşımlar*, Eğiten Kitap, Ankara.
- Creswell, J.W. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Cuthrell, K., vd., (2010) "Examining the Culture of Poverty: Promising Practices", *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 54/2, 104-110.
- Cuttillo, A., vd., (2022) "Income-Based and Consumption Based Measurement of Absolute Poverty: Insights from Italy", *Social Indicators Research*, 161, 689-710.
- Çebi, B. (2021). "Yoksulluk ve Çocuk", *Çocukluk Sosyolojisi*, (ed. Oğuz Emre, Ayşegül Ulutaş Kılıç), Eğiten Kitap, Ankara.
- Çelik, A. (2010). "Çocuk İşçiliğinin Bitmeyen Öyküsü Üzerine", *Türkiye'de Çocuk Emegi*, (der. Kemal İnal), Ütopya, Ankara.
- Dalfidan, F. (2019). *Çocukların Yoksullukla Baş Etme Stratejilerinin Yeni Çocukluk Sosyolojisi Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dalmacio, J. M., vd. (2022). "Batang Malaya: A Phenomenological Study of the Lived Experiences and Challenges Faced by Filipino Child Laborers Amidst the COVID-19 Pandemic", *International Journal of Psychology and Counseling*, 12/1, 240-265.
- Dahlberg, H., Dahlberg, K. (2019). "The question of meaning a momentous issue for qualitative research", *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 14:1, 1-7.
- Decerf, B. (2021). "Combining Absolute and Relative Poverty: Income Poverty Measurement with Two Poverty Lines", *Social Choice and Welfare*, 56, 325-362.

- de la Rasilla, P., vd., (2024) “Closing the Loop: Enhancing Local Monitoring of Child Poverty to Leave No Child Behind”, *Children*, 11/1, 57-77.
- Demir, O. Ö. (2009). “Nitel Araştırma Yöntemleri”, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Kaan Böke (ed.), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Dirksen, J., Alkire, S. (2021). “Children and Multidimensional Poverty: Four Measurement Strategies”, *Sustainability*, 13/9108, 1-36.
- DİSK-AR (2024). Bireysel gelir Dağılımında Vahim Bozulma, Araştırma Bülteni (29 Ocak 2024).
- Dorji, L., vd., (2016). *Child Poverty in Bhutan: Insights from Multidimensional Child Poverty Index (C-MPI) and Qualitative Interviews with Poor Children*, National Statistics Bureau, Thimphu.
- Durgun, Ö. (2011) “Türkiye’de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, VI/I, 143-154.
- Durgun, Ö. (2016). *Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu*, International Conference on Eurasian Economies.
- Durgun, Ö. (2019). *Gelişmiş Ülkelerde Çocuk Yoksulluğu*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.
- Ecevit, M., Ecevit, Y. (2002). “Kırsal Yoksullukla Mücadele: Tarımda Mülksüzleşme ve Aile Emeginin Metalaşması”, *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları*, (ed. Yasemin Özdek), İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 19, Ankara.
- Edmonds, E. V., Schady, N., (2009). *Poverty Alleviation and Child Labor*, NBER Working Paper No. 15345.
- Ennew, J. (2003). *Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar*, UNICEF, Ankara.
- Erbay, E. (2020). *Çocuk Hakları Perspektifinden Çocuk İşçiliği*, Nobel, Ankara.
- Erdoğan, E. (2015). “Toplumsal Sorunlar ve Çocuk”, *Farklı Perspektiflerden Çocukluk ve Sosyolojisi*, (ed. Levent Eraslan), Vize Basın Yayın, Ankara.
- Ergun, D. (1982). *Sosyoloji ve Tarih*, Der Yayınları, İstanbul.
- Erturhan Işkın, H. (2019). “Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Adaletsizliği”, *Sosyal Sorunlarda Güncel Tartışmalar*, (ed. Yılmaz Daşlı), Anı Yayıncılık, Ankara.
- Feeney, T., Boyden, J. (2003). *Children and Poverty A Review of Contemporary Literature and Thought on Children and Poverty: Rethinking the Causes, Experiences and Effects*, Christian Children’s Fund Children and Poverty Series Part I.

- Fidan, F. (2004). Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış Sanayide Çalışan Çocuklar Örneği, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/1, 30-49.
- Figueroa, A. (1999). *Social Exclusion and Rural Underdevelopment*, Paper presented at the World Bank conference, Washington D.C., 14–15 June.
- Fong, S. Y., Kimberley Clare, O. (2021). “The Experience of Energy Poverty among Young Adults Living in Subdivided Units in Hong Kong: Evidence from a Phenomenological Study”, *Wellbeing, Space and Society*, 2, 1-8.
- Fritzell, J., vd. (2015). “Absolute or Relative? A Comparative Analysis of the Relationship Between Poverty and Mortality”, *Int J Public Health*, 60, 101–110.
- Geray, H. (2004). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Golafshani, N. (2003). “Understanding Reliability and Validity in Qualitative Research”, *The Qualitative Report*, 8/4, 597-606.
- Golczyńska Grondas, A. (2009). *Researching Children from the Enclaves of Poverty in the City of Łódź, Poland: Methodological and Ethical Dilemmas*, 1-16.
- Gül, H., Sallan Gül, S. (2008). “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (der.Nurgün Oktik). Yakın Kitabevi, İzmir.
- Gün, S., (2010). *Yoksulluktan Sefalet Bir Göç Hikayesi*, Özgür Üniversite Kitaplığı: 87, İstanbul.
- Haan, A., Maxwell, S. (1998). Editorial: Poverty and Social Exclusion in North and South, *IDS Bulletin*, 29/1, 1-9.
- Harpham, T., vd., (2005). “Participatory Child Poverty Assessment in Rural Vietnam”, *Children & Society*, 19, 27-41.
- Haradhan, M. (2018). “Qualitative Research Methodology in Social Sciences and Related Subjects”, *Journal of Economic Development, Environment and People*, 7/1, 23-48.
- Haveman, R., Wolff, E.N. (2004). “The concept and measurement of asset poverty: Levels, trends and composition for the U.S., 1983–2001”, *Journal of Economic Inequality*, 2, 145-169.
- Heberle, A. E., vd. (2018). “Young Children's Reasoning About the Effects of Poverty on People Experiencing It: A Qualitative Thematic Analysis”, *Children and Youth Services Review*, 86, 188-199.

- Huah Wang, J.S., vd., (2021). “A Multifaceted Intervention with Savings Incentives to Reduce Multidimensional Child Poverty: Evidence from the Bridges Study (2012–2018) in Rural Uganda”, *Social Indicators Research*, 158, 947-990.
- Hulme, D., vd., (2001). *Chronic Poverty: Meanings and Analytical Frameworks*, Research Chronic Poverty Research Centre Working Paper 2, IDPM, University of Manchester.
- Işık, O., Pınarcıoğlu, M. M. (2008). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İçli, G., Bağış, R.C. (2018) “Çocuk Emeğine ve Çıraklık Eğitimine Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 157-167.
- İncedal, S. (2013). *Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*, (Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- İdemen, B. (2008). “Sosyal Köken, Habitus ve Eğitim: Pierre Bourdieu’nun Yeniden Üretim Kuramı”, *Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları*, Nurhan Yentürk vd., (drl.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Iveersan, V. (2002). “Autonomy in Child Labor Migrants”, *World Development*, 30/5, 817-834.
- Joseph, K., Sumption J. (1979). *Equality*, John Murray, London.
- Kalaycı, S., Akin, A. (2021). *Sokakta Çalışan Çocuklar ve Gelecek Beklentileri*, Nobel, Ankara.
- Kalaycıoğlu, S. (2020). “Toplumsal Eşitsizlikler, Sınıf ve Yoksulluk”, *Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik*, Mehmet Cihan Ecevit, Fatime Güneş (ed.), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3984, Eskişehir.
- Karatay, A., (2000). “Sokakta Çalışan Çocuklar: Çocuk İşçiliği ve Sokak Çocukluğu Arasında Bir Çocuk Kategorisi”, *1. İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı*, Umut Matbaası, İstanbul.
- Kay, C. (2005). “Reflections on Rural Poverty in Latin America”, *The European Journal of Development Research*, 17/2, 317-346
- Kaya, İ. (2013). “Yoksulluk”, *Sosyal Sorunlar*, (ed. Yener Şişman), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2879, Eskişehir.
- Khaan, S., (2012). *Topic Guide on Social Exclusion*, Governance and Social Development Resource Center, Birmingham.

- Khalid, S., vd., (2022) “The Analysis Of Multidimensional Children Poverty Of Punjab, Pakistan”, *Journal of Positive School Psychology*, 6/11, 3277-3294.
- Konanç, E., (1996). “Çalışan Çocuklara İlişkin Uygulamalar ve Hukuki Düzenlemeler”, *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları*, (yayına haz: Ertan Kahramanoğlu), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich Naumann Vakfı, Ankara.
- Konuk Şener, D., Ocakçı, A. F. (2014). “Yoksulluğun Çocuk Sağlığı Üzerine Çok Boyutlu Etkileri”, *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, 57-68.
- Koray, M., Alev, H. (2002). “Yoksulluk ve Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımın Gerekliliği”, *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları*, (ed. Yasemin Özdek), İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 19, Ankara.
- Korkmaz, M., Başaran, G. (2021). “Covid-19 Pandemi Sürecinde Kahve Tüketim Alışkanlıklarının Evsel Dönüşümü”, *Journal of Original Studies*, 2/1, 43-56.
- Köse, B. (2009). “Sosyal Bir Problem Olarak Yoksulluk”, *Sosyal Problemler Sosyolojisi*, (ed. Nurşen Adak), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Krauss, A. (2013). *Understanding Child Labor Beyond Poverty The Structure of the Economy, Social Norms, and No Returns to Rural Basic Education*, Policy Research Working Paper 6513, The World Bank Poverty Reduction and Economic Management Network.
- Kümbetoğlu, B. (2002). “Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk”, *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları*, (ed. Yasemin Özdek), İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 19, Ankara.
- Kümbetoğlu, B. (2020). *Niteliksel Araştırmalarda Analiz, Bağlam*, İstanbul.
- Kümbetoğlu, B. (2021). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, Bağlam*, İstanbul.
- Leadly, S., vd. (2020) The Ways Poverty Influences a Tamaiti/Child’s Patterns of Participation, *Journal of Occupational Science*, 27/3, 297-310.
- Lee, K., Zhang, L. (2022) “Cumulative Effects of Poverty on Children’s SocialEmotional Development: Absolute Poverty and Relative Poverty”, *Community Mental Health Journal*, 58, 930–943.
- Lenger, A. (2019). “The Rejection of Qualitative Research Methods in Economics”, *Journal of Economic Issues*, 534, 946-965.

- Lipina, S., vd., (2011) “Recognizing the Child in Child Poverty”, *Vulnerable Children and Youth Studies*, 6/1, 8-17.
- Lok-Dessallien, R. (1999). *Review of Poverty Concepts and Indicators*, UNDP Social Development and Poverty Elimination Division (SEPED) Series on Poverty Reduction, UNDP, New York.
- Mack, J. H., Lansley, S. (1985). *Poor Britain*, George Allen & Unwin (Publishers), London.
- McKay, A., Lawson, D., (2002). *Chronic Poverty: A Review of Current Quantitative Evidence*, CPRC Working Paper No: 15.
- Madanipour, A. (2011). *City Reader*, İçinde: Social Exclusion and Space, (Richard LeGates, Frederic Stout), Routledge, London.
- Mahmood, T., vd., (2017) “Do the Poor Really Feel Poor? Comparing Objective Poverty with Subjective Poverty in Pakistan”, *Social Indicators Research*, 142, 2, 543-580.
- Makhalima, J. L. (2020). “An Analysis of The Determinants of Child Poverty in South Africa”, *International Journal of Economics and Finance Studies*, 12 (2): 406-421.
- Malterud, K. (2001). “Qualitative Research: Standards, Challenges, and Guidelines”, *THE LANCET*, 358, 483-488.
- Marsh-McDonald, C. M., Schroeder, S. (2012). “Women in Transition: A Qualitative Analysis of Definitions of Poverty and Success”, *The Qualitative Report 2012*, 17, 1-22.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Marks, G.N. (2007). *Income Poverty, Subjective Poverty and Financial Stress*, Social Policy Research Paper No. 29, Australian Government Department of Families, Community Services and Indigenous Affairs, Canberra.
- Martins, D. C. (2008). “Experiences of Homeless People in the Health Care Delivery System: A Descriptive Phenomenological Study”, *Public Health Nursing*, 25/5, 420-430.
- Marx, K. (1974). *Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı*, (çev. Sevim Belli), Sol Yayınları, Ankara.
- Marx, K. (2005). *1884 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe*, (çev. Kenan Somer), Sol Yayınları, Ankara.

- Mathur, O. P. (2013). *Urban Poverty in Asia*, Study Prepared for the Asian Development Bank, Philippines.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, Nobel, Ankara.
- Minujin, A., vd., (2006) “The definition of Child Poverty: A Discussion of Concepts and Measurements”, *Environment & Urbanization*, 18/2, 481-500.
- Minujin, A. (2012). “Making the Case for Measuring Child Poverty”, *Child Poverty and Inequality: New Perspectives*, (ed. I. Ortiz, M. Daniels, & S. Engilbertsdóttir), United Nations Children's Fund (UNICEF), Division of Policy and Practice, New York.
- Millar, J. (2007). *Social Exclusion and Social Policy Research: Defining Exclusion, Multidisciplinary Handbook of Social Exclusion Research*, (ed. Dominic Abrams), John Wiley & Sons, England.
- Misturelli, F., Heffernan, C. (2008). “What is poverty? A Diachronic Exploration of the Discourse on Poverty From the 1970s to the 2000s”, *The European Journal of Development Research*, 20/4, 666–684.
- Mohammadpur, A., vd., (2012). “Women and Culture of Poverty (A Qualitative Study of The Culture of Poverty Among The Iranian Caretaker Women)”, *Quality & Quantity*, 48, 1-14.
- Monks, H., vd., (2022). *Engaging With Children's Voices on Poverty: The Value of Their Lived Experience A Narrative Review*, Life Course Centre Working Paper Series, 2022-07. Institute for Social Science Research, The University of Queensland.
- Moore, K. (2005). *Thinking About Youth Poverty Through the Lenses of Chronic Poverty, Life-Course Poverty and Intergenerational Poverty*, Chronic Poverty Research Centre Working Paper No: 57.
- Na'ndori, E. S., (2011). “Subjective Poverty and Its Relation to Objective Poverty Concepts in Hungary”, *Social Indicators Research*, 102/3, 537-556.
- Narciso, L., vd., (2022) “Exploring Children's Views and Experiences in the Frontline of Poverty in Catalonia: A Qualitative and Participatory Approach”, *Social Inclusion*, 10/ 4, 16-28.
- Noble, M., vd., (2007). “Monitoring Child Well-being: A South African Rights-based Approach”, *Conceptualising, Defining and Measuring Child Poverty in South*

- Africa: An Argument for a Multidimensional Approach*, (ed. Andrew Dawes, Rachel Bray, and Amelia van der Merwe), HSRC Pres, Cape Town.
- Nouri, A., Karuni, A. (2019). "Phenomenological Study on The meaning of educational Justice for Street Children, Education", *Citizenship and Social Justice*, 14/1, 57–67.
- O'hare, W. P. (2009). *The Forgotten Fifth Child Poverty in Rural America*, A Carsey Institute Report.
- Oktik, N. (2008). "Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Bakış", *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, (der. Nugün Oktik), Yakın Kitabevi, İzmir.
- O'Neill, T., vd. (2006). "Heating Is More Important Than Food", *Journal of Housing for the Elderly*, 20/3, 95-108.
- Ozoemenam, K., vd. (2021). "Perception of Child Poverty in Southern Nigeria: Children's Voices", *Journal of Poverty*, 1-21.
- Özbudun, S. (2002). "Küresel Bir Yoksulluk Kültürü mü?", *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları*, (ed. Yasemin Özdek), İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 19, Ankara.
- Özcan, A. (2018). "Denizli'de Mutlak Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi ve Yoksullukla Mücadele", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 1-14.
- Öztürk, M. (2019). "Sosyal Dışlanma", *Sosyal Sorunlarda Güncel Tartışmalar*, (ed. Yılmaz Daşlı), Anı Yayıncılık: Ankara.
- Öztürk, Ş. (2008). "Kırsal Yoksulluk", *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, (der. Nurgün Oktik), Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir.
- Öztürk, A., Akdoğanoglu, E. (2009). "Küresel Problem: Eğitim", "Sosyal Problemler Sosyolojisi: Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler", Nurşen Adak (ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Pinilla-Roncancio M., Silva R. (2018). "Children in Angola: Poverty, Deprivation and Child Labour", *Child Ind Res*, 11, 981-1005.
- Przytocky, P. J. (2019). *The Political, Economic, and Social Determinants of Child Poverty: The Case of Windsor, Ontario*, A Major Research Paper, University of Windsor.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş - Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Ranjith, S. and Rupasingha, A., (2012) "Social and Cultural Determinants of Child Poverty in the United States", *Journal of Economics Issues*, XLV I /1, 119-141.

- Ravallion, M. (2007). "Urban Poverty", *Finance and Development*, 44/3, 15-17.
- Ravallion, M. (2016). *The Economics of Poverty: : History, Measurement, and Policy*, Oxford University Press, New York.
- Reeves, L.S. vd., (2020). "Towards a phenomenology of poverty: Defining poverty through the lived experiences of the 'poor'", *Journal of Sociology*, 56/3, 439-454.
- Rende, S., Erkin, C. (2005). "Çocuk(luk)la Yüzleşmek", *Birikim*, 192, 40-45.
- Reynaert, N. vd., (2023). "Combatting Child Poverty in the Childhood Moratorium: A Representational Lens on Children's Rights", *Studies in Childhood and Youth*, (ed. Bengt Sandin, Jonathan Josefsson, Karl Hanson, Sarada Balagopalan), Palgrave Macmillan, Switzerland.
- Ridge, T. (2009). "Listening to Children: The Impact of Poverty in Childhood", *Department for Work and Pensions Research Report*, No: 594.
- Ridge, T. (2011). The Everyday Costs of Poverty in Childhood: A Review of Qualitative Research Exploring the Lives and Experiences of Low-Income Children in the UK, *Children & Society*, 25, 73-84.
- Ritzer, G. (2011). *Sosyoloji Kuramları*, (çev. Himmet Hülür), De ki Basım Yayım, Ankara.
- Roelen, K. (2017). "Monetary and Multidimensional Child Poverty: A Contradiction in Terms?", *Development and Change*, 48/3, 502-533.
- Roelen, K., Gassmann, F. (2008). *Measuring Child Poverty and Well-Being: A Literature Review*, Maastricht Graduate School of Governance Working Paper Series No. 2008/WP001.
- Rojas, M. (2008). "Experienced Poverty and Income Poverty in Mexico: A Subjective Well-Being Approach", *World Development*, 36/6, 1078-1093.
- Sallan-Gül, S. (2002). "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa", *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (ed. Yasemin Özdek), İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 19, Ankara.
- Salmeron Gomez, D., vd., (2023). *Global Trends in Child Monetary Poverty According to International Poverty Lines*, Policy Research Working Papers 10525, Washington DC: World Bank Group.

- Sam, V. N. (2016). "The Poverty Hypothesis and Intergenerational Transmission of Child Labor: Evidence from Ghana", *African Journal of Economic Review*, IV/2, 74-91.
- Santos, D. T. M. (2017). "Poverty as Lack of Capabilities: An Analysis of the Definition of Poverty of Amartya Sen", *PERI*, 9/2, 125-148.
- Shrestha, S.B. (2011). *Child Poverty in Sweden (With a Brief Note on Situation of Children in Nepal)*, International Master of Science in Social Work and Human Rights, Göteborgs Universitet.
- Silver, H. (2007). *Social Exclusion: Comparative Analysis of Europe and Middle East Youth*, Middle East Youth Initiative Working Paper, No: 1
- Silver, H. (2007). *The Process of Social Exclusion: The Dynamics of an Evolving Concept*, CPRC Working Paper 95.
- Simpson, D., vd., (2017) "Seen But Not Heard". Practitioners Work With Poverty and The Organising Out of Disadvantaged Children's Voices and Participation in the Early Years", *European Early Childhood Education Research Journal*, 25/2, 177-188.
- Siren, S. (2023). "When growth is not enough: Do government transfers moderate the effect of economic growth on absolute and relative child poverty?", *Global Social Policy*, 1-33.
- Slattery, M. (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler*, (çev. Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz), Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Streeten, P. (1998) "Beyond the Six Veils: Conceptualizing and Measuring Poverty", *Journal of International Affairs*, 52/1, 1-31.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, (çev. Elçin Gen), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şener, K.D., Ocakçı, A. F. (2014) "Yoksulluğun Çocuk Sağlığı Üzerine Çok Boyutlu Etkileri", *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13/1, 57-68.
- Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Şenses, F. (2002). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tacoli, C. (2012). *Urbanization, Gender and Urban Poverty: Paid Work and Unpaid Carework in The City*, International Institute for Environment and Development: United Nations Population Fund, London, UK.
- Tafere, Y. (2012). *Children's Experiences and Perceptions of Poverty in Ethiopia, Young Lives*.

- Tang, S. vd., (2022) “Poverty Stories of rural households in China: The case of North Jiangsu”, *Journal of Rural Studies*, 91, 1-9.
- Tilak, J. B. G. (2002) “Education and Poverty”, *Journal of Human Development*, 3/2, 191-207.
- Toran, M. (2010). “Yoksul Çocukların Kaderi Çalışmak”, *Türkiye’de Çocuk Emegi*, (der. Kemal İnal), Ütopya, Ankara.
- Trani, J.F. vd., (2013). “The Multidimensionality of Child Poverty: Evidence from Afghanistan”, *Soc Indic Res*, 112, 391-416.
- TÜİK (2023). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*, 2022.
- TÜİK (2024). *Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri*, 2023.
- TÜRK-İŞ (2023). TÜRK-İŞ Ağustos 2023 Açlık ve Yoksulluk Sınırı. <https://www.turkis.org.tr/turk-is-agustos-2023-aclik-ve-yoksulluk-siniri/>
- UNICEF (2006). *Çocuk Yoksulluğunun Önlenmesi*, UNICEF Türkiye, Ankara.
- UNICEF (2023). *Innocenti Report Card 18: Child Poverty in the Midst of Wealth*, UNICEF Innocenti-Global Office of Research and Foresight, Florence.
- Uyan Semerci, P. (2010). “Dev ve Cüce Aynı Yolda: Yoksulluk ve Pozitif Özgürlükler”, *İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk*, (der. Pınar Uyan Semerci), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 294, İstanbul
- Van der Hoek, Tamara (2005). *Through Children’s Eyes: An Initial Study of Children’s Personal Experiences and Coping Strategies Growing Up Poor in an Affluent Netherlands*, Innocenti Working Paper No. 2005-05. UNICEF Innocenti Research Centre, Florence.
- Van Prag, B., Ferrer-i-Carbonell, A. (2006). *A Multi-dimensional Approach to Subjective Poverty*, 1-36.
- Vigvári, A., (2016) “Rural poverty’ in urban spaces of Budapest. Research proposal for examining spatial inequality in contemporary Hungary”, *Socio.Hu*, 6/4, 47-61.
- Qi, D. and Wu, Y. (2014). “Child Poverty in China-A Multidimensional Deprivation Approach”, *Child Ind Res*, 7, 89-118.
- Quang Dao, M. (2004). “Rural Poverty in Developing Countries: An Empirical Analysis”, *Journal of Economic Studies*, 31/6, 500-508.
- Waddington, H. (2004). *Linking Economic Policy to Childhood Poverty: A Review of the Evidence on Growth, Trade Reform and Macroeconomic Policy*, CHIP Report. CHIP.

- Wagle, U. R. (2002) "Rethinking poverty: Definition and measurement", *International Social Science Journal*, 1, 54/171, 155-165.
- Wang, J.S.H. vd., (2021). A Multifaceted Intervention with Savings Incentives to Reduce Multidimensional Child Poverty: Evidence from the Bridges Study (2012–2018) in Rural Uganda, *Social Indicators Research*, 158, 947-990.
- White, H. vd., (2003) "Comparative Perspectives on Child Poverty: A Review of Poverty Measures", *Journal of Human Development*, 4/3, 379-396.
- Wordsworth, D., vd., (2005). *Understanding Children's Experience of Poverty: An Introduction to the DEV Framework*, Christian Children's Fund, Virginia.
- Wratten, E. (1995). "Conceptualizing Urban Poverty", *Environment&Urbanization*, 7/1, 11-38.
- Wu, Y. vd., (2024) "Dynamic Relationship between Social Factors and Poverty: A Panel Data Analysis of 23 Selected Developing Countries", *Journal of the Knowledge Economy*, 1-25.
- Yang, L. vd., (2023) "Children's Dimensions of Poverty: Qualitative Studies in Urban China", *Children & Society*, 37, 562-578.
- Yeo, R. (2001). *Chronic Poverty and Disability*, Chronic Poverty Research Centre Working Paper No: 4.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*, Seçkin, Ankara.
- Yılmaz, B. (2008) "Türkiye'de Sınıf-altı: Nöbetleşe Yoksulluktan Müebbet Yoksulluğa", *Toplum ve Bilim*, 113, 127-145.
- Zastrow, C. (2016). *Sosyal Hizmete Giriş*, Nika Yayınevi, Ankara.

Ek 1: Etik Kurul Onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 25.07.2023-E.395768

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Sayı : E-93803232-622.02-395768
Konu : Etik Kurul Kararı

DAĞITIM YERLERİNE

İlgide kayıtlı başvurunuz 24/07/2023 tarih ve 14-7 toplantı/karar nolu etik kurul toplantısında görüşülmüş olup, alınan karar ekte sunulmuştur.

Gereği için bilgilerinize arz ederim.

Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ
Kurul Başkanı

Ek: Karar (1 sayfa)

Dağıtım:
Gereği:
Sosyal Bilimler Enstitüsüne

Bilgi:
Sayın Prof. Dr. Abdulvahap ÖZCAN

Evrak Tarih ve Sayısı: 25.07.2023-E.395768

T.C
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

SAYI: 68282350/2023/14

Toplantı Tarihi: 24.07.2023

Toplantı Sayısı: 14

Toplantı Saati: 15:30

10.241.50.11

252

31.05.2024

KARAR 7- Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Prof. Dr. Abdolvahap ÖZCAN'ın danışmanlığını yürüttüğü tezli yüksek lisans programı öğrencisi Radiye Canan BAĞIŞ'ın "*Sosyo Ekonomik Perspektiften Çocuk İşçilerde Yoksulluğun Analizi: Antalya Kadriye Örneği*" başlıklı araştırmasına yönelik başvuru formu ile usul ve etik açıdan verdiği beyan ve ekler tetkik edilmiş olup; proje sahibinin, başvurusunda yer alan bilgi, belge ve taahhütnamelere uygun bilimsel davranışlar sergileyeceği kanaati oluşmuştur. İş bu karar oy birliği ile alınmıştır.

ASLI GİBİDİR

Ek 2: Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU
LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi **Radiye Canan BAĞIŞ** tarafından yürütülen “**Sosyo Ekonomik Perspektiften Çocuk İşçilerde Yoksulluğun Analizi: Antalya Kadriye Örneği**” başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkına sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

- a. Araştırmanın Amacı: Çocuk işçilerde yoksulluğu analiz etmek
- b. Araştırmanın İçeriği: Çocuk yoksulluğu ve çocuk işçiliği
- c. Araştırmanın Nedeni: ☐ Özgün araştırma ☐ Tez çalışması
- d. Araştırmanın Öngörülen Süresi (Araştırma takviminde öngörülen süredir): 20.06.2023 ile 01.10.2023 arası
- e. Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı: 15-30 arası katılımcı
- f. Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Antalya-Kadriye Mahallesi
- g. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. **Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı.** Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:.....

İmzası:

(Varsa) Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin:

Veli veya Vasisinin (kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:.....

İmzası:

Not: Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.

Yürütücünün;
Adı Soyadı ve İmzası

(Varsa) Danışmanın;
Adı Soyadı ve İmzası

(Varsa) Diğer araştırmacıların;
Adı Soyadı ve İmzası

****Bilgilendirilmiş onam formu, bütün araştırmacılar tarafından imzalanmalıdır.***

Ek 3. Çocuk İşçi Görüşme Formu

Çocuk işçileri tanıtıcı bilgilere ilişkin sorular

1. Kaç yaşındasınız?
2. Memleketiniz neresi?
3. Kaç yıldan beri Kadriye’de yaşıyorsunuz?
4. Kadriye’ye göç etme nedeniniz nedir?
5. Okula gidiyor musunuz?
Gidiyorsa; kaçınıcı sınıftasınız?
Okula gitmiyorsa; Okula gitmeme nedeniniz nedir?
6. Babanızın eğitim durumu nedir?
7. Annenizin eğitim durumu nedir?
8. Babanızın mesleği nedir?
9. Annenizin mesleği nedir?
10. Ailenizin aylık ortalama geliri ne kadardır?
11. Kaç kardeşsiniz?
12. Kaldığınız ev Kira mı? İşverenin mi?

Çocuk yoksulluğu göstergelerine ilişkin sorular

13. Evde kaç kişi kalıyorsunuz?
14. Eviniz kaç odalı?
15. Kendinize ait odanız var mı?
16. Evinizde tuvalet nerede bulunuyor (içeride mi dışarıda mı)?
17. Evinizin ısınmasını nasıl sağlıyorsunuz?
18. Hastalandığınızda sağlık hizmetlerinden yararlanabiliyor musunuz?
19. Et, balık, tavuk gibi hayvansal gıdaları ne kadar sıklıkla tüketebiliyorsunuz?
20. Süt, yoğurt, peynir gibi süt ürünlerini ne kadar sıklıkla tüketebiliyorsunuz?
21. Her gün taze meyve-sebze tüketebiliyor musunuz?
22. Çilek işi dışında başka işler de yapıyor musunuz?
23. Çilek işinin zorluklarından biraz bahseder misiniz?
24. Çilek işinde çalışmak eğitiminizi nasıl etkiliyor?
25. Bana biraz mahallenizden bahseder misiniz?

Çocuk işçilerin yoksulluk algılarına ilişkin sorular

26. Size göre çocuk yoksulluğu ne anlama geliyor?

27. Size göre çocuk yoksulluğuna neden olan nedir?

28. Size göre yoksulluk çocukları nasıl etkiliyor?

(Sağlık, yiyecek, giyim, eğitim, barınma, temiz içme suyu, temiz tuvalet vb.)

29. Size göre çocuklar yoksulluğun üstesinden nasıl geliyor?

Siz geçim sıkıntısıyla nasıl baş ediyorsunuz?

30. Çocuk yoksulluğunu azaltmak için önerileriniz nelerdir?

Çocuk işçiliğine ilişkin sorular

31. Size göre çalışmak ne anlama geliyor?

32. Size göre çocukların çalışma nedenleri nedir? Siz neden çalışıyorsunuz?

33. Çocuk işçilere göre çalışmak çocukları nasıl etkiliyor?

34. Siz çocuk işçiliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Nihai olarak sorulacak olan çocukların gelecek beklentilerine ilişkin soru

35. Sizin gelecekte beklerkeniz nedir?